

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
*** Veșnica tinerețe a leninismului	5
•	
CICERONE THEODORESGU: Din „Copiii cartierului”.	11
VICTOR TULBURE : Versuri regăsite	14
•	
TITUS POPOVICI : Mitru (<i>fragment de roman</i>).	16
•	
STEPAN SCIPACIOV : Ziua nașterii lui Lenin (<i>în românește de M. Djentemirov</i>)	71
FLORIN MUGUR : Oamenilor sovietici	72
•	
CRISTIAN SIRBU: Priveam cetatea veche a Sucevei.	73
RUSALIN MUREȘANU : Stema	74
•	
IERONIMȘERBU: Hoțul (<i>nuvelă</i>).	75
•	
AURORA CORNU : Amurg la țară ; Cei atinși de aripa despărțirii	102
CEZAR DRAGOI : Icoane bulgărești	104
DOINA SALAJAN : Doar primăvara	107
•	
CAMIL PETRESCU	108
•	
GEO BOGZA: Moțotoc și atomul.	111
POETII LUMII	
SHAKESPEARE: Richard III (<i>două fragmente — In echivalențe românești de Ion Barbu</i>).	120
BERTHOLD BRECHT : Cântecul unei mame germane; Legenda -despre soldatul mort (<i>In românește de Nina Cassian</i>).	124
•	
***• Cuvîntul cititorilor.	127
CRONICA LIMBII	
AL. GRAUR: Caracterul obiectiv al faptelor de limbă	131

	Pag.
CRONICA LITERARA	
HORIA BRATU: „Cronică de familie” (II)	.137
MOMENTE CONTEMPORANE	
REMUS LUCA: Asociație de idei	.151
P. G. Un simț deosebit	.153
DISCUȚII	
H. BADÎU: Notă la o serie de articole despre realismul socialist	.156
•	
Polemici principiale sau invective ? (<i>art. din „Scinteia”</i>)	.159
PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST	
DUMITRU MICU: Evoluția poeziei lui Mihai Dragomir	.162
TEORIE ȘI CRITICA	
Ov. S. CROHMĂLNICEANU: O depoziție în apărarea „Derbedeilor”	.176
I. NEGOIȚESGU: Valori stilistice în nuvelele lui Agârbiceanu	.180
B. E.: Cărți nescrise... dar așteptate	.199
EUGENIA TUDOR: însemnări despre... genul plicticos	.203
MIRON DRAGU: Pasiuni și eroi în opera lui Balzac	.212
PUNCTE DE REPER	
H. O. B.: Discuție despre arta abstractă în „Le Figaro Litteraire”	.221
CĂRȚI NOI	
REMUS LUCA: Matei Gali: „Masacrul”; Szabo Gyula: „Neamul Gondoșilor”	.225
ION HOREA: Victor Tulbure: „Versuri alese”	.228
ROMUL MUNTEANU: Corneliu Leu: „Ochiu-Dracului”	.229
ȘT. CAZIMIR: Petre Solomon: „Drum spre oameni”	.231
C. ARMAȘU: Dionse Șincan: „Oameni și stînei”; Pop Simion: „Lauda tinereții”	.233
SANDA RADIAN: Poeți germani din R.P.R.	.234
REVISTA REVISTELOR	
— Din țară —	
„Gazeta Literară” — martie, 1957; „Contemporanul”, martie 1957; „Poezia din „lașul Literar” nr. 2/957; „Revista de folclor” Nr. 1—2/1957	.236
— De peste hotare —	
„Inostrannaia Literatura” Nr. 2/957; „La Litterature Sovietique” Nr. 2/957; La originile romanului psihologic; „Critique”, februarie nr. 2/957	.241
MISCELLANEA	
Patent demodat; Elogii care se răzbună; Ipoteze... geografice; Ce se întâmplă cîteodată cu cărțile; Despre... două reproșuri și-un regret; Monștrii sacri sau nostalgia marilor roluri	.250

VEȘNICA TINEREȚE A LENINISMULUI

De fiecare dată, sărbătorirea lui Lenin a determinat o adâncă analiză a realizărilor dobândite, o apreciere lucidă a succeselor și lipsurilor din toate domeniile vieții noastre. Aniversarea a 87 de ani de la nașterea lui Vladimir Ilici prezintă în actualele condiții istorice o importanță particulară. Căci anul care a trecut a fost perioada unui puternic impuls dat dezvoltării gândirii sociale (de către documentele Congresului al XX-lea al P.C.U.S. și ale Congresului al II-lea al P.M.R., la noi), în spiritul leninismului. Și tocmai de aceea anul care a trecut s-a caracterizat în același timp prin cele mai furibunde atacuri contra principiilor fundamentale ale politicii partidelor clasei muncitoare, contra a ceea ce formează miezul viu al învățaturii leniniste. N-au dispărut din amintirea noastră zilele de oscilări, de derută ideologică din tabăra intelectualității mic-burgeze din țările capitaliste, clipele încordate și triste din vremea rebeliunii contrarevoluționare din Ungaria, etc.

De-altmăieri chiar Lenin arăta în articolul „Marxism și revizionism” că certurile în jurul îndreptărilor teoretice aduse marxismului, divergențele tactice cu revizionismul în chestiunea unor probleme ale mișcării muncitorești vor trebui să se petreacă într-o măsură mult mai mare atunci când clasa muncitoare va accentua toate problemele controversate, va concentra toate divergențele în puncte având însemnătate directă pentru determinarea atitudinii masei. Și este pentru noi un lucru nu de puțină mândrie că aruncând o privire asupra rezultatelor luptei ideologice din anul trecut, putem conchide că și de data aceasta, primind lovituri — mergând de la neînțelegeri sincere pînă la minciuni conștiente — leninismul, marxismul epocii contemporane a ieșit mai puternic, mai oțelit și mai viabil.

Dacă ar fi să formulăm ținta tuturor atacurilor din perioada amintită, am putea-o face vorbind, în domeniul artei, despre chestiunea partinutății creației artistice, a situării ei deschise pe poziția forțelor progresiste ale societății. Și nu este de mirare — acest principiu formează conținutul revoluționar, specific al noii metode de creație a realismului socialist. Tocmai pentru că sub îndrumarea partidului de avangardă -artiștii din diferite țări și-au însușit o concepție profundă despre lume, o ideologie clară,

că au năzuit permanent și cu abnegație de a ajuta poporul, ei au reușit într-un timp relativ scurt să înscrie în aria artei contemporane realizări remarcabile, și cu o notă unică în creația artistică a omenirii. Folosindu-se de unele condiții, ca de pildă materialul oferit de lupta dusă pentru lichidarea urmărilor cultului personalității în viața socială și literară, din nou a fost agitată cu violență de către cercurile retrograde teza libertății „absolute” a artistului. Se cunosc apostrofările deseori huliganice ale posuritor de radio străine, la adresa, bunăoară, a unor literați români cu renume mondial (M. Sadoveanu, T. Arghezi, ș. a.) învinuindu-i de a-și fi vândut talentul comuniștilor, etc. Sloganul obișnuit și trebuie recunoscut, simplist, al unor atari „gânditori” este următorul: în țările socialiste nu există o libertate a creației artistice, aceasta aflându-se sub influența și controlul partidului. Teoreticienii de seamă ai marxismului, au ironizat însă nu odată prezentarea aceasta burgheză a libertății. Se cuvine a se arăta că liberându-l pe artist de robia înjositoare a legilor pieții capitaliste, socialismul nu proclamă nicidecum libertatea „absolută” pentru simplul motiv că așa ceva nici nu există. Marxismul consideră că adevărata libertate o reprezintă conștiința necesității social-istorice. Libertatea autentică nu constă în presupusa „independență” față de legitatea naturală sau istorică ci apare atunci când omul cunoaște și stăpânește legile obiective ale naturii și ale societății și devine constructor al lumii noi. În „Organizația de partid și literatura de partid” Lenin a documentat fără putință de tăgadă că a trăi în societate și a fi liber de societate este un lucru imposibil, că în virtutea legilor obiective ale societății, în esență, în arta contemporană, libertatea artistului este de două feluri: libertatea de a se vinde burgheziei și libertatea de a fi în slujba poporului. (De altminteri pentru a înțelege adevăratul conținut al faimoasei „libertăți absolute”, amintiți-vă de cazul atîto'r scriitori autentici care au fost ori împușcați (Federico Garcia Lorca), ori nevoiți să se expatrieze (Thomas Mann, Heinrich Mann, Lion Feuchtwanger) ori au fost nevoiți să se ascundă (Pablo Neruda) sau au stat ani de zile în închisori (Nazim Hikmet). Pe bună dreptate în salutul adresat de către CC. al P.M.R. primului Congres al Scriitorilor din R.P.R., se spune : „Literatura noastră este cu adevărat liberă, deoarece toți scriitorii talentați s-au situat liber, deschis, pe baza propriilor lor convingeri, de partea forțelor progresiste ale societății”. Trebuie spus că și în unele discuții duse în țările prietene și la noi pe marginea modului dogmatic în care au fost concepute unele probleme fundamentale ale realismului socialist, s-au manifestat influențe din partea concepției individualist-anarhice despre libertatea creației. În Polonia spre exemplu, unii literați trăgînd superficiala concluzie — pentru a spune numai atît — că realismul socialist ar fi o născocire artificială, impusă la primul congres al scriitorilor sovietici, ajungeau la falsa idee că realismul socialist ar îngădi libertatea de creație, ba chiar ar instaura chipurile o dictatură a anumitor teme și ar interzice aproape cu desăvîrșire lirica intimă. Este evident că întîlnim aci o pildă de confuzie între faptul denaturării, vulgarizării unui principiu și însăși valabilitatea principiului. Căci n-a fost document al partidelor comuniste și muncitorești în problema culturii care să nu prevină contra unor atari metode greșite de îndrumare.

Tezele amintite au dus pe literații polonezi la afirmația că întreaga perioadă dintre 1930—1940 este o perioadă de stagnare în literatura sovietică. Nu ne oprim aici asupra faptului că realitatea dezmente astfel de

asertiuni („Pe Donul liniștit” a fost terminat în 1940, iar „Calvarul” în 1941, etc.) Amintim numai că și ta noi în discutarea documentelor Congresului al XX-lea al P.C.U.S., s-a ventilat ideea că literatura noastră într-o anumită perioadă n-ar fi dat opere valoroase ba chiar ar fi constituit o perioadă de frînare a avîntului artistic, punîndu-se sub semnul întrebării însăși valabilitatea drumului parcurs. (De asemenea nu zăbovim aici pentru a demonstra cît de ușor pot fi infirmate atari concepții, atunci văzînd lumina tiparului cărți ca: „Mîntrea Cocor” de M. Sadoveanu, „Desculț” de Zaharia Stancu, „In satul lui Sahia” și „Bălcescu” de Eugen Jebeleanu, „Lazăr de la Rusca” și „Minerii din Maramureș” de Dan Deșliu, „Drum fără pulbere” de Petru Dumitriu, „Cetatea de foc” de Mihail Davidoglu, „Desfășurarea” de M. Preda, etc. Atunci apăreau în presă poeziile lui M. Beniuc, Maria Banuș, Cicerone Theodorescu, etc. etc. Fără îndoială, realizările actuale ale literaturii noastre care au primit recent înalta distincție a Premiului de Stat constituie o continuare a acelor izbînzii literare și decisive argumente contra acelor teorii nihiliste, dizolvante.) Nu se poate să nu se vadă însă că de fapt toate aceste „critici” privind o falsă periodizare a literaturii încercau să argumenteze ideea neamestecului partidului și statului în problemele de literatură și artă, făcîndu-se apologia evoluției spontane a creației. Se înțelege însă că partidul muncitoresc și statul socialist trebuie să se intereseze de dezvoltarea literaturii și artei. Partidul răspunde față de popor nu numai pentru dezvoltarea economică și politică a patriei ci și pentru viața spirituală și morală a societății socialiste. Pentru binele poporului și al literaturii el îndrumă arta pe ăleale adevărului și întărește legătura ei cu masele de oameni, ai muncii. Astfel de concepții care negau dreptul partidului de a îndruma literatura fie că nu-și dădeau seama de uriașa însemnătate educativă a artei fie că nu înțelegeau rolul partidului de avangardă. E grotesc că uneori această opacitate ideologică era sprijinită cu citate din V. I. Lenin. Este adevărat, Vladimir Ilbci n-a impus niciodată propriile sale gusturi estetice și nu a dat părerilor șale despre anumite fenomene ale artei caracterul unor adevăruri peremptorii. Lenin a fost împotriva spiritului birocratic de comandă, a administrării necompetente și a tutelei meschine în domeniul creației. Dar tot Lenin considera îndrumarea de către partid a literaturii și artei ca obligatorie și necesară, și se ridica cu energie contra pretențiilor oricăror grupări literare de a fi independente față de partidul și statul sovietic. Vom aminti că atunci cînd Protecția Culturii a încercat: să se opună partidului și statului prelinzînd autonomie, în urma cărui fapt la conducerea sa au trecut machiștii și decadenții care propagau concepțiile burgheze în filozofie și gusturi denaturate, absurde în artă, Lenin a ripostat cu vehemență. El a scris cu mina sa proiectul de rezoluție pentru congresul prolelculturii în care cerea ca toate organizațiile prolelculturii „să îndeplinească, sub conducerea generală a puterii sovietice (în special a comisariatului-poporului, pentru învățămînt) și a partidului comunist din Rusia sarcinile sale, ca o „parte a sarcinilor dictaturii **proletariatului**”. De altfel, ce-ar însemna practic neamestecul partidului și statului socialist în domeniul creației dacă nu a se da curs liber manifestărilor fătîșe ale ideologiei burgheze, apariției variațelor și virulentelor forme ale artei antirealiste și anti-populare? Și pentru că încă și acum unii oameni de artă, chiar de b-ună credință, în special din străinătate, n-au obosii a striga despre libertatea absolută, încîntîndu-se cu

muzicalitatea vorbelor, ne permitem a cita următoarele cuvinte din „Ce-i de făcut ?” care dau un răspuns concludent: „Libertatea e un cuvânt mareș, dar sub steagul libertății industrial au fost duse războaiele cele mai prădalnice, sub steagul libertății muncii au fost jefuiți cei ce muncesc”. ....„Și dacă judecăm oamenii nu după uniforma strălucitoare pe care singuri și-au pus-o, nu după titlul răsunător pe care ei înșiși și l-au dat, ci după purtarea lor și după ceea ce propovăduiesc în realitate, atunci e clar că „libertatea de critică” înseamnă libertatea de a preface social-democrația într-un partid democratic de reforme, libertatea de a infiltra în socialism idei burgheze și elemente burgheze”. Oare literatura noastră n-a realizat opere care au primit cu dreptate prețuirea întregului popor tocmai pentru că sub îndrumarea partidului s-a salvat din capcana primejdioasă a misticismului și a șovinismului, a formalismului și naturalismului, ajungând să înțeleagă just procesele vieții și ale luptei ideologice și apropiindu-se de creația istorică a maselor muncitoare ? Dar chiar confuziile amintite care ar fi putut duce pe mulți artiști de la noi pe drumul aventurii dureroase, au primit o explicație veridică datorită grijii și vigilenței ideologice a partidului de avangardă. În „Figaro Litierale” a fost publicat un articol intitulat „Și acum, ei vor să uite ?” („Et, maintenant — vont-ils oublier ?”) de Thierry Maulnier. Adresându-se intelectualității franceze — dintre care o parte chiar progresistă a fost prinsă în plasa minciunilor propagandei reacționare în legătură cu rebeliunea din Ungaria, el li aduce reproșuri amare, imputându-i c-ar vrea să uite poziția ei — renegatoare, n.n. — exprimată în acele zile. Nu este trădată aici teama justificată că mai de vreme sau mai târziu ori ce rătăcire ideologică, ori ce înegurare a conștiințelor se risipește în fața luminii adevărului învățaturii marxist-leniniste, propovăduită cu perseverență și pasiune revoluționară de către partidele muncitorești ? Oamenii noștri de literatură și artă înțeleg din ce în ce mai bine aceste lucruri și aderă Uper, deschis, cu inima și cu mintea, la politica partidului, în care văd întruchiparea înțelepciunii, onoarei și conștiinței epocii. Literatura realismului socialist nu are și nu poate avea alte interese în afară de cele <ale poporului și ale statului de care se simte legată prin legături de sânge. Partidul vede în ridicarea nivelului artistic și ideologic al literaturii și artei condiția de bază a influenței lor educative asupra poporului. În Hotărârile de partid de fiecare dată oamenii de litere au fost chemați să studieze atent viața, cerințele poporului, problemele esențiale ale actualității. Lupta pentru veridicitate, înaltă principialitate comunistă, și caracter popular, rămâne caracteristica noii literaturi cu adevărat libere care trebuie așa cum\ a arătat Lenin, să fertilizeze gândirea omenirii. Nu din întâmplare, poate, în discuțiile amintite purtate în jurul metodei realismului socialist s-a exprimat cu evidență tendința de a se șterge trăsăturile diferențioare dintre această nouă metodă de creație și metodele de creație anterioare. (Vezi unele articole apărute în Polonia unde-impresionismul, simbolismul, suprarealismul erau prezentate, s-ar putea zice ca superioare realismului socialist, la acesta din urmă existind chipurile un divorț între tradiție și inovație. Să reținem că și la noi în discuțiile despre „spiritul modern” punându-se cu exclusivitate accentul pe modalitatea artistică: tradiționalism sau modernism, se estompau trăsăturile particulare ale metodei de creație contemporană. Ba n-au lipsit nici tendințe de preluare necritică a literaturii dintre cele două războaie mondiale sau a literaturii decadente din țările imperialiste înfățișate ca „ultimul

cuvînt" al artei autentice). Dar în, însăși virtutea legilor istorice noua metodă de creație trebuie să se caracterizeze prin trăsături inedite, originalitatea ei fiind determinată atît de noua concepție ideologică a creatorilor •cit și de noutatea fenomenelor de viață contemporane. Scriitorilor de azi le revine sarcina creării literaturii epocii lor. Aici este cazul să amintim că în raportul prezentat la cel de-al 11-lea Congres al P.M.R. subliniindu-se succesele no'vi literaturi romîne s-au adus critici privind faptul că mari teme ale contemporaneității nu și-au găsit pînă acum cîntăreși talentași. Căci aceasta ni se pare a fi chestiunea principală pentru literatura noastră în momentul actual: necesitatea unei dezbateri profunde a noii problematici morale și sociale a vieții oamenilor clin orînduirea noastră economică. Există o anumită preferință pentru teme din trecut și o anumită sfială în atacarea fățișă, directă a greutăților de creație pe care le implică tratarea materialului de viață al contemporaneității. Dar oare pricipitata și cea mai de onoare sarcină a literaturii realismului socialist nu stă tocmai în a zugrăvi „idealul democratic și socialist în toată măreția și strălucirea lui", pentru a folosi cuvintele lui Lenin? Incercînd să tragem o concluzie ta cele spuse pînă acum putem conchide că învățătura leninistă n-are numai o importanță restrînsă, concret-istorică, ci și una programatică, generală, că tocmai lipsa unei consecvente și creatoare aplicări a leninismului, explică anumite greutăți — confuzii de ordin dogmatic sau liberalist, etc. — pe care le încearcă unii artiști și scriitori ta noi. Revizioniștii au încercat să atribuie tezelor lui Lenin despre literatură doar o însemnătate istorică și tactică, încercînd să sugereze, bunăoară, că greșesc teoreticienii cînd se referă la articolul „Organizația de partid și literatura de partid" pentru a susține partinitatea artei. Desigur că articolul lui Vladimir Ilici a fost scris în legătură cu împrejurările concret-istorice ale vremii sale și a avut în vedere rezolvarea unor sarcini absolut precise. Nu-ți trebuie însă prea multă pătrundere de gîndire pentru a vedea că marele dascăl al clasei muncitoare sprijinindu-se pe învățătura lui Marx și Engels cu privire la caracterul de clasă al suprastructurii ideologice, și dezvoltînd cele mai bune tradiții ale gîndirii esteticii materialiste premarxiste a formulat principiul spiritului de partid, care are o valoare generală ca trăsătură fundamentală a noii metode artistice de creație. Deseori revizioniștii se folosesc în tendința tor de a „îndrepta" teoretic unele principii de bază ale marxism-leninismului, de anumite interpretări dogmatice, bucheriste care au loc. Dar există oare vreun material ideologic al lui Lenin, care să nu avertizeze împotriva oricărei încercări — sînt chiar cuvintele lui — de „coborîre a marxismului pînă la nivelul unei dogme", pînă la nivelul „ortodoxismului" ? învățătura marxist-leninistă, se caracterizează tocmai prin aceea că depășește unilateralitatea vechilor concepții ideologice despre lume. De altminteri trebuie spus că revizioniștii eu toată morga lor anti-dogmatică în realitate nu fac decîi să practice cel mai de rînd dogmatism. In articolul din „Komunist" : „Partidul și dezvoltarea literaturii sovietice" se arată că toți cei caje pun sub semnul îndoielii, •de exemplu valabilitatea Hotărîrilor partidului comunist al Uniunii Sovietice între anii 1930—1940, nu fac decît să se agate de amănunte învechite pentru a caracteriza generalul, ceea ce este dominant și durabil în hotărîri —* •deci, tot o manifestare de dogmatism și îngustime spirituală. Avea dreptate Lenin în „Caiete filozofice" să sublinieze cu entuziasm cuvintele lui Hegel potrivit cărora relativismul filozofic este în fond „cel mai rău dogmatism".

Leninismul este atotputernic pentru că reprezintă expresia teoretică a legilor obiective din viața economică, socială și spirituală. Despre învățătura lui Lenin se poate spune ceea ce scria el referitor la teoria marxistă: „Din această filozofie a marxismului, turnată dintr-o singură bucată de oțel, n-ai putea detașa nici un postulat fundamental, nici o parte esențială fără a te abate de la adevărul obiectiv, fără a cădea în îmbrățișarea minciunilor burghezo-reacționare”. Trebuie spus cu satisfacție că toate atacurile violente din anul trecut la adresa unor prețioase teze leniniste care formează stmburele revoluționar al metodei realismului-socialist nu dovedesc practic decât interesul și puternica influență de care se bucură această metodă de creație în toate țările lumii. Căci leninismul a devenit steagul de luptă al tuturor forțelor cu adevărat progresiste, a tot ce-i cu adevărat nobil și de viitor din lumea contemporană. Iar orice încercare de „nimicire” a ideilor leniniste nu face decât să demonstreze de fiecare dată viabilitatea și tinerețea permanentă a învățăturii lui Vladimir Illici. încât noi putem repeta cu dreptate cuvintele poetului, tulburătoare prin caracterul lor lapidar: „Lenin a trăit, Lenin trăiește, Lenin va trăi”.

V. R.

COPIII CARTIERULUI*)

SLĂNINA

- *Ce-ai acolo ?*
— *O slănină.*
— *Păi, n-o dai ?*
— *N-o dau. E-a mea.*
— *Bine, măi, minte puțină,*
Colectivul, doar, să-ți dea ?
— *Atea-s toate ale noastre!*
— *Sînt, că fiecare-a dat...*
— *Vezi să nu-ți dau una-n coaste!*
— *Nu faci bine...*
— *E păcat.*
— *Ce-ai tu, măi ? E cap, ori ceapă-i,*
Singur să te-ndopi cu șunci ?
— *Ce, ești în partid ?*
— *Nu.*
— • *Apăi,*
Ce-ai cu mine dom-le-atunci?
- *D-aia-fi zice Bogdaproste.*
— *Las-să-mi zică.*
— *Da?*
— *Păi, da.*
— *E cam prost, Ioane.*
• — *Prost e,*
Dar nu dau slănină mea...
- L-au chemat la judecată.*
— *Tot n-o dai ?*
— *N-o dau.*
— *Să știi*

* Vezi „Viața românească” nr. 2 și 3/1956.

CICERONE THEODORESCU

*Că slănina ta-i furată
Celorlalți de-acii...*
— *O fi.*

*Reguli, și la închisoare!
Colectivul — l-a exclus.*
— *Bine-ți pare ?*
— *Bine-mi pare.*
— *Asta-i tot ce ai de spus?*
— *Asta.*
— *Asta nu e șagă.*
— *Ia nu mă tocați la cap i*
N-o să dau la lumea-ntreagă
Cînd de-aicea o să scap.

Zile au trecut de-a rîndul
Și-ai fi zis că au uitat:
Dînșii, nemaijudecîndu-l.
El, trăind nesupărat.

Pînă cînd, bătut o noapte
C-a-njurat un gardian
Și bătut încă vreo șapte
Care i-au părut un'an,
Noaptele acelea toate
închisoarea a vuit
De „nu-ba-te!” și „nu-ba-te!...”
Sacadat, fără sfîrșit.

Ai fi zis c-o să se sfarme
Zgîlțuitele zăbrele:
Zăngănit scoteau, de arme,
Unghii se-ncețtau în piele,

Codri hăuiau — pereții
Coridoarelor adinei: '
Purnii-și prăvăleau nămeții
Peste uși — ca niște stînci.

— *Pentru cine ? Pentru cine ?...*
II muncea-ntrebare grea.
— *Pentru tine ! Pentru tine !...*
Toată inima-i șoptea.

Și trecură luni de-a rîndul
Și pedeapsa terminînd,
II muncea într-una gîndul,
Că el pleacă prea curînd
Și ceru ca să vorbească
Cu conducătorul lor:
— *De, sînt om și eu, nu broască.*

COPIII CARTIERULUI

N-am uitat. Nu mi-e ușor.

— *Ce?*

— *Cum v-ați purtat cu mine.*

— *...Pentru gardieni a fost!*

— *Nu-mi tocați... Mi-e și rușine.*

— *Da' de ce?*

— *C-am fost un prost.*

— *Nu mai tragi o-njurătură ?*

Stă Ion cu ochii-n jos

Și-obidit, palma pe gură,

Zice : — Sînt un caraghios.

...L-a privit conducătorul

îndelung, cu ochi adinei.

Ceilalți, iar-, l-au luat cu zorul:

— *Dar... slănină mai mănînci ?*

El, obrajii ca văpaia,

Geme, fără să se-ntoarcă :

— *Frate-miu! Lăsați-o p-aia...*

Și ceva-l glodește parcă.

Fir-ar mintea mea, nebuna!

Oi minca, dar mai încet.

...Cîte una-n toată luna

Am de gînd să vă trimet.

Drept și fără să clipească

La conducător privea:

— *Sînt și eu, un om... Nu broască,*

Să mă lepădați așa !

— *Om ești. Râu de ce să-ți pară ?*

— *Ba! Că v-ați purtat frumos.*

— *Păi, tu pleci...*

— *Și-acolo-afară,*

Nu v-aș fi de vr-un folos ?

— *Ce vrei tu, Ioane ? Spune.*

— *Vreau... Acuma, fiindcă plec...*

...Stă suflarea să-și adune

Și-nghițind odaiă-n sec,

Spuse, jumătate gură,

Stins, cu glasul sugrumat:

— *Vreau... să-mi dați o legătură*

Cu partidul...

Și i-au dat.

VICTOR TULBURE

VERSURI REGĂSITE

FILA VECHE

*In odaia dragei lampa-i somnoroasă —
Pleoapele-i sînt cîntec, șoapte de mătăasă.*

*Ea îmi spune: „plouă. Pe curînd ne-așteaptă
Vara legănată, rumenă și coaptă”.*

*Eu visez o toamnă lungă și bogată
Unde amintirea vine și se-mbată.*

*Fiindcă mie alte gînduri nu-mi dau pace
Nu știu ce-aș mai drege, nu știu ce-aș mai face —*

*Dar aș vrea războiul să se isprăvească
Să îmi lepăd haina asta soldățească*

*Și să-mi stea depusă arma-n magazie
Chiar pentru o vreme cît mai mult firzie.*

*Iar de-o fi cu viață să mă-ntorc din focuri
M-aș întoarce poate tot pe-aceste locuri.*

*Sub pădurea verde și cu iarbă deasă
Undeva pe Crișuri mi-aș dura o casă*

*Cu ziduri de piatră și pereți de blană
Și acoperișul tras pe o sprinceană...*

*...Dar de zi o oră, numai, ne desparte
Și-oi pleca departe — iarăși, mac departe.*

1944

STAMPA

*la margine de apă cetatea-i de hotar
îngenunchează liniști ca într-o catedrală
Din sfeșnicele nopții luceferii răsar
Și din hrisoave luna își nalță fruntea pală.*

VERSURI REGĂSITE

*Unde visa domnița în ceasul ei târziu
Păienjeni țes uitarea pe zidul vechi de piatră.
Gonit din evul mediu, un câine cenușiu
De parcă vin tătarii așa de jalnic latră.*

1944

POPAS

*Să plouă toată noaptea. Ne-mbie vinu-n cană
In casă-i cald. Și perna miroase-a busuioc
Și somnul n-o să vie... Și gazda e vădană
Și-i dogoresc vâratec privirile-i de foc.*

1944

TIT us POPOVICI

M I T R U *)

CAPITOLUL V

fcpdie, Araeianu și George vorbeau despre moșia lui Pann desre n^{TM},
ajuii,e pentru toata lumea: **cînd își** auz ^{PENTRU CĂ} numele Mitru trp[^]ări **t; ,,,,,,•T o-**

smirne **caifor:** ^{6"31 . M C u S m ^} ^{r a s t i i} P^{TM} d înainte, peste
— Cu sufletul !

cuse s[^]fof.Lf^o^56^ / n a i n t e a]^{o r} alții, **așa** că toată lumea stia ce se petre-
S a i ' o r 7»» ț[^]a/«**nei** se tmură de **ei**, întrebîndu-i dacă nu cumva iu
n[^]a", £dur: iu %i^{s i} c^o a V^{e, f e e t} *•» ^{B a M s t e c a t i n} ^ **esuială, oriVacă**

intre **c^ n S S n** n[^]!- " f " ^ i n i a } a P o v ^ c o b o r i P o r c u ! > dar nu voi să
mte cu mciun preț. vazmd posomorala lui George, rîni și-i spuse[~]
- **MSne"ii?** l^{o l} * **T** ^{d e r e c t o r i d a t d e} - " " d e - Am treburi, **azT** "
trebă Arddeanu ^{i n f . i m t a r e a C o m i s i e i d e i m} P^{T M P} " etănre, nu-i aș, ? în-

7r n^o **L f!** ^{c a V i i l d a , c a m a c h e m a t} !- Azi am treburi...

- Te-ai trezit, ori mai ești beat ?
- Mi-s treaz.
- No, atunci haidem că avem de lucru
- Ce, **ma** ?

*) Fragment din romanul cu acelaș titlu.

— Ii vedea. Hai odată, mînce-te beteşugu !

Gligor îl privi cu ochi tulburi de somn : Mitru tropăia, îşi freca manile şi se vedea că-i vine să rîdă.

— Mai ai piştolu cela ?

•— Mai, da' la ce-ţi trebuieşte ?

— Nu mă tot întreba, pune-te pe picioare, şi-om mere. Ii căruţa afară.

Nu-l mai aşteptă, ieşi în uliţă, se caţără într-un dud şi sub privirile holbate ale lui Gligor rupse cîteva crengi proaspăt înverzite, cu care împodobi hamurile şi capetele cailor.

— Te cruceşti, mă Gligore ? Ha ? N-ai tu neşte haine mai bune ?

•— Am cele de duminică, răspunse flăcăul buimăcit. Da de ce...

— Dă-mi-le, să mă îmbrac cu ele...

— Ți-or fi mari, mă Mitrule.

— Nu-i bai. Dă-le...

Hainele într-adevăr îi erau foarte mari, mînecele cămăşii ajungeau pînă la genunchi, turul pantalonilor gata să se tîrască pe jos, aşia că trebuia să şi-i (tragă pînă deasupra pieptului ; în cizme îşi băgă două perechi de obiele. Gligor tăcea, mereu nedumerit, dar nu îndrăznea să întrebe nimic : I se părea că Mitru se scrîntise.

— Să iei şi săeurea, Gligore şi suie-te în căruţă.

Cînd Gligor se aşeză, Mitru chiui din toate puterile şi, din picioare, mîna căruţa din răspuţi. Se însera, vacile se întorseseră de la cîmp, aici-colo se aprindeau lămpaşele. Mitru opri căruţa în faţa casei lui Sofron, primarul, sari jos, îi spuse lui Gligor să-l aştepte că vine îndată şi intră. Ocolul era mare, pietruit, din bucătăria de vară se auzeau glasuri şi era lumină. Păşind apăsă Mitru intră şi se opri în prag. Sofron era la cină cu nevastă-sa şi o fată de vreo 15 ani, iar pe scaun lîngă perete stătea Cloambeş care, cînd îl văzu pe Mitru, albi şi se sculă în picioare.

— Bună sara, spuse Mitru, răguşit. Poftă bună.

— Vină şi mîncă cu noi, îl îmbie după obicei gazda, dînd să-i tragă un scaun.

— Mulţam, mă tem că mi-a pica greu pita voastră !

Primarul, un om de vreo 60 de ani, cu o mustaţă mare, albă se sculă greoi, ținîndu-şi burta cu palmele.

— Da' ce pofteşti, mă rog ?

— Am treabă cu dumneta, Sofroane... Am avut mai de mult da amu mi-am adus aminte...

— Eşti băut ? se apropie Sofron, du-te şi te culcă. Pînă mîne-ti trece Vorbim atunci, la primărie... Mă află acolo.

— Ba, te-am aflat aici ! se răsti Mitru. Fă bine şi vină pînă la primărie, acum, în data asta !

— Da dece ?

— Ii vedea acolo. Şi ne mai puşind să se țină, se strîmbă : — Domnia ta s-o gaţat. Nu ți-i mai bate tu joc de nimeni. Vrem să te dăm jos ca pe pretorul din Chişineu, duşmanul poporului.

— Da' cine, mă ? începu să se bîlbîie Sofron, care era de altfel foarte fricos.

— Noi, mă, comuniştii, mă. Şi nu te pune contra, că te ținăm şi din sat. Ascultă cu binele.

Sofron se întoarse spre Cloambeș. Acesta își privea vârful cizmelor, pe urmă murmură :

— Du-te dragă.

Sofronoiaia nu pricepea nimic, stătea încremenită cu lingura mare în mîna.

— Așa-i ordinul, rîse Mitru batjocoritor. Așa sună. — Se întoarse spre Cloambeș: — Iară cu tine mai vorbesc eu, pe altă cale. (Li venea să strige, atît de tare-l bucura spaima ce se citea pe obrazurile lor. Se gîndea : Uite că-i așa, uite că-i așa, s-o gătat cu ei).

În sfîrșit Sofron se hotărî, își legă brîul tricolor cu degetele butucănoase și tremurătoare și porni ; din prag se întoarse spre muiere :

— Pune zama ceea pe foc, pînă vin.

Se cațără cu greu în căruță și după ce aceasta porni, încercă să intre în vorbă cu Mitru, dar el fluiera subțire și părea că nu-l aude. La primărie nu mai era nimeni în afară de Gociman, plutonierul, care locuia într-o cămăruță acolo și care, auzind zgomot, ieși pe coridor în cămașă și izmene. Mitru făcu ochi mari :

— Cum umbli așa, în casia statului, mă ? Ia pune uniforma pe tine și vină înlontru, că avem treabă.

Gociman rămase cu gura căscată.

— Să nu-ți spun de două ori, că-ți spun altfel ! spuse Mitru măsurat.

— Domnule primar...

— Nu mai îi Sofron primar.

— Da' cine ?"

— Eu !

— Da' cine v-o pus ?

— Pairtidu Comunist, mu știu dacă ai auzit de el. Du-te, nu mai sta în c... gol înaintea mea, că inu-mi place.

Gociman aflase și el de întîmplările din ziua aceea ; se temea încă de mai înainte că o să vină vremuri grele, așa că nu mai spuse nimic, intră caraghios de repede în cămăruță și începu să se îmbrace. Gligor stătea rezemat în pervazul ușii și zîmbea larg, de la o ureche la alta : Va să zică asta era ! Era bine.

— No, poștește după mine, zise Mitru și luînd-o înainte intră în birou, aprinse lampasul, se uită la pereți.

— Nu știu Sofrone, n-ai auzit că avem un guvern nou ? Linde-i chipul lu domnu doctor Groza, că nu-l văd ? Ori poate nu ți-o plăcut cum arată la obraz ? Ți-o plăcut mai tare de Antonescu, poate ?

Sofron se buimăci de-abinelea ; încercă să zică ceva, dar se înecă și-l lovi tușea.

— Nu-i bai, spuse Mitru mai binevoitor, lasă că-l pun eu mîine. Adă cheile.

Ușa se deschise binișor și Gociman, cu carabina în spate, încătărămat, luă poziția de drepti.

— Ordonăți, dom' primar.

— Stai undeva *în picioare*, că-mi fac vreme și pentru tine.

— Am înțeles !

Mitru luă cheile din mîna întinsă a lui Sofron, le cîntări în palmă, ;gînditor.

— Sînt toate, spuse Sofron.

— Bine. No, poți mere, că ți s-o răci zama. Ia stai, să nu uit: ești feldi bun cu Cloambeș, nu ?

— Da de unde ! Vine pe la mine, nu-l poci țipa afară...

— No ; atunci sară bună. — Și înainte ca Soifron să fi ieșit se întoarse spre Gociman: — De când ești în Lunca ?

— De 15 ani, dom' primar.

— Nu te-ai urît de luncani ?

— Nu, da de unde... Mi-s dragi...

— Ei s-or urît de tine. Nu le mai trebuiești. Leafa pe luna asta, căpătat-o-ai ?

— Nu, să trăiți... da, eu....

— Așteaptă.

Merse la casa de hani din colț, încercă mai multe chei, pîmă o nimeri pe cea bună ; scoase un teanc de hîrtii:

— Cît îți umblă ?

— Două mii opt sute...

— Na. Și acum ascultă aici : domnia voastră s-o gătat, pe vecii vecilor. Vine altă domnie, care nu vă suferă... V-ați bătut joc de noi, ăia săraci, în fel și chip. O fost destul. Ia-ți boarfele și ce-ai adunat din hoții și du-te. Gligore !

— Ce vrei, mă ?

— Ia-i pușca. Suie-l în cocie, du-l pînă la capătul satului, acolo scoate plumbii, să ou te puste pe la spate, dă-i pușca și spune-i încă odată că dacă-l mai văd în ochi mi-oi aduce aminte de multe. Auzi Gligore ? Și după aia, du-te la mine acasă și spune-i muierei că eu mi-s la primărie, unde mi-s primar.

Cu mîini tremurătoare, Gociman întinse carabina. I se oărea că are un vis rău, și nici Mitru parcă nu mai semăna a om. Pe urmă se gîndi că poate la marginea satului Gligor o să-l împuște și fața i se îmbroboni de sudoare. II apucară slăbiile.

2

Ardeleanu nu voise să rămînă peste noapte la Teodorescu ; mîncase foarte mult la cină, cu un fel de lăcomie preocupată, apoi spuse că se duce la vechea lui casă de lîngă moară, unde mai avea ceva lucruri și cărți. George îl însoți pînă la poartă ; se așezară pe pietrele mîncate de ploi ale podețului și aprinseră eîte o țigară. Seara de primăvară a satului era ciudat de zgomotoasă, ca și cum oamenii n-ar fi avut puterea să doarmă ; cîteva case mai încolo, de la circiumă, se auzeau chiuituri și ușa se deschidea în fiecare clipă, azvîrlind pînă pe șosea o limbă portocalie de lumină.

— De ce n-ai vrut să rămîi la noi ? întrebă George leneș, cu gîndul în altă parte.

— E mai bine așa, să fim împrăștiați, deocamdată.

— Capete de pod ?

— Cam așa ceva... — Ardeleanu fuma zgomotos, cu plăcere, plescăind. — In afară de Cula și de dumneavoastră, mai sînt comuniști ?

— Nu. Dar acum, după anunțarea exproprierii vor vrea să se înscrie mulți...

— Ce-a fost cu Mitru Moț ? Ce-a făcut azi, la Chișineu ?

George stătu pe gânduri dacă să-i spună sau nu ; îi părea rău că-l lovise și asta nu putea ascunde.

— A furat... L-am găsit cu un maldăr de haine și... i-am tras o palma...

— De ce ?

— Pentru că va trebui să avem mâinile foarte curate...

Ardeleanu rîse încet:

— Lovind ?

— Nu... De el era vorba...

— E foarte sărac, nu ?

— îngrozitor... (Se opri brusc, rușinat. „îngrozitor" în raport cu ce? cu cîine?) N-are nici casă... Am să-mi cer iertare că l-am lovit...

— Nil... Are să uite.

„Oamenii nu uită nimic, gîndi George... în ultimă analiză nu uită nimic..."

Ardeleanu se ridică, îi întinse mîna.

— Vin mîine în zori... Batem toba, anunțăm reforma... Primarul ce fel de om e ?

— Un ticălos. Chiabur...

— O să-l dăm afară... Trebuie în loc un om de prestigiu...

— Găvrila Ursului, poate...

— O să vrea ?

— Nu știu. Nu cred, dar dacă o să ne înțeleagă va fi cu noi...

— Bine, noapte bună.

îndată după ce se despărțiră, lui Ardeleanu îi păru rău că mi voise să rămînă peste noapte la director. Era tîrziu, baba Aurelia trebuie să se fi culcat și el era foarte obosit, oboseala aceea amețitoare, împrăștiată în tot trupul, care nu-l mai părăsea de un an aproape, îi înmuia mișcările trupului greoi și-l făcea să vorbească cu o voce neobișnuit de dulce, parcă tot timpul s-ar fi gîndit la altceva. Trecuse prin multe de azi toamnă de cînd plecaseră din sat : fusese cîteva zile prizonier la nemți, băgat într-un tren de marfă, împreună cu o adunătură pestriță de oameni, pe urmă garnitura fusese părăsită pe o linie moartă, cu vagoanele plumbuite ; nu știa dacă sînt în cîmp sau în vreo gară și aproape o zi întregă toți prizonierii urlară năuci, pe jumătate asfixiați și morți de foame, pe urmă o liniște de plumb coborî asupra trenului și se auziră zgomotele cîmpiei, greerii, zumzetul fin al pămînturilor, cînteeul firelor de telegraf. A treia zi trecură tancurile sovietice, dar la început, din pricina vuietului asurzitor al șenilelor, nu se auziră zbieretele celor închiși în tren ; pe la prînz fură eliberați. Se aflau în cîmp, lîngă șosea și se împrăștiară îndată, tîrîndu-se pe drumul orbitor deasupra căruia se scutura praful, în falduri. Ardeleanu umblă două zile pînă ajunse la Arad, nemîncat, atît de obosit încît aproape tot timpul avea vedenii. Orașul nu fusese încă ocupat de ruși, dar nemții și ungurii se retrăseseră în dezordine, lăsînd arme, muniții, uniforme și mașini pe toate drumurile. Patrulau grupe de muncitori înarmați, schimbînd focuri cu fasciștii răzleți, care trăgeau asupra lor din podurile caselor sau din balcuane. Ardeleanu găsi sediul partidului în fosta clădire a lui Deutsche Buchhandlung, dar erau numai cîteva oameni, pe care nu-i cunoștea ; despre Mihuț, omul lui de legătură, care-l trimisese la Lunca atunci cînd era gata să fie descoperit și arestat, i se spuse că era prin împrajurimile orașului, cu o

grupă mare Be partizani și pînă la întoarcerea lui nu i se putea încredința nici o muncă. Răspunsul acesta-l scoase din fire, deși își dădea seama că nu putea primi altul : erau zile foarte tulburi și de bună seamă fasciștii își lăsaseră în urmă agenți ca să se strecoare în partid. Munci vreo două zile prin case, tăind lemne, curățind curți pentru două farfurii de supă și dormi în parc unde dimineața era foarte frig, pe urmă veni răsovieticii și partizanii și-l întîlni pe Mihuț și pe încă doi tovarăși cunoscuți mai dinainte. După trei sau patru luni în care activă în sectorul gării, lipi afișe noaptea, se bătu cu țărăniștii, fu znotit de doi legionari de la ASTRA, vîndu ziare, încarcă vagoane pentru front, îl chemară la județeană unde dădu un fel de raport asupra activității sale la Lunca, vorbi mult despre starea de spirit a țărănilor, dădu amănunte din care se vedea că cunoaște foarte multă lume **IH** plasă ; i se spuse că pentru un timp se va întoarce să activeze acolo, să organizeze celule de partid în sate, dar că înainte va trebui să urmeze un fel de școală la București. Primi. Călători opt zile, pe urmă începu să flămînzească, deoarece la București era mizerie : școala se afla într-o fostă casă boierească la șosea, neînchipuit de friguroasă, cu odăi ca sălile de așteptare, în care fuseseră îngrămădite mese, scaune cu picioare aurite care se rupeau dacă te lăsai prea greu ; dormeau cîte douăzeci-treizeci într-o cameră fără foc, dar citeau toată ziua cu un fel de foame, înțelegînd jumătate sau un sfert din ce citeau, bătînd la cap lectorii tot timpul. În fiecare săptămîină era cîte o manifestație care se termina cu încăierare ; la 24 februarie Ardeleanu fu în piața palatului, sub rafalele de mitralieră, la 6 martie de asemenea. Pe urmă cursurile se terminară și se întoarse la Arad, peste cîteva zile era trimis înapoi.

Întunericul acesta albastru era cunoscut și liniștit, străbătut de vîntul dezmoțit, în răstimpuri rece, al primăverii. Ardeleanu stătea rezemat de un gard, și privea cerul spuzit de stele mărunte, șoseaua alburie și ușa luminată, mereu deschizîndu-se, a crîșmei : se gîndea la toate cîte trebuiesc începute mîine, dar ca la niște lucruri destul de depărtate. Ii venea să zîmbească spunîndu-și că luncanii îl vor primi ca și cum nu s-au văzut decît ieri ; de bună seamă că o să le pară bine că se va redeschide moara cea mică și nu vor trebui să se ducă în alte sate la măcinat... Se dezlipi de gard și porni încet către erîșmă : i se făcuse poftă de un pahar mare de țuică, foarte rece și de o foaie de varză murată ; de bună seamă că Laboș mai are butoaie întregi... Și dintr-odată se miră singur cît era de bucuros că venise aici : ar fi vrut să intre în curți, să strige oamenii pe nume și să-i întrebe ce mai fac, să stea cu ei de vorbă despre moșia care peste cîteva zile va fi a lor, să-i vadă cum se schimbă, cum încep să gîndească *altfel*, fără să-și dea seama.

În erîșmă era atîta fum, încît de afară, din întuneric nu se vedea nimic înăuntru : cum intră începu să tușească. Era plin, la toate mesele oamenii stăteau înghesuiți unul în altul, cu coatele pe seîndurile groase, scrijelite și ude. Din odaia cea mică, rezervată domnilor, se auzea stins, scîrțîitul unei viori, acoperit de strigăte răgușite. Laboș cel gras, pe jumătate adormit, cu ochii cîrpiți se prăbușea de la o masă la alta, umplea pahare, vîrsînd mult pe jos, își înjura mușteriii, iar Lăboșoia cocoțată pe un scaun înalt ca de strană, trecea totul în catastif cu semne cunoscute numai ei, deoarece nu știa să scrie. Foarte mulți țărani aveau capetele înfășurate în pansamente roșiatice, alții mîinile legate de după gît.

orbi dta "top?? Lib ° „, Sr " amuf di" CUOUN, Z - Amami> <P^?i

— Da de aia bună nu mai aveți ? De prună ?

— Ba avem, dar nu-ți dau. Nu dau la nime

obraiilnr fl^T' m%? mug i un om slab - cu două pete ruginii, pe umerii
obrajilor (Ardeleanu îl recunosc : era Picu) Pe mine ? Fi? R^TM, I T r

Znll'^ SPUS ** NU V T fi Pe acolo> că de buna TM mă'ne a teap ! toan^
ghinele, ați zis ca vă grăbiți acasă ! Nu v-ăm spus bine ?

— Da ce-i ? se aplecă Ardeleanu spre Lăboșoia
, ta casca :

„o ~ NU ȘII? S Horbăut asăzi la tîrg, cu ungruii Aista — î...n«
ea cu unghia ascuțită și neagră spre Picu' -, capi dr'aeu ui i-oTttat
Apoi o vini nu știu cine, cătanele ori cine, că nu stu Sfi o spart bătafa

uZtSU morH S ? ' ^ ^ V * " * t P " * <<* * i-o bătut Au."

Tresăr^P?!^6 iff' ? ' ^ teigheat Ardeleanu se întoarse spre oameni
lresan. Pe un colț de bancă, fracîndu-și ochii roșii de fum stătea oSt
Ursului, pe care și-l amintea foarte bine. Se miră că l ved? aici stimei de

p S S' l e r s e n n m n i r ă g h i t U P ^ U r a d e ^ T M « n S ^ e m ă c a -
^ % Z ^ ^ ' e : a v e a f a t a s l a b ă - a m * « S ? ^ :

făros.lesfal' PICUtef daCa Sôdâ P i a M? s p " s e T M ^ re,, -

oarece^ Cu noi t" nriS " " " i e TM 5 " s . n i * mă... O trebuit să spună

men^'s! a s i c . o n a s t m i _ _ și P U t e a m s ă _ ' E i S o ' !

t * ^ î w ^ a w £ s « w t e

n i m i c a p T M e X i i n S i n t î d a r " i k k i " u » n S „ r s I ' / u M
buzele. m " * t s e f a c u s e P " r p u n u și-și sîngerase iarăși

are ce^cărta'iaToi ^ p . o n ' ^ V u f ' T ^ l " " > ' ^ T M T M

Ori poate și de la maiestatea sa vreți să-l luați ? De la unguri trebuiește luat și să se ducă acasă la ei !

— Moșia lui Papp o să se împartă luncanilor, spuse atunci foarte rar Ardeleanu.

Ca trași de o sfoară toți se întoarseră spre el. El îi spuse Lăboșoaiei :

— Mai dă-mi un pahar din otrava asta...

Il luă și cu el în mână veni să se așeze la masă, unde cu greu i se făcu loc.

— Papp nu-i om ? îl întrebă el pe Picu, care stătea mereu în picioare, nedumerit, luat prea pe neașteptate.

— Ba...

— Nu trăiește în țara asta ? Ba trăiește. Apoi, atunci legile îs și pentru el. Și legea îi ia pământul.

Un cor de strigăte îi răspunse: Când ai venit, mă? Rămii aici? Da moara ? Adică, așa-i... Păi, musai, eă pe front, noi... Taci Picule...

— Uite, zise Ardeleanu ștergându-și fruntea, mîine are să bată toba și mîine chiară alegem comisia de împroprietărire... Toți care au drept, primesc... Mai limpede ca asta ou se poate... Ii bine de știut...

Găvrila Ursului, se ridică încet, obosit, se înclină spre toată lumea și fără să zică o vorbă porni spre ușe. Picu îl înhață de mîinecă.

— Mai stai. oleacă, fă bine, că pe mecanic îl abricăluiesc eu acuma !

Ardeleanu îl privi de jos, surizînd. Descumpănit, Picu se uită la el, apoi la ușa pe care ieșise Găvrilă.

— Atunci... mormăi, atunci... și mie mi se cuvine, că și eu am fost pe front și mi-am mîncat sănătatea...

—Asta om vedea... Intfi trec văduvele și cei tare săraci...

Picu se foi puțin, nu mai zise nimic, ci ieși repede trîntind ușa. Cîneva rîse în urma lui, subțire, iar altul ridieîndu-se în picioare făcu semn cu mîna la tîmplă că Picu nu e în toate mințile.

•— Și cum îi cu pământul, dară ? se întinse peste masă Bitușea, cam beat, zîmbind cu gura pînă la urechi.

Din odaia cealaltă se auzi o voce hodorogită :

Cîte mîndre am avutu

Tot alții mi le-or...

— Taci din gură ! strigă un flăcău cu capul bandajat și aruncă în ușe cu un pahar gol.

Se făcu liniște, apoi în prag apăru obrazul mic și zbîrcit al notarului Meliuță. Părea furios, dar cînd îl văzu pe Ardeleanu se strîmbă vesel și veni spre el cu mîna întinsă :

•— Ce mai faci, Ardelene ?

— Bine, Meliuță, răspunse acesta.

O clipă domni tăcerea apoi un hohot de rîs umplu toată încăperea.

— Și acum, cu pământul lui Piapp stăm așa... începu Ardeleanu.

3

Găvrila Ursului nu se îndepărtase prea mult : mergea încet, cu capul înfundat între umeri și parcă vorbea singur, ceea ce-l miră pe Picu ; nu-l socotea în toate mințile pe așa-zisul său frate, dar acuma avea nevoie de el, așa că-și spuse că trebuie să fie potolit și răbdător la toate prostiile

celuilalt. II ajunse și-i puse mîna pe umăr; Găvrila nu se întoarse, nu se opri, nu-l privi ; întrebă doar încet:

— Ce vrei ?

— Să vorbim. Musai să vorbim, Găvrila.

— Te aud.

— Nu mă chemi la voi ?

— Nu, spuse celălalt blînd.

— De ce, mă ?

— Spune ce ai de spus, urmă Găvrila tot așa de încet, de dulce.

Picu răsuflă zgomotos ; nu se simțea bine, parcă avea pe ochi o bură roșie. Nu zise nimic, ci merse clătinat lîngă Găvrila, pînă cînd -ajunseră pe podul de peste Răstoacă. Era un pic de lună, înecată în glod, și aici putu vedea fața ca de strigoi a lui Găvrila. II sili să se oprească, îl răzimă de balustrada de lemn putred și se propti în fața lui.

— Găvrila, tu ai bani ? — Nu mai putu răbda și începu să vorbească pătimaș, vîrîndu-se în el, scuipîndu-l subțire : — Găvrila ! toți zic că-s bolund, poate-oi fi... Nu-mi pasă ! Mă, da am cap, mă !... Dacă ți l-aș putea da ție pentru o zi, am fi oameni amîndoi, mă, feldi. Oameni... Și apoi poate veni ce-a veni... Numa ăia, calicii se tem de ziua de mîne... Găvrila, cîți bani ai ?

— Am mulți, spuse celălalt, dar în așa fel că Picu nu-și dădu seama dacă-și bate joc sau nu. O luă de bună.

— Și eu am ceva, nu mulți, poate-mi ajută Isus să mai găsesc. Acuma, ascultă-mă : hai să cumpărăm moșia lui Papp. Noi doi !

Se răscrecă și rămase cu mîinile în șolduri, mulțumit, arătîndu-și dinții rupti. Găvrila încremeni, încercă să vorbească, se înecă, ceea ce-l bucură nespun pe Picu ; începu să rîdă încet, binevoitor. In clipa asta îi era drag Găvrila, îl rupsesse în două și nu trebuia să-i lase timp să se gîndească. Se lipi de el, îi cuprinse umerii cu brațul :

•— Ascultă-mă, fă bine, te rog ca pe Dumnezeu... Mă, ăștia iau moșia... O iau oricum, chiar dacă vine armata și trage în ei. Oricum o iau. Legea-i cu ei, ăsta, directorul, îi spion, are puteri destule... Lu Papp ce-i pasă de ea ? Nimic, niciodată n-o fost s-o vadă.

— O fost amu-s einșpe ani... într-o vară...

Picu dădu din mînă, nervos.

— Dă-l în... gropi... Găvrila... fă bine, ascultă-mă... Merem la el și-i spunem : comuniștii vreau să ia pămîntul... Vindeți-ni-l nouă, vă dăm bani buni, acuma... Ii dăm un sfert și apoi Dumnezeu să-l bată... — nu te uita că sudui, mi-s învățat — ..Pricepi ? Că el musai să facă actul cum că o luat toți banii... I-om spune că, dacă se așază vremurile dăm înapoi, tot cu atîta, poate cu o leacă mai mult, să avem și noi folos... Găvrila, cîți bani ai ?

Găvrila Ursului nu mai zise nimic; se dezlipi de pod și o luă încet spre casă, tîrîndu-și picioarele. Picu îl înhață demîneacă. Gîffia de neliniște.

— Ești cuminte, Todore, surise Găvrila. Nu ești prost. Dar am să-ți spun altăceva : pămîntul s-o dus... și nu numai a lui Papp, da' și a nost'. Tot s-o dus. Dacă prinde în capul sărăcanilor că pot lua pămîntul baronului, nimeni nu le mai poate scoate de acolo că pot să-l ia și de la noi... Și după aceea și l-or lua de la unul la altul și s-or omorî și s-or dușmăni sute de ani... Nu pămîntul lu Papp îmi trebuiește mie, ci rînduială... Rînduială,

frate, să n-aibă curajie s-o calce nici clinii... Și cîinii să știe că-i rînduială. Să le fie frică...

Picu începu să tușească ; pe neașteptate, se încovoie cu mîinile sub piept și nu se potoli o vreme. Apoi își privi palma :

— N-am scopit sînge... Mă tămăduesc... — Se dădu uif pas înapoi și privi umbra lui Găvrila, de sus pînă jos. — Ascultă-mă : dacă tot se ia, nu-i mai bine să fie a nost' ? 500 de iugăre, mă... Pămînt... Tu -ai alte păreri, dracu știe, treaba ta... Vrei să faci rînduială... (Și se gîndi: Bine că ești prost, și faci pe deșteptul! Dă-mi banii și vezi tu, Croampă!) Tu vrei să te asculte lumea... Dacă ai pămînt te ascultă, de frică, de nevoie, da te ascultă... Ii ai în mîină... Cu vorbele muma', niciodată. îmi dai banii ?

Găvrila rămase nemișcat. Picu îi pîndea răsufierea să înțeleagă dacă vrea sau nu, dacă șovăie, dacă...

— Poate că ți-i dau, spuse într-un tîrziu Găvrila... Da ar fi mai bine să rămînă așa cum îi... Oamenii n-or fi nici, mai bogați nici mai săraci ca patru iugăre, dar li s-a deschide pofta... Bine Picule, bine. Și acuma, hai la Cordis...

— De ce, mă ?

— Ii vedea...

— Bine.

Porniră alături. Picu căsca să-și rupă fălcile, îi era somn, dar nu voia să-l supere. Cînd ajunseră în fața casei învățătorului, unde ardea încă lumina și de unde se auzeau glasuri răgușite de bețivi, Găvrila spuse privind în pămînt :

— Mi-i inima neagră ca zmoala, Picule... Neagră de tot.

În odaia mare fură primiți cu strigăte de bucurie : în jurul unei mese plină cu farfurii, sticle, pahare năclăite, se găseau Cordis, palid și asudat, Suslănescu care moțăia cu nasul pe tăblia mesei, părintele loja, înfierbîntat, în cămașe, Culcușea, amețit, cu bărbia udă de vin roșu ; Valeria, nevasta lui Cordis, înaltă și destul de frumoasă încă, se mișca încet pe la spatele lor, îi bătea pe umăr, îmbiindu-i:

— Luați, mîncăți, serviți, beți...

Găvrila se așeză, frînse o felie de pîine și-i privi pe toți, lung. Părintele loja se prefăcu că nu-l vede, era doar șeful pocăiților și se simțea obligat să-l dușmănească, deși în fundul sufletului îl respecta și ar fi vrut să-l convertească, dar nu știa prea bine la ce credință.

— Adă scîndura ! strigă Cordis, încurcat, adă, Valerie, să vadă și ei cum știm noi să...

Sprintenă, Valeria puse în fața ochilor lui Găvrila o scîndura destul de lungă, proaspăt jeluită, pe care era scris cu catran : AICI ȘADE UN TRĂDĂTOR. Toți se însuflețiră, numai Suslănescu își clătină capul cu un surîs trist.

— Știi ce-i asta ? spuse Cordis. Nu știi. Pe asta o batem încă în noaptea asta pe poarta veneticului, a Teodorescului... O batem așa, ca să n-o poată scoate... Și să mai știi că am pus pe cițiva să-i spargă ferestrele... Să afle cu cine are aface...

— Bine, spuse Găvrila, dînd încet din cap.

Cordis nu se aștepta la această încuviințare așa că rămase uluit un timp, apoi sări de pe scaun, umplu două pahare cu vin și clătinîndu-se,

veni la Găvrila. îl îmbrățișa pe amîndoi obrazii, lipicios și-i întinse un pahar :

— Musai, musai, bace Găvrila, să bei, musai...

— Mulțămese, eu nu beau, spuse Găvrila.

Cordis se încruntă: cu el te puteai certa dintr-un nimic, așa că Găvrila cu un zîmbet trist, se apropie de el și-l sărută ușor.

•— Trebuie pedepsit Teodorescu •! spuse și popa loja. — Avea o voce nazală, care-l făcea să pară îngîmfat. — Am să vorbesc în biserică despre vînzător... A, nu știi, Picule și... dumneata, bace Găvrila... Mitru Moțului s-a dus la primărie, a furat cheile de la Sofron și s-a pus singur primar... Trebuie dat în judecată.

— Da, trebuie, murmură Găvrila... Trebuie băgat la pușcărie.

Suslănescu îl privi atent: îi vedea prin ceață trăsăturile frumoase, ochii albaștri cenușii, și se simți atras de el. Toată ziua fusese fericit într-un mod ciudat, cu toată beția simțea prietenia, respectul celorlalți, vorbea puțin, în general obscur chiar pentru el însuși, dar nu ceea ce spunea avea vreo însemnătate ci sunetul ciudat al cuvintelor ; în realitate vorbise de sute de ori așa cu Vîslan, cu colegii de la liceu, dar niciodată n-avusese sentimentul acesta aprig, neliniștitor, că e înțeles în ceea ce are mai intim gîndirea lui. Și tocmai de acești oameni, care acum 200 de ani ar fi trebuit să-l poarte de subțiori cînd se dădea jos din caretă... Oamenii aceștia nu făceau acum politică ci *politica*, și revoluția se împlinea firesc, cu ierarhii. Le simțea din tonul preotului, care-i spunea „domnia voastră domnule profesor”, „experiența domniilor voastre” (cu un plural înduioșetor de stîngaci). îl primiseră dintr-odată, fără nici o suspiciune între ei, fără să-l întrebe ce gîndea (cum încercase s-o facă Teodorescu) dintr-un instinct firesc. Fusese suficientă ziua aceea încordată — cînd pentru prima oară în viață nu se temuse — ca să-și înțeleagă „menirea” (cuvîntul nu era bun, friza apostolatul și nu era vorba de 'așa ceva) ; el se putuse apropia de ei, abandonîndu-se, în timp ce cu toată lumea de pînă atunci trebuise să fie încordat, pînditor și să piardă, evident, pentru că nu era destul de robust din nici un punct de vedere ca să poată fi perseverent. De aceea nici nu-l interesa ce discutau ; intuia numai esența preocupărilor lor (vai, cit de modest și de copilăros exprimate, direct, fără aprehensiunea ridicolului) și ele erau ale lui, integral: necesitatea rezistenței totale în fața confuziei de valori pe care o aducea epoca și victoria Rusiei Comuniste. îi venea să rîdă, amintindu-și „teoriile” marxiste și dorința fricoasă de-a se adapta, care-l făcuse să fugă la țară, unde găsisse — într-o singură zi — ceva diametral opus, o vitalitate națională, pură, *Poporul*, față de care era vinovat, el și cei asemenea lui, prin tot ce făcuseră pînă acum și prin tot ce nu făcuseră.

Era bine între ei, bine în mirosul acesta de slănină, de ceapă, de vin acrișor și tulbure, de țigară proastă, de sudoare, de mucegai curat; îi auzea vorbind ca de departe și nu-l interesa ce spun, de aceea tresări cînd Cordis i se adresa :

— O scrieți dumneavoastră, dom' profesor ?

— Ce ? surise el larg.

— Scrisoarea.

— Care ?

— Către domnul Papp de Zerind...

— Scriu. Ce să scriu ?

— Pai, ce vorbirăm aici. Că vor să-i ia moșița... Dumnealui — și arată spre Picu — merge chiar azi noapte la domnul baron... Dacă ăștia izbutesc, ne ducem dracului în alegeri, nu pupăm nimic...

— Dar nu pot, spuse mereu zîmbind Suslănescu, nu pot fără ochelari...

•— Aha, îi drept... — Și Cordis îi explică lui Găvrila : — I-au spart comuniștii ochelarii domnului profesor. Las' că o fac eu. Valerie dă-mi te rog pencala...

În timp ce Cordis scria, popa loja vorbi despre grijile lui cu pămîntul, despre boala nevestei. Pe Suslănescu îl pâlî deodată neliniștea : trebuia să se ducă acasă, nu era cuviincios să se întoarcă la o asemenea oră, beat. N-avea nici un chef și se temea de Teodorescu ; Cordis îi propusese să locuiască la el, dar asta era imposibil, cel puțin acum — ar fi fost o luare prea vădită de atitudine și voia să se mai gîndească puțin ; beția îi jucase destule feste, îl făcea de obicei îngăduitor, liric și pe urmă nu știa cum să iasă din încurcătură...

— Ia ascultați, zise Cordis foarte mîndru, și cu o voce complect schimbată, gîtuită de emoție, citi :

Excelenția voastră,

Noi intelectualii romini și fruntașii comunei Lunca vă aducem la cunoștință că agitatorii comuniști vor să vă reformeze moșia dumneavoastră, din hotarul comunei noastre. Dîndu-ne bine și de îndată seama de pericolul acestei manevre suptversive care vrea să îndepărteze poporul momindu-l în rîndurile fenedelei (fără neam și dumnezeu) vă trimitem îngrijorați acest mesagiu prin săteanul fruntaș Teodor Marchiș zis Picu, om de încredere, care vă va informa și prin viul său grai. Trăiască domnia sa domnul Iuliu Maniu!

— E bine, spuse Suslănescu, atent, foarte bine.

Valeria își ștergea o lacrimă ; văzînd-o, Cordis se răsti :

„— Da ce credeai, că-s prost ?

Întrunirea se sparse tîrziu. Suslănescu plecă împreună cu Găvrila, urmînd ca mai tîrziu, Cordis cu cumnatul său să vie să prindă scîndura de poarta școlii.

„— Să vă țin ? întrebă Găvrila, cînd ieșiră pe poartă.

— Nu, vai de mine, mulțumesc, nu sînt beat. dar fără ochelari nu văd absolut nimic...

— Nu vedem nimic, îi noapte, spuse Găvrila. Ii noapte foarte mare. Și multă.

— Aș vrea să vin pe la dumneata acasă, spuse Suslănescu într-un elan. Să stăm de vorbă. îmi pari un om deosebit.

— Vi se pare. Pofțiți cînd vreți...

— Dumneata ce crezi ? o să izbutească să ia moșia ? întrebă Suslănescu, sigur că e un subiect din care va înțelege mentalitatea omului de lîngă el.

— Poate că da, poate că nu. Tot una-i...

— Cum tot una ? — se miră Suslănescu. Pentru el într-adevăr era tot una.

— Tot una-i, domnule. Iaca, ați ajuns. Noapte bună !

„Va trebui să plec, își spuse înfrigurat Suslănescu în timp ce dibuia sub preșul ușii, acolo unde știa că se află cheia. E imposibil să stau în

casa unui om pe poarta căruia se va prinde o tablă infamantă și eu să știu de asta... Nu se poate... Nu pot trăi în infamie... Nu vreau, acum, nu mai vreau..."

Trecu pe vârful picioarelor prin dormitor. Era un frig teribil. Toate geamurile erau sparte și afară începuse să bată vântul. Nu se vedea nimic. Se ciocni de scaun, de masă, se opri cu inima bătînd. Atunci se auzi vocea Emiliei, înecată de lacrimi :

— V-am mai pus o plapomă și o pătură, domnule profesor... Ne-au spart toate geamurile... țărani... în urma activității... soțului meu...

— O, nu face nimic, doamnă — spuse Suslănescu cu vocea înțeleioșată. Și abia în clipa aceea se simți beat, singur și nefericit, ca pe vremuri.

4

Emilia dormi greu, cu treziri bruște, nenumărate, ca și cum cineva ar fi stropit-o cu apă ; în clipele acelea tulburi întinse mîna din obișnuință, spre patul celălalt, pe care-l știa gol ; dar George era acolo și gema în somn, ușor, plîngăreț, ca un copil. Ea nu-și mai aducea aminte de ziua îngrozitoare care trecuse, cînd în fiecare oră venea cîte o femeie care fusese la tîrg, să-i povestească din vârful buzelor cum „dom' director" se dăduse cu ungerii, cum din pricina lui fuseseră bătută luncanii și omorîți doi feciori, deoarece-i dusesese cu vorba tocmai cînd erau gata să-i spulbere pe satnouani ; uitase și oboseala, și fața lui străină, împietrită, tăcerea și tusa semnificativă a bătrînei. Ar fi vrut să-l trezească, să se ghemuiască la pieptul lui, să doarmă mult. O oprea ceva, nu știa ce, un sentiment nelămurit de teamă. Pe urmă-și aducea aminte de zgomotul ascuțit al geamurilor care zburaseră în bucăți pela 11 noaptea, de rîsul lui silit, neomenesc, și adormea din nou scuturată de friguri, gîndindu-se că a doua zi trebuie să fie în clasă foarte devreme, apoi cu o liniște plăcută, tinerească, își spunea că mîine e duminică și poate dormi cît vrea.

(Bătrîna o trezi însă foarte devreme și-i spuse destul de răutăcioasă :

— Da' la porci cine dă ? Da prînzul cine-l face ? Că ne-o trebuit oaspete... O fost numai să avem în casă pe cineva care să vorbească domnește... Și soală-te că o venit poștaşul. Ai carte de la Dănuș...

Se sculă, încă buimăcită, aruneînd o privire dușmănoasă spre George care dormea cu capul ascuns sub plapomă : răsufli icnit, ca și cînd ar fi luptat cu tusa.

— Poate că-i plin de oftică, spuse bătrîna. Poate că ne umple pe toți...

— Ține-ți gura mamă ! scriși Emilia. Cum poți fi așa de ticăloasă, doamne dumnezeule...

— D-apoi eu mă mai gîndesc cînd și cînd. Alții, mai tineri n-au grija asta... Au altele... Hai că așteaptă Vasalia Milionului...

În bucătărie poștaşul, un țaran vioi la mișcări, dar nu prea în toate mințile, decînd fusese îngropat cîteva ceasuri într-o tranșee la Dalnik, se repezi înaintea ei, fluturînd scrisoarea și rîzînd silit.

— Iai, doamnă, curios mi-s ce scrie domnișoru... Nana Ană o zis că nu știe unrîe-i palinca, altfel mi-ar fi dat...

— Cum nu știi, mamă ? Ii în bufet... toarnă-i un pahar.

— N-ajung pînă acolo, mîrii bătrîna. Or nu știi că m-am micit? Cad pe olaltă, se întoarse ea smerită spre Vasalie

De la primele rînduri ale scrisorii, un val de singe năvali m obrazii Emiliei Dan îi scria, destul de rece, că trecuse o săptămîna de cînd nu primise un ban, că unchiul Octavian era aproape toată vremea plecat și cînd nu era el acasă, trebuia să mănînce la restaurant, că de doua zile mmcase numai pîine cu ulei de floarea-soarelui și dacă le vine așa de greu sa-l lina la liceu el ar putea eventual să renunțe la studii.

Doamne, dumnezeule, puiul mării!" se gîndi, străbătută cade un fior de o rușine intimă, ca și cînd copilul ar fi ghicit motivul neglijenței ei, încercările deznădăjduite și nedemne de o femeie de 37 de ani, cu băiat mare, de-asi regăsi tinerețea.

"— Dănut scie că nu mai are bani, spuse fara voia ei.

— Pe semne n-ai vreme să-i trimiți, Milie scumpa sunse cu răutate bătrîna. Mai am eu nește bani, dacă ai trebuința... Tu auzi ce zice Vasalia? Că Mitru Moțului s-o dus asară și s-o pus^pnmar, singui... Ți auzi ce zic oamenii din sat ? Că, Todorăscu l-o ațîțat, sa-și bata joc de sat Așa se laudă Mitru... No, mărare ție doamne ca are satu piimai descult și'zdrențaros și întălept... Mie-mi pare bine...

Emflia făcu ochi'mari spre Vasalie. (Ai, că mîndra eșu se gîndi acesta tulburat. Prin capotul descheiat îi vedea gitul alb plin. Se încluda uite că a uitat de palinca aceea... de buna sama, domni, — ta-i loiga... și muică dimineața ouă și...)

— Ce spun țărani, Vasalie ?

— Multe doamnă... Eu mi-s prost din război... Acuma, nu că... Mie nu-mi pasă, dumnezeu să-i dea sănătate lu dom' director, ca daca se da pămînt și eu capăt, că-s învălit de război... da oamenii știți, știți dumneata, e umblă gurile, cum că n-ar fi trebuit să-i dea dom director pe mina ungurilor legați... Unii zic chiar că vreu... să mă ierți doamna, ca vreu sa-l b a t a ^

Si să îndrăznească, numai, că-i înfundăm în pușcărie 1 20 de ani am muncit aici le-am crescut mocoșii ! Asta-i răsplată? Barbatu-meii știe ce face!

' îl Așa zic și eu, doamne ține-l... N-aveți cumva un clește, doamna ?

De CC ^

— Că nu te mînia, da știi, or pus pe poartă o tablă cu vorbe de rușine urîte... Si-i bătută cu cuie de două părți, că eu încercai s-o scot și mi-am' rupt unghiile... Și-i duminică și vede toata lumea...

Veni lîngă Emilia și-i șopti la ureche :

— CordPș s-o lăudat că el o pus-o... Cu Gavnlă Ursului, pocăitul... Si doamnă, dumneata știi : se dă pămînt ? Ori is numai minciuni ?

' Dar Emilia nu-l ascultă. Se repezi în dormitor, zmulse plapomă de pe George și începu să-l scuture sălbatec, cu ură. El deschise ochii mirați, cirpiți^somm ^

Emilia di putu de tare> țara să_j pes e că din odaia cealaltă o aude Suslănescu. Pentru numele lui dumnezeu, ce vrei ? Sa nu mai putem ieși din casă? Să trebuiască să ne mutăm de aici?

In clipa următoare o podidi plînsul, dar nu din pricina încordării ci pentru că fața lui era atît de îmbătrînită, ca și cum peste noapte ceva s-ar fi surpat în el. Era fața lui de totdeauna și totuși n-o recunoștea și ca de

fiecare dată cînd îl privea îi era milă și era furioasă pe el că s-a schimbat într-atîta, undeva, departe de ea, în împrejurări necunoscute.

— Vino să vezi, sughită. Vino afară, ți-au pus pe poartă o tablă, te fac de rîsul satului... — își șterse ochii cu mișcări apăsate, își scutură umerii : — Trebuie neapărat să-l dai în judecată pe Cordis, ticălosul dracului!

Atunci George începu să rîdă și ochii ei se umplură de lacrimi ; cînd rîdea, își dezvelea dinții albi puternici și cam mari, strălucitori pe fața întunecată bătută de vînt și Emilia simțea că ori ce ar face, va fi totdeauna alături de el, va suferi pentru el, chiar dacă nu-i va da dreptate, chiar dacă el ar ucide.

— Hai s-o scoatem de acolo, spuse George, mereu liniștit. Așa-i lupta politică.

— Și de ce trebuie politică ? Dan ne scrie că nu mai are un leu... Spune, n-ar li mai bine să te repezi, să vezi ce face ?...

— Nu pot acum, spuse el după o pauză, în timp ce se îmbrăca.

Ea se uita pe geamul spart, afară (era o dimineață încă cenușie, dar undeva soarele se zbătea și mai tîrziu o să fie frumos) și nu-i putu vedea expresia în clipa aceea : s-ar fii speriat de neliniștea și deznădejdea cu care o privea, de expresia de rugămintă mută pe care nu i-o văzuse niciodată.

Ieșiră amîndoi afară în stradă, unde Vasalie se trudea înjurînd să scoată scîndura prinsă de poartă cu cîteva zeci de cuie.

Clopotul începuse să tragă de liturghie și grupuri grupuri treceau prin "fața școlii, se uitau, citeau și plecau șușotînd. Cîțiva nu-l salutară pe George și chiar aceia care-și scoaseră pălăria o făceau sfios, uitîndu-se în jur, să nu vadă cineva.

— Să aveți grije, dom'director, spuse Vasalie, că vreau să vă bată.

El tresări, o singură clipă, apoi ochii îi străluciră mînios, și încercă să surîdă. Emilia veni lîngă el, se lipi de umărul lui, pe nesimțite.

În sfîrșit scîndura fu scoasă și Vasalie le-o întinse surîzînd :

— O puneți pe foc. Tot îi de folos.

— Vasalie, spuse George, să fii azi la primărie, că o să anunți împărțirea moșiei... Să te duci pînă la Sofron să-i,,spui să fie și el...

— Sofron nu mai îi primar, spuse Vasalie și-i povesti pe Larg cum venise Mitru azi noapte, îl scosese din post și-l gonise pe Gociman din sat. Mai adăugă că oamenii, adică Găvrila Ursului, Cloambeș, Picu, Marcu Petrii Simii și alții îs foarte supărați și cred că dom'director e de vină.

George rîse cu hohote, dar Emilia simți că nu era vesel. Cînd îl pofți la dejun, el spuse că n-are vreme și plecă grăbit spre biserică.

Prostia lui Mitru îl scosese din fire: era singurul lucru după părerea lui, care nu trebuia făcut acum, după nenorocirea din tîrg... Mergea, grăbit, nu saluta, nu băga de seamă șușotelile oamenilor în urma lui. În fața bisericii era un grup de flăcăi, care nu-l salutară și cînd se îndepărtă puțin, auzi un strigăt ascuțit, rău :

— Ciunguu ! Vîndutuu...

Fu cît pe ce să se oprească, să se întoarcă, dar se stăpîni. N-avea nici un rost. Avea totuși senzația că greșise undeva. Satul, deasupra căruia strălucea soarele cu dinți, luminîndu-l rece, i se păru străin și ostil; îi era foame, se simțea neodihnit și nu știa ce vrea să facă. Se gîndise că va sta de vorbă cu Găvrila Ursului pe care-l prețuia, îi va explica ce înseamnă

vremurile care vin, îl va ruga să fie primar, ea activitatea democratică în sat să înceapă oarecum sub pavăza acestui nume respectat de toți, chiar de cei care nu-î iubeau, sau îl invidiau. Știa că o să aibă de furcă cu Mitru, dar nu-și închipuise că acesta i-o va lua înainte și lucrul se întâmplase de două ori... și mai erau în el, ca un spin, cuvintele lui Mitru de atunci când fuseseră la culesul porumbului : se silise să nu se gândească niciodată la ele, dar nu era vorba atât de cuvinte ci de realitatea dură din dosul lor: el avea pământ, Mitru era argatul lui. Pentru toți oamenii acesta era adevărul. Sinceritatea lui n-avea ce căuta aici, poate nici nu era vorba de sinceritate, ci de de Dumnezeu știe ce deranjament al unei ordini, pe care interior, el o distrusese, dar pentru >alții ea continua să existe, ca și cum nimic nu se întâmplase. Era adevărul lor, adevărul altora... necruțător și mincinos.

Mergînd ca un automat își spuse că nu trebuie să se gândească, nici acum, nici altădată la greutățile și piedicile ce se vor ridica în calea comunicărilor adevărului lui, care era — și asta o știa tașa cum știa că trăiește — adevărul unei întregi epoci care va veni. Nu trebuia să se întrebe nici dacă el era pregătit, sau demn ca să-l comunice tuturor, celor pe care-i iubea sau nu. Avea un singur drum și în afară de el, nimic nu mai era posibil. Dar undeva în această împletitură, pe care din '43 nimic nu reușise s-o spargă, nici mizeria, nici războiul și prezența zilnică a morții, era ceva care i se opunea, de care se temea : neputința de a-i face pe cei apropiați să-l înțeleagă, pe Emilia în primul rînd. Intre ei totul se petrecuse, de la înapoierea lui, altfel decît dorise ; viața zilnică, nopțile, discuțiile, totul nu angaja decît o parte din el, aceea pe care se notarise s-o ucidă cu orice preț. Ar fi vrut să-i poată spune tot, dar îl oprea un fel de pudoare și în fond se temea de Emilia, mai ales acum, infirm.

În clipa aceasta ar fi vrut să fie singur undeva în pădure, oriunde, dar nu singur în mijlocul satului, în drum spre casa lui Mitru, unde nu știa ce vrea să facă, printre grupurile de țărani care se duceau la biserică și nu-l salutau.

Poarta casei lui Mitru era larg deschisă și primul om pe care-l văzu fu Ardeleanu. Gol pînă la brîu se spăla la jgheabul fîntîinii, țipînd singur ; cînd îl văzu începu să rîdă cu fața udă și strigă :

— Hei, „domnule primar" ! ai oaspeți !

— Vin îndată, se auzi din grajd vocea lui Mitru.

Ardeleanu începu să se șteargă cu cămașa, o îmbrăcă și veni spre George, sprinten, cu mîna întinsă :

— Ai auzit și dumneata de isprava „primarului" ? Eu am stat la erîșmă pînă tîrziu și pe urmă am dormit aici, în grajd.

Mitru apărui în prag și cînd îl văzu pe George schimbă fețe-fețe.

— Mă făcui primar, vai de capul meu, spuse vesel, dar se vedea că se preface.

— Am stat de vorbă pînă tîrziu, spre dimineață, zise Ardeleanu, vorbind reoede, poate ca să nu-i dea timp lui George să spună ceva. Bine înțeles din punct de vedere politic a fost o prostie...

— Mă pricep eu în politică ? făcu Mitru bosumflat. Nu mă pricep... Da dacă am văzut că acuma poți arunca afară pe domni, ca pe pretor, ce-am zis ?

ducem rnunci^{de} s¹itorir[^] S* V o r b i m C U G a v r i l a U r s u l u i >
 tem brmi^Dde. Pai ^ " t o t b o g a t a n i i l s l a ^ s P l i s e M i t r u , a c r u , n o i s i n -
 - N u - i v o r b a d e a s t a , s p u s e G e o r g e , i m b l i n z i t . E v o r b a d e s a t
 de duminică[^] ^ ^ G l i g o r 3 H * T M << ^ P - e l B ^ ț e t i m b r a c a ț i

tr-un fTl « T u l f d t a r t i d ^ ^ A m o r g a n i z a t i n

— Pofțiți...

~ ~ S H I i T ^ l S e A l r i ^ . . . M M i T M . a « a d u m n e a l u i . . .

rîda de £ n , e T ^ M a r l ? S E r s s i M i T M ^ S a . ^ r e n) e ? S ă

G l i g o r o t i i i ' r i ' p ă S e ^ b o M " " " ^ & P O m i n a ! U m i > T M b i << T M
 te vadă ta&'ectfcuTeVf " O p i a t e . F l o r i ă I ! a v i n i a f a r ă s ă
 Din grajd nimic.
 - N-auzi ?
 - M M rușine, se auzi dinăuntru. Mi-s ca o
 - Vina afara să nu te scot eu de păr

F I o r i t ? p u T « S a t ^ c a s ă - ș i s i ă p i n e a s c ă r i s u l .
 cum s-o tragă si , -o întindă cas ^ ^ " " î M l t m d i o t i r g n u Ș t i a
 dipă în prag, apoi fugi îna'untru ? ^ P S 6 3 : S t a t u 0 s i l ^ > r ă

• m h u | r ^ o - l a , m i n e t s ă - t i d a u u n c o s t u m , z i m b i G e o r g e
 din cap: T M " ^ ^ se uită apoi la Ardelean^ care dădu

- E bine așa... „dom primar"

foaia. Tă^ i ț f t o v S ș e " 1 1 ^ J I O C 1 5 6 M u " e ^ M i t r u , c ă i n t o r c

- N u ' m i l e b a t U J 5 1 " 1 1 n g ă - 6 1 ș M S t r i n s e i n b " t e .

nimeni... 1 ^ d g U H d e 2 1 s c o - o ? E u n i c i o d a ț ă n u - m i b a t j o c d e

^ t i ^ ' ^ z z : : r ^ a t D a t i m i h a i n e i e - * * ~

în mișcările lui și ar fi vrut să știe, de unde venea... Poate mai târziu, când se vor cunoaște mai bine.

Gligor și Pavăl porniră spre biserică, iar George, Ardeleanu și Mitru spre școală. Mitru pășea, îmbufnat și George se întrebă curios ce se putuse petrece în noaptea asta între el și mecanic. Era bine că Ardeleanu venise în sat : se știa descurca mai bine în chestiile practice, care lui îi scăpau. Ideea asta cu mersul la biserică, era foarte bună și nu i-ar fi trecut niciodată prin minte. Comuniștii trebuiau să-și câștige respectul satului treptat, pînă cînd vor deveni inima lui, și asta fără să jignească pe nimeni.

Acasă, Emilia nu spuse nimic cînd auzi că George vrea să-i dea un costum lui Mitru ; scoase din dulap o haină neagră cu dungi, foarte mîncată de molii, pantalonul, vesta și le întinse pe pat, aruncînd o singură privire disprețuitoare lui Mitru, care se uita la lucruri rușinat.

— Cred că-ți vin bine, spuse George, avem cam aceeași înălțime...

— Da de unde, murmură Mitru... Dumneavoastră aveți multă învătătură...

Cuvintele acestea îi făcură pe toți să rîdă cu hohote ; numai Suslănescu tăcea stînjinit și nu îndrăznea să-și bea cafeaua cu lapte (se prinsese pielită deasupra și asta-i făcea o greață teribilă). Ii promisese lui Cordis că va merge la biserică să-l audă cum cîntă ; era și curios să vadă oamenii, să știe ce înseamnă misticismul satului. Pe urmă îl aștepta un lucru greu, la care se gîndise toată noaptea tremurînd de frig : nu voia să mai stea la Teodorescu și habar n-avea cum trebuie să anunțe asta fără s-o jignească pe doamna care fusese atît de amabilă cu el. Ii enerva și faptul că dă atenție unui lucru atît de mărunt ; în realitate ei trebuie să fie bucuroși că scapă de un intrus, nu voiseră să primească un ban pentru chirie și hrană, va achita totul, bine, dar în ce fel ?

Mitru se duse în fundul curții să se îmbrace și cînd apăru pășea cu atîta stîngăcie, parcă ar fi fost îmbrăcat în tinichea.

— Barem de mi-ași fi luat bocancii, spuse, privindu-și picioarele goale. Cum mă duc pînă acasă, așa ?

•— Cum ai venit, spuse Ardeleanu.

Din colțul ei, bătrîna asculta totul, fierbînd de ciudă. Iaca, pruncul n-are bani la școală și Teodorescu își dă hainele. Țistuia, se foia pe scăunel, tușea, poate o va întreba cineva ce are și atunci o să le arunce cîteva vorbe, de n-o s-o uite cît or trăi.

Mitru plecă înainte, apoi Emilia cu Suslănescu. Acesta încercă să înceapă o conversație, dar era foarte intimidat, îi venea -s-o ia la fugă, să înjure de ciudă. „De m-aș vedea scăpat odată de ei, de ciudățeniile lor... La Cordis totul e mai simplu, o să'mîncăm mai prost, dar o să fim piliți tot timpul, așa că n-o să-mi dau seama... Atîta ar trebui să mă îmbolnăvesc de stomac în vîgăuna asta..." Emilia era foarte frumoasă în rochia albastră, cu guler și mîneci albe. „E mai bine în orice fel, să plec... Atîta ar trebui să reeditez aici istoria cu Mimi Velceanu și n-ar fi de mirare... Sînt <un bărbat tînăr, am necesități..." Se surprinse deodată foarte fericit : „Judec simplu, omenește, am probleme omenești". Asta-l făcu aproape îndrăzneț. Se lipi ușor, ca din întîmplare de Emilia ; ea era cu ceva mai înaltă decît el, avea brațul tare și sub rochie i se ghicea genunchiul rotund, plin ; asta-i sugeră, nici el nu știa de ce, ideea unei

maternități splendide, umiltoare pentru el într-un mod senzual. „Are ochi splendizi, ca de căprioară, și cearcănele ușor albătrui pe pielea fără riduri... Oare... în timpul războiului l-o fi înșelat pe Teodorescu? Oare ce-ar face el dacă ar ști? Trebuie să fie groaznic ca o femeie a cărei carne strigă să trăiască lângă un om de neînțeles...”

— Domnul Teodorescu e un om minunat, spuse, cu subînțelesuri. Sînt atît de fericit că l-am cunoscut...

Ea îl privi recunoscătoare și-l strînse ușor de mîină.

— A suferit mult, șopti, dar nu vrea să vorbească despre asta... Nu v-a spus nimic?

— Niciodată, doamnă și-mi pare rău... Vaș fi... v-aș fi povestit totul... (Stupid, îngrozitor! *Goujat!* se certă cu plăcere).

În fața bisericii grupurile de flăcăi și fete se dădură la o parte dinaintea lor. De ce devenise Emilia așa de palidă, pe neașteptate?

— Dumneavoastră intrați pe acolo, spuse ea lui Soslănescu. Eu am scaunul meu, împreună cu femeile...

— Sărut mîinile, doamnă...

Intrînd, îl izbi mirosul insuportabil al unei mulțimi asudate, al fumului de tămîie de proastă calitate care atîrna peste tot în falduri albăstrie și pișcăcioase, vocea nazală a lui Cordis; acesta văzîndu-l îi făcu un semn exagerat, fără să se oprească din urlete și-l pofti lîngă el în strană unde mai cîntau scîrțîind cîțiva moșnegi, care-i făcură loc, dînd din cap cu demnitate, distanți. Îndată ce se așeză, buimăcit de strigătele lor sălbaticе, care păreau să le producă un fel de extaz religios, căută spre pronaos, unde erau femeile și de unde una cînta subțire, tărăgănat, singuratică, pierzînd măsura: Emilia era în față cu coatele rezemate de balustrada de lemn; prin fumul de tămîie și aburul respirațiilor încărcate fața ei i se păru depărtată, ireală și se simți cuprins de regret, fără nici un motiv. N-o cunoștea, n-avea s-o cunoască niciodată și pr*obabil chiar dacă ar ajunge aici, ar fi dezamăgit, își spuse, știind precis că nu era așa și că în viața lui nu va intra niciodată o femeie care ar fi putut s-o schimbe; din această singurătate infirmă se putea, cu timpul, făuri și un motiv de orgoliu, cu condiția să poată realiza ceva, pe un plan oarecare, fie și subiectiv. Încercă să nu se mai gîndească la toate acestea, se simțea exact ca după o boală în urma căreia începi să redescoperi cu o voluptate de care nu te-ai fi crezut capabil, sunete, culori și idei.

Cordis, pe care venirea lui îl emulase, zbiera din răspuțeri cu vinele gîtului umflate, într-un fel de duel cu cealaltă strană, de unde Grozuța, cantorul oficial îl privea cu dispreț; îl lăsa să cînte două trei răspunsuri, apoi intervenea el, cu o voce ca de trompetă, trezind un murmur de admirație în rîndul cucernicilor ascultători. Și cu toate că slujba era destul de sălbatică, Soslănescu se simți emoționat: dealungul pereților, în scaunele de ctitori, vedea cîteva figuri splendide, bătrîni cu mustați lungi albe, cu chelii auguste, oameni în floarea vîrstei, plini de importanță, ascultînd cu ochii întredeschși și probabil gîndindu-se la treburile lor. I se refăcu în minte imaginea aceea rotundă, plină de vigoare a lumii satești pe care o simțise în tîrg: aici- era cealaltă față, forța obscură și tenace a" tradiției. Și cum i se întîmpla de obicei în fața unui detaliu istoric — pe care rămînea ceasuri întregi să-l contemple, opac la tot ce se întîmpla în jurul lui, înconjurîndu-se cu fantome uluitor de precise — se

intui țăran, trăind viața aceasta de o simplitate perfectă, dorind o clipă arzător să fie ca ei, să poată iubi și uri ca ei, să tremure aparent fatalist, de grija recoltei, să-și urmărească copiii crescînd, nu cu pasiunea absolută și devoratoare cu care și-ar fi iubit copiii, el, Suslănescu, ci cu încrederea inconștientă a acestor plugari; la fel cum vedeau ei crescînd arborii, grîul sau zăpezile. Accepta bucuros mărunțul reziduu idilic pe care-l simțea, străin totuși, în această imagine; era convins că are dreptate, că e o comă să introduci aici noțiuni străine, valori etice pe care eventual, oamenii aceștia le-ar putea accepta, dar nu și le-ar putea integra niciodată. „Oamenii aceștia trăiesc, așa cum vin la biserică : dintr-o obligație mai tare decît ei, exterioară lor ; ce pui în loc dacă o distrugi ? Conștiința existenței ?”

Părintele Dobridor loja era tulburat; cînta mai pe nas decît de obicei, rămînea pe gînduri, uitînd să dea răspunsurile și în clipele acelea biserica se umplea de tușea nestînjinită a oamenilor. Intr-o astfel de tăcere, ușa grea de stejar îmbrăcat în tinichea roșiată scîrțîi supărător, și Mitru intră bocănind pe lespezii. Purta costumul negru cu dungi al lui George, dar potrivit obiceiului locului își legase în față un șorț negru, lung ; obrazul subțire era ras proaspăt, brăzdat de zgîrieturi vișinii. Pășii cu capul sus, își făcu loc printre țărani și ajunse lîngă Gligor a Hahăului și Pavăl Bitușea. Părintele tocmai binecuvînta și cînd îl văzu roși tot și se bîlbîi : era totuși prea mare nerușinare să te arăți în fața oamenilor după ce-ai făcut. „Nerușinarea” asta prevestea însă multe lucruri neliniștitoare și părintele își întoarse ochii de la Mitru.

În partea rezervată femeilor era același murmur, dar întretăiat de rîsete și chicoteli. Nevasta lui Mitru în rochia neagră părea o cioară printre femeile care purtau douăsprezece fuste albe și rochii grele de brocart, salbe de aur și argint și cizme roșii cu toc înalt, subțire. Pierdută, Florița își acoperi fața cu palmele, prefăcîndu-se că se roagă.

Așteptînd să vină momentul predicii, părintele loja avea îndoieli ; se pregătise să fie fără milă, să-l rușineze pe Teodorescu pînă la fața pămîntului, să-l facă să nu mai aibă curajul de-a apărea în fața satului; deși înainte de război se văzuseră aproape în fiecare zi, nu-l putuse suferi niciodată (abia acum își dădea seama). Directorul nu se luase niciodată după el, îl contrazicea cu un aer de superioritate liniștită și culmea era că niciodată loja nu găsea nimic să-i răspundă și n-avea curajul să facă un scandal. Iar acum, după ce a venit din Rusia... În primul rînd n-a vrut niciodată să vorbească de mizeria de acolo, de chinurile la care a fost supus (asta însemna că n-avea încredere în prietenii lui de pînă mai ieri) ; dimpotrivă, îi lăuda pe ruși cu perfidie, nu prea tare, ca să nu dea de bănuț. Odată, cînd venise vorba de domnia sa domnul Maniu a spus (nu-și mai aducea precis aminte) „hodorog bătrîn” sau „șobolan politic”, ceva în genul acesta... Și acum ațîță pe oameni să-și împartă moșia... Asta ca să discrediteze pe marele român de la Zerind... Da de ce nu-și împarte pămîntul lui, că a adunat destul ?

În sfîrșit, Grozuța începu, foarte sus, priceazna : „Să mi se lipească limba mea, de gîtlejul meu...” Popa loja era foarte emoționat. Numai dacă nu s-ar bîlbîi ! A, da, și sabia... Așa trebuia să vorbească ! Cu crucea-ntr-o mîină și cu sabia în cealaltă. (De sabie-i făcuse rost Cordis de la socru său; care fusese husar : era un fel de fier ruginit, dar totuși sabie).

Cînd apăru așa, în fața altarului, toată lumea încremeni, lui Suslănescu îi veni să pufnească în rîs : loja era mic, gras, roșu, cu o chelie ciudată, într-o parte, ca o calotă albă.

Părintele ridică sus de tot și crucea și sabia și strigă :

— Cine scoate sabia, de sabie va pieri ! De sabia cea fără de greș a domnului ! Iubiții mei fii sufletești ! Vremurile cele mai grele sînt deasupra noastră, cînd satana încearcă să dezbine frate de frate, neam de neam, căci mai ales între frații din sînul aceluiași neam încearcă el să vire discordia. Asta-i face plăcere mare ! !

Vorbi mult despre suferințele neamului românesc : vandalii, goții, gepizii, avarii, pecenegii, cumanii, ungurii, tătarii și turcii s-au năpustit asupra lui, ca crocodilii. Pe urmă aminti de patimile domnului, care în decursul vieții lui pămîntești spusese nu odată : „Dați cezarului ce este al cezarului și lui dumnezeu ce este al lui dumnezeu...” Asta înseamnă că așa precum în ceruri și pre pămînt, dumnezeu a lăsat o rînduială anume, caljdupă ea să trăiască și să moară oile sale, adică oamenii. Căci așa cum a regulat mersul stelelor și al soarelui, să nu se ciocnească -unele de altele și să piară lumea, tot așa a rînduit între oameni cinuri și stări deosebite. Dar în marea sa milă a dat voie fiecăruia să ajungă cit de sus, primar, prefect, rege, prin muncă și viață cinstită.

Aici se opri și roti priviri scăpărătoare. Cloambeș care stătea chiar în fața lui, își făcu cruce.

— Dar iată, strigă Popa loja, că duhul neorînduiei celei diavoleşti și-a făcut loc printre oameni, de pe urma războaielor. Nu prin muncă și cinste vor să se îmbogățască unii, ci prin jaf și hoție... Prin vînzare de țară !

În fund o babă începu să se vaiete :

— Tulvai doamne, tulvai doamne, tulvai doamne...

— Taci ! strigă părintele.

Ușa bisericii se deschise și doamna preteasă Arina apăru, cu șorțul alb prins dinainte, ștergîndu-și mîinile albe de făină în poală. (Cineva fugise după ea — locuiau alături în casa parohială — și-i spusese să vină de grabă că părintele vorbește așa de frumos că plîng și praporii (din biserică)).

Infierbîntat și mai mult, părintele își dădu drumul : aminti de cumplita nenorocire din tîrg, descrise pe larg trădarea unuia, pe care deocamdată nu voia să-l numească.

— Momeli ! Momeli mincinoase ! Eu nu le cred : să se ridice dintre noi, un om pe care l-am iubit și să ne vîndă ungurilor ? Străinilor ? Da, nu vă uitați la mine ! De Teodorescu vorbesc ! De directorul școlii !

În clipa aceea nu se mai auzi nici o răsufare. Încremenit, Suslănescu rămase cu ochii pironiți pe fața albă ca hîrtia a Emiliei. Buzele ei pierduseră ori ce culoare, iar mîinile îi atîrnau pe balustradă, inerte.

— Noi sîntem romîni ! Nouă nu ne trebuiește comunism ! Cui îi trebuiește, ducă-se acolo unde știm toți ! Acolo, da ! La cazan, la ceaică... Dee și muierile și fetele poftelor celor vînduți iadului. Dară nu aici ! Asta vrea Teodorescu ! Dece-o venit atunci ? De ce n-o rămas...

În focul, cuvîntării ochii i se împăienjeniseră de lacrimi, apoi lacrimile începură să-i curgă pe fața grasă, ceea ce văzînd cîteva muieri începură să bocească. Deodată, pe popa loja îl izbi, ca un pumn, figura lui

Mitru. Acesta pășise în față de tot, la doi pași și se uita la el, direct, fără să clipească, palid ca varul.

— Și tu ! strigă popa și tu, Mitru Moț! În loc să muncești și să fii smerit, așa cum se cuvine stării tale, te-ai pus primar ! Ha, ha, ha ! Doamne iartă-mă că-mi uit de mine în fața altarului ! Da ce sîntem noi ? Turmă de animale necuvîntătoare, să ne fii tu în frunte ? Și voi, întinse el degetul către țărani. Voi, da ! Voi ! Rîvniți la bunul altuia ? Și la al cui bun rîvniți, mă rog ? La al acelui om, care în vremea stăpînirii habsburgului s-a luptat pentru voi, pentru noi, a stat în temnițele cele mai întunecoase din Pesta și l-au mîncat șobolanii ? La moșia domnului Papp de Zerind, acela care acuma cînd asupra noastră se învălmășesc norii se luptă pentru noi ? Nu vă dați seama că sînt și dintre aceia care umblă să vă cumpere cu o bucată de pămînt, ca mai la urmă să ia tot, să vă aducă la sapă de lemn, la ceaică și la cazan ? Nu vă dați seama ?

— Da' nici de foame nu-i bine să rabzi ! răsună atunci uluitor de limpede glasul lui Mitru.

Descumpănit de tot, părintele se uită la el, cu sabia în mînă.

Preuteasa, care pînă atunci plînsese cu hohote, mînjindu-se pe toată fața cu făină, se îndreaptă și ea, uluită.

— Nu-i bine să rabzi de foame, dom părinte, urmă Mitru tot așa, și-și făcu cruce.

În clipa următoare biserica începu să murmure. Cloambeș spuse, destul de tare : „Rușine !” dar Mitru se întoarse încet și-l privi în albul ochilor, silindu-l să-și coboare privirile. Emilia plîngea cu capul culcat pe brațe ; în jurul ei femeile se dăduseră la o parte și o priveau tăcute, cu o expresie din care nu se putea înțelege nimic.

Tăcerea se prelungi, nefirească, nedumerită. Cineva ieși din biserică, lăsînd ușa deschisă : pătrunse înăuntru lumina crudă de afară, apoi îndată un vuiet ca de mulțime, punctat de sunetul tobei, bătută cu sălbătăcie. Și îndată se auzi vocea răgușită a lui Vasalîe Milionu :

— Se aduce la cunoștiință !... toți foștii soldați ! adică cătanele !... și văduvele !... de pe urma acestui rezbel !... să viece mîine ! la școală !... îa comisie ! să se scrie !... că să dă pămînt ! la oameni ! Trăiască ! domnul doptor ! Patru ! Groza !

Mai bătă odată, scurt, semn că isprăvisese. În biserică, mai ales în îund, oamenii își dădeau coate, se-foiau, destul de stînjeniți ; ar fi vrut să iasă afară, dar nu îndrăzneau. Și era tăcere ; popa loja se pierduse cu totul, se auzea numai plînsul înăbușit al Emiliei, prăbușită peste balustradă. „Ce-am făcut ?” se gîndi popa loja încremenind. Pălise, hohotele Emiliei îi spulberaseră într-o clipă beția pe care o simțise în timpul predicii. Nu era un om rău, mai mult vanitos și impulsiv și foarte impresionabil ; predica era și urmarea unei socoteli : dacă ies țărăniștii în alegeri, poate-l fac protopop în vreo plasă ; după aproape treizeci de ani de popie, merita brîul roșu și celelalte distincții, leafă mare, pămînt, considerație.

Cîntă cu o voce nesigură : „Amiiin !” și se întoarse să intre în altar, lîrînd sabia după el. În tăcerea și mai adîncă ce urmă (toți îi văzuseră stînjeneala) se auzi foarte limpede o șoaptă de femeie.

— Lăsați, doamnă, hai să merem acasă... Ne putem face pocăiți, dacă nu le place de noi...

Era Florița Moț care se apropiase de Emilia și o mîngîia sfios pe spatele încovoiat. Mitru o auzi și fără să știe de ce ochii i se umplură de lacrimi. Pășii în mijlocul bisericii, pe covorul roșu, gros, și își făcu cruce :

— În numele tatălui și al fiului și al sfîntului duh ! — apoi încet :
— Haideți, Gligore și Pavele...

Și ieșiră toți trei, pe vîrfurile picioarelor, urmăriți de ochi invidioși.

Emilia se oprise în curtea bisericii ; își ștergea ochii și încerca să se stăpînească, dar nu putea ; nu era numai rușinea, ci și un sentiment dureros de neputință, de furie ; în clipa aceasta ar fi fost în stare să-i scoată ochii lui loja. Florița, lăcrimînd, o mîngîia mereu pe braț, dar nu știa ce să-i spună. Oprită la cîtiva pași lîngă portița de fier forjat grosolan, doamna Arina, preuteasa o privea cu lăcomie. N-o putuse suferi niciodată, pentru că era mai frumoasă, pentru că se îmbrăca mai bine, pentru că oamenii din sat îl credeau mai bogat pe director decît pe ei, ceea ce nu era adevărat : familia loja avea cîteva case mari la Arad, erau părtași la o prăvălie de coloniale, dar nu spuneau nimănui un cuvînt, să nu se știe, umblau prost îmbrăcați, se plîngeau că sănătatea doamnei costă mulți bani, că n-au noroc, că pe ei îi fură țărani la recoltă, deoarece n-au tupeu să-i „inspekteze”. Față de George preuteasa avea o admirație secretă și tulburătoare, pe care și-o mărturisea sieși rareori, cu mari reticente, mai ales noaptea cînd avea insomnie din pricina sforăiturilor lui Dobridor. Cu Emilia se certase rău de cîteva ori, fusese chiar un an în care timp nu-și vorbiseră, dar cum se vedeau fără voie în fiecare zi de cîteva ori, se împăcară.

Ridicînd ochii, Emilia o văzu : preuteasa se rezemase de gard, smerită, cu ștergarul în mîna.

— De ce ? suspină Emilia, de ce ?

Doamnei Arina îi veniră lacrimile în ochi (era bolnăvicios de sensibilă din pricina tiroidei : nu putea vedea pe cineva plîngînd că i se făcea rău) — și pe neașteptate începu să strige cu voce spartă, nefirească :

— Tu să faci bine să nu mă întrebii ! Auzi ? Vreți să ne dați pe mîna comuniștilor ? să ne țipați din sat afară ? Da' cîtă vreme ai să te crezi cea mîi mare ? „De ce ?” De aia, iaca, na ! Să știți și voi cine-î acela un preot și să nu vă mai bateți joc de noi, că nu sîntem mai prejos decît voi !

Mitru ajunsese și el acolo ; o privi mirat pe preuteasa care striga, cu spumă subțire la colțul buzelor. întinse mîna spre ea, ca și cum ar fi vrut s-o pipăie și spuse grijuliu :

— Tulvai doamne, doamnă, ai grije să nu te lovească frasu !

În clipa aceea fața lui era atît de copilărească încît Emilia zîmbi fără voie. Mitru mai clătină din cap de cîteva ori în fața preutesei căreia-i pierise vocea, apoi spuse :

— Haideți să merem, doamnă... Asta nu-i biserică, ce casă de bolunzi...

Pășiră tăcuți pe șoseaua prăfuită ; Florița mergea în urmă, cu pași mici, neobișnuită cu rochia prea strimță. Îndată ce se îndepărtară puțin de biserică, le ieșiră în cale cîteva femei (Emilia le cunoștea pe toate : văduve muritoare de foame, de la marginea satului). Se agățară de ea, voriră să-i sărute mîinile ; vorbeau fără șir, țipau :

— Doamne ține-l pe dom derector ! Că-i om bun, ajute-l maica pre-cista, doamnă ! Că s-o gîndit la noi... Doamne...

— Vai de mine, spuse Emilia aspră. Da ce sînteți voi, țigane? El o făcut ce-i datoria lui i

— Doamne alduiește-l și pruncii lui ! și mama lui ! și pe dumnea-voastră...

Se ținură după ea, ceea ce izbuti s-o nerveze. „Bme-am ajuns, dacă vom fi prețuiți de urmele satului, iar ceilalți o să ne întoarcă spatele"...

Grăbi pasul, să ajungă odată acasă, să se poată gîndi. Dar la fin-tîna arteziană, îi tăie calea Catița Turicului, moașa, o văduvă mase cu fața cît o pîine și nasul turtit ; avea gura cea mai ascuțită din tot satul ; fusese vreo 15 ani bucătăreasă la București și vorbea cu „radicale" spre uimirea plină de admirație a bărbaților. Catița îi scutură mîna cu putere, apoi se porni:

— Să-i comunicați domniei sale domnului director că are toată stima mea. Căci fiind văduvă nu voi fi uitată, acuma cînd se „iepurează" mo-șia domniei sale domnului baron Romulus Papp de Zerind, care nu este altă ceva decît un boșorog, să mă scuzați. Dacă domnul Teodorescu vrea să se întrevadă cu mine am să-i spun că sînt gata să mă scriu la tovarăși, fiind o femeie singură și bătută de dumnezeu...

— Am să-i spun, Catița, am să-i spun...

— De ce ați plîns, conia ?

— Da' mai ține-ți gura, se răsti Mitru, toci ca melița și mă buigui de cap!...

— Asemenea vorbe sînt egy szar... spuse Catița (care nu înjura de-cît pe ungurește.)

— Bine, bine, du-te și fă-ți prînzul ! o dădu la o parte Mitru.

Cînd ajunseră la școală, din față, de la pocăiți, tocmai ieșea lumea, neobișnuit de tăcută în urma lui Găvrila Ursului. Mitru îi făcu un semn și strigă :

— Bace Găvrilăăă ! Să știi că ne pocăim toți l și rise tare, dar ce-lălalt nici nu se uită la el.

Emilia intră în curte, aproape fugind. Voia sa-l vada pe George, să se certe cu el, să se descarce asupra lui de umilința îndurată. Din bucătărie se auzea vocea hodorogită a bătrînei, care cînta liturghia — și partea popii și răspunsurile.

— Mamă ! strigă Emilia. Unde-i George?

— D-apoi de unde să știu eu ? Poate-i în pod, spînzurat, după ru-șinea ce-l mîncă... Fie numeeleee doomnului ! Bine-bine-binecuvîntat, de aouuum șiiii pînăăă-n...

— Mamă ! ce-ți iese pe gură ?

— Nimica... Vezi dacă n-am ars rîntășul... „El" îi în școală, cu cela, cu mecanicu... Vorbesc cum să-și bată joc de neamul cel romînesc... „șiiii pînăăă-n veac ! Fiiiee"... Daa, cînd ne-or prigoni din sat cu pietrele, atunci a fi bine... Da ! N-a fi rău.

Emilia o privi cu ură.

— Știi, urmă Ana, o fost pe aici fata Găvrilii Ursului...

— Ce-o vrut ?

— O zis că... da' lasă, că-ți spun mai încolo... și chicoti veselă, făcându-și buzele pungă. Frumoasă fată...

— Da de unde știi că-i frumoasă, că doară nu vezi ! spuse Emilia, acră, scoasă din fire.

Din zi în zi, mamă-sa îi părea mai străină, mai răutăcioasă și oricât și repeta că e bătrîna, că a căzut în mintea copiilor, nu se putea împiedeca să n-o repeadă : asta o durea îndată, dar nu-și putea cere iertare ; bătrîna ar fi profitat multă vreme; altfel uita imediat. Uneori, ca și acum, Emilia o privea cu un fel de frică, așa cum i se întîmpla să privească totdeauna ceea ce nu înțelegea. Bătrîna mai amestecă în cratiță, apoi pe neașteptate, cu pași mici, veni lîngă ea, o cuprinse în brațe și-i șopti în ureche, ațîțată :

— Auzi tu, Milie, vorba mea... Lasă-1... Lasă-1 păcatelor lui... Tu ești singură și frumoasă, te mai poți mărita...

Nu știa ce să facă, să se supere, să rîdă, adevărul era că-i venea s-o împingă cît colo. Se stăpîni și începu s-o mîngîie pe cap, ca pe un copil. Ii vorbi cu o voce blîndă, îndurerată :

— Ce-ai dumneata cu el, mamă ? Ce ți-o făcut ? Nu s-o purtat frumos cu dumneata, totdeauna ! Ți-o spus vreodată o vorbă urîță, ca alți gineri ?

Ana își supse buzele, obrazul mic i se încreți și mai mult. Emiliei i se umplură ochii de lacrimi.

— De ce aduce în casă oameni străini ? Poate-s spioni... zise bătrîna, apoi se supără : — El îi vineri, tu ești sîmbătă... Iți mai veni voi la vorbele mele... Hai să așternem masa... Nu știu ce tot fac „acea” în școală...

— Mă duc să văd, spuse Emilia.

Dar n-avu curajul să intre în clasa de unde se auzeau în răstimpuri, vocile groase ale lui Ardeleanu, Mitru și a lui Cula, acarul.

Se simțea ciudat de singură și emoționată ; îi era milă de George, într-un fel matern, niciodată încercat pînă acum. Își dădea seama că tot ce face el, de cînd s-a întors, nu i se potrivește, că nici el singur nu știe ce să înțeleagă din gîndurile lui. Da, desigur era foarte frumos să lupti pentru țărani, dar nu făcuseră ei amîndoi asta, din prima zi cînd intraseră în școală ? Fuseseră respectați, iubiți — și sincer... Pentru ce uita George toate astea ?

— ...atunci... da, comisia... un inginer agronom pentru măsurători... îndată ce...

Emiliei îi erau la fel de indiferenți și țărăniștii și comuniștii : ar fi vrut un singur lucru : pacea, mulțumirea liniștită, de odinioară, pe care nimic nu izbutea s-o tulbure. „Doamne, mai avem atît de puțin pînă cînd vom îmbătrîni, atunci de ce ? De ce ? Și toate astea nu se puteau spune nimănui ; pentru George n-ar fi găsit cuvintele potrivite, mama nu înțelegea nimic... Suslănescu ? N-avea încredere în el, era ceva de tîrîtoare în toată ființa lui, ceva nesigur și trădător.”

Dinăuntru se auziră scîrțîieturile băncilor și vocea veselă a lui Mitru :

— Să vă dea Dumnezeu sănătate !

Atunci, cedînd unui imbold subit, ea deschise ușa și pași înăuntru, zîmbind :

— Ați terminat de pus țara la cale ? Veniți să beți o țuică, face bine înainte de masă... Domnule Ardeleanu, măninci la noi, nu?

— Dacă mă poftiți, cu plăcere, mulțumesc.

— Vai de mine, ați fumat ca turcii, va trebui să mătur clasa...

•— O mătur eu, doamnă, sări Mitru.

Veniră toți în bucătărie, se așezară în jurul mesei, tăcuți. Emilia puse țuică, slănină, castraveți, pîine tăiată mărunt.

— Poftim mamă, o chemă George pe Ana, dar ea păru că nu-1 aude. Stătea lângă sobă și murmură încet, dar destul de limpede „Trăiască regele...”

Emilia veni lângă ea, o luă de mîină și o aduse la masă.

— D-apoi doamnă, se ridică Mitru cu paharul în mîină, să trăiască tovarășul director, care s-a zolit pentru noi.

Țuica era bună, tare, de anul trecut. George bău cîteva pahare, fără să zică nimic. Ardeleanu încerca să povestească ceva vesel, dar se vedea că are gîndurile în altă parte. Tocmai cînd Mitru, Gligor și Pavăl se pregăteau să plece, sosi și Suslănescu, foarte grăbit, roșu la față și transpirat. Bîlbîi cîteva scuze ; cînd Emilia îl pofti la masă, se îstîci :

•— Doamnă... mă simt jenat, deoarece...

— Auzi, sări pe neașteptate bătrîna, o fost pe aici aia, cum o cheamă, Măria Găvrilii Ursului... Zice că ai fost pe la ei să vorbești cu tată său... Și o venit, săraca, să spună că să nu te duci pe acolo, că Găvrila o zîs că pune cîinii după tine și-1 pune pe Ezechil să-ți rupă oasele...

Emilia rămase cu lingura în aer, ca lovită în piept. Găvrila era unul din oamenii pe care-i prețuia mai mult în sat; în timpul războiului venea din două în două zile să întrebe dacă n-au sosit vești de la domnul director.⁴ Nu se putea... O privi pe mamă-sa : aceasta părea să fi uitat cele spuse, își sorbea zgomotos supa. Expresia lui George nu se schimbă de fel ; numai mușchii fălcilor jucară scurt, de cîteva ori sub pielea bronzată. Suslănescu, stînjenit, părea că vrea să se ascundă sub masă.

— Apoi, atunci văd că va trebui să ne gîndim la alt primar, spuse Ardeleanu cu gura plină. Nu-i nimic. Dă-1 în măsă de tîmpit.

Înjurătura, spusă fără înconjur, îi făcu bine Emiliei. Cu vocea tremurîndă întrebă :

— George, tu știi ce-a fost astăzi la biserică ?

— Am auzit. Treaba lor.

— Nu e chiar treaba lor, spuse subțire Suslănescu, apoi tăcu brusc.

Dar masa nu se sfîrși așa. Emilia tocmai servea o prăjitură de care era foarte mîndră, cînd văzură în curte un grup de țărani, în frunte cu Marcu Petrii Simii. Se opriseră la capătul coridorului și păreau că se coclesc să înainteze.

— Poftiți, bace Marcule, poftiți ! strigă Emilia, fericită.

Îi părea foarte bine că oamenii, și încă cei mai de vază cum era Marcu, socrul lui Cordis, vin să-i arate lui George simpatia lor. Dar, îndată ce intrară, fără să-și scoată pălăriile, încruntați, neîndrăznind să înceapă, inima i se strînse, bănuind ceva rău. Marcu tuși de cîteva ori, și începu :

— Noi, adecă, care sîntem și în comitetul școlii, am venit să spunem că nu ne mai trebuiți, dom Todorăscu. Așa.

George se ridică încet, groaznic de palid, veni pînă lângă Marcu,

făcu un gest ca și cum ar fi vrut să-i pună mîna pe umăr. Ardeleanu se sculase și el în picioare.

— Și mai departe, bace Marcule ?

— Cum adecă mai departe ? Noi cît ați fost om de treabă și de omenie și v-ați cunoscut lungul nasului, v-am iubit și v-am omenit... Dară cînd ați început să stricați oamenii cu comonismu, nu ne mai trebuîți... Om face și plîngere la ministru, că alt om ne trebuie.

— Aljtu, țîțîi Alexie Mavă. Da, da. Ce mai faci, nană Ană ?

— Tovarășe director... spuse apăsător Ardeleanu, urmărind mîna crispată a lui George. Tovarășe director...

— Afară ! strigă atunci, cu o voce sălbatică Emilia. Afară, _porci ordinari ce sînteți ! Nu vi-i rușine obrazului de cîine ? Da cine 'sînteți voi, țărănoi puturoși, să comandați în casa omului ? Ieșiți afară imediat !

— No, doamnă, se burzului' Marcu, speriat.

— E bine să ieșiți afară, spuse George rar, foarte moale. Cît despre postul de director, cine m-a pus, acela e în drept să mă schimbe. Hai', marș !

Marcu se zăpăcise de tot. își scoase pălăria și o învîrti în mîini.

• N-auzi ? țîpă Emilia, ești surd ? Vrei să... să te opăresc ?

— Bine... Da să știți că noi la școală nu ne mai minăm pruncii... să învețe spurcățenii.

— In cazul acesta o să vă amendăm, spuse liniștit George. Bună ziua...

Grupul ieși de-a-ndaratelea, împiedicîndu-se în prag. Atunci Emilia izbucni. Se repezi la George, îl înhață de reverul hainei și începu să-l scuture furioasă :

• De ce* faci toate astea ? La ce-ți trebuie toate astea ? Nenorocitul ! Să ne arate Lumea cu degetul, să suferim insultele acestor nespălați pentru care te sbați tu ? De ce te amesteci ? 'Ce-ai' de cîștigat ?

O podidiră lacrimile și se ghemui la pieptul lui hohotind.

— Nu vreau să trăiesc așa... Toată viața... am fost... respectată... și...

George o dădu binișor la o parte, se duse la masă, se așeză, își aprinse o țigară.

— Emilia, fii te rog așa de bună și adă vinul acela, știi tu, pe care l-am ținut pe cînd mă voi întoarce eu... Te rog foarte mult... Am un chef teribil să beau...

Tonul lui îi făcu pe toți să-l privească atenți, nu era nimic schimbat în aparență, dar se ghicea ceva prea încordat, gata să pleznească. În timp ce Emilia se duse în pivniță să aducă sticlele, Suslănescu se chinui să găsească la repezeală un mod de a-și anunța plecarea,; ar fi vrut să evite ori ce discuție, să spună politicos și definitiv că pleacă, dar îi era peste puțință. Scena din biserică i se păruse ridicolă, dar după părerea lui cele mai mari drame au această aparență la prima vedere ; și aici era vorba de o înfruntare atît de decisivă, încît ori ce tergiversare din partea 'lui ar fi fost încă o dovadă de lașitate iremediabilă. „Par delicatesses, j'ai perdu ma vie"... și era destul. II mira și-l, intimidă puțin numai abulia celor doi. Fanatism ? Nu părea. Undeva trebuia să fie o explicație, dar nu-l interesa. Nu părea. Undeva trebuia să fie o explicație , dar nu-l interesa.

Vinul pe care-l aduse Emilia și din care băură prima sticlă în tăcere, era admirabil: un parfum vechi, nobil, înduioșător pentru Suslănescu ; în ultima vreme băuse numai alcooluri tari, care-l trăzneau ca o măciucă. O

căldură plăcută îl pătrunse, adormitoare, și găsi îndată cum trebuia să le spună că pleacă. Cu bunătațe, explicându-le totul, pe larg, fără patimă. În învălmășagul și încăierarea care va urma, patima va fi desigur o trăsătură dominantă, violentă, dar aici nu era nevoie de așa ceva : cu Teodorescu era egal; sau nu, îi era superior -deoarece suferise mai mult, gîndind. Se ridică (ciudat ce grele, și ce moi în același timp, îi erau picioarele!) se înclină spre doamna Emilia, sorbi din vin, și cu buzele umede, strălucitoare, spuse:

— Vă mulțumesc, pentru tot ce-iați făcut pentru mine. Vă părăsesc... adică nu, vai de mine, o să plec.

— Te întorci fa oraș ? întrebă George liniștit.

— Nu. Nu m-am exprimat corect. Mă mut de la dumneavoastră.

— Dar de ce, domnule profesor ? Nu vă simțiți bine ? — întrebă Emilia.

Bătrîna care stătea lingă ☉a, cu nasul în pahar, îi făcu semn cu cotul: „Lasă-l să se ducă dracului, ce, vrei să-l ții de pomană ?”

— Am să încerc să mă explic, continuă Suslănescu, cu o volubilitate exagerată, deși pentru mine, lucrurile sînt clare : nu vă împărtășesc opiniile, domnule director... Nu le împărtășesc în esența lor, deoarece am devenit și eu marxist. Sînt, o! cît de fericit că iam venit aici, la țară, în mijlocul poporului. Am căpătat conștiința unor valori imense, nepieritoare, de care noi, intelectualii din generația mea, ne-am desolidarizat, prin desrădăcinare... Aceste valori : tradiția, o tradiție intrată în sînge, devenită biologie, dumneavoastră... în sfîrșit... gruparea căreia îi aparțineți, vreți s-o siluiți... cu cele mai bune, cu cele mai sfînte intenții...

— Ascultă, domnule! se răsti atunci Ardeleanu, ce tot îndrugi ? Ai fugit de la oraș pentru că te temeai că o să se afle că ai scris o droaie de articole fasciste pentru fițuica lui Vîslan ! Ce ne împuiezi urechile ? S-a aflat, tot s-a aflat... Vîslan a spus tot... Nu te socoate nimeni periculos, poți să te duci înapoi dacă vrei, dar nu ne împuia urechile, ce dracu !

Suslănescu, în picioare, cu gura căscată, încremenise.

— Dar, domnule Ardeleanu... nu-i adevărat... noi ne cunoaștem de mult, din timpul refugiului și...

— Și ce importă ?

— Continuă, te rog, spuse George, e destui de interesant ce spui... Reforma agrară înseamnă siluirea tradiției ? A cărei tradiții ? Țărănești ? Interesant...

— Dacă el mă socoate fascist... bîgui Suslănescu.

— Nimeni nu te socoate, domnule... Se știe tot și nimeni nu te socoate fascist.

— Dumneata nu mă poți înțelege... Domnule Teodorescu, doamnă : știu că moral dumneavoastră sînteți cu mult, dar cu mult, deasupra... cum să spun ? adversarilor politici, Cordis, cîțiva țărani înstăriți...

— Chiaburi, vrei să spui ! interveni Ardeleanu. Ziceai că ești marxist... și te faci că nu știi de lupta de clasă ?

Obosit, Suslănescu se așeză pe scaun.

— Nu mai pot spune nimic... Sînt român și... în sfîrșit... Nu-i vorba de lupta de clasă, ci de demnitate... De om. De ceva mult mai adine.. Pentru dumneavoastră, comuniștii, demnitate înseamnă să poți conduce pe alții, pe aceia care sînt... și pe care unii dintre dumneavoastră, poate-i simt, in-

finit superiori lor înșile, prin toată suferința lor, prin toată setea de adevăr, prin credulitatea lor...

— Ciudată filozofie, murmură George.

— Nu ! Nu ! strigă Suslănescu cu un fel de disperare. N-am nici un fel de filozofie... toată viața am crezut că am una... acum nu mai vreau... Dar simt, înțelegeți! *C'est un coup de tete!*

Ardeleanu pufni în rîs. Intăritat (mai mult pe el însuși deoarece era atît de nesigur), Suslănescu urmă :

— Din tot haosul războitului... o sete de adevăr... necesitatea unei renașteri... Cum vreți s-o obțineți, pentru numele lui Dumnezeu ? Dezbînînd același popor ? Da ! Clasele există, sînt o realitate teribilă ! Și ? Nu contopindu-le, sudîndu-le, ineulcîndu-le ideea de umanitate, ci azvîrlindu-le una asupra alteia într-o luptă fratricidă, vom putea să... Nu icre...

— Și credeți că aceia care posedă bunuri, vor renunța în favorul altora ? întrebă George.

— Niciodată ! spuse Emilia.

În clipa următoare rămase uluită de schimbarea care se produse pe fața lui George. Roși tot, într-un chip penibil, își mușcă buzele, dar în afară de Emilia niciunul nu văzu asta și ea nu înțelegea nimic; îi umplu paharul, apoi îi veni să rîdă : poate i se făcuse greață : vinul era greu.

— Nu vrei să... întrebă.

Suslănescu se frămînta pe scaun ; altădată, acum cîteva săptămîni poate, acuzația adusă de Ardeleanu i-ar fi răpit somnul, l-ar fi terorizat pe neașteptate într-un moment fugitiv de beatitudine ; acum îi producea numai o nepăsare indulgentă. Fața de George ar fi vrut însă cu tot dinadinsul să se explice, să se despartă ca doi oameni care se înțeleg perfect; ca doi savanți care fac aceeași experiență cu metode deosebite : avea nevoie de prețuirea lui, ca să nu existe nimic fals în viața lui de acum înainte. -Și în fond el nu voia să facă nici o experiență, voia doar să trăiască pe un alt plan. Știa că orice ar fi spus acuma ar fi fost atît de sec, ca o lecție de gramatică ; încercă totuși :

— Istoria a dovedit (și de la început se irită și începu să se ibîlbiie)... eșecul inteligențelor crude, individuale sau colective care vor să schimbe cu rigla fața omenirii, să instaureze domnia Binelui, sau a Răului, n-are importanță... Omul modern nu mai crede în veșnicie... chiar cel mai simplu om modern, un țaran, un muncitor, nu mai crede în veșnicie, normal, așa cum respiră, fără să se simtă stînjenit. — Sorbi zgomotos din pahar și începu să rîdă, stupid : — Ei, și dacă o să împărțiți moșia, și dacă o să egalați toate averile și dacă o să elaborați un cod voluminos de etică, oamenii o să fie mai buni, mai răi, mai fericiți ? Lor înșile propria lor stare le e indiferentă, dovadă că o suportă... Numai gîndirea singuratică mai culege flori din toate astea, ha, ha, ha ! Paliative, domnule Teodorescu. Ar trebui un nou Griistos și nu-l văd venind...

— Cînd vrei să pleci ? întrebă George sever.

— Chiar azi. — Și dintr-odată fața lui se iluminase, deveni parcă mai mică, chinuită, nesigură. — Vă rog să credeți că sînt profund...

— Mai taci din gură, domnule ! rîse George. Bea. Noroc. Să trăiești, tovarășe Ardeleanu. Pleacă, domnule. Dar uite, mai avem aici șase sticle, ca să ne îmbătăm. Și în timpul acesta eu am să vă povestesc o istorie. Istorie... în sfîrșit. Povestea prizonieratului meu.

— O, cu multă plăcere! strigă Suslănescu, și încă odată vă voi ruga să credeți că...

— Mie nu-mi umple nimenea paharul? se răsti bătrîna. Doamne, că multe mai știți vorbi. Da' vasele cine le spală? Vorbele?

CAPITOLUL VI

— Cînd am intrat în lagăr, aveam 40 de kilograme și voiam să dorm. Siîrșitul războiului, atîta însemna pentru mulți dintre noi, un somn lung, fără nici un fel de vis, tăcere și uitare. În seara aceea ni s-a dat pîine cazonă, neagră și calidă. Un prieten al meu, locotenent, învățător în Oltenia, a imurit la cîteva ceasuri. Nu-i rezistaseră mațele subțiri. A murit mirat de durerile groaznice. Nu striga. Se zvîrcofea pe jos, pe seîndurile murdare, se uita la noi cu ochi mari... A doua zi un doctor ne-a spus că nu trebuie să mîncăm decît foarte puțin, pînă cînd ne vom obișnui. Era ciudat: după cîteva luni de foame, oamenii se uitau la pîine, o pipăiau, unii mestecau, plîngînd, și pe urmă o scuipau cu durere, parcă și-ar fi scuipat limba. Erau foarte multe ciori... Aruncam după ele cu bucăți de gheață. Visam, supă caldă de cioară, foarte grasă, aurie...

Era ciudat, dar cuvintele nu spuneau nimic, George o simțea. Ceilalți îl priveau atenți, buzele Emiliei fremătau, Suslănescu sorbea fără zgomot din vin, iar Ardeleanu, furnind se uita în podele. Numai bătrîna îl îmboldea, din cînd în cînd: Și? Zi, și? Descria lagărul, barăcile lungi, paturile suprapuse, somnul neliniștit și zgomotos al prizonierilor, munca la pădure, la tăiat lemne, cu aceleași cuvinte pe care le folosea vorbind despre altceva; nu povestise nimănui nimic dintr-un fel de frică de necunoscutul prezent pe care istoriile acestea l-ar mai putea trezi în el... Toate zilele din lagăr erau uniforme și totuși, își aducea aminte de fiecare, de culoarea cerului, de mirosurile pe care vîntul le aducea de pe stepă, la începutul primăverii, cînd au înebunit cîțiva, de fețele soldaților care-i păzeau; sute de glume, de certuri, totul era aici. Trebuia să le spună, dar la urma urmei nu pentru Suslănescu, să-l rețină; putea să se ducă dracului; nici pentru Ardeleanu și nici chiar pentru Emilia, deși ea singură, aducîndu-și aminte de viața lor (altfel decît își aducea el aminte în nopțile fără capăt, cînd torturat de dorință, de furie, se zvîrcolea pe patul de scînduri, sau mai tîrziu, cînd aștepta să fie executat) putea ghici... ce? În fond' nu cu lagărul trebuia să înceapă, ordinea n-avea nici o importanță, ci cu spaima primei bătălii în Iulie 41, la Țiganca. Pînă atunci războiul nu însemnase nimic, nici trenurile pline de răniți care răcneau, nici crucile proaspete cu cască deasupra: astea le știau și ei și era singura imagine la care rămăseseră. Restul, erau raporturi, senzații.

Camioanele îi descărcaseră la marginea unei porumbiști crude; strecurîndu-se prin păduricea aceasta verde, unde mirosea foarte tare a pămînt și a lapte vegetal, ascultau uimiți mormăitul apropiat al bătăliei; se împiedicau în bruşii uscați, albi, cu muchii tăioase; involuntar își încetineau mersul, strîngeau în mîini armele, ca și cum ar fi vrut să se agate de ele. Cineva tușea în spate și toți se întorceau spre el, sîsîind, scoși din fire. Pe urmă porumbul începu să se rărească: un cimp ars, roșcat, pale de fum usturător și undeva în apropierea unei mori cenușii, cu două etaje, o linie de bulgărași albi de fum, pîrîituri.

— Culcați ! In salturi, înainte ! țipă cineva foarte subțire înecându-se. Chiar mai 'tîrziu, lipit de pămînt, în timp ce gloanțele bîziau prelung și muzical deasupra, simțea că nu se poate, că nu e drept, că ar trebui ca toți soldații, dintr-o parte și cealaltă, să se ridice ca la un semn și să înceapă să rîdă... Ceva, ca un stol de lăcuste îi filfii deasupra capului, pe urmă sfîșie scurt frunzele late de brustur din spatele lui. Soarele îi ardea ceafa, casca îi căzuse pe frunte, strivindu-i nasul. Un tremur convulsiv îl agita, își auzea dinții clănțănind, îl dureau lovindu-se unii de alții, și zgomotul acesta, intim, lăuntric, acoperi o clipă tot huietul bătăliei. Abia atunci i se făcu frică ; ar fi vrut să sară în picioare, să urle : Destuii ! Avea impresia că toată linia de soldați care viermuiau la stînga și la dreapta lui, auzeau cum îi clănțănă dinții; nu era vorba de rușine, ci de panică ; nu voia s-o transmită celorlalți. Culese cu buzele pămînt de pe jos și-l mestecă scrișnind : avea un gust uluitor de bun, afînaf, cald, încropit de soare... Îi era foame, hainele de pe' el miroseau a urină și a sudoare riscată, rece și tăioasă, țeava revolverului era fierbinte...

O explozie. In față pămîntul se ridică brusc, asemenea unei coame uriașe de cal, spulberată de vînt, apoi mormanul negru alunecă într-o parte, se scurse hîrșîind în tufișuri. La stînga, pe cer, se profila deodată silueta unui ofițer mărunt, gras : într-o clipă îi văzu fața roșie, plină de buburuze, dinții stricați, un muc curgînd din nara stîngă, pe bărbie, pe guler. Mai mult îi ghicește glasul decît i-l aude : probabil „înainte”, apoi ofițerul se scufundă în pămînt, liniștit... își ridică puțin fruntea, spre moara cenușie, cu geamurile împodobite de perdele de ifum alb. Acolo sînt ruși... Și cînd vor ajunge față în față ? O nouă rafală mușcă pămîntul, în stînga, în dreapta, în spate. Se lipește mai tare de pămînt, ar vrea să se înșurubeze înăuntru, în răcoarea lui neagră. Chiar sub pîntecul lui, terenul are o încolăcitură moale, ca de femeie adormită pe o rină, o femeie deasupra căreia se tîrăște gîlfiind, ca să n-o trezească. iNu încă. Mii de ace calde îl înțepă, îl amorțesc: parcă nu i-ar trăi' decît degetele picioarelor în bocancii grei... sub unghiile rupte i-a intrat pămînt, îl dor. încă un salt, cade cu răsufllarea tăiată, alături de un trup subțire. Locotenentul Rădaș, tot învățător... învățătorii, ofițerii de rezervă, sînt „Legiunea morții”, așa li se spune. Mor prostește, executînd ordine, ca la școala de rezerviști. Cu Rădaș, nopți întregi... amintiri înfiorate... Și acum, deodată, alături, minunat. Rădaș îl recunoaște : rîde stins, are fața neagră de noroi, praf lipit de sudoare... Șoptește :

•— Mă, e groaznic... Am făcut pe mine...

într-adevăr duhnește ca un closet și se tîrăște stînjenit.

Prin aer trece, ca o pasăre grea, ceva. Apoi pămîntul se scutură, moara dispare într-o pălărie cafenie.

— Asta-i artileria germană, strigă vesel Rădaș. Ca ceasu'!

O tăcere imposibilă, și din nou, imediat, lătratul sec și neterminat al mitralierelor...

— Inainteee, mă !

Dintre ierburi, din cutele imperceptibile ale terenului sar ca niște mingi spinări verzi. O baionetă lucește scurt, otrăvit.

•— Hai, se bîlbîie Rădaș, verde.

Fuge cîțiva pași, apoi se culcă și începe să verse, icnit.

— Mă... imă scapă toate, ce dracu, ce d'racu, 'tu-i sînta... imăsii... mă, Închinarea, ce dracu !

Rădaș îi face o scîrbă ciudată, ca și cum ar fi propriul lui trup, scuturat de vărsături ; fără să știe de ce, se agață de piciorul lui, cu răutate; îl ține strins.

— Liniștește-te ce... mătii faci ?

Și tot timpul acesta, o curiozitate copilărească : cum sînt rușii ? Oare cînd voi fi față în față cu unul, va trage în mine ? Va putea ? Eu voi putea ?

Dintre brazde se ridică o siluetă înaltă, subțire, cenușie. Scrutează cu binoclul moara, apoi se apleacă, spune ceva unui telefonist, care învîrte furios manivela aparatului.

— Am rechst! Drei! Feuer!

•— Nemții, mă, bîguie Rădaș. îmi schimb pantalonii... Trebuie... trebuie... să-mi arunc izmenele. Put.

•— Nu fii bou, pastele și...

•— Nu mai pot.

•Rădaș se ridică în genunchi, cu -degetele însîngerate începe să-și deschie cataramele și pe neașteptate, cade pe spate, ca o piatră.

— Rădaș, mă !

George se tîrăște lîngă el, îl scutură, celălalt tace. Pe urmă pe piept, la stînga începe să se lățească o pată negricioasă, ca cerneala pe sugativă, Ochii deschiși, albi, spre cer. George se întinde pe spate și urmărește și el, direcția acestei priviri moarte. Cerul e albastru, ca pretutindenii, o scamă de nor, o pasăre, sus... Miroase a fum, a pulbere arsă, a pămînt. Mîna, singură, trece peste obrazul nebărbierit al lui Rădaș. Cald. Ochii deschiși, atinși cu degetul plin de pămînt, sînt moi, ca un ou rece. Îl împunge cu unghia în obraz, pe buze îl pișcă și pe urmă îl privește : seamănă cu pămîntul acesta ars, galben, verzui. Un soldat în goană trece pe lîngă ei, se împiedecă, scapă arma.

— Ce... dom sublent... Teodorescu, ce-i ? Vi-s rănit?

— Cum te chiamă ? întrebă George.

— Brobrobro... haideți, că vin...

•—Vorwartz ! răsună din spate un glas dur.

Moara nu se mai vede. Spre ea înaintează repede ghemotoace verzui. George pornește și el, nu se mai culcă. În goană, ca beat, se izbește de soldați, care fug ca și el, trăgînd la întîmplare ; atunci își dă seama că are revolverul în mînă. Strigă, spart:

— Inaintee ! Pentru țară și rege!

Moara arde, e foarte cald lîngă zidurile ei linse de flăcări. Împușcături răzlete, un ofițer cade ținîndu-se cu mîinile de pîntece.

— Mai trag încă, 'tu-le mama lor ! strigă căpitanul Grigurcu.

Și pe urmă, liniște, dintr-o dată. Departe, spre răsărit pămîntul icnește în răstimpuri egale. Cota 472 a fost cucerită.

Un soldat bărbos spune, arătînd cu mîna :

— Uite, mă ! Li împușcă pe prizonieri.

Lîngă un zid pe jumătate dărîmat (foarte alb, cu buza roșie, sîngerîndă) prizonierii ruși, în haine măslinii, înghesuiți. Un ofițer german foarte tînăr, blond, împușcă în ceafă un soldat în vîrstă, apoi fotografiază.

Căpitanul Grigurcu, lîngă George, indiferent :

— Comisarul politic...

Din spate sosesec tancurile : vaiet lung, pământul scurmat.

— ...er heisst...

— ...heisst... Lilli, lilli...

— Lilli Marleeeen ! er heisst!

Soldații s-au culcat pe jos, cu fața în soare. George ar vrea să meargă la ei, la fiecare, să-i privească, să înțeleagă fără să-i întrebe. Căpitanul Grigurcu își scoate fără jenă pantalonii, rîzînd.

— Se întîmpla să te lase brăcinarele, ce dracu.

Descopere pe pulpă o dîră roșie, sînge'rîndă, o pipăie, năclăindu-și tot piciorul. George ar vrea să se întoarcă să-l caute pe Rădaș, dar pe cîmp umblă sanitariii și pe urmă Rădaș e mort.

Tancurile trec, șir lung, mugind. Nemții cățărați pe turele fac semne. Rădaș e mort. Și deodată îi vine să rîdă, atît de puternic, încît se culcă la pământ cu fața în jos, în palme. Risul a pierit.

De la liziera pădurii, prin porta voce, cineva strigă :

— Compania patra ! Regruparea ! Regruparea !

La cîteva luni după aceea, George se schimbase cu desăvîrșire, fără să-și dea seama. Înainte de război avea o înfățișare neobișnuit de tînără (care o supăra uneori pe Emilia) și începuse să se îngrașe ; acum devenise uscat, cu fața aproape pergamentoasă, foarte rigid, tăcut și neprietenos, dar niciodată grosolan : un fel de absență, de lipsă de interes ; se silea din răspuțeri să n-aibă nici o personalitate, nici o preferință, să execute ordinele și atîta tot. În 'realitate această atitudine îl costa enorm, mai ales cînd, rareori, se întîlnea cu vreun fost cunoscut, sau prieten, care începea să se elibereze în fața lui de toate întrebările chinuitoare ale războiului. Dar George nu voia să dea nimic acestor ani, nimic din ceea ce era el cu adevărat : trebuia ca învățătorul și omul normal și plin de bun-simț să rămînă undeva, departe, iar în locul lui să se miște un fel de automat ; simțea că dacă ar fi fost altfel ar fi înnebunit sau ar fi dezertat. El voia să păstreze nealterate acele trăsături omenești dinainte de război, pe care dacă i le-ar fi zdruncinat ceva, s-ar fi prefăcut într-un animal periculos ; observa acest lucru la germanii care pe zi ce trecea se transformau într-un fel de bestii vesele, dezlănțuite. Ori el își spunea că absurdului nu i se putea opune decît o rigurozitate geometrică, tot atît de absurdă.

Ca ofițer străin, ocupant, îi era foarte greu să se apropie de „sufletul rusesc”, așa cum îl cunoștea din cărți și pe care ar fi vrut să-l înțeleagă, începu să învețe rusește, metodic, să discute cu rușii dar această „lume nouă” se refuza deliberat și abil. Aflase destule despre colhozuri, despre sistemul de retribuire a muncii și i se părea interesant, ca ori ce sistem, dar nimic mai mult. După șase luni de război deși înaintau mereu, îi era clar că rușii vor cîștiga ; „colosul cu picioarele de lut” nu se prăbușise și mîrîia amenințător de undeva, din dosul acelor zări înnebunitor de albastre spre care se îndreptau coloanele nesfîrșite.

Noaptea, în liniștea amenințătoare și enormă, îl cuprindea frica : se întreba ce va rămîne din toate la sfîrșit, atunci cînd oamenii vor plăti prețul războiului. Și nu știa. Nici măcar nu putea bănuși. Obscur, simțea că aici se înfruntă altceva decît două armate sau două tactici ; se înfruntau două imense necunoscute umane. Intre camarazi începu să se șușotească pe

seama lui că era nițel într-o ureche ; soldații nu-l iubeau pentru că nici-odată nu le spunea o vorbă rea sau bună ; îi erau tot atât de indiferenți pe cât de indiferent își era lui însuși.

După o permisie de trei săptămîni, în care timp trăi o beție lucidă, acasă pe cîmpiile cunoscute în care fiecare cot al pămîntului, fiecare movilă îi spunea ceva, îi aștepta piciorul, alături de Emilia, aceeași (și el o mințea lucid prin tot ce spunea, și făcea, prin liniștea lui surîzătoare) se întoarse pe front, la Stalingrad, prin august.

Totul era în urmă : și marșurile fără sfîrșit prin stepa albăstruie și luptele sub cer și pămîntul străin dar cald, de care te puteai lipi, să te odihnești o clipă, neliniștit: aici nu era decît moloz roșiatic, vuiet din toate părțile, case care se scufundau în pămînt într-un huruit imens, sub o cupolă de fum și pe urmă din mormanul de ruine, rușii începeau din nou să tragă... Și groaznic era fumul acesta acru mai puternic decît zidurile, atîrnînd nemișcat, amenințător și fierbinte deasupra capetelor, ca un nor care nu se va mai sparge niciodată ; niciun vînt nu izbutea să-l împrăștie, părea că stă acolo de la facerea lumii. Toată lumea, ofițerii și soldații bărboși, obosiți de moarte, doreau un singur lucru, mai mult decît sfîrșitul războiului, decît o permisie, decît o rană care să-i scoată de aici: să ajungă la Volga și atunci totul se va sfîrși ; să vadă apa lată, verde (o bănuiau așa, de un verde curat și adînc) în care să se culce, să plutească îmbrăcați, ca niște înecați vii. O singură dată plutonul lui George ajunsese la două sute de metri de apă : era spre amurg, și o rază sîngerie sparse osecundă perdeaua de fum ; aîft de ascuțită era această rază, încît îi orbi, le umplu ochii de lacrimi, îi stoarse de vlagă ; în secunda aceasta, undeva sticli argintiu ca un tăiș de sabie linia apei, dar îndată artileria sovietică deschise focul asupra lor și nu se mai văzu nimic. În clipa aceea, George își culcase fața între două cărămizi și izbucnise într-un hohot gîtuit de plîns, sub țeastă i se zbătea ceva roșu, ca o pînză scuturată frenetic, îi era groază, ar fi vrut să se ridice, să urle : sînt om, sînt om... Un soldat se tîrî lîngă el și-l întrebă dacă e rănit ; el nu-i răspunse, nu se ascunse că plîngea ; soldatul îl scutură de umăr, și-i zbiră în ureche, că infanteria rusească atacă ; într-adevăr de dincolo de barajul care se apropia de ei mușcînd halci mari de pămînt și scuipîndu-le spre cer, sîngerii și negre, se auzeau strigăte multe ; în față, la cîtiva metri un soldat german mort de multă vreme, putrezit j uniformă-i pleznise lăsînd să se vadă cărnurile vinete, dar ce era ciudat era felul în care-i stătea casca, acoperindu-i tot obrazul, ca și cum înainte de moarte, soldatul ar fi vrut să-și apere ochii de lumina soarelui. Plîngînd mereu, George spuse că trebuiau să mai reziste 15 minute, dar soldatul nu se mișcă de lîngă el, dimpotrivă se tîrî în adăpostul precar, ca un sicriu prelung din moloz și lipindu-și fața bărboasă de a lui, îi spuse, duhnind a mahorcă, a murdărie, a cadavru :

— Ne predăm ? Ai ? Ne predăm ?

— Cum te cheamă ?

— Petrescu, mă, sînt bucureștean, din Grant... Ne predăm, ai ? Să ne predăm...

De la flancul stîng pușca mitralieră începu să latre scurt, speriat, pe urmă o bubuitură, o ciupercă neagră verzuie pe locul unde fusese.

George dădu ordinul de retragere și soldații începură să se tîrască înapoi, pe burtă ca niște raci verzi, cu poalele mantalelor în cap. Petrescu

nu se mișcă : rămase culcat pe spate în micul adăpost, răsucindu-și o țigară : George îl mai văzu cum își aruncă arma departe, cu o forță nebănuită, apoi stă cu țigara în colțul gurii, cu ochii închiși spre cerul de fum.

Din ziua aceea George începu să-și privească soldații cu o curiozitate mirată, dar era prea târziu. În fiecare zi plutonul se micșora : unii rămâneau prin vreo casă de unde nu mai puteau ieși, alții mureau și nici războiul nu mai semăna a război. George nu mai gândea, se surprindea numai cu reacții copilărești, rîdea din senin, mult, sau vorbea aiurea despre mîncare. Într-o zi îi trase o palmă unui sublocotenent, întors din atac cu amîndouă pleoapele arse și cu ochii imenși, care vorbea fără șir despre eroism ; în aceeași zi i se întîmpla un lucru ciudat.

Intr-un bloc de beton, la colțul străzii unde erau ei, se afla un singur sovietic pe care nu-l putuseră face să tacă nici brandurile, nici tirul atent al cîtorva ofițeri buni trăgători, nici o incursiune a unui grup german cu aruncătoare de flăcări. Blocul era o schelărie neagră de piatră, cu-sute de găuri de unde rusul trăgea la ori ce oră, precis. Era destul să apară de după colț o mîină, un umăr, un cap și glonțul îl găsea fără greș. În ziua aceea, grupul în care se afla George nu primise alimentele pentru că nimeni nu putea trece strada. Un căpitan, leșinat de foame promise o sticlă de coniac celui care se duce dincolo, de unde se striga în răstimpuri : „Hei, mă, ăia ! veniți și luați hrana că nu mai stăm”. George bău un gît de coniac, își strînse cureaua căștii sub bărbie, și porni în salturi mici, clătinate, spre colțul străzii.

Era o după amiază neobișnuit de liniștită pentru Stalingrad, sus de tot, deasupra norului de fum se băteau probabil două avioane de vînătoare, dar păreau neverosimile. Ajuns în colțul străzii, George se întrebă de ce venise ; se simțea foarte slăbit, îl scuturau frigurile, ar fi vrut să doarmă aici, în soare. Bulevardul era plin de morți, în poziții ciudate, toți purtînd o găleată, un pachet, o raniță. George ochi o bucată mare de ciment, în mijlocul străzii și pe neașteptate se repezi într-acolo. Din bloc poci o împușcătură, mușcînd piatra chiar lîngă umărul lui. Avea vreo 50 de metri pînă la o casă din față de unde cineva îi striga : „Stai ! boule ! te omoară, nu vezi ?” Ghemuit sub blocul de ciment, stătu să-și tragă respirația. Scoase încet patul pistolului și imediat un glonte i-l zbură din mîină. Un colț al mantalei fu găurit, casca pe care o întinse zbîrnîi sub izbitura unui glonte ricoșat. După un ceas, George simți că nu mai poate. Și începu să vorbească, tare, cu rusul care-l pîndea :

— De ce tragi ? Ce ți-am făcut ? Mi-e foame... și ălorlalți le e foame... Lasă-mă să trec...

Vorbea și rîdea pentru că „ăla” nu-l putea auzi, în schimb îl auzeau cei din casa unde voia să ajungă. Ii strigau :

— Ce? Ești nebun? Ce... mătii ai venit? Am trimis niște ostași pe din dos cu haleala... Stai pînă la noapte acolo, mă, ce dracu...

— Nu pot... am amortit... trebuie să mă scol... Și, apoi, iarăși, rusului : Lasă-mă să trec... Și eu sînt om, ca și tine... De ce? Dacă tu ai o poziție mai bună, să... Poate sînteți mai mulți... Și cu schimbul, nu-i așa ? Și tu trebuie să dormi. Dacă eu nu te-ași lăsa să dormi ?

Pe urmă nu mai vorbi. Ii venise, pe neașteptate, un gînd : „Cu ce drept îl rog ? Am pierdut războiul. Dar nu numai războiul.” Totul i se părea rușinos, faptul că undeva există orașe liniștite... unde ? habar n-avea, nu-i

venea în minte nici un nume, că Emilia trăiește în clipa asta, că Dan e la liceu, sau nu, poate că după amiaza n-au cursuri... și el, chincit, amorțit, sub ochiul neîndurător al rusului din bloc. Dar oare rusului îi era ușor, să stea nemișcat, să-l pîndească, cu degetul încleștat pe trăgaci ? Doi oameni «obosiți de moarte, în fantoma unui oraș, și viața lor, necunoscută...

— Hei ! strigă spre casa unde trebuia să ajungă. Mă auziți ?

Tăcere. Nu mai era nimeni. Își scoase iar poala mantalei, glonte o găuri.

— Hei ! Ați plecat ?

Ar fi fost bine ca rușii să atace, să-l ia prizonier, ar fi fost extraordinar de bine...

Pe urmă adormi și se trezi noaptea, în mijlocul unui zgomot uriaș ; pe bulevard treceau tancuri germane, legănîndu-se, peste morți, zvîrlind din cale grămezile de moloz. Se tîrî din calea lor ; abia putea umbla, picioarele-i erau umflate ca doi butuci. Ii trebuî aproape o oră pînă să ajungă la bunkerul lui. Căpitanul își băuse toată sticla de coniac, mîncase și juca poker cu alți trei ofițeri. Ii priviră ca pe un strigoi, îi dădură niște resturi dintr-o conservă, din cate nu putu înghiți nimic, deoarece i se făcu rău, apoi îi povestiră că vreo 40 de SS-iști au ocupat „blocul morții” prinzînd șase femei, pe care le-au omorît cu aruncătorul de flăcări. George asculta cu gura căscată, idiot. Stătu așa, multă vreme, privind pe cei care jucau cărți, fără să-i vadă. Tîrziu, cînd le veni ordinul de atac, se duse la ei, clătîndu-se și le spuse, răgușit:

— Hei, ăia ! Noi nu mai sîntem oameni...

Din ziua aceea nu mai purtă armă ; cînd i se dădea ordinul să ocupe o casă, un bloc, sau o hudiță ruinată, își ducea oamenii pînă la primul adăpost, se îngropau acolo și reveneau spunînd că nu s-a putut face nimic...

Peste trei luni, în plină iarnă, un grup de 50 de oameni printre care și George, erau încercuți într-o pivniță undeva în mijlocul orașului încercuit. Din cînd în cînd din proviziile pe care le aruncau avioanele germane, cădea ceva și la ei ; colonelul Dumitrescu raționaliza totul și împărțea cu pistolul în mîină. Era frig, se încotoșmănaseră cu tot felul de zdrențe, purtau două uniforme, îi mîncau păduchii, nu mai dormeau. într-o zi trecu prin fața lor un pluton de cavalerie, rușii-l mitraliară ; acum aveau carne. In fiecare noapte un ostaș se tîra afară și cu lopata Linemann tăia din cadavrele cailor bucăți mari, înghețate. Le fierbeau în cutii de conserve, arzînd tot ce se putea numi lemnărie în casa distrusă, mai tîrziu paturi de armă. Din trei soldați care ieșeau să aducă carne, unul nu se mai întorcea. Atunci cînd rușii atacau, din vecini porneau să tragă tunuri germane de cîmp, mitraliere, aruncătoare de flăcări lungeau strada, ruinele din față ; ei se culcau pe burtă și se sileau să ochiască umbrele negricioase dansînd prin lumina roșie.

Poate s-ar fi predat dacă n-ar fi fost colonelul Dumitrescu, singurul dintre ei care părea să mai aibă un rest de energie și de voință ; povestea la nesfîrșit anecdote, pîlmuia soldații, dădea ordine de zi, pe care le scria singur pe filele unui carnețel, explica soldaților că undeva, în jurul Stalin-gradului, se grupează blindatele germane ca să spargă inelul rusesc, ținea discursuri, repetînd la infinit că rușii nu iau nici un prizonier nu din răutate, sau sălbăticie ci pentru că nu iau cum să-i hrănească (și asta era foarte plauzibil, deși pe George nu-l interesa) ; într-o zi cînd un sergent înnebuni,

colonelul îl împuşcă în frunte și apoi plînse. Era secundat tot timpul de doi sublocotenenți tineri, slabi ca scîndurile, dormea între ei, ținîndu-i de gît, culcîndu-le capul pe pieptul lui lat.

După o săptămînă nu mai aveau ce să mănînce, caii se isprăviseră. Soldații (rămăseseră vreo 15) dormeau aproape tot timpul încovrigați unul în celălalt și nu se mai ridicau atunci cînd rușii porneau la atac. Numai din blocurile alăturate nemții porneau focul, erau trupe SS fanatice și pesemne mai aveau ce mînca și muniții. La început George suferi îngrozitor, ca și ceilalți, pe urmă se petrecu în el o schimbare ciudată : începu să se roage, înainte de război fusese ateu, într-un fel amabil și neajutor pentru nimeni (nici Emilia nu știa) și nici acum nu credea, dar rugăciunile pe care le murmură în minte, fără încetare îl linișteau, îl legănau și-i dădeau o duioșie interioară. Se tîra uneori lîngă soldați, îi puneă să-și povestească viața și ei spuneau, cu icnituri, niște istorii fantastice despre oîmpuri care erau muncite primăvara, vara și toamna, iarna nu, despre femeile lor cu nume străni : Maria, Florica, Ana, Silvia, despre copii care erau mici, n-aveau nici un metru jumătate. Unii începură să-și mestece centurile, curelele de la armă ; apoi vărsau fiere și sînge. Într-o noapte George auzi din colțul unde era Dumitrescu un plîns chițcăit și vocea sublocotenentului Văleanu (celălalt murise înghețat) :

— Mi-e foame... hă hă... mi-e foame... mi-e foame...

Pe urmă glasul de bas, potolit, al colonelului :

— Taci, puiule, taci, taci, taci... puiule scump, taci.

— Nu mai vreau... foame... de ce... am plecat din lagărul care...

— Taci, scumpule mic...

Sublocotenentul răcni ascuțit, se ridică și căzu, împleticindu-se, începu să se zvîrcolească. Ghemul de soldați mormăi ceva, afară ningeă încet. Colonelul se ridică ușor, se tîrî spre ușa pivniței, pieri afară. George, ațipi din nou, nu mai putea visa, tot timpul își simțea limba în gură umflată, fierbinte, zvîcnind ca o rană care coace... Se trezi din nou : în colțul unde stătea colonelul, licărea ceva : o lampă de spirt, sfîrșia zăpada topită, mirosea a carne. Sublocotenentul gîfșia, ca și cum ar fi făcut dragoste. George se tîrî încet spre ei, fără să trezească pe nimeni : pe neașteptate vocea lui răgușită, în întuneric :

— Vreau și eu !

— A, tu ești Teodorescule ? șopti colonelul. Taci în mata. Du-te afară... Ia-ți...

— De unde ?

— Afară, este... carne...

Era atît de slăbit, încît se tîrî un ceas întreg pînă să ajungă în fața pivniței. Nu se vedea nimic : era îngrozitor de frig, viscoala și trîmbele de zăpadă îi înghețau ochii. Pe urmă o căldură bună îl învălui ; știa că înseamnă sfîrșitul, era ciudat de bine, plăcut, nu-i mai era nici foame, ca după o masă îmbelșugată, și cald... Se dezmetici zmucit : cu două străzi mai încolo izbucnise un foc de artilerie ușoară, lumina orbitoare a aruncătoarelor, vuietul. În jurul lui schelete de cai, morți și înghețați, nimic, și pe neașteptate un cadavru cu mîna tăiată din umăr, proaspăt tăiată.

Nu știu niciodată cum ajunse înapoi, în pivniță. Oamenii dormeau, lămpița cu spirt sclipea albăstriu. încet, ferindu-se să facă zgomot, George își scoase revolverul din buzunar și trase piedica.

— Dom' colonel, șopti.

— Ce-i ? Ai adus și tu ?

Împușcătura plezni pe neașteptate, soldații săriră în picioare, înghe-suindu-se, dînd să-și apuce armele.

— Ești nebun, precista mătii ! urlă colonelul. Unde... ești să nu împușc pe altul, mă !

George căzuse jos, leșinat. A doua zi dimineața un nou atac, nemții răspunseră foarte slab și rușii ocupară poziții la nici o sută de metri de pivniță. George trăia un fel de halucinație, uitase tot ce se petrecuse în noaptea aceea. Ca prin vis auzi o voce aspră.

— Dom' colonel, să ne predăm... că tot una-i... apoi zbieratul colonelului : — Te împușc ! mormăielile soldaților, clănțănit de închizătoare^ tăcere.

Mai trecu o noapte. Orașul era nespus de liniștit, sub pinza groasă a zăpezii pe urmă dimineața, cîteva împușcături și la ușa pivniței apărură rușii cu armele întinse. Unul cîte unul, soldații se ridicară ; unu n-aveau puterea să-și țină mîinile sus ; colonelul Dumitrescu îl ducea în brațe pe sublocotenent.

Armata de la Stalingrad capitulase.

Orașul alb, pustiu ; fumul parcă înghețat pe cer, de peste tot mute, coloane de prizonieri coborau spre Volga, printre schelete albe de tancuri, mașini, oameni, cai, arme, căști, bucătării, căruțe ; erau ofițeri cu picioarele înfășurate în mantale, soldați cu cearceafuri cenușii învelite m jurul capului 'siluete de copii, fețe zbîrcite de moșnegi ; pe margini pășeau soldați sovietici foarte tineri, bondoci din pricina cojoacelor de blana și a pislariilor • aveau fețele roșii de ger și semănau a oameni. Volga era înghețata și malurile ei negre de oameni, un mușuroi neașteptat de cuminte, abia mișcîndu-se.

în spatele lui George cineva mormăi :

— Gata războiul, fraților mei.

Și altul, îi răspunse aspru, cu răutate :

— Minți !

Spre apus se rostogolea egal, fără pauze, mormăitul tunurilor.

Trag ai noștri !

— Nu. Rușii.

Mergînd mecanic, cu picioarele tîrșite, George se găsi alături de un învățător, vagă cunoștință : acesta părea mai bine hrănit, pînă în ultimele clipe fusese cu o grupare germană și avuseseră ce mînoa. îl sprijini pe George și pe furiș îi dădu o bucată de biscuit negru, s-o sugă. George avea impresia că omul de lîngă el e cald ca o sobă, răsuflarea lui aburindă îi mîngîia obrazul : nu-l auzea oe spune, decît vag și n-avea nici o putere să răspundă.

— Oroarea nu s-a sfîrșit, horeai George. Abia începe. E în noi... acum vom avea răgazul să ne gîndim la ea... să ne pedepsim.

în spatele lor, o voce groasă, jovială :

— Nu fac nimic, zău, pe crucea mea... Uite mi-a dat unul o țigară, da n-am cu ce-o aprinde...

— Eram cu italienii, mamă, mamă ! ce de-a țipete... Mergeau să se pișe și le îngheța aia...

— Hoho, veneau cu ea în mîină, ce ?

— Ofițerul rus ne-a spus că la primul popas căpătăm supă de varză,, caldă....

— Caldă ?

— Fierbinte...

Mergeau pe o șosea de zăpadă, sub un soare cu dinți, care le inflama ochii și lacrimile înghețau pe obraz, în boabe mărunte, tari. George se gândi la imaginea acestei armate învinse, care plînge și căreia nu-i pasă, ca și lui, de victorie, de nimic. O supă caldă.... Tot trupul lui, pe care și-l simțea în sfîrșit, dureros, bolnav, slăbit, se scutura de fiori la gândul acestei supe de varză, al cărei gust nu și-l putea închipui. Se rezemă mai bine de umărul învățătorului al cărui nume nu și-l amintea și întrebarea nepusă niciodată în acești doi ani, izbucni, ca un scuipat:

— Ce-am căutat noi aici ? Ce ?

Celălalt răspunse, puțin mirat :

— Nimic... Ne-au trimis...

— A, da, exact. Ne-au trimis... Cine ? — Toată gura îi îngheța atunci cînd vorbea, așa că se mulțumi să se strîmbe. — Cine ?

Mareșalul ? Il văzuse o dată, lângă Odesa. Mic, roșcovan, pripit, cu un baston de trestie subțioară, dînd din picior... cine era ei ? Și toți cei care dezlănțuiseră războiul, cine erau ei ? Știa că tot ce gîndește lacum erau prostii, copilării, halucinații ale foamei și frigului, dar toate îi făceau o plăcere ciudată, ca o carte cu poze, răsfoită alături de Dănuț, în seri de iarnă. Închidea ochii, asculta hîrșitul miilor de pași pe zăpada înghețată, ordinele scurte ale rușilor și știa că undeva cîțiva oameni mai sătui își plimbă degetele pe hărți, totul era de rîs. O mașină deschisă trecu pe lângă ei. Încet, înăuntru cîțiva ofițeri sovietici, unul vorbea romînește la porta voce.

— Prizonieri ! Din mers coloana se împarte pentru diferite lagăre. Primul se află la 15 kilometri. Acolo rămîne o parte. Ceilalți vor fi îmbarcați în trenuri.

Porni încet ; vocea aceasta vorbind romînește îl înduioșa pe George, învățătorul de lângă el, murmură fără oprire :

— 15 kilometri... vai de noi, 15 kilometri... Nu te mai rezema de mine, că nu mai pot, o, cum am să... 15 kilom...

După un timp George începu să se clatine ; avea impresia că se înserează, că pe stepă curg umbre roze... Se împletici, o dată, de două ori, zăpada înghețată i se apropie fulgerător de ochi, nu mai simți izbitura. Numai mai tîrziu, se trezi mergînd, sprijinit de o mînă puternică ; era colonelul Dumitrescu — de partea cealaltă sublocotenentul blond și slab atîrna de el ca o cîrpă.

— Ce dracu, locotenente, te lași ? Vrei să te curețe? Patria mai are nevoie de noi, ce dracu !

Vorbea mereu și din pricina aburilor toată fața îi era acoperită de un fel de mască albă, pe care o sfărîma cu degetele înmănușate, din timp în timp.

— Ai vrut să mă împuști într-o noapte. De ce dragă ?

George ridică din umeri.

— Habar n-am. Vă rog să mă iertați. Cred că dintr-un acces de nebunie.

— Da' de unde... Pentru că ești rezervist, de aia. Ce ești la viața particulară ?

— Învățător.

— Să trăiești. Lasă-te pă mine, că te duc. Îi duc și pe puișorul ăsta, săracu'. Ne dau oare ăștia ceva haleală, sau ne curăță ?

Tocmai trecea pe lângă ei un soldat rus și George îl întrebă rusește cât mai au de mers. Soldatul îl privi tăcut, încruntat, apoi răspunse scurt:

— Puțin ! Ți-e rău ?

— Nu.

— Știi rusește, dragă ? Teodorescu parcă, nu ?

— Da, domnule colonel.

— Perfect Trebuie să ne ținem bine. La primăvară sîntem liberi, cu arma-n mîină ! Ala, care te ducea înainte, ți-e prieten ?

— Nu.

— Perfect. N-a mai putut merge, s-a așezat pe marginea drumului și rusul l-a împușcat.

O altă mașină trecu pe lângă ei, înainte, se opri, răsunară cîteva ordine pe care prizonierii și le transmiseră din om în om :

— Noi rămînam în lagăr... De acolo, de la soldatul ala, ramîn o noapte, mîncîncă și pleacă... S-a înțeles ? Dă-i drumul în spate...

— Perfect, spuse colonelul Dumitrescu.

Spre seară ajunseră într-un sat cu oase de lemn, înfundate m zăpada : pe o altă sosea, alăturată, treceau coloane de tancuri albe, camioane și cu soldați chitind. Dumitrescu îi privi lung, scui pă amărît și-l încarcă mai bine pe umăr pe sublocotenentul care părea mort. Se opriră într-un ied de piață, înfundați pînă în genunchi în zăpadă, unii cufoidu-se cu fața m jos. Un ofițer le spuse :

— în seara asta nu dăm decît o porție la doi oameni. Și din pune șx din ciorbă. Să mîncăți puțin, ca să nu muriți.

Din mijlocul coloanei, din întuneric, răsună deodată vocea puternică a lui Dumitrescu :

— De ce ați împușcat pe cei care nu mai puteau merge ? Unde-i dreptul internațional ?

Ofițerul răspunse, cu o voce puternică, rece :

— Nimeni n-a fost împușcat. Cei care nu puteau merge au fost încărcați în camioanele ce veneau din urmă.

Coloana începu să ridă. Dumitrescu scui pă :

— Ai dracului!

La geamurile caselor lumini portocalii, mici. Printre genele umflate, George le privea lacom, dar nu-și putea închipui ce se petrece în dosul lor. Nu-i mai era foame. Nici somn.

Lagărul se afla în apropiere: cîteva barăci, împrejmuite cu sîrmă ghimpată, cîteva lumini. Cînd trecu pe sub poartă, instinctiv, George își plecă fruntea. In curte o mulțime de oameni se repeziră la ei :

— Mă, din ce unitate sînteți ? De unde veniți ? Gata la Stalingrad ? Slavă domnului... Haideți, pe aici, o să ne înghesuim, mă... Se fac alte barăci. A venit material. Haideți... Vai, Ionică, cum arată...

— Cine sînt ăștia ? întrebă în șoaptă George.

— Niște nebuni, răspunse colonelul Dumitrescu.

— Pregătiți gamelele ! răsună un glas vesel, țigănesc. Peste câteva clipe George era rezemat de un perete de seînduri, cu gamela plină de aburi în brațe și un codru de pîine. Sorbi o dată, frigîndu-se tot, apoi' căzu cu fața înainte în zăpada înroșită de ciorbă.

După câteva săptămîni de lagăr, George simți deodată că îi este peste putință să rămîna așa cum fusese pînă acuma ; tensiunea și groaza căreia-i rezistase cum crezuse că e -mai bine, căzuseră ; aici, cu timiditate oamenii încercau să învețe să trăiască. Dintr-odată totul i se păru interesant și proaspăt, apelurile, poveștile celor care se duceau să taie lemne într-o pădure din apropiere, dar mai ales oamenii!. Ii pîndea curios, parcă nehotărîndu-se să se apropie de ei ; se temea să nu 'găsească același' gol sufletesc pe care și-l simțea lui însuși, o neputință, ca o oboseală cumplită, cînd singura reacție posibilă e un suris trist și' un gest abia schițat. În baraca ofițerilor erau vreo 30 de oameni, de toate gradele și din toate armele, majoritatea ofițeri activi, față de oare totdeauna avusese un dispreț iadînc: îi vedea tolăniți toată ziua, îi auzea povestind fără încetare anecdote scabroase, sau certîndu-se amarnic pentru o nimica toată (cum a fost în ziua cînd unui căpitan de cavalerie îi dispăruseră pintenii și cînd păgubașul făcuse o adevărată criză de nervi). Rareori se încingeau discuții despre război dar erau de-o stupiditate fără margini ; majoritatea credeau ferm în victoria Germaniei, așteptau primăvara cu nerăbdare și odată cu ea tancurile S.S., aceiași oameni care cu trei 'luni în urmă, pe jumătate morți de foame se tîrîseră afară din adăposturi cu mîinile ridicate. Unii se despuiau, cu candoare, de toate secretele intime cu un fel de cinism amabil : era un căpitan de tancuri, om foarte frumos, care povestea la nesfîrșit cum se căsătorise cu o fată din cea mai bună familie bucureșteană, ca so- salveze de dezonoare, deoarece era însărcinată cu propriul ei tată; același om lăcrima și scrișnea de furie cînd se gîndea la „Patrie", la război, adora pe Mihai! I, pe An'tonescu, pe Hitler, bănuia pe evrei vinovați de dezastrul din iarna aceea, pe urmă revenea la amantele lui, povestea felul lor de-a face dragoste, se înfierbînta pînă rămînea prostit, gîfîind, cu ochii închiși.

George își dădu seama curînd că nu știa nimic ; trăise la țară, într-un mediu curat și sfînt, ceea ce se petrecea în afară îi fusese totdeauna indiferent, sau poate nici nu realizase că se petrece ceva în afară de cercul lui de viață. În timpul campaniei îl jigniseră totdeauna profund, aprecierile pe care auzea că le fac nemții despre romîni; acum începu să se întrebe dacă ele nu ascundeau un dram de adevăr. întreaga lui atenție începu să se concentreze asupra lui, începu să-și facă examene de conștiință, dar nu găsea în tot trecutul un singur moment de care ar fi putut să-i fie rușine.

Se ținuse singur la școală, învățase din răpunerii să ajungă învățător, își făcuse datoria, își crescuse copilul... Era ceva mărunț în toate astea, dar nu știa cum ar fi putut fi altfel. Pe urmă începu să se întrebe -ce-ar fi vrut să facă după război și nu găsi decît un singur răspuns mulțumitor : să reia totul de unde-l lăsase și să uite. Dorința aceasta începu să-l hărțuiască pe nesimțite: era suficient să închidă ochii și totul se răzvrătea în el, îi venea să urle de dorul satului, al primăverilor cunoscute, simțea în nări mirosul claselor proaspăt văruiute, toamna, la deschiderea școlii, cînd **popa loja** venia să facă o sfeștanie (și acum i se părea că în clipele acelea

popa avea în glas, în gesturi, în cuvinte, ceva emoționant și măreț). Ar fi dat oricât ca în lagăr să fie un om din Lunca, ar îi însemnat pentru el o adevărată salvare să poată regăsi ceva 'din trecut.

Viața în lagăr se scurgea monotonă, iarna se apropia de sfârșit, dar nici un semn nu dovedea asta; pînă departe, prin gardul înalt de sîrmă ghimpată, stepa se întindea onduiînd sub zăpada cenușie, vîntul era tăios, hohotea noaptea în pereți și de undeva- se auzeau tînguirife lupilor. Un eveniment neașteptat veni să schimbe toate acestea : într-o seară, ca de obicei, căpitanul de tancuri își povestea o noapte de dragoste; se vedea limpede că inventează, că-și epuizase tot bagajul de amintiri și ceilalți se plictiseau. Întîmplător George era prin apropiere și-și cîrpea o cămașe, cînd căpitanul se ridică înciudat, veni la el și-i puse mîna pe umăr :

— Da dumneata, locotenente, de ce taci ? N-ai scos o vorbă de cînd ești aici... Dumneata n-ai nevastă ? Ia scoate poza ici și dă-i drumul.

George îl privi mîhnit, și nuri răspunse. Căpitanul se enervă subit și începu să răcnească :

— Ce, bă locotenente? Ești... în ureche de n-auzi ? Noi te distrăm aici cu povara sufletelor noastre și tu taci și înghiți- ? La dă raportul.

— N-am nimic de spus...

Căpitanul se făcu roșu. Își frămîntă degetele ca și cum s-ar fi stăpînit să nu-l pocnească, apoi țipă :

— Măi, fraților, să mă bată Dumnezeu dacă ăsta nu-i spion rus. L-am auzit vorbind rusește ca un tătuc... L-au băgat între noi să tragă cu urechea...

George sări în picioare, pe neașteptate și-i puse mîna în piept:

— Dacă mai scoți o vorbă...

— Ce, mă ! se bucură căpitanul. Vrei să te bați? Păi, să-ți fac voia.

Și înainte ca George să se dezmeticească îi trase un pumn între ochi.

Lovitura fusese precisă, grea ! George se rostogoli printre paturi și nu se mai putu scula. „Am să-l omor, se gîndi, și pe urmă fie ce-o fi". Căpitanul, mulțumit, stătea răsărăcat, cu mîinile în șolduri. Atunci din colțul lui se sculă încet -colonelul Dumitrescu, veni lîngă el și-l privi fix în ochi. Căpitanul uimit voi să spună ceva, dar n-avu timp, deoarece colonelul îi arse două palme fulgerătoare. Pe urmă, închizînd un ochi, îl întrebă :

— Mai vrei două ?

Toată baraca începu să murmure amenințător.

— Ce dați ? țipă căpitanul, frecîndu-și obrajii învinețiți. Ce vă amestecați ? Hai ? Adică noi n-avam să...

Între timp George se sculase și veni clătînîndu-se lîngă el.

— De ce m-ai lovit ? întrebă.

În ochii lui cenușii sclipea o flacără mică, rea și căpitanul se sperie : -o cunoștea, o văzuse la soldați totdeauna înainte de atac. Dădu înapoi.

— Adică... ce ? vă băgați ? De domnul -colonel, ce să zic? Dumnealui îi place să se bage pe clin dos... (și trase cu ochiul spre sublocotenentul -blond, care stătea întins pe patul colonelului). Dar tu ce vrei ?

George întinse mîna foarte încet, îl apucă de puim și i-l răsucii pe cînd căpitanul începu să țipe, și se lăsă într-un genunchi. Abia atunci cîțiva săriră să-i despartă, dar nu putură descleșta degetele lui George.

— Destul! răcni atunci colonelul. Ați înebunit? Rușine! Ofițeri români, histerici! Țiganilor! S-a terminat! Mîine mă duc la comandantul lagărului și-i cer să ne scoată la lucru, la tăiat lemne... Camarazii noștri sîngerează și îngheață pe front, și voi? Ați. turbat de bine? La lemne, la muncă, domnilor.

— Ei, na! făcu un sublocotenent în spatele lui, dar în clipa următoare primise un ghiont în piept, care-l făcu să-și piardă respirația și să-și holbeze ochii, mirat.

— Din clipa asta, răcni Dumitrescu, am luat comjanda barăcii.. Drepti, domnilor! Alinierea în fața paturilor!

În lumina săracă, fumurie, a celor trei lămpi de petrol, ofițerii aveau fețe pămîntii, urite; se priveau cu coada ochiului, apoi pe rînd, se așezară la locul indicat.

— Stingerea! ordonă sec Dumitrescu'. Locotenentul Teodorescu vine lîngă mine,

După ce lămpile de petrol fură stinse și numai' ochiul roșu al sobei clipea prietenos, o voce uscată, rece, se auzi.

— Nu cumva îți place și el?

— Ssst! se auzi din cîteva paturi.

— Pentru aceste cuvinte locotenent Panait vei mînca mîine o jumătate de porție.

A treia zi, ofițerii ieșiră împreună cu soldații la tăiatul lemnelor, în pădurea din apropiere.

În aparență, în urma discuției pe care Dumitrescu o avusese cu comandantul lagărului, nimic nu se schimbase în baraca ofițerilor; după ce se întorceau de la pădure, înghețați, cu mîinile vinete și amorțite, se întindeau pe paturile de scîndura și dormeau, sau tăceau. Ceva încărcat și amenințător plutea în aer, un amestec de ostilitate surdă și neputință împotriva colonelului, care fără să se sinchisească, ordona, pedepsea sau felicita. Vorbea puțin, se mișca încet și masiv, vrînd parcă să-și economisească puterile; aproape tot timpul stătea culcat pe spate, cu ochii deschiși și fața imobilă. Dintr-un fel de recunoștință George încercă să intre în vorbă cu el, dar colonelul îi răspunse numai prin mormăituri și monosilabe, aproape ostil, așa că renunță să-i mai înțeleagă. De altfel se silea să se gîndească puțin: munca fizică îi făcea bine și de la un timp se distra chiar; de pildă, lovind cu securea își spunea că dacă pomul va cădea în urma unor lovituri cu soț, se vor întoarce acasă încă în anul acela. Noaptea o visa pe Emilia,, îi revedea gesturile-mărunte, intime, pe care nu le observase niciodată și se trezea rușinat, sleit și cu nervii ațîțați: starea aceasta se accentua odată, cu venirea primăverii.

Pe neașteptate, vîntul înghețat se încălzi și toată stepa căpătă oculoare nesigură, tremurătoare, murdară. Noaptea, cei care nu puteau dormi,, printre sforăiturile și gemetele celorlalți, auzeau un fel de zumzet nesfîrșit,, urcîndu-se parcă din adincuri, transmițîndu-se aerului, pereților, focului neliniștit din sobă. Pădurea care în timpul iernii fusese înghețată și sonoră ca sticla, avea acum foșnete mol, aproape omenești, pămîntul se înmuia, devenea clisos și elipocitor... Lui George îi pierise somnul; se zvîrcolea, mușcîndu-și și pumnii; simțea că multă vreme n-o să mai poată suporta cap-

tivitatea. Iscate de nu se știe unde, circulau cele *mai* absurde zvonuri: că trupele germane sînt prin apropiere, că' lagărul se găsește într-o mare pungă care se va, închide la vară, cînd' trupele -lui Rommel se vor uni cu cele de pe frontul rusesc, pe urmă se auzi, vag, de o bătălie cumplită, la Kursk, unde întreaga armată germană ar fi fost nimicită. Fără voia lui, George asculta toate acestea, cădea din speranță în deznădejde ; devenise agresiv, gata să ridice securea asupra unui camarad, dintr-o nimica toată. Uitase toate mizeriile războiului, ar fi vrut să fie oriunde în prima linie, decît aici. De acolo se putea dezerta. În închipuire se vedea (așa cum ar fi trebuit să fie, dacă ar fi judecat puțin) ascuns acasă, printre ai lui... Nu l-ar fi putut prinde niciodată. Avea sute de variante : o colibă în pădure, sau în pod, în cotlonul acela ascuns unde-și țineau prisosul de grîne ; sau ar fi putut să-și sape un fel de adăpost subteran, să stea acolo, oricît.

Pe urmă începură ploile nesfîrșite ; totul în jur era o perdea de apă fumurie, lipicioasă, vicleană.

Intr-una din nopți asculta îngrozit suroitul acesta dizolvant, egal,, fără pauze, cînd simți că cineva se strecoară alături, de el și-i trece brațul peste piept; înainte de-a putea spune ceva, o mîină aspră mare, mirosind a; murdărie, îi astupă gura.

— Taci, auzi șoapta încordată a colonelului. Taci și ascultă...

își auzea bătăile inimii, înfundate, și rare.

i— Tu știi rusește ?

— Știu.

— Bine ?

— Foarte bine.

— Perfect. Fugim.

Avu o tresărire violentă a întregului trup. Colonelul rise încetișor,, și-l bătu pe umăr.

— Totul e pus la punct, de la început. Prima dată cînd ieșim la tăiat lemne, ne pierdem de ceilalți. E ușor. Am să aleg un sector lăturalnic, înțelegi ?

— Nu.

•— Nu-i nimic. Acuma ascultă aici: dacă scoți o singură vorbă teucid... Și dacă nu vrei să vii...

— Vreau, gîffi George,

•— Iți sfărîm capul. Nici eu. nici micuțul, nu știm rusește, așa că...

In zilele astea începe ofensiva.

— Nu mă interesează...

— Ești nebun. Taci. Mîine, poimîine, la prima ocazie...

A doua zi ploua, așa că nu ieșiră la lucru. Morocănoși, oamenii se învîrteau prin baracă, se încurcau și se pîneau unii pe alții; George, căruia cineva îi propuse o partidă de șah, refuză, spunînd că nu se simte bine. Rămase întins, cu mîinile sub cap și ochii închiși ; se trezise cu o senzație de neliniște care-i tăia respirația ; în clipa cînd văzu capul mare al colonelului, fâlcile puternice, buzele subțiri, crispate, își aduse aminte. Ar fi vrut să poată schimba o privire măcar cu celălalt, dar Dumitrescu părea împietrit și așa rămase toată ziua. Din clipa cînd își spuse „Ei, și ? dacă' o să ne prindă ? o să ne împuște și gata" o liniște desăvîrșită puse stăpînire pe George. Adevărul era că nu voia nici să plece, nici să rămînă, pia"

nul i se părea irealizabil, dar ce importanță avea ? Nimic nu avea nici o importanță.

Abia peste o săptămână încetă ploaia și ieșiră la lucru. De emoție și de frică George nu vedea pe unde calcă, se clătina, ciocnindu-se de ceilalți. Ca de obicei Dumitrescu făcu împărțirea sectoarelor : ei, sublocotenentul și George rămaseră la margine.

— La prînz ! spuse scurt colonelul. Lucrați'.

George începu să lovească în trunchiul pomului cu o furie rece, concentrată, pînă cînd Dumitrescu îi aruncă :

— Ce, ești nebun? Nu te slei... dracu... mult de mers... cruță...

Avea fața lividă și-și mișca tot timpul buzele, ca și cum s-ar fi rugat.

Așteptînd ca Dumitrescu să dea semnalul fugii, George îi urmărea fiecare mișcare, întrebîndu-se de ce se teme de el, la fel cu toți ceilalți. *fiu* știa.

Ar fi dat oricît să aibe un ceas. începu să numere, dar curînd pierdu șirul. Zgomotele pădurii, loviturile seci ale securilor, i se păreau insuportabile. In sfîrșit sentinela sovietică își făcu rondul, trecu pe lîngă ei și se depărta. Atunci colonelul gîfii:

— Gata, dați-i drumul, voi doi. Eu vă urmez... Nici un zgomot... Dumnezeu cu noi, mita lui peste noi. Marș !

Sublocotenentul își ascunse securea sub manta, își înfundă capela pe ochi și porni în salturi scurte, George, urmîndu-l. îi vedea spatele îngust, umerii încordați, îi auzea respirația întretăiată. Trebură să se oprească însă, curînd, deoarece noroiul și frunzele moarte li se lipiseră de bocanci, făcîndu-i grei, imenși. întorcîndu-se, George îl văzu pe colonel alergînd aplecat printre pomi: fața îi' era roșie, hidoasă. Trecu pe lîngă ei, îl zmuci pe sublocotenent șuerîndu4 :

— Fugi, măicuța mătii... ține spre nord... după mușchi... acolo... se termină... un sat distrus... noaptea...

Picioarele se zmulgeau tot mai greu din clisa groasă, sublocotenentul eăzuse de cîteva ori, dar alerga mereu, îmboldit de Dumitrescu ; zgomotul securilor se auzea tot mai stins, tot mai departe, pe urmă se treziră în mijlocul unei liniști amenințătoare, în frig, învăluiți într-o lumină sură.

Colonelul se opri, scoase o pîine de sub manta, o rupse în trei și le-o întinse. George mușcă lacom, dar nu putu înghiți dumaticatul, i se făcu rgreață. Parcă tot sîngele i se răzvrătise și curgea alandala prin arterele obosite. Ochii i se închideau și în dosul pleoapelor jucau ace roșii, dure-roase.

— Așa, scumpii mei, vorbi colonelul vesel. Am scăpat. Cînd am fost la comandantul lagărului, am văzut o hartă a regiunii... Regiune ? Pfui ! Aștia n-au nici măcar relief... Spre nord, e um sat pustiu... Atîta că nu știu cît avem de mers pînă acolo... In fine... In sat stăm, ne odihnim... Dormim .ziua, mergem noaptea. în cîteva zile ne întîlnim cu ai noștri... Ce-i, Teodorescule ? Nu ești bucuros, mă ?

George ridică din umeri. Ar fi vrut să nu-i pese de nimic, să se lase ca un copil în grija lui Dumitrescu.

— In sat tot o mai fi cineva... Vedem noi... Să nu pierdeți securile, o și nevoie de ele. Și acum, la drum.

Așa a început evadarea lor.

Ieșiră din pădure abia a treia seară. Abia se mai țirau, morți de foame, de oboseală, uzi pînă la piele, mînjiți cu noroi din cap pînă-n picioare. Pădurea se isprăvea brusc și în fața lor se întindea un întuneric larg, stepa tăcută. Niei-o lumină, nicăieri, Sublocotenentul mormăi ceva, furios apoi pe neașteptate se repezi la Dumitrescu cu pumnii.

— De ce am fugit ? Unde vrei să mergem ? Unde ? De ce ? N-auzi ? De ce ? Spune ! De ce ?

El lovea orbește, pe unde nimerea, cu o mîna, în timp ce cu cealaltă încerca să-și scoată securea de la brîu. Uimit, Dumitrescu la început nu ripostă, pe urmă îl înhață de gît și-l doborî.

— Ce, puiule, ai imebunit ?

— Nu mai vreau, țipă celălalt, cu o voce nefireasca, gituita. Nu *mm* pot... Mi-e foame...

Și se culcă la pămînt, cu fața în jos.

— Ajută-mă să-l ridic, spuse colonelul.

Sublocotenentul începu să se zvîrcolească, să dea cu picioarele, să-i muște de miini. Se luptară un timp, tăcuți, aproape de nebunie, pînă cînd Dumitrescu, înjurînd, spuse :

— Hai, dom'le, lasă-l aici. A turbat.

— Si noi, unde mergem ? întrebă George.

— Nu știu, răspunse celălalt după o tăcere lungă. Habar n-am. Trebuie să fie un sat pe aici.

Porniră înainte și' peste cîteva minute sublocotenentul îi ^ajunse din urmă. Se apropiu de colonel, îl luă de braț și cu o voce sfîrșită îl rugă :

— Iartă-mă, te rog.

— Nu face nimic.

— Spune-mi că mă ierți.

— Te iert.

— Minți, de ce minți ?

În clipa aceea George le strigă :

— Ia tăceți, măi !

De departe se auzea un lătrat de dine.

— E nine, spuse colonelul, am ajuns. Haidem...

Umblară foarte multă vreme, pînă cînd ajunseră la marginea unui cătun, cîteva case înșirate în lungul unei șosele foarte late, desfundată, în care se afundară pînă la genunchi, Casele erau tăcute, păreau părăsite.

— Pe aici veneau coloanele spre Stalingrad, spuse Dumitrescu, Probabil nemții au bombardat totul...

— Să intrăm undeva, imploră sublocotenentul. Eu nu mai pot.

— Stați aici, mă duc în recunoaștere.

George și tînărul se lăsară pe marginea șanțului, cu capul în palme. George simți că o să adoarmă îndată, cînd celălalt îl scutură de umăr.

— Ascultă, dumneata de ce-ai fugit ?

— Așa.

— Ești prost... „El” trebuia s-o șteargă... Altfel aflau rușii cine e și-i Eu, prost, idiot, l-am urmat. Idiot rău. Dar tu ?

— Eu vreau să ajung acasă...

Atunci sublocotenentul începu să rîdă, ascuțit, sardea cu picioarele în noroi, stropindu-se tot, într-un acces de veselie nestăpînită.

— „Ori poate ești din Focșani ?”
 — Nu. Sînt din Lunca.

— Trebuie să fie frumos pe-acolo.

— Din cînd în cînd. Primăvara.

— Aha, da. Și pe aici e primăvară. Sîntem în aprilie. Am ținut socoteala zilelor.

— Mai încet nu puteți? se auzi, lîngă ei, șoapta colonelului. De ce nu urlați ? Am găsit o casă. Pustie. Totul e praf... Dar putem dormi acolo

— Și de mincare ? gemu sublocotenentul.

— Îți aduc pe urmă. Nici o grije.

Ținîndu-se de mîină, îl urmară pe colonel, intrară într-o curte plină de gropi pe urmă într-o colibă de lemn. Nu se vedea nimic, mirosea îngrozitor a statut, a excremente, a pustiu.. Colonelul aprinse un chibrit • un interior răvășit, un pat rupt, o masă șchioapă, o laviță, pe jos zdrențe murdare pansamente, cutu goale de conserve.

— Probabil au evacuat satul atunci cînd au fost luptele, spuse George. Vocea îi răsună ciudat, străină.

— Și ce-mi pasă mie ? rîse sublocotenentul.

Se trînti pe laviță, își acoperi fața cu mantaua și începu să geamă

Colonelul se apuca să facă așchii din masă, apoi ațîță focul în cuptor

— Și dacă vede cineva lumină ?

— Ei, na. O vede. Pe aici nu e nimeni.

În clipa cînd focul începu să pîlpîie, gălbui și vioi, George își vîrî obrazul în căldura lui, pînă cînd simți că barba începe să-i miroasă a'pîrlit

„Tubule sa mîncăm ceva, spuse colonelul. Hai cu 'mine, mă să găsim. Trebuie sa fie ceva...”

George îl urmă supus; îi era atît de somn, încît nu-i mai ardea să-l întrebe ce nădăjduia să găsească. Se poticniră prin șanțuri!, își agățară mantalele zdrențuite, dar nu îndrăzniră să intre în vreo curte

„...ătăcim, spunea din timp în timp George, dar colonelul nu-i dădea nici o atenție.

George tocmai voia să-l înhațe de mîinecă, să-l tragă înapoi, cînd din dosul unui gard un cune sări asupra lor. Dumitrescu scăpă un țipăt de durere. Clinele îl apucase de mîină și trăgea sălbatic.

— Dă... cu securea... î... el... repede... Că

George întinse mîina, dădu de părul lățos al cîineului, își încleșta degetele, apoi lovi din răsputeri, în spate. Auzi trosnetul sec al'sirii spinării și scrișnetul colonelului.

— Scoate-mi mîina din gura lui... soarele și... nu mă lasă nici mort

„Cu greu George izbuti să descleșteze fălcile cîineului. Se naclai.se tot

Dumitrescu își lîngea mîina rănită și înjura fără încetare

— Hai să plecăm de aici, se răsti George. Dacă e cineva ne prinde ca pe...

— Ia cîinele !

— De ce ?

„...? fierbem. Am sare... De ce rîzi ? De ce, paștele mătii, nzi ? Cred ca mi-a zdrobit laba... Pune mîina pe el.

Alergară, ab.neeind, pînă la colibă. Înăuntru era bine, cald, sublocotenentul scincea în somn.

— Pune niște scînduri la ferestre, să nu se vadă lumină, spuse colonelul, cercetîndu-și mîna rănită.

Sîngele îi curgea pe pantaloni, pe bocancii noroioși și el era alb lia față, aproape de leșin. Ii spuse lui George să-l caute în buzunar și să sconta de acolo o punguță cu sare, apoi presără jumătate peste rană. Nu scoase un geamăt, deși lacrimile-i șiroiau pe obrazul bărbos, murdar.

George pierdu ceasuri întregi, jupuiind cîinele cu ajutorul securii. Degetele îi amortiseră și mirosul aspru al cărnii/ crude îi întorcea stomacul pe dos. În timpul acesta colonelul ieși afară și aduse apă din șanț în cîteva cutii de conserve. Petrecură aproape toată noaptea încercînd' să fiarbă carnea aceea albă și ațoasă ; colonelul își mușca tot timpul buzele, îl ruga pe George să-i pună mîna pe fruntea care ardea, dar nu se pîngea. Cînd în sfîrșit, împungînd carnea cu un băț socotiră că e -destul de moale, îl sculară pe sublocotenent, cu greu, deoarece se prăbușea mereu pe patul de scînduri, dezarticulat. Apoi începu să înghită halci mari, încîndu-se, și sughițînd de plăcere. Era bine, cald, și George își simțea membrele ca de plumb. Colonelul le spuse că vor dormi toată ziua și spre seară vor porni spre apus. Avea o busolă mică, ruginită, pe oare o- furase în lagăr de la un prizonier, așa că nu se vor rătăci. Mîna i se umflase, dar spunea că nu-l mai doare deloc și dacă cîinele n-a fost turbat, are să se vindece curînd.

George nu-și dădu seama cît timp dormise, cînd colonelul îl trezi. Afară se însera. Se înseninase, bătea un vînt călduț și pe cerul palid străluceau stînghere și mari, cîteva stele argintii.

— Știi, eu n-am dormit, îi spuse la ureche Dumitrescu.. Mă simt "foarte rău... Cred că la un moment dat a fost cineva la geam. Nu știu, poate mi s-a părut... O față bărboasă, de mujic. Așa că e mai bine s-o luăm id in loc.

Își umplură buzunarele cu resturile c'înelui, apoi George ieși, să vadă dacă se poate pleca. Nu era nimeni pe șoseaua puștile și casa unde se opri- seră era tocmai la marginea satului. Colonelul își cercetă busola, stabili direcția și porniră. Dar nu ieșiseră încă din cătun, că sublocotenentul se întoarse și le arătă, în mijlocul șoselei, un om îmbrăcat într-un cojoc, cu armia în mîna, care le făcea semne să se oprească.

— Mergem înainte! spuse colonelul, grăbind pasul. Faceți-vă că nu l-ați văzut...

O luară drept prin stepă. Pămîntul se mai zbicise, dar era încă moale și lipicios. Înaintau cu greutate, trebuind să se oprească mereu să-și curețe -tălpile bocancilor. Se însera repede, dar cerul rămînea străveziu, ca o apă curată. După un timp, cu voce răgușită colonelul îi rugă să se oprească puțin, deoarece el nu mai putea merge. Avea febră mare, ochii-i erau sticloși și uscați și mina i se învinețise și nu-și putea mișca degetele. Se întinse pe jos în timp ce sublocotenentul îi făcu semn lui George să vie cîteva pași mai încolo. Aici, lipindu-și buzele de urechea lui, îi spuse că nu mîai are nici un nost să stea. Dumitrescu era pierdut, mai bine să-l lase aici și să-și continue drumul, ei doi.

— Am presimțiri că mîine începe ofensiva. Tu nu vezi ce vreme ? Ar fi o măgărie să ne lăsăm prinși... acum.

George nu-i răspunse. Aprinse un chibrit și-i vîrî lumina în obraz, ca și cum ar fi vrut să-l vadă mai bine. Surprins, celălalt se dădu înapoi, așa că scăpă de pumnul pe care George i-l repezise.

— Ce, dracu... *

— Nimic. Taci. Să nu mai vorbești niciodată cu mine. Tu, lepră.

Îl sculară cu greu pe colonel, dar acesta nu mai putea merge. George îl sprijini un timp, apoi îl încarcă în spinare, dar era prea greu și n-avea destulă putere să-l ducă. Se opriră pe marginea unei băltoace și-l întinseră pe jos. Dumitrescu aiura, cerea să-i taie mina cu securea, pe urmă începu să vorbească nemțește.

În liniștea apăsătoare cuvintele lui iară șir aveau o rezonanță înspăimîntătoare. George îi uda mereu fruntea, pînă cînd simți că-i amortește degetele. Pe urmă adormi chineit și nu se trezi decît în zorii, la zgomotul pe care-l făcu, departe, un foc de armă. Sări în picioare. La orizont, pe linia lui dreaptă și neagră, se detașau, extrem de mici, trei siluete călare. Veneau spre ei.

Îi trezi pe cei doi : 'Colonelul privi în direcția indicată cu ochii roșii, tulburi, și nu scoase o vorbă. Sublocotenentul începu să scîncească.

— Să mergem, spuse George, poate găsim o adîncitură de pămînt și ne pierd urma. Așa ne vād ca pe o față de masă... Or fi avînd și binoclu.

— Poftim, am belit-o în mamă, se porni sublocotenentul, poftim, acum dacă nu fugeam... Și o să ne cerceteze ! Ai să vezi că o să ne cerceteze ! se repezi el la colonel, pe care-l înhață de reverul mantalei. Și atunci, ce te faci ? Așa, poate aveam o șansă să ne scape aii noștri, pe cînd... Tu ai vrut ! Poftim, acuma scapă-mă... I-ai promis mamei că o să mă scapi, că n-o să mi se întîmple nimic... Uite, uite ! întinse el mîna spre cele trei siluete care veneau spre ei.

— Cît ești tu de josnic, puile, spuse încet, obosit Dumitrescu.

— Domnilor, lăsați măgăriile astea, se răsti George. Mergem înainte,, ori ce dracu ? Cum te simți, colonele ?

Acesta-i arată mîna inertă și zîmbi.

•— *Nous somtnes foutus*, spuse încet. Eu nu pot să merg.

•— Bine, atunci așteptăm aici, răspunse George și se culcă pe pămînt.

Cei doi încetaseră să existe pentru el, la fel cu călăreții pe care-i simțea apropiindu-se. Parcă toată oboseala i s-ar fi strîns în picioare, atît le simțea de grele și atît de bilne era să le ție întinse, pe pămîntul rece. „În timpul acesta, se gîndea, rușii se apropie de noi. Probabil o să ne împuște aici, e mai simplu, nu mai trebuie să ne care nicăieri". Dar gîndul acesta i se părea atît de ireal, atît de imposibil, încît fără voia lui zîmbi și cu palmele întinse mîogîie pămîntul moale. „Sintem atît de mici, încît poate nici n-o să ne vadă. O să treacă pe lîngă noi, fără să ne bage în seamă". Nu știa dacă asta i-ar fi făcut plăcere sau nu. Colonelul gemea încet, mișcîndu-și capul dintr-o parte în cealaltă. Capela îi căzuse alături și abia acum, după cîteva luni de cînd erau împreună, George îi văzu chelia care-i dezgolea fruntea masivă, rotundă. Era straniu, umilitor, cit de străini erau unul de celălalt și nici măcar clipele acestea nu izbuteau să-i apropie. „Dar așa e la război. Nimeni nu se prefăce. Înainte de asta totul a fost prefăcătorie, pentru că altfel nici eu, nici nimeni altcineva n-ar fi tras un singur foc măcar împotriva unor oameni necunoscuți... șii nu și-ar fi părăsit casele... Ar fi fost pace..." își spunea că totul e prefăcătorie, dar nu credea

pe 'de-a-ntregul, era doar bucuros că prin mintea lui se înșiră cuvinte, chiar dacă ele nu spuneau nici pe jumătate ceea ce simțea acum, întins pe pământ, cu mâini'le în cruce, ca un mort.

Cerul se însenina ușor și dinspre răsărit un soare rotund și roșu făcea să curgă de-a lungul stepei un rîu de lumină, viu și cald, ca sîngele.,

George se ridică în picioare. Călăreții erau foarte aproape, le putea deslușii uniforme, armele.

Ridică mîinile și le făcu semn să se apropie. Zîmbea, dar nu-și putea da seama că pe fața lui, acoperită de biarbă și de o crustă de noroi nu se deslușea decît o strîmbătură jalnică.

Cînd intrară pe poarta lagărului, într-o căruță hodorogită, cu călăreții alături, toți prizonierii care umblau fără rost prin curte se opriră și se strîn-;eră în jurul barăcilor. George avea mîinile legate la spate', altfel le-ar fi făcut semne. Nu-i cunoștea pe nieiunul, dar fețele lor slabe, negricioase, păreau bune și încrezătoare și semănau cu alte sute de fețe pe care le văzuse de atîtea ori, dar nu știa ale oui sînt.

Fură opriți în fața clădirii comandamentului, despărțiți ; George fu virit într-un fel de încăpere mică, joasă, unde nu se afla decît o> rogojină, îi dezlegară mîinile și un soldat îi aduse o strachină cu ciorbă și pîine. îl privi un timp mîncînd, apoi ridică din umeri și-l întrebă ;

CJȚ-*. — Unde ați vrut să mergeți, proștilor ?

— Acasă, răspunse George cu gura plină.

Soldatul se strîmbă ca și cum i-ar fi venit să rida, apoi fruntea i se acoperi de crețuri și ochii avură o sclipire scurtă, dușmănoasă. Ieși și încuie ușa pe dinafară. Parcă n-ar fi așteptat decît asta, George împinse strachina la o parte, se întinse pe rogojină și adormi.

În prima zi nimeni nu veni: să-i spună nimic, în afară de soldatul care-i aduse de mîncare. George voi să-l întrebe ceva, dar soldatul se răsti la el și-l înjură. încercă zadarnic să doarmă, pe urmă începu să se plictisească și să privească amănunțit pereții proaspăt văruiți. După cîteva ceasuri se plimba furios prin celulă, și cu cît mergea mai repede, creștea în el un fel de spaimă furioasă. încerca să alcătuiască în minte un mic discurs, pentru ofițerul sovietic care-l va ancheta. „Domnule ofițer, am jucat și am pierdut, sînt gata să plătesc. Cît de mult, oricît, dar repede. N-am vrut nimic rău, am vrut să mă duc acasă, m-am săturat de război... Asta-i tot". Nu-și putea însă închipui cam ce-i va răspunde interlocutorul său imaginar și de aceea gîndea ide pe acum cu ostilitate : „În fond, dacă tu ai fi în situația mea, poate ai tremura de frică, te-ai umili. Ei bine, nu, asta n-ai s-ovezi de la mine... Și tu, și eu, sîntem prizonierii aceleiași absurdități, dar tu ești mai tare. Asta e tot". Bineînțeleles își dădea seama că toate acestea erau stupide și fără rost și că n-o să spună un cuvînt din toate acestea, pentru simplul motiv că erau stupide și fără rost și el însuși nu credea nimic din tot ce gîndea ; dar trebuia să găsească un mijloc de-a se împotrivi fricii și înduioșării de sine. „Am jucat, am pierdut"... prostie, deoarece nu jucase niciodată nimic, voise numai ordine și rațiune, ca în matematică. Noaptea veni, fără să poată închide ochii, fără să poată judeca obiectiv situația în care se găsea. își dădu doar seama, cu umilință, că era de doi ani în Rusia, vorbise cu sute de ruși, omorîse cîteva, dar nu știa nimic despre ei și era inutil să ghicească acum ceva.

Spre dimineață, pe coridor se auziră zgomote greoaie de pași, apoi un strigăt spart, prelung:

—• Fraților ! Adio ! Mor pentru România !

Bruftuluieli, o izbitură înfundată, o ușă care se închide și se deschide și — de afară — din nou vocea colonelului:

— Fraților ! Mă omoară ! Mă omoară !

George sări la ușă, o zgâlțîi, se repezi la fereastră, dar aceasta era foarte înaltă, așa că nu putu să vadă nimic. Peste um timp se auziră două împușcături repezi, departe. Colonelul fusese executat.

Știa că-l așteaptă aceeași soartă (în definitiv era la fel de vinovat) și-și spuse că singurul lucru oe-i mai rămînea de făcut, era să lupte împotriva fricii, singur. O simțea euprinzîndu-l încet, sigur, tăindu-i respirația, accelerîndu-i bătăile inimii. O, dacă ar fi fost mai mulți în aceeași situație, să se cunoască, cel puțin în clipele astea, să se iubească sau să 'se urască, să vorbească fără încetare... Sau dacă i-ar fi împușcat în stepă, cînd i-aii prins : era atît de sfîrșit, de gol atunci, încît ar fi privit cu un surîs obosit în țeava armei îndreptată asupra lui. Nu voia să se gîndească la cei de acasă, dar îi era peste putință ; n-avea alte amintiri, nici altă viață, nici alte gînduri. Și ce era mai groaznic, după cîtva timp, imaginîndu-și-o pe Emilia, pe copil, începu să-i urască : pentru că neștiindu-i ultimele ceasuri, își vor închipui o moarte anonimă, care se uită. Dacă ar fi putut arunca asupra altcuiva această frică, această deznădejde, s-o împartă măcar, ar fi fost mai ușor, sau cel puțin așa credea.

Pe la prînz, cînd soldatul tînăr îi aduse ciorbă, îi veni să se arunce asupra lui, să se termine odată mai repede, dar se răzgînci în ultima clipă și-l întrebă :

— Pe mine cînd' mă împușcă, te rog?

— Nu știu, răspunse soldatul.

— Astăzi ? insistă George, cu buzele crispate.

— V-am spus că nu știu...

Faptul că-i vorbise la plural îl emoționa atît de tare că începură să-i tremure mîinile ; ar fi vrut să-i ceară ceva tutun, dar n-avu curajul, ca nu cumva refuzul să anuleze acel binefăcător „dumneavoastră”.

Spre seară, din nou se auziră pe coridor pași țintuiți, paturi de armă se loveau de pereți și se auzi scîncetul sublocotenentului :

— Nu... Niet ! tavași ! Niet... prașu... niet ! Niet!

Pe urmă o zvîrcolitură, bufnetul unui trup, o înjurătură rusească, zgomotul mat al unui trup tîrît cu forța.

— Mori curajos, idiotule ! zbieră George.

După ce ușa se închise (ar fi vrut să-și poată închipui această ușă, coridorul, treptele, dar nu putea) rămase nemișcat, agățat de gratiile geamului, cu răsufierea oprită ; trecu însă foarte multă vreme pînă cînd, de departe, răbufni ecoul stins al împușcăturii.

Aproape ușurat, se culcă pe rogojină cu „fața în jos.” Cel puțin cu demnitate, cel puțin cu demnitate... își spunea și repetă aceste cuvinte la nesfîrșit, pînă cînd ele își pierdură orice sens, erau doar cîteva sunete izbite unul de celălalt, dar nu-i spuneau nimic. Și se întrebă mirat ce înseamnă „dumnitate”. Să nu plîngi, să nu urlî în fața gropii, în fața armei îndrep-

iată asupra ta ? Să poți, în clipa aceea, să înghiți lacom cu privirea tot ce vezi cempământul, toate amintirile tale contopite într-o singură imagine? Dar întru asta era nevoie numai de puțină stăpînire de sine și wi chiar **K d S F**, sublocotenentul a gemut, s-a zbătut dar în ehpa cîd a ajuns în fata gropii, cînd a auzit în spatele Im clănțănitul sec al închi-zătorului *n-a 'crezut*. În clipa aceea ești tot atît de veșnic ca pamntul ca nomii Si atunci, demnitatea?... E ca la--atac, cînd ștu doar ca șt pe tine ^Țintesc din tranșee soldații dușmani spre care alergî, soldații dușman,, o?meni frații tăi necunoscuți.

Doamne, ajută-mă să nu cred în clipa aceea și md înainte, ” să pot vorbi pe drum cu soldatul care mă va conduce, să-l întreb știri de pe front, să l ac să suferă el... Ce măgărie... Sînt un inamic, unul din mulții pe care el îi urăște. O să tragă rec<? precis, ca la poligonul de tir doar ceva mai de S e " - Se însera" II cuprinse o toropeală, a tceva decît somnul, un fel de beție rece : auzea monstruos fiecare trosnet al podelei, i se părea ca de denarte de dincolo de ziduri, deslușește voci', aproape ca înțelegea ce spun, *â T n n Z L* osteneală să se forțeze să înțeleagă. Se srmțea tot at, de neînsemnat, de nimic, ca ultimul soldat anonim secerat, împreuna ou ial u, de o rafală de mitralieră și se numea, ca el, Teodorescu George și asta

" " ^ i l a d i ^ cît poate fi ceasul, cînd ușa se deschise (de pe coridor venea o lumină slabă, fumurie-galbenă) și soldatul tinar intra și-i .spuse :

— La comandant.

Georo-e se sculă precipitat, se întinse sa se dezmoștească și începu să-si scuture mantaua de noroiul uscat. își potrivi capela și-si trecu degetele^s p S K n T z ul păros, cu pielea parcă prea largă. Porni înainte, mirm-du se că „u, trebuie să se țină de pereți, dimpotrivă avea parca un fel de veselie a picioarelor. La capătul coridorului, o ușă de scindura *f f ^ > °* bu-ată de hîrtie roșie, decolorată pe care scria *Komandtr*. Soldatul batum ușă apoi îl împinse ușor înăuntru. George se opri în prag, zăpăcit de căldura plăcută, mirosînd a brad, dinăuntru. O încăpere mare, un dulap o masă încărcată de cărți, o lampă cu sticla mare, un portret al lui Stalin, aprinzîndu-si pipa, deasupra fum de țigară. La masă stătea un maior sovietic (George'îl zărise de cîteva ori, înainte de evadare) destul de batnn, cu părul V mustața cenușii, țepoase și ochelari cu ramă de sîrma.

— Dumneata vorbești destul de bine rusește, ori crezi ca ai' nevoie de interpret ? îl întrebă cu o voce uluitor de plăcută, de bariton

— Nu ' strigă aproape George, înțeleg perfect, vorbesc destul de bine. (Gîndul că între el și omul acesta care decidea asupra vieții lui ar putea interveni un „traducător", îl îngrozi).

— Bine. Te rog să stai jos, aici, în fața mea. Scoate-ți mantaua.

^{c a i} _ E foarte cald, surîse George, dar îndată trăsăturile îi încremeniră : — Cum ordonați, spuse el,,

Agăță mantaua, își netezi tunica decolorată și rupta și se așeza pe scaun în fata maiorului.

— Sînt gata, spuse rece. Aștept ordinele dumneavoastră.

Maiorul nu răspunse ; își proptise bărbia în pumn și-l privea atent, îndelung; apoi împinse lampa'în așa fel încît lumina ei să cadă pe fața lui

George ; rămasă în penumbră, fața lui era ciudat de expresivă, ca un tablou Mormăi, absent:

— Daaa.

Pe urmă se ridică și atunci George văzu că are un picior de lemn
— Dumneata fumezi ? și-i împinse în față o pungă cu mahorcă și bucăți de ziar.

Tn clipa aceea degetele îl trădară pe George ; începură să tremure, nestăpînit; tutunul se împrăștie pe jos ; la fel și la a doua încercare. Avea o poftă nebună să fumeze, dar pînă la urmă trebui să renunțe și puse punga pe masă, cu un gest obosit.

— Dumneata ce ești. în viața civilă ?

— învățător...

— A, spuse maiorul, învățător... De ce nu fumezi ?

— Nu pot să-mi fac țigara. îmi tremură degetele, spuse George brutal.

— Aha. Păcat... Ți-e frică ?

George ezită, pe urmă nu-i mai putu susține privirea și-și plecă ochii. „Acum, ca să fiu demn, ce ar trebui să spun ?” se întrebă, detașat.

— Nu știu, zise. Nu știu dacă mi-e frică.

Maiorul isprăvise de răsucit o țigară, o aprinse la lampă și i-o întinse.

— De ce ai evadat ? întrebă oficial.

De la primul fum, tare, tăios ca un cuțit, George ameți.

— Nu știu, răspunse moale. Și cu un surîs ironic, trist: — Voiam să ajung acasă... M-am... nuam săturat de război.

— Și ceilalți doi au spus tot așa... spuse disprețuitor maiorul. V-ați saturat acuma, cînd l-ați pierdut. Povesteste-mi cum s-au lîntîmplat lucrurile...

încet, amănunțit, George îi spuse totul : cum a venit colonelul la el, noaptea, pe urmă drumul prin stepă, prinderea. După ce isprăvi, maiorul se lăsă pe spătarul scaunului :

— Atîta tot ? se miră. Și... ce-ai gîndit în timpul acesta, domnule... învățător ?

George ridică din umeri plictisit. („Și ei au spus același lucru" .. Acest „și"...) Tresari: maiorul se aplecase spre el și rar, apăsînd pe fiecare cuvînt, îl antrebă :

— Spune-mi te rog, după dumneata, cine sînt vinovați de acest război ?

În clipa aceea George se hotărî să nu-și mai calculeze răspunsurile. Demnitatea nu mai avea ce căuta aici, nu rima cu prudența și pe urmă era indiferent „cum" mori.

— Hitler, Mussolini, Churchill și Stalin, spuse școlărește. •

Prevedea o izbucnire de furie a maiorului și o așteptă indiferent. Acesta însă rise încet.

— De ce ?

Cu o mișcare bruscă, George se ridică în picioare:

— Vă interesează într-adevăr părerile mele ?

Se așeză din nou. Căuta cuvintele rusești, ar fi vrut să se exprime corect: ar fi fost stupid să moară dintr-o exprimare greșită..

• — Pentru că... toți acești conducători... avlînd în mîna o putere imensă... n-au făcut nimic să împiedice măcelul.

— Judeci ciudat. Noi i am fost atacați.

— Da. Și dumneavoastră aveți dreptate.

— Crezi asta ? Atunci de ce ai luptat ?

întrebarea i se păru atât de curioasă, încît rămase cu gura căscată.

— Poate nu m-ai înțeles... se interesă maiorul.

— Ba da... dar... ce puteam să fac? Și cu ce ar fi schimbat istoria...

faptul că eu...

— Mă întreb ce să cred despre dumneata... Nu știi de ce te-ai bătut, nu știi de ce ai evadat... Afirmi că și cotropitorii și cotropiții sînt la fel ae vinovați de război... Judeci ciudat... Mă mir, învățător...

— N-are nici-o importanță cum judec eu, spuse George, cnspîndu-se.

— Acum nu are, recunosc maiorul. Dar înainte ar fi putut să aibă.

Se ridică și începu să se plimbe cu mîinile la spate ; piciorul de le.nn bocănea surd în dușumea.

— Din ce regiment, companie, pluton, ai făcut parte ?

George le înșiră, apoi, fără să ceară voie, luă punga cu tutun și-și răsuci o țigară nemăsurat de groasă.

— Să te mai întreb ceva. Spune-mi: ce părere ai despre dumneata^?

întrebarea îl lovi pe George ca o insultă. Roși tot și-l privi c u dușmă-nie pe maior.

— Sînt un om la fel cu dumneavoastră! spuse apăsător.

— Nu, nu ești, clătină din cap maiorul. Nu ești. Eu știu de ce m-am bătut, eu știu de ce ași fugi de o mie de ori dintr-un lagăr de-r li vostru. Dumneata habar n-ai șl din pricina asta ești... ești demn de dispreț.

- George sări în picioare, stinse țigara și luă poziția de drepți.

— înainte de-a da ordin să fiu împușcat, aveți bunătatea și nu mă insultați.

Maiorul ocoli masa, veni lîngă el, foarte aproape, și uitindu-i-se in ochi, întrebă :

— Și dacă ți-ași spune că nu vei fi împușcat?

George simți că leșină ; odaia, fața maiorului, începură să se întu-nece înainfea lui; se încleșta cu degetele de spătarul scaunului. Cu o voce spartă, nefirească, strigă:

— Nu aveți dreptul să vă bateți joc !... Nu aveți dreptul sa ma lăsați să sper ! Mă auziți ?

— Ba da, spuse maiorul foarte încet. Eu am și acest drept. Deocam-dată am terminat... Voi cere deslușiri în legătură cu dumneata în lagărul M. unde e toată divizia din care ai făcut parte. Nazarov l strigă și soldatul tînăr intră.

Maiorul îi făcu semn să-l ia pe George. Din ușă îl chema :

— Domnule locotenent! Știi de ce voia atât de mult să evadeze colo-nelul Dumitrescu ? — Și adăugă apăsător: — El știa de ce voia să eva-deze.

— Habar nu am...

Maiorul se apropie iar de George și din nou îl scrută. George n susținu privirea.

— Să-ți spun atunci : colonelul Dumitrescu a comandat un timp un lagăr de prizonieri sovietici, împușca oamenii fără nici-o vină, îi chinuia... Sublocotenentul era ajutorul lui : lega prizonierii de motocicletă și-i târa pe șosea, pînă la moarte... Pe urmă au lichidat lagărul. Au vîrît prizonierii într-o magazie, i-au nr'traliat, i-au stropit cu benzină... am auzit că e un procedeu scump fasciștilor romîni... și le-au dat foc. Tribunalul militar care i-a judecat aici, în aceste zile nu s-a gîndit să-i întrebe dacă știa de ce luptă. Dar... probabil că răspunsul lor nu ne-ar fi interesat.

STEFAN   SCIPACIOV

ZIUA   NAȘTERII IUI LENIN

*Pe dîmburi ruginii, ieșind din maluri,
Puhoaiete porneau în revărsări.
Și-orașul de pe Volga, sus, pe dealuri
Părea plutind ușor în depărtări.*

*Vedeai cum ghiața lunecă și crapă,
Cum merii înfloresc peste pămînt...
Era-n văzduh putere și avînt
Și orizontul se scâldea în apă.*

*O primăvară se-arăta semeață
Și parcă inundînd în jur cîmpia
Se ridica să spargă-înireaga gheață
Nu Volga legendară, ci Rusia!*

*Păduri, păduri, și sus o boltă clară,
In depărtare — izbele de lut...
Atunci de mult în zi de primăvară
Atunci pe Volga Lenin s-a născut!*

In romîneșle de M. Djenlemirov

FLORIN MUGUR

OAMENILOR SOVIETICI

*La voi mă gândesc și văd fruntea boltită-a lui Lenin,
așa cum în mausoleu am privit-o ; vrăjit, amețit
Spuneam : „Nu visez : asta-i mîna mea dreaptă
și asta e mîna mea stîngă; le simt; nu visez
Sînt eu și sînt treaz și în față-mi e fruntea lui Lenin”
Pe Lenin — vă spun — l-am văzut. Iară cine nu crede,
sa-ntrebe și mîinile mele, și ele-o sa-i spună mai bine.*

*La voi mă gândesc și văd fruntea lui albă și calmă,
văd frunle-a-i boltită superb ca un arc de triumf •
și văd cum pășesc nesfîrșite coloane de gînduri
ostași animați de înalta, severa mîndrie
“fii-’n’la” capăt cinstit și lipsit de prihană,
și fara de milă în fața necinstei și-n fața prihanei.*

*La Lenin ades mă gândesc, și la zîmbetul vostru
la zîmbetul vostru deschis, plin de soare, ca marea
dar care păstrează ca marea în scoicile-i pururi sonore
ceva din vîuirea furtunilor negre prin care-a trecut •
la voi mă gîndesc, uneori, cînd sînt trist și mi-e greu
la imna voastră fierbinte și bună ca pînea rusească,
la hainele sobre, de meșter, la mîinile pașnice
la marea mîndrie-a Rusiei de astăzi
la fruntea lui Lenin.*

1457*1957

CRISTIAN SÎRBU

PRIVEAM CETATEA VECHE A SUCEVEI

Priveam cetatea veche a Sucevei,
Înconjurat de sufletul Moldovei,
Și mă-ncerca un cuget de departe
Să prind în tinerețea de-azi a slovei
O clipă din trecutu-i fără moarte.

Și ca prin vis îmi apăru din zare
Ștefan pe Voitiș, aprigă-arătare
Cu arc, săgeți, cu spadă și cuirasă...
Făcu-n galop o voltă furtunoasă.
Și ca redeșteptat din amintire
Cată în jurul său cu adîncire :

„Suceava... dealul... toate s-au schimbat...
Și ochiu-mi spune c-a sporii norodul!" —
Părea că se gîndește voevodul...
Și ca un fulger a descălecat.

Cu mîini subțiri și albe \cum e luna
Luă pe urmă arcul și cu gestul
Proctitorului mînăstirii Putna
Dădu săgeții drumu-n sus să zboare...

Vibra *văzduhul* de înfiorare
Sub ramurile zărilor albastre...
Măria Sa, pieri apoi, *calare*. —
Și mi-a spus parcă-n zborul ei săgeata
Să înălțăm cu rîvnă de termite
Un monument al vremurilor noastre
Spre gloria Moldovei lui iubite!

RUSAUN MURESA NU

S T E M Ă

*Ea cruntă vînătoare de zimbri-n mare ?or
Pornise Ștefan Vodă pe-un roib de foc călare
Și zimbri prin desişuri îşi fulgerau cărare
Spre ascunzişuri rare ştiute numai lor.*

*Și cimbrilor in faţă umbroasele frunzare
Li se-nchideau cu foşnet de vînt asurzitor
Cu ^{clZt} crângile plécate in jos a ^{deau} închinare...
Și efa; v o d a s e d^deau ușor*

*Și n-apuca să fugă bourul incotrova
^{7r1^JT!} Cr0nicarul ^{d i n a l t e} vremi cu slova -
Cau dealul însuși dealul i se urcă-nainte*

Și ^{7Z}zimbri și ^{stema} s'a-l ^l pînă la Moldova ^{int}inte

H O Ţ U L *)

dată pielea obrazului întinsă pe maxilare începi

u-cat brun, cu trăsături fine, cu ochi mau, ști aluc to. i și

desnădajde. i, , , i, ; ț^mai el in casa

« j c - o ' * p > « T f e t s » « s u n a

de ceva, o trimit pe Lina la dumneav-oastra IL na
ce vă ocupați? Profesor ^ J o n e ^ B ^ i e m oameni de
cie? Cu noi o sa va împăcați, eu2\fmZ*^XVus. Nicoreștii de la
treabă. Noi nu sîntem țifnoși, nu ne ținem ^ ^ y V ^ foă și eu cineva la
etaj, niște foști, care acum n-au după ce bea apa. Am IOSI și eu

*) Din volumul de nuvele „Cețurile nopții”.

viata mea și nu-mi dau ifose. Nici acum nu mă plîng, i&int- la o cooperativă, și să bat în lemn, merge! Dacă ești deștept, te descurci!"

Asaltat de indiscreția, de vorbăria lui Oprișan, Stamate bolborosi ceva neînțeleș, grăbindu-se să scape cît mai iute. Cînd Oprișan îl văzu ridicînd singur rafturile grele de maihon ale bibliotecii, își corectă prima impresie :

— Slab, slab, dar ești vînos ! — spuse cu admirație.

Stamate se închise în sine și nu-i răspunse. Îi apăsa un sentiment de singurătate, de înstrăinare pe care i-o accentua și casa aceasta boierească, mare și neospitalieră. Pe dinafară tencuiala era crăpată, vopseaua jupuită de pe giurgiuvele, iar de la balconul etajului spînzura o perdea ruginie de iederă, oare cădea deasupra ușii de la intrare masivă, de fier, veșnic încuiată. Curtea era neîngrijită, iarba și bălăriile creșteau în voie, năpădind răsaturile de flori veștede.

Pe Stamate îl năvăli o 'tristețe la amintirea căsuții albe cu geamlîc de sticlă colorată, cu ghivece de flori și livadă de cireși. Nu mai era de mult ia lor. Taică-su o vînduse fiind încă în viață. Într-o noapte, murise într-un acces de inimă, în cabinetul său medical. Nu le lăsase nici o avere, în afară de mobilier, cîteva cărți de specialitate și instrumentele profesiei sale.

Stamate cedase cabinetul noului medic și cu o parte din bani achită niște datorii, iar cealaltă o folosise pentru transportul și instalarea în noua locuință de la București unde fusese transferat provizoriu la un liceu, în așteptarea numirii ca asistent la Facultatea de Istorie. Pesemne că se ivise o încurcătură deoarece numirea întîrzia.

Stamate nu se neliniștea ; era sigur că numirea va veni curînd. Ultimele luni muncise pe brînci, slăbise, mai ales că aruncase și prost. Ceea ce-i stîrnea îngrijorarea și-l întuneca era boala maică-si. Ea fusese întotdeauna bolnăvicioasă, diar moartea soțului, ruinarea gospodăriei, izolarea în care trăia acum, îi agrava boala ascunsă.

De două săptămîni nu se mai ridicase din pat. La drept vorbind era un noroc că Lina o servea pe maică-sa, îi gătea cîte-o supă de legume, un compot, deretica la două-trei zile prin odăi. Femeia era și ea de fel clin Cîmpulung-Muscel și se legase de bătrîna.

Stamate îi fixase, cu încuviințarea lui Oprișan, o mică simbrie de cinci sute de lei pe lună ; mai mult nu avea de unde plăti. El mînca la o cantină, iar seara se mulțumea cu un ceai, cu o fărîmă de brînză sau un ou. Cel puțin nud mai împovărau, nu-l mai măcinau servitutile mărunte la care-l supuneau boala maniei sale.

Isprăvise de corectat tezele și tocmai se pregătea să plece în oraș, la o meaîfație. Din fundul culoarului, răzbea pînă aici o undă de muzică. Cu o mișcare reflexă, Stamate își îndreptă privirea spre odaia alăturată. Glasvandul era dat de-oparte; dim unghiul în care se aflau masa sa de lucru și divanul îngust anume așezat astfel, „putea să vegheze somnul maică-si, să audă cel mai mic foșnet și să-i vină de îndată „în ajutor. Căpătase o asemenea sensibilitate încît chiar cînd adormea, percepea foiala ei în așternut, un scîncet sau un.suspîn abia prelins de pe buze.

O privi îndelung cum dormea liniștită, cu capul înălțat pe două perimi mari. Deasupra patului atîrna o icoană de argint a Maicii Domnului, iar dedesubt ardea o candelă a cărei lumină era prea firavă ca să risipească umbrele așternute în încăpere. Cîteva raze aurii îi încununau părul alb și

dădeau o culoare de ceară străvezie feții cu pomeții ascuțiți, gâtului lung, slab, cu vinele ieșite în afară.

„Aproape nu mai e de recunoscut, biata de ea, — murmură Stamate contemplant-o. Și în ciuda amărăciunii ce i se ridică în gtlej, simțea o ușurare și o secretă bucurie — nemărturisite nici lui însuși — fă gîndul că pentru cîteva ceasuri va scăpa de aceste odăi înalte și moihorîte, îmbîcsite de miros de iod și de Valeriana, că va umbla pe străzi în capul gol, să-l bată vîntul, să respire aerul rece și să adulmece mirosurile tîrzii ale toamnei. Va vedea alți oameni, va primii luminile orașului, zîmbetul sau privirea fugară a vreunei femei necunoscute. Era prea izolat, prea vîrît în studii, obsedat, de boala mamei sale ; trebuia să evadeze, să iasă din propria sa piele. „Ceea ce-mi propun e cu neputință, e absurd, mai mult, e o naivitate”, surise trist Stamate.

Începu să se îmbrace fără zgomot, călcînd în vîrful picioarelor. Stinse veeza și cînd vru să iasă, auzi glasul mamei sale.

— Ai plecat, Paul ?

Paul se răsuci pe loc, cu o scurtă zvîcnire lăuntrică.

— Da, mamă. Mă duc la meditație.

— Te rog nu întîrzia. Să nu mă lași singură.

•— Nu, n-am să întîrzi.

— Să nu uiți medicamentele. Am nevoie de un calmant, mă mai alină noaptea.

— Bine, n-am să uit, rosti cu o jumătate de glas.

Nu avea nici un ban. Mai erau cîteva zile pînă la salariu și oricît și-l drămuia; nu izbutea s-o scoată la capăt. Boala maică-si îi impunea sacrificii peste puterile lui. Stamate credea că bătrîna nu-și dă seama cît de mult se zbătea, dar într-o zi o găsi în picioare, umblînd la șifonier.

— Unde-ți este costumul negru ?

El ridică din umeri, spunînd nepăsător că-l împrumutase unui coleg pentru o serată. Claudia Stamate clătină din cap, fixîndu-l cu ochii ei umezi și blajini :

— L-ai vîndut, — îngîină, și fără să se mai uite la fii-su, se 'tîrî spre pat, se culcă, rămînînd nemișcată, trează. — Mai bine-aș fi murit! — o auzi șoptind, după o vreme.

Stamate se înfiora.

— De ce vorbești așa, mamă ? De ce mă necăjești. Vrei să mori pentru că am vîndut un păcătos de costum ? Am să-mi fac altul, principalul e să te însănătoșești dumneata. Ai mai avut crize de ficat. S-a ivit acum o complicație cu colicistita, de-aia merge mai greu. În cîteva zile ai să te simți mai bine.

De atunci, Stamate căuta să-i ascundă nevoile ; bătrîna însă era lucidă și vedea cît e de strîmtora't. Dacă-i ceruse un calmant — de cîtva timp nu-i mai cerea nimic — însemna că nu se putea lipsi de el peste noapte. „De unde să iau bani ? — se întrebă Stamate, chinuit, făcîndu-și fel de fel de planuri. Ce-ar fi să roage să i se dea un avans la meditație ? Nu, abia începuse lecțiile de cîteva zile și ar face impresie rea. Dacă ar vorbi cu Oprișan? Era sigur că acesta nu l-ar refuza. Oprișan... Ah, numai ideea. Asta era atît de umiltoare ! Mai de grabă va trece pe la prietenul său. Trifu ; seara era întotdeauna acasă.

În curte, la poartă, Stamate se izbi piept în piept cu Cristina Nico-

•reșei; ea înălță genele lungi, surprinsă, prinzînd o clipă privirea vie, întunecată a tînărului, și trecu imai departe glacială, indiferentă.

Stamate bîigui o scuză care nu fu auzită. Fata purta un demi larg, din păr de cămilă, cu gulerul ridicat, din care ieșea un cap tuns băiețește, cu un obraz foarte alb și părul castaniu-roșcat. O mai văzuse de cîteva ori și-i venea să rîdă de aerul ei mîndru, atît de nepotrivit cu înfățișarea adolescentă, cu candoarea expresiei, cu gura cîrnoasă și fragedă. Ochii nu-i reținuse; nu știa ce culoare aveau, dar erau clari, "luminoși". Era întîia oară cînd se întîlneau față în față. Nu schimbaseră pîuă acum nici un cuvînt și din atitudinea ei înțelese că nu-l va lua niciodată în seamă. Odată o și salutare, dar ea se prefăcuse că nu-l observă.

Jignit, orgolios, Stamate întorcea privirile ori de cite ori o zărea. Aflase cîte ceva despre ea de la Oprișan, dar trivialitatea acestuia îl înghețase: „E o șboiarfă, nu-i de dumneata!” I se făcuse silă de Oprișan și nu mai adusese vorba despre fată. Vulgaritatea lui îmbăloșa totul.

Pe drum, se pomeni că e preocupat: de unde venea oare Cristina?

Era destul de curios că se purta bine îmbrăcată, cu lucruri fine, iar taică-su, un bărbat vîrstnic, cu ținuta dreaptă, corectă, ieșea în fiecare dimineață după cumpărături.

„E foarte simplu, o fi avînd rezerve, — își spuse Stamate, și deodată toată ființa lui fu stăpînită de ideea de a face rost de bani. Ea nu-l părăsi nici la meditație, nici pe stradă, în timp ce mintea lui lucra cu febrilitate, născocea mijloacele cele mai imposibile, spera în realizarea unor întîmplări absurde și neverosimile. Ii plăcea să se piardă în jocul imaginației, să clădească ipotezele cele mai amețitoare. După aceea, ravenindu-și brusc spuse: „Bine, bine, toate astea n-ar fi excluse într-o ordine miraculoasă a realității. Dar de unde iau acum banii pentru medicamente?” Era o sumă atât de meschină încît îi fu rușine de această fantezie goală și ridiculă.

Aceeași rușine o resimți și înaintea lui Trifu, stingherit, neștiind cum să înceapă. O să-i ceară împrumutul la sfîrșitul vizitei, cînd, poate, gestul va veni de la sine, mai ușor, natural.

Stamate, care era cufundat în sine, zări abea acum neorînduiala ce domnea în camera elegantă a prietenului său, despărțită prin niște uși rulante de apartamentul părinților. Scrinul era deschis; rufăria atîrna afară din sertare, hainele imbrăcau spetezele scaunelor. Vrafuri de cărți zăceau pretutindeni, pe covor, pe consola de marmură, pe divan.

— Ce se întîmplă aici? se miră Stamate, poticnindu-se într-un pachet de cărți pe care-l răsturnă. Se aplecă să-l aranjeze la loc, Trifu îl împiedică:

— Lasă-l, Paule. Mă bucur că ai trecut pe la mine. Șezi unde-ți place, mai stăm puțin de vorbă. N-ai mai fost de mult pe aici.

— Am fost cam ocupat, spuse Stamate, căutînd un loc unde să se așeze.

Această risipă de vestminte, de rufărie, de cărți îi dădu brusca senzație că picase prost, că ar fi fost mult mai bine să nu ifi venit. Șovăia dacă să rămînă sau să plece.

— Ce-i harababura asta la tine? — stăruia Paul Stamate, iritat.

O asemenea dezordine socotea că-i potrivită cu propriul său temperament, dar nu cu cel al lui Trifu. Acesta era rigid, inflexibil, sub o aparență de moliciune, înșelătoare prin mișcările leneșe, zîmbetul bun și onctuos.

Stamate știa cît de primejdioasă putea fi inteligența lui, de care se

ciocnea adesea în disputele lor. El era mai focos mai nedisciplinat, dar rî? t n rp adivea la obiect urmărind raționamentul riguros, precis. Stărnit învinuia e durTi sec ; în fond asta si credea. întotdeauna cînd *ZtJp^deTrfu* era furios si-si făgăduia că n-o ă-i, mai calce pragul, se ^{ct}-P_{u n i d e i g d e c e e s t i j s u p ă r a t p e} mine ? spunea Niculaie, glumind, eu gîndesc c*i un ^ t t e i a n

rează ^ U c u t e l e și pe urmă, o problemă morală nu poate fi demonstrată ca o teoremă.

— Ti-am dovedit că se poate.

7 *Ā \ i ^ ă \ c ^ r e i*, Stamate revenea la el ; avea nevoie de -ordinea t^o fide luciditate,, spiritului sau de aceea s u d e a zăpăceală din odaie. îl cerceta cu interes pe M u , acesta er. mors sine absent Se petrecea ceva neobișnuit cu el.

sine, aDsen_e ^ ^ ^ ? A b i a ^ g i p r o a s p . a t a , spuse Ni

^{E U I a l e} - F V m f o S e a ^ S s t i p l i c t i s i t S t a m a t e c ă r u i a - i p i e r i s e c u r a j u l s ă - i

^ C e - o T i c u ^ T r Z ? " se întrebă Stamate, încercînd să alunge să înde-

— " o f S e l S „ Î £ S £ « f f i " u i a i e .

' S n S T S S S ^ i " , „ T i e " i i a r d e a c u a n d e n u m i r e a m e a , c u » M n d e m l i d e c ! s o l i p e t r e c i w l c u t i n e . » Și fiindcă m, rabdă atmosfera, d,s-

« r î ^ ^ O T ^ î S ^ . . E o M d e

Scontate rtre noi care -mă face sâ mă scol si să plec. Spune omule, ce-

- ? S i J l p i o S - t e N - a m d e g î n d s ă - t , a s c u n d n i m i c , d e s i l u c r u r i l e „ - a u ^ ^ T ^ ^ J ^ , l o c m e s , t i d o a r l a p ă r i n ț i , t ă i . C i u l e

^{s i l e s t e} S N u ^ ă s i l e ș t e n i m e n i . I n u l t i m a v r e m e n u m a i p o t s l a a i c i , a i n t e r v e n i t c e v a c a r e m ă d e t e r m i n ă s ă - m i c a u t a l t a l o c u i n ț a .

— Te-ai certat cu bătrim, ?

— Nu-i vorba de-o ceartă ; asta ar fi reparatul. E vorba de o laceală^aS între noi, -poate chiar -de-o ruptură.

— O ruotură ? Atunci e grav.

• - I n H n f e l , f i r e ș t e , e g r a v , s p u s e T r i f u c u o l i n i ș t e c a r e - l m i r a c e î n c e m a i m u l t p e S t a m a t e . M i - e r a t o t u ș i c u n e p u t i n ț a s a P l e d e z a l t - f e l " a r f i S ^ n p o t r i v a c o n ș t i i n ț e i m e l e , î m p o t r - a c e e a c e e r e e u d e p e d r e p t a t e , d e s p r e c i n s t e . Și poate, mai presus de toate, a ceea ce cred cîespie mine însumi.

— Din ce s-a isea't neînțelegerea ? începu să fie interesat Stamate, neluîndu-și ochii de pe chipul lui Trifu.

Acesta avu o ezitare, o clipă se umbri, apoi rosti anevoie :

— E in legătură cu vărul lui tata, un om care toată viața a trăit din expediente, din afaceri necurate — și a trăit bine. Ce-a învărtit, n-am știut niciodată bine, și nici nu m-a interesat. Făcea parte din specia acelor indivizi fără nici o profesie certă, și cu toate astea ocupa o poziție socială, avea relații, era plin de bani. Acum cîtăva vreme a izbutit să intre în administrația unei mari întreprinderi. În complicitate cu încă vreo doi, trei funcționari superiori a făcut niște matrapaslîcuri. Au fost prinși toți, arestați și dați în judecată. Hazardul a făcut să-mi revină mie sarcina instruirii procesului.

Stamate deveni mai atent, simțind furnicătura unei emoții.

— Te aflai într-o situație grea,, Niculaie.

— A fost înfiorător. M-am pomenit cu tot felul de mă'tuși, unchi, veri, nu mai aveam odihnă, nu mai puteam să gîndesc, să lucrez. Eram încolțit din toate părțile. „Trebuie să-l scapi, trebuie să-l salvezi, Niculaie!” mă implorau cu toții. Pînă și bătrînul, cît e' el de țeapăn, a stăruit pe lingă mine : „Am încredere că n-ai să arunci o pată de noroi asupra numelui nostru. Nu uita că e vorba de un membru al 'familiei mele." Mărturisesc că tonul lui m-a impresionat. Căpătasem insomnii, eram frămîntat. Cîteva nopți am cercetat din nou dosarele; nu încăpea nici o îndoială. Măsluise acte și-și însușise banii.

— Mulți ?

— Foarte mulți. In instanță, de partea civilă a vorbii și o munci-toare. Era o femeie uscățivă, cu fața pămîntie ; lucra de vreo cincispreze ani în fabrică. Mă uitam la ea, apoi la inculpați, la hainele lui îngrijite, ia obrazul lucios și rumen, bine hrănit și... ^

Trifu se opri, își frecă tîmpla dreaptă, urmînd obsedat : — Să nu-ți închipui din ce-oi auzi că sînt cumva nebun, dar o clipă am avut o halucinație. Mi se părea că toa'tă puterea, tot siwgele femeii trecuse in trupul acestui bărbat sănătos și înfloritor. Și cît a vorbit femeia, n-am mai putut să mă descătușez de senzația că într-adevăr individul acela din boxă furase nu numai niște bani, ci un lucru mult mai de preț : ceva din lumina, din bucuria, din speranța ei, a mea, a ta, a fiecăruia din noi care muncim..

Stamate înălță sprîncenele, cercetîndu-l cu o fină îndoială. Urmări surprins cum se schimbați trăsăturile prietenului său. In locul chipului cunoscut apăru o mască severă, cu trăsături imobile, cu o sticlire rece în pupile.

Stamate se turbură :

•— L-ai condamnat ? șop'ti încordat.

— Maximum de pedeapsă !

Răspunsul căzu tăios,, ca o ghilotină. Stamate își ținea răsufllarea, privind-l cîteva clipe într-un fel ciudat. Apoi respiră adînc, și după oarecare reflecție, rosti rar, indiferent:

— Mda. Privind lucrurile mal larg, mă-ntreb dacă condemnîndu-l cu atîția asprime, ai făcut vreo ispravă. In definitiv, mișună încă destui ca ăsta în societatea noastră.

Trifu strînse sprîncenele, uimit.

— Ai ajuns atît de nepăsător, de sceptic ? De cînd asta, Paul ?

Atunci să îngăduim orice, deoarece din perspectiva ta, sublinie mușcător Nilcuiaie, nimic nu mai are importanță. Nu ne mai rămîne decît să cedăm ăstora, să ne lăsăm asvîrliți deoparte, și într-o bună zi, să fim iar călcați, striviți sub călciiul lor.

— Nu, asta nu ! sări Stamate.

•— Și cum vrei să-i împiedici ? Cunoști o altă calei ? Anată-mi-o !

— Ah ! cu tine nu se poate discuta ! Dar dă-mi voie să am și unele îndoieli; ei, da, cîteodată am impresia că primenirea n-a mers destul de adine, că mai persistă stări vechi și mi-e uneori lehamite. Eu aș vrea să trăiesc *altceva*, nou, curat, luminos, să-l simt, să-l pipăi, să-l respir prin toți porii mei.

— Te învîrtești în'tr-un spațiu prea strimt și nu-l vezi. Acest *altceva* există, numai că trebuie să-l cauți în altă parte. Iar în al doilea rînd, dacă fiecare ne-am mărgini să ne zbuciumăm fără rost, într-adevăr nu s-ar schimba mare lucru în viața noastră.

Stamate ridică din umeri.

— În sfîrșit... poate să ai dreptate. Și cu bătrînul tău ce-i ? întoarse, vorba.

Trifu își aprinse o țigară, înourat, pe gîniduri.

— A fost rău și nedrept cu mine. Știi ce mi-a spus ? rise silnic Niculaie : „Vrei să-ți cîștigi galoane la comuniști și n-ai scrupule. Ai să faci carieră, băietel!” Iți dai seama ce grozăvie!? Asta mi-a spus-o bătrînul, care mă cunoaște mai bine decît... Și pentru cine? Pentru o secătură, un excroc, o lepădătură !

— E de neînțeleș.

— El care e un om profund cinstit, care a îndurat frigul și arșița cățărât pe schele, muncind pentru alții ! Tot ce vezi, casa asta, mobilele astea, sînt cîștigate de el, prin muncă aspră, și tocmai el ia apărarea unui netrebnic care n-a ostenit un singur ceas în viața lui.

•— Cum îți explici această înverșunare?

— Ar fi o explicație, sentimentul de clan sau... nu, este altceva. Răsturnarea care s-a produs l-a dezorientat. În fond bătrînul e mărginit. Nădăjduiesc pentru el că pînă la urmă o să se dezmeticească, și o să priceapă unde-i e locul. De altminteri a și fost chemat la un institut de proiectări de construcții. A primit, n-a primit, habar n-am. Să facă ce-o vrea, rosti Trifu cu o subită oboseală în glas.

În încăpere se înstăpîni o tăcere, un gol, pe care niciunul din ei nu știa cu ce să-l umple. Fără să vrea, ochii lui Stamate lunecară pe ceasul de pe perete ; minutarele arătau ora zece. Tresări. Îi cuprinse o nerăbdare străbătută de panică. Era tîrziu. Unde să se ducă noaptea după bani ? Lui Niculaie nu mai îndrăznea să-i ceară. Se sculă în picioare. Nu putea să-l părăsească fără să-i arate o oarecare înțelegere. Îi bătu pe umeri, încurajator și rosti vag :

— Principalul e să fi împăcat cu propria ta conștiință.

— Bineînțeleș. Sînt principii de la care nu mă abat.

Tonul îi zgîrie neplăcut auzul; cuvintele sunau artificial, găunos, strident. „Ce-mi pasă mie de povestea asta, de principiile tale ? Principii, — gîndea în sinea lui Stamate, cu sarcasm, lîți ascunzi înapoia lor insensibilitatea, uscăciunea sufletească. Pretinzi că te-a impresionat o muncitoare. Nu te cred. Auzi ? Nu te cred ! Ce-ai face, dacă ți-aș cere eu acum un împru-

rnut de-o mie de lei ? Uite, mama mea e bolnavă. Eu sînt prietenul tău, îmi dai ? Ah, aș vrea să văd ce s-ar alege din principiile tale..." — Stamate îi întinse grăbit mîna :

— Iartă-mă că trebuie să plec. Mă așteaptă mama, e singură.

În stradă, tînărul profesor se opri de-odată pe loc. Nu era sigur încotro s-o ia. Se lăsase ceață și burnița. Mirosul de toamnă, de ud, de putred era parcă mai pătrunzător noaptea. Merse cîțiVa pași, rar, apoi pe neașteptate o luă la goană înapoi. Apăsă lung pe sonerie, hotărît, dar cînd se ivi în deschizătura ușii, Trifu, îndepărtat și străin, Stamate înghiți un nod amar și bîigui:

— Nu mi-am uitat cumva... țigările nu sînt la tine ?

Începu să-și pipăie buzunarele și prefăcîndu-se a le fi descoperit, zîmfoi căznit și stîngaci :

— Nu te mai deranja, le-am găsit, erau în buzunarul pantalonului. Noapte bună !

Auzi ușa închizîndu-se în urma lui și cheia răsucindu-se în broască. Un val de sînge îi năvăli în obraz. „Am fost jalnic, caraghios", se muștră Stamate, iuțind pașii, ca să se îndepărteze cît mai mult de locul umilinței sale. Și pe măsură ce înainta în burnița măruntă, răcorit de aerul umed, se încuibărea în mintea lui gîndul să vorbească cu Oprișan. În definitiv îi era vecin. Și deși era cam necioplit, se dovedea a fi un om de treabă, săritor ; avea dreptate maică-sa. De la început ar fi trebuit să-i ceară lui împrumutul. La Oprișan n-ar fi întîmpinat complicații psihologice ; el i-ar fi dat banii simplu. Jiresc, socotind probabil faptul cu totul neînsemnat.

Cînd ajunse acasă, Stamate se duse drept la ușa lui Oprișan, a treia de pe stînga culoarului. Era întuneric. Rămase descumpănit. Ar fi vrut să se urnească din loc și nu izbutea. Să se fi culcat oare atît de devreme ? Cum să-l trezească din somn ? E rău mamei mele, e foarte rău, tovarășe Oprișan. Te rog să nu te superi dacă te-am trezit, așa-i va spune. Și aproape involuntar mîna lui apăsă pe sonerie întîi mai timid, apoi mai tare, insistent, prelung. Nu se auzea nici o șoaptă, nici o mișcare.

„Nu răspunde nimeni" murmură într-un tîrziu, Stamate. Se retrase încet, îndreptîndu-se spre fundul culoarului. În toată casa asta, în întreg orașul ăsta, nu era un om care să-l poată ajuta. Era un oraș cenușiu, străin și dușmănos.

Intră în odaia lui cu cea mai mare grijă ; nu aprinse veieza. Se dezbrăca alene, cu mișcări moi, frînte. În întuneric pîlpîia doar lumina candeliei. Nu vedea chipul mamei sale care dormea într-o rîină, cu spatele la el. Desluși însă mîna care ieșea din mîneca largă a cămășii, cu degetele lungi, osoase, zgîrcite pe marginea plapumii. O șerpuire rece îi trecu prin inimă. Nu-și putea lua privirea de la mîna aceea palidă care mototolise așternutul.

„A avut o criză în lipsa mea. Acum e sleită și doarme. Măcar de ar dormi pînă la ziuă". Mîine îi va lua neapărat medicamentul. Mîine va fi o altă zi, poate mai bună, mai luminoasă. Se pregăti să se culce. Simți însă că-i era foame. Dibui prin dulap și găsi un rest de brînză și o bucată de pîine. Se așeză pe marginea canapelei, mestecînd fără poftă ; brînză era sărată, pîinea veche. I se făcu sete și bău multă apă. I se umflă stomacul și asta îi dădu senzația că se săturase. Își aprinse o țigară, trase fumul în piept, lacom, uitîndu-se mereu în odaia alăturată. Maică-sa dormea. Fie că

o rază tremurătoare a candeliei juca pe mîna ei, fie că într-adevăr își descleștase degetele, Stamate crezu că bătrîna se mișcase.

„Nu doarme, se preface” — îi fulgeră prin mînte. Ea m-a auzit de cum am intrat, și-a dat seama că nu i-am adus medicamentul. Nu mă întrebă nimic ca să nu mă amărască. A înțeles, sînt sigur că a înțeles”.

Se apropie de patul ei tiptil, tiptil. O privi intens, dureros. Șuvițe de păr cărunt, răvășite, îi ieșeau de sub boneta de noapte. Se vedea că se ră-sucise mult pînă găsise trupului bolnav culcușul potrivit. Se aplecă să-i sărute mîna, dar nu îndrăzni.

— Mamă, nu dormi ? — chemă încet Stamate.

Ar fi vrut însă să-i spună altceva: „Eu știu că ești trează, că mi-ai auzit pașii, mișcărilor, că ai ascultat cînd umblam la dulap și ronțaiam bucata de pîine. Te prefaci că dormi și nu-mi răspunzi.”

Bătrîna continua să tacă, nemișcată. Respira neregulat, cu obrazul îngropat în pernă, cu gura întredeschisă. Era atîta liniște în încăperile înalte și mohorîte încît se auzea și sfîrșitul candeliei.

Stamate se trase înapoi, ușor, fără zgomot. Se întinse pe divan, fixînd într-una mîna aceea palidă, sgîrcită pe marginea plapumei. I se împăienjeniră ochii. Era rupt da oboseală, pleoapele i se lipeau și biruit de somn, el mai suflă printre buze:

— Știu că nu dormi, mîine, mamă.

* *

În dimineața următoare, Stamate bătu la ușa lui Oprișan. Îl găsi mîncînd ; pe masa acoperită cu un șervet era o farfurie mare cu șuncă, brînză și unt. La vederea tînărului profesor, care se oprise în prag, Oprișan îl pofti să intre, vorbind cu gura plină :

— Vino înăuntru, tovarășe profesor.

— Nu vreau să te deranjez, trec mai tîrziu...

— Fii serios, dom'le, se poate !? Mă jignești! Ce-mi iei mîncarea de la gură ? Fițo ! o strigă pe nevastă-sa. Mai adu un pahar pentru tovarășul profesor. Am o țuiculiță, sparge cerul gurii!

— Nu, eu nu beau, protestă Stamate, care stătea în picioare.

— E, păi vezi ? De-ai arăți cam precăjit ! O țuiculiță te înzdrăvenește, fîți dă putere. Uite-te la mine ! rîse Oprișan, dezvelindu-și dinții strălucitori, de aur.

Era îndesat, fără să fie gros, cu un obraz comun, cu ochi umbriți de sprîncene dese și negre — ochi gălbui, rotunzi și neîncrezători.

Nevastă-sa aduse un păhărel, scuzîndu-se că e în „neglije”, adică într-un capot mătăsos, cu flori verzi, care-i învăluia pîntecul rotunjit de sarcină. Era oacheșă, cu un neg lîngă nara stînga și cînd surîdea, își descoperea și ea un molar îmbrăcat în aur.

Oprișan îl sili pe tînărul profesor să bea țuica. Stamate avu senzația că înghițise jar.

— Eu așa m-am obișnuit, să mînc mai solid de dimineață, — îi explică gazda, — ca să rezist pînă la patru-cinci cînd mă întorc de la treburi. Și să știi că-i un obicei bun ! — urmă înțelept Oprișan, tăindu-și o felie de șuncă pe care o unse bine cu muștar. Dumneata nu guști, tovarășe profesor ?

Stamate simți că salivează ; nu văzuse de mult șuncă. De unde-și procură asta toate bunătățile ? Pe semne că le cumpără pe sub mână, la negru.

Involuntar cuprinse într-o privire odăile cu mobila înghesuită, șifonierul cu ușile întredeschise doldora de îmbrăcăminte, lustrele grele de bronz, tablourile de pe pereți reprezentând țigănci și nuduri oribile culcate pe divanuri orientale sau pajiști înflorite. Era aci o revărsare, o ghiftuiafă de prost gust.

Dar de unde avea atâtea lucruri ? se furișă o îndoială în cugetul lui Stamate. Și de ce-l îmbia, de ce era atât de darnic ? Desigur nu era un secret pentru Oprișan că o duceau greu. Refuză, strângînd din măsele. Se ridică și spuse cu oarecare asprime :

— N-am timp să stau, eu am venit pentru altceva la dumneata. Aș vrea să-mi împrumuți vre o mie de lei pînă la salariu. Poți să-mi dai ?

Oprișan încetă să mai mestece, îl scrută o clipă pe sub sprîncene, apoi se destinse :

— Cu cea mai mare plăcere ! De ce n-ai spus, dom'le, din capul locului ? Intre noi vecini, există ?...

— Peste cîteva zile îi restitui, adăugă Stamate.

— Eh, grija asta să am eu, — rîse Oprișan, arătîndu-și proteza de aur. Mi-i dai dumneata cînd oi avea, n-am rămas eu numai în banii ăștia.

— Nu, peste cîteva zile, spuse Stamate, întinzîndu-i mîna.

Oprișan i-o strînse cu putere, i-o reținu, privindu-l pe dedesubt, printre pleoapele strînse.

— Da' cine poate să trăiască, dom'le, cu salariile din ziua de azi ?! Un om cu carte ca dumneata, nu e păcat să n-ai de nici unele. — Zău așa !...

Stamate păli. Ajunsesse să fie compătimit de unul ca Oprișan ! „Tu trăiești destul de bine !” îi veni să-i strige în față, dar se stăpîni.

— Cît o să mai stea ăștia la putere ?, îl întrebă gazda, cu glasul micșorat. Mie unul mi-a ajuns pînă aici, mai spuse, ducînd palma în dreptul omușorului.

„Mă ia drept unul de-al lui”, se crispa Stamate și se simți îndemnat,, stîrnit să-și bată joc puțin de Oprișan. Îl măsură cu un dispreț învăluit,, rostind zîmbitor, ironic :

— Pînă la epuizarea istorică a ideii socialiste.

Oprișan îi aruncă o privire piezișă :

— Schimb-o în mărunțiș, să pricep și eu despre ce e vorba.

— E greu de explicat, rosti cît putu de serios Stamate, în ori ce caz înseamnă mult.

— Cît ? se interesă gazda, dornică de certitudini.

— O perioadă mai largă, poate două-trei sute de ani, cine știe...

Oprișan căpătă o expresie perplexă, stupidă. Apoi izbucni într-un hohot de rîs :

— Fugi de-aici, frate ! Știi că ai haz, dumneata !

— Atunci, salutare ! rosti sec Stamate și dădu buzna afară.

Ceea ce nu prevăzuse tînărul profesor se întîmplă. Salariul și banii de la meditație i se scurseră printre degete. Cumpără provizii pentru casă,, medicamente, păstrînd o anumită sumă pentru o căruță de lemne. Vremea se stricase. În odăile înalte, cu tapet cafeniu, era de-a dreptul frig. Asta le făcea mai urîte, mai mohorîte. Cu orice preț trebuia să restituie împrumutul,.

chiar de-ar fi să rabde de frig. Dar cum va răbda maică-sa ? De două zile, Stamate ținea banii la el, evitându-l pe Oprișan. Acest lucru era cu neputință deoarece locuiau pe același culoar și fără să vrea, Stamate se întâlnea cu el. Ori de câte ori îl vedea, se furișa repede în casă, pînă cînd ne mai putînd să suporte, se înfățișă la Oprișan.

— Te rog să mă ierți că am întîrziat. Poftim banii și-ți mulțumesc, rosti stînjedit, înegurat, la gîndul că rămîne fără lemne. Dar în felul în care-i dădu, în ezitarea gestului, trăda ceea ce nu era în stare să spună: „Ce bine ar fi dacă nu i-ar primi”.

Oprișan îl pătrunse dintr-o privire. Nu se grăbi să ia banii, și atent la frămîntarea tînărului, îi respinse încet mîna.

— Tovarășe profesor, dacă ai nevoie, eu te mai aștept. Mie nu-mi sînt de trebuință.

— Nu, te rog, se încăpățîină Stamate.

— Mi-i dai la chenzina viitoare.

— S-ar putea să n-am la vreme și n-aș vrea să...

— Am toată încrederea. Ehe, unde-ar fi toți oamenii ca dumneata ! Te-am ghicit din capul locului ce soi ești. Ține-i dom'le, ține-i sănătos ! Vrei să mă supăr ? spuse Oprișan, silindu-l să-și ia banii înapoi.

— Bine, fie, se lăsă înduplecat Stamate.

Bolborosi o mulțumire, ferindu-și ochii. Încearca un sentiment neplăcut, dureros, că avea astfel de legături cu Oprișan. Se simțea coborît, umilit. Numai gîndul că în casa lor va fi lumină, va fi cald, îl mai învioră puțin.

Cînd după cîteva zile, Oprișan îl rugă să-l lase să-și depoziteze niște boarfe în pivnița lor, Stamate se grăbi să-i facă acest neînsemnat serviciu :

— Cu plăcere, e o pivniță destul de încăpătoare : nici n-am nevoie de atîta loc.

— Știam eu că am să mă înțeleg cu dumneata, surise Oprișan.

Stamate nu dădu nici o importanță faptului, aproape îl și uitase. Era bucuros că avea banii pentru lemne. Peste o săptămîină sosi cu o căruță plină-vîrf, cățarat pe capră. Sări jos, pe trotuar, vioiu, scuturîndu-se de talaj. Tocmai atunci ieși pe poartă Cristina Nicorescu, în acelaș demi-palton din păr de cămilă, cu gulerul înalt și ridicat, din care se desprindea capul mîndru, cu ochii foarte clari plutind deasupra celor din jur fără sa-i vada. Haina era croită larg și tînărul profesor mai mult îi bănuia zveltețea trupului, după mersul elegant și măsurat. Piciorul îl avea lung, mușchiulos, cu glezna îngustă și fină. Călca fără zgomot — purta pantofi grei cu talpă de crep — și la fiecare pas, trupul întreg se unduia, ascultînd de un ritm ascuns, lăuntric. Era în nepăsarea frumuseții ei, închisă în sine ca o scoică, ceva ce nu putea fi știrbit de nimic din afară. În urma ei, Cristina lăsă o mireasmă delicată de parfum, ca o floare de noapte. „E splendidă !” exclamă încet Stamate, uitîndu-se după ea cu o arsură în piept.

— Măi, tovarășe, ce naiba facem aici ? Descărcăm sau tragem de coadă pisici ? răsună glasul gros și răgușit de băutură al căruțașului.

Stamate se dezmetici.

— Descărcăm ! — strigă mînios.

Ajutat de un băietan, Stamate cără butucii pe culoar, în dosul scării care urca la apartamentul Nicoreștilor. Aci, în perete, se deschidea o ușă și cîteva trepte duceau jos la pivniță.

Stamate Luă cheile, intră înăuntru și, spre mirarea sa descoperi pivnița împărțită în două de un perete de scînduri, cu o ușă de care atîrna un lacăt greu. Nu fusese decît o singură dată în această hrubă și-și amintea că nu exista vreo despărțitură. O întrebă pe maică-sa.

— Tu i-ai îngăduit domnului Oprișan, spuse Claudia Stamate. M-a mai rugat să-i dau voie să-și pună și cîteva lucruri în cămară. Noi tot n-o folosim.

Tînărul profesor se zgîi la maică-sa.

— Și cămara ? Dar ce mai vrea ?

— Eh, nu-i nimic, nu putem să-l refuzăm, rosti resemnată bătrîna, avem și noi nevoie de el.

— Bine, mamă, dar asta e prea de tot! — se indignă Stamate. Mîine, poimîine o să vrea și locuința noastră, ca să aibe loc domnul Oprișan să se întindă.

— Nu exagera, Paul. Așa se trăiește între oameni. Și nu uita că în halul în care sînt eu, am nevoie de cineva. Ce m-aș face fără Lina ?

— Femeia o plătim doar, nu-i pe degeaba ! Nu trebuia să i-o dai. Dacă aș fi știut, nu te-aș fi lăsat, se posomorî Paul, încercînd sentimentul obscur al unei presiuni asupra sa căreia îi cedase. Și poate de aceia imputa maică-si ceea ce constituia propria sa slăbiciune.

— Isprăvește, te rog, mă obosești, Paul.

Discuția o obosea și bătrîna întoarse capul într-o parte, tîcînd. Era în această tăcere un reproș mut pe care Stamate îl ghici. Obrazul ei măsliniu se desena limpede pe perna albă; avea fruntea senină, arcadele adînci, nasul subțiat și cum sta culcată, părul argintiu, moale ca un puf, îi descoperi urechea gingașă, cu lobul mic. Mîinile și le ținea — ca de obicei — deasupra plapumei, cu degetele strînse.

Stamate se apropie și-i sărută mîna uscată.

— Ce naivă, ești mamă, surîse el, mîngîind-o împăciuitor.

Cuvintele nu aveau nici o însemnătate, ci inflexiunea caldă, grija, teama și dragostea din glasul fiului său. În ochii bătrînei licări o lumină mai vie care-i însufleți trăsăturile descompuse de boală.

— Mai de grabă, spune-mi cum te simți astăzi ? — vorbi Stamate, aplecat deasupra ei.

— Ceva mai bine. Cum m-oi întrema puțin, am să mă dau jos din pat. M-am săturat de atîta zăcut.

— Sigur, sigur, mamă, rosti cu tărie Stamate. Eu am să mă duc. Am lipsit două ore de la cursuri, îmi ține locul un coleg. După masă am să bag lemnele în pivniță', O să vorbesc și cu Lina să aibă grijă să-ți aducă mîncarea.

În tot drumul spre școală, nu-i ieși din minte Oprișan. Ar fi vrut să reducă întîmplarea la proporțiile ei firești, să se convingă că era totuși neînsemnată, dar stăruia în el senzația unei constrîngerii. Își dădea seama că Oprișan *era sigur* că vor ceda, că nu vor avea încotro datorită situației în care se aflau. Această neputință deșteptă în Stamate o volbură de minie. „Ei bine, asta nu pot să îngădui”. Se zbătea să ia o hotărîre și nu îndrăznea.

După amiază, cînd se înapoie acasă, mocnea. Se schimbă, își puse o cămașă kaki, iar deasupra un pulover vechi, și începu să care butucii. Era o oră obișnuită de forfotă. Pe culoar răsunau glasuri de copii, țipete, scîrțituri de uși. Din fericire această agitație se stingea odată cu înserarea..

Stamate căra îndrjrit, dornic să isprăvească mai repede, cînd se auzi strigat de Oprișan.

— Muncești!... încarci cîte-un braț sdravăn, ca unul de meserie !

Stamate, care stătea pe vine, aruncă cît colo un ciot noduros, săltînd în picioare. își șterse fruntea de sudoare cu dosul palmei, îndreptîndu-se către bărbatul solid din fața sa, îmbrăcat bine, în haine maron, cămașă și cravată de mătase.

•— Voiam tocmai să-ți vorbesc tova... domnule Oprișan. Am nevoie de cămară, îmi pare rău, dar va trebui să-ți scoți lucrurile pe care le ai acolo, vorbi repede, ca și cînd s-ar fi temut că nu va avea curajul unei deriziuni pîna la capăt.

Luat pe neașteptate, buimăcit, Oprișan rosti:

— Da, da, dacă trebuie, sigur...

își reveni totuși repede și privindu-l cu neliniște pe Stamate, rosti înmuiat, rugător :

— Fii bun și mai lasă-mă cîteva zile. La mine e înghesuială și n-am unde îngrămădi lucrurile. Numai cîteva zile... se poate ?

— în sfîrșit, cîteva zile, consimți încurcat Stamate.

— Mulțumesc.

— Și cu pivnița ce-i ? De ce ai făcut peretele de scînduri ?

Oprișan îl măsură iute pe sub pleoape, căutînd să ghicească dacă mijeia vreo îndoială în creierul profesorului. Se sforța să i-o alunge, cu aerul că lui nu i-ar fi trăsnet una ca asta prin cap.

— Cu pivnița ? Păi, nevastă-mea ! Nu știi cum sînt muierile, vorbi familiar Oprișan, m-a tot boscorodit că nu-i frumos să aruncăm lucrurile de-a valma, să încurcăm locul omului, și mai mult ca să scap de gura ei...

— De ce n-ai vorbit și cu mine ?

— Zău, nu m-am gîndit! făcu naiv Oprișan. Urni ziceam că, de !, ce să-ți bat capul cu fleacuri. Dumneata ai alte griji, toată ziua și noaptea scrii, citești, nu-ți mai scoți nasul din cărți. De cînd sînt n-am văzut atîtea cărți ! Ce faci, bre, cu ele ? îl măguli Oprișan, rîzînd șiret.

— Măcar să-mi fi spus și mie.

— Lasă, tovarășe profesor, n-o lua așa. Eu ți-am arătat ce om sînt. Cînd o" fi la ceva, e chestie de obraz ! își recapătă aplombul Oprișan, bătîndu-l pe umăr.

Stamate se feri. Nu înțelegea nimic din felul învăluit în care vorbea Oprișan. Desprinse doar aluzia la serviciile făcute. își mușcă buzele și înghiți în sec. Ar fi vrut să-i răspundă brutal, răstit, dar imaginea maică-si îl împiedică. „încă nu e vremea, să se facă ea mai întîi bine", gîndi, renunțînd să-i mai spună ceva.

Oprișan, vesel, ca să-l îmbuneze scoase un pachet de țigări din buzunar și-l îmbie :

— Ia, tovarășe profesor. E americană, *pell-mell*, clasa una !

Stamate zîmbi la auzul numelui scîlciat. Prinzînd curaj, Oprișan îl îndemnă :

— Ia și una de rezervă, sînt grozave !

Ii dădu să aprindă și după primul fum tras în piept, îl întrebă admirativ":

— Ei, ce zici ? Simți, dom'le, că fumezi o țigare ! Așa-i ?

; — Așad, îl imită Stamate, subțiindu-și buzele.

„Parvenit și mitocan !” — își spuse în sine, ironic. Se trezi însă intrigat, stăpînit de o întrebare care i se încuibărise mai demult în minte: De unde, de unde avea toate astea ? În clipa aceea, Oprișan se întoarse spre scară, apoi îi făcu semn lui Stamate cu ochiul:

— La țanc ; e ora șapte ! Fii atent ! — spuse el, controlîndu-și ceasul de aur de la încheietura mîinii.

Pe scară coborau cu pasul măsurat, înalți și drepti, Nicorescu și nevastă-sa, care trăgea de curea un mic pekinez. El ținea mîinile în buzunarele pardesiului negru-verzui, ros la guler, cu poalele cam scurte din care ieșeau genunchii pantalonilor lustruiți și strimți. Nu s-ar fi putut descoperi un fir de praf pe vestmintele îndelung periate. Nicorescu umbla țeapăn și fața îi era blazată, obosită, cu ceva distant, tenace în privirile înghețate. Nevastă-sa mai purta urmele frumuseții ei de odinioară ; nu avea însă aceeași impasibilitate ; în colțul gurii păstra un rictus de suferință, în ciuda demnității pe care și-o impunea în atitudine.

Așa cum erau îmbrăcați, Nicorescu în pardesiul scurt și nevastă-sa într-un taileur demodat și cu două nurci jegărite petrecute în jurul gîtului, pășind gravi, absenți, impresionau prin aerul solemn și puțin ridicol. Trecură pe lângă Stamate și Oprișan fără să ia aminte la cei doi.

— În fiecare zi, la aceeași oră, se duc ci-că la plimbare, clipi șiret Oprișan. Domnișoara primește tipii, mă-nțelegi mata. Stă un ceas-două, îi depune miza și la revedere și n-am cuvinte. Parcă eu nu i-aș da cincicente ? Pentru odată, o singură dată ! Da' cu mine face deocamdată pe năzuroasa. Eu am răbdare și o aștept. Curînd, curînd îmi pică dînsa la așternut. Am și filat-o.

— Nu-i adevărat ! — răbufni Stamate, dîndu-se deoparte ca și cînd ar fi călcat în zoi.

Oprișan rîse gros.

— Aoleu, ce copil mai ești, spuse cu regret și uitîndu-se din nou ia ceas : „Ptiu, să nu întîrzii la teatru. Fițo, Fițo dragă, ești gata ?” — strigă pe culoar, grăbindu-se.

Peste un sfert de ceas, Oprișan pleca de braț cu nevastă-sa care se legăna în mers din pricina sarcinei, înfășurată într-o blană bogată de astrahan. Stamate le întoarse spatele ; nu voia să-i vadă. Abia cînd ieșiră pe poartă, se îndreptă de șale. Mai avea de cărat destul, de stivuit lemnele în pivniță, unde pîlpîia lumina unei luminări. Se odihni cîteva clipe și privirea-i fugi pe scările răsucite, sus, în odaia în care Cristina sta singură. Cum o fi în intimitate ? Cum se mișca prin odaie, cum suna glasul ei ? Nu-f auzise niciodată glasul, rîsul. Ce expresie lua chipul ei cînd zîmbea ? O fi așteptînd oare pe cineva ? Să fie adevărat ce spusese Oprișan ? se întrebă Stamate cu o inexplicabilă, o neînțeleasă mîhnire.

Asvîrli mucul de țigară care-i fripse buza și coborî în pivniță. Nici nu isprăvi bine de stivuit un rînd de butuci, cînd pe culoar tropăiră niște pași puternici, apăsăți. Ca împins de-o forță dinlăuntrul lui, Stamate se repezi afară. Zari din spate un bărbat voinic, într-o haină de piele, lungă, urcînd sprinten scările care trosneau sub greutatea sa. Se auziră ciocănituri, scîrțîitul ușii, pocnetul sec și scurt al yale-ului.

Stamate nu mai deslușea ce era în sufletul lui ; scîrbă, tristețe, părere de rău... Așa dar Oprișan avea dreptate. De ce Oprișanii aveau întotdeauna dreptate ? Ciudat era că în vreme ce așeza din nou butucii, el în-

suși începu să gândească la fel ca Oprișan. Nu o despuia pe Cristina numai de vestminte, ci și de visurile cu care împodobise frumusețea ei fără cusur.

„Sînt un adolescent întîrziat, un iremediabil adolescent”, își spunea în sine cu dispreț. Totul era limpede, brutal, (fără puțință de îndoială. Chiar acum, în clipa aceasta, ea se lăfăia în brațele celui bărbat străin. În închiipuirea sai, Stamate încercă să alunge, să nimicească imaginea întinată a fetei. Dar deodată, se auzi un zgomot pe scări; erau niște pași grei și grăbiți, iar în urma lor alți pași, ușori, și un glas care chema, implora :

— Fredi, nu pleca... te rog... nu mă lăsa așa... Fredi...

Stamate se năpusti afară, încremenind în pragul pivniței. Cristina alerga în pijama, în picioarele goale, după bărbatul cu haina lungă de piele. Îi ajunsese pe ultima treaptă, apucîndu-l de braț.

— Nu mă lăsa așa...

Bărbatul se smuci, o izbi cu umărul în piept, mîrîind :

— Du-te-n mîta de curvă !

Și ieși, trîntind ușa furios. Fata rămase țintuită de perete. Umerii îi tremurau ușor. Era palidă și pe obrazul ei ca de porțelan, se întipărise o grimasă de durere insuportabilă. Ținea ochii închiși, imobilă, pîrînd că doarme.

Stamate se apropie de ea ca un somnambul.

Cristina ridică încet pleoapele și se simți deodată stăpînită de-o privire sumbră și arzătoare. Primul ei gest fu să-și strîngă pijamaua la piept, înfiorată, pătrunsă de frig. Era în acest gest ceva atît de nevinovat și sfîos, încît Stamate îi vorbi adînc, cald, ca unei iubite :

— Să nu te îmbolnăvești... Vrei să te ajut să urci sus ?

Și cînd el întinse brațul, fata se adună în ea, se trase înapoi, țipînd cu ură :

— Să nu mă atingeți !... Să nu mă atingeți!

Apoi fugi pe scări, izbucnind în plîns.

Stamate fu străpuns de țipătul ei, de sclipirea de ură din ochi. Era tulburat, umilit și dezorientat. Îi tremurau genunchii și se înapoie în pivniță, așezîndu-se moale pe un butuc. O oboseală mare îi cuprinsese întreg trupul. Nu mai putea să gândească la nimic. Își lăsă capul în piept, murmurînd întunecat, gol:

— In jurul meu e murdărie ; totul e numai murdărie !

* .

În noaptea aceea îi fu rău mamei sale. Alergă la un doctor din cartier. Lui Stamate nu-i inspira încredere. Era un om modest, simplu, și din întrebările pe care i le puse bolnavei, tînrul profesor deduse că nu e prea priceput. Îi prescrise niște rețete și-i recomandă să o ducă vara la Călimănești. Făgădui să mai treacă, nu să uită la onorariul pe care Stamate i-l vîrîse în mînă și plecă, stingherit, ca și cînd s-ar fi dezvinovățit de această vizită nocturnă'.

A doua zi, Stamate telefona unui profesor medic, gata să facă ori ce sacrificii. Se hotărî să-și revizuiască biblioteca și să vîndă o serie de cărți care nu-i erau absolut necesare. De altminteri, nenumărate volume zăceau de-avalma, ne mai încăpînd în rafturi.

Profesorul se interesă dacă o mai văzuse cineva pe bolnavă. Stamate spuse numele doctorului de cartier. „Cine? Dragomirescu... din Silfidelor? Dacă-a văzut-o Dragomirescu nu mai aveți nevoie de mine. Faceți ce v-a spus el". Și profesorul îi închise telefonul.

Stamate, contrariat, dădu rețeta la farmacie. Peste câteva zile, durerile maică-si cedaseră, și observă la ea o oarecare înviore. Plin de nădejde, cu o bucurie naivă, se foia pe lângă patul bătrânei.

— Acum ai să te faci bine, o să vezi, — rosti cu însuflețire.

— Da, mă simt parcă mai întremată, mi-a revenit și pofta de mîncare, surise bătrîna.

Stamate își aminti că cheltuisese și ultimele rezerve. Se porni să scoatească prin rafturile bibliotecii. Scoase câteva volume pe care le puse deoparte pentru vânzare. O parte din cărți le adună în câteva vrafuri, le legă cu sfoară și le duse în camera eliberată de curînd de Opreșan. II izbi în nări o duhoare iute, puturoasă. „Ce dracu o fi ținut aici?” — se întrebă Stamate. Încăperea era îmbibată de un miros de piele crudă, de argăseală proaspătă. Nu se opri asupra acestui amănunt, era atît de vesel că se îmbunătățise starea maică-si, atît de preocupat să capete mai repede banii pe cărți, încît se grăbi să încuie lacătul și să plece în oraș. Cunoștea un amator de lucrări istorice. Se duse acasă la el, îl găsi și vîndu cărțile pe un preț mai bun decît se aștepta.

Primul lui gînd fu să-i cumpere ceva maică-si. Uitase că ea nu putea să mănînce "deocamdată" deoît regim. Cînd coti colțul străzii, constată că se afla la o depărtare de cel mult zece minute de fosta locuință a prietenului său Trifu. Din seara aceea nu-l mai văzuse. Oare să se fi mutat? Era de vreme; abia se înoptase. Noaptea era limpede și rece. Își ridică gulerul canadiene! și o porni spre casa lui Trifu. Poate va afla noua lui locuință. Undeva, în fundul conștiinței sale, ar fi vrut să-l găsească pe loc, să-și bată joc de „independența de gîndire”, „de principiile” lui, să-l descopere în proprii săi ochi, să-i arate că în fond era un mic burghez, comod, care n-avea tăria să se lepede de confort, de atmosfera călduță a familiei. Gustă chiar o satisfacție crudă cînd zări lumină în odaia lui Trifu: „E acasă, bietul de el” — îl compătimi răutăcios Stamate. „Ce surpriză cînd mă va vedea. N-o să-i facă prea mare plăcere”.

Apăsă pe-butonul soneriei. După o vreme apăru slujnica:

— Domnul Trifu e acasă?

— Da, e acasă... Pofțiți înăuntru...

— Așa, foarte bine! jubilă Stamate.

— Aveți vreo veste de la domnișoru'? rosti încet, ferit, slujnica.

I— Cum, Niculaie nu-i acasă?

— Păi, nu știți? a plecat de la moi...

— Ba da... da, vorbi încurcat Stamate. Ii cunoști adresa?

— Nufărului 15. Eu mă duc odată pe săptămînă să-i fac curat. Stă singur cuc și-i așa de urît acolo...

— Bine, bine, mormăi Stamate, strîngînd sprîncenele.

„Sînt rău și nedrept” își spuse în sine. Și-l cuprinse remușcarea că nu se interesase de atîta vreme de Niculaie. Avusese așa dar tăria să rupă legăturile cu familia, să trăiască singur, izolat, ascultînd doar de îndemnul conștiinței sale. Era un om întreg, inflexibil, acest Niculaie.

În Stamate se trezi o ascunsă admirație, o dorință puternică de a fi împreună cu Trifu, acum, imediat. Simțea și o nestăpînită curiozitate-să.

afle ce anume mai gîndea, ce schimbare se produsese în sufletul lui. Sări în primul tramvai și tot drumul își imagina revederea cu prietenul său. Cum va fi întâlnirea lor ? Ce-i va spune ?

În același timp, Stamate era urmărit de mirosul acela de argăseală ; își aminti vag că Oprișan îi spusese cîndva că lucrează în pielărie. Nu putea să uite, să scape* de acest miros care ținea trează în el o anume neliniște, răspîndindu-se cu o fină vibrație pînă în fibrele cele mai adînci.

Coborî aproape la capătul liniei, rătăci prin cîteva străzi pînă nimeri Aleea Nufărului. Căută numărul casii, și după vreo douăzeci de pași se pomeni în fața unei clădiri vechi, cu un cat și un fel de peron larg de cărămidă. Bătu la prima ușă și întrebă de judecătorul Trifu. I se arătă o altă intrare, în dosul casei. Urcă o scară îngustă și putredă și, în sîrșit, îi descoperi locuința. Pe ușă era prins un bilet : „Nu sînt acasă. Mă înapoiez tîrziu”.

Stamate se opri, dezamăgit. Era atît de sigur că-l va găsi ! Pentru cine o fi lăsat acest bilet ? I-ar fi scris două-trei rînduri, dar n-avea nici hîrtie, nici creion. Se mai învîrti pe dinaintea ușii, nehotărît, apoi cobori scările.

Cînd să iasă pe poartă, îi veni drept în față Trifu. Apariția lui fu neașteptată și o clipă Stamate rămase neclintit. Se pomeni însă îmbrățișat și văzu o asemenea bucurie în ochii lui Niculaie, în exclamația lui surprinsă „Măi, Paule !”, încît se topi în el orice rezervă și căldura prietenului îl pătrunse, se împrăstie, bună, alinătoare, în sufletul lui. Simțea în mod nedeslușit că de asta avea nevoie, de un gest cald, spontan și iată că venise !

Trifu îi petrecuse o mîină pe după umeri și-l împingea sus, pe scări, vorbind cu însuflețire :

— Pe unde mi-ai umblat ? N-ai mai dat nici un semn, nu te-a interesat soarta mea. Am fost pe la tine să aflu ce s-a întîmplat. Te văd întreg, sănătos, e adevărat puțin cam palid, cam „interiorizat”, dar ăsta e chipul tău obișnuit, rise Niculaie.

Stamate primi ironia, rîzînd ușor, eliberat ca de o povară. Nu-și lămuria ce anume produsese această destindere înlăuntrul lui, felul în care-l întîmpinase Niculaie, odaia simplă, curată în care locuia prietenul său ? Se uita cu interes în juru-i, la perdelele de creton, la divanul și fotoliile acoperite cu același material colorat și viu, la masa de stejar pe care ardea o lampă făcută dintr-un sfeșnic de argint, cu-n abajour.

Trifu îi prinse privirea :

— N-am luat decît lucrurile mele, cărțile, pickup-ul, plăcile, și bineînțeles rechaud-ul și ibricul. Cum îți place aici ?

— Mă simt foarte bine, spuse zîmbitor Stamate, cufundat într-un fotoliu, cu picioarele lungite.

— Nu te mai întreb, cred că bei o cafea. Am o nouă formulă, grozavă, în treacăt fie spus, fiecare cafegiu are formula lui. E un snobism de care m-am molipsit și eu.

Stamate își aprinse o țigară, gustînd o tihnă, o liniște pe care n-o mai încercase de mult. își plimbă ochii pe rafturile de cărți, fără să se obosească să ridice mîna, deși erau aproape de el ; de asemeni nu răscoli ca altădată vrafal de plăci de pe mesuța alăturată. Se mulțumi doar să spună :

— Ai vreo placă nouă ?

— .lin.Mozart. Mi l-a adus un coleg care a fost în Germania. Vrei să ți-l pun ? Poftim și cafeaua, e gata !

— Nu, încă nu. Poate o să-o ascultăm mai târziu.

Stamate îl observa în ascuns pe Trifu; era atît de calm, de firesc, ca și cînd n-ar fi trecut printr-o aspră încercare. „Aș vrea să am tăria lui”, își spuse în sine. Și în același timp ceva îl ațîța să-l întrebe :

I— Mai ai vești de la ai tăi ? Bătrînul e tot atît de țeapăn ?

—• Nu mai știu nimic despre el. De cîteva zile nu mai vine slujnica la mine, așa că...

— Bine, și ți-e indiferent, nu te doare ? E totuși tatăl tău ? Ții la el, asta o știu foarte bine. să nu negi.

— Nici n-am de gînd.

— Atunci ?

— Ce vrei să fac ? Să-I conving, să-I rog, să-i cad în genunchi să vadă realitatea din jurul lui ? Poate aș face-o, dacă asta ar reuși să schimbe ceva, dar nu folosește la nimic. Intre noi lucrurile sînt limpezi. Eu nu pot să trăiesc ou ideile lui, ci cu ale mele. Și aceste idei sînt de asemeni limpezi.

— Ah, doamne, dar în viață lucrurile nu sînt așa de nete, de clare ; alb și negru ! Nu lași loc pentru nici o nuanță, pentru nici o îndoială.

— Tu însă. complici prea mult, rosti cu îngăduință Trifu, uitîndu-se lung la el, muștrător. De ce nu mi-ai spus că mama ta e bolnavă ?

Stamate tresări. Rîse nesigur, forțat.

— Mă iei prin surprindere, ca un judecător. Nu ți-aș putea spune de ce, dar n-a venit vorba sau... habar n-am de ce !

— îmi amintesc că erai foarte frămîntat, poate așteptai ceva de la mine, de asta mi-am dat seama mai târziu, și mi-am făcut o amară vină că te-am lăsat să pleci fără să aflu ce-i cu tine. Dar eram și eu zdruncinat.

— Nu mai are nici o importanță.

— Are. Nu te prefac. După ce-am fost la tine și am văzut-o pe maică-ta bolnavă, am înțeles cît de inutil complici tu faptul cel mai simplu. Nu e bine, nu e sănătos, dragul meu. Am crezut că între noi, nu ne ascundem nimic.

— Dar eu ce-ți ascund ?

— Ei, haide, nu te-aprinde, îl bătu Niculaie pe genunchi. Să lăsăm astea. Avem timp să ne dondănim și altădată. Nu vrei mai degrabă să ascuți puțină muzică ?•

Și fără să-i mai aștepte încuviințarea, Trifu alege una din plăci, o învîrte pe disc și fixă acul.

„Ce se bagă în sufletul meu ? Ce scormonește ? se răsuci în sine Stamate. Ce-aș avea să-i spun despre mine? Să-i povestesc despre *aventura* mea cu Cristina ? Despre vecinul meu Oprișan ?" într-adevăr, ce ciudat că nu-i pomenise pînă acum de nici unul din ei ! Ce-ar fi să-i istorisească pățaniile, să-i destăinuie și bănuiala ce-i încolțise în minte cu privire la Oprișan ?

Ce-ar fi să-i vorbească despre descoperirea pe care o făcuse cu două ceasuri înainte, că în cămara lui ținuse niște piei crude și poate că aceste piei... Nu ! Dacă era totuși adevărat ? Stamate se înfricoșa. Erau lucruri pe care nu le-ar fi putut mărturisi nici celui mai bun prieten al său. Trebuia neapărat să-i restituie împrumutul lui Oprișan, să rupă orice legătură cu el, să se elibereze cît mai repede de acest om.

Gîndurile îi fură împrăștiate, fărâmițate, absorbite de fluxul melodic care invadase încăperea. Era o deschidere largă, într-o lăntuire de sunete, clare, energice, încît pentru moment nu recunosc compozitorul. Încet, încet urechea lui desprinse o frază gingașă, luminoasă, care revenea, se amplifică într-o profuziune de scînteieri sonore. Pe măsură ce motivele se legau între ele, ca niște arabescuri strălucitoare, /frază muzicală căpăta tot mai multă lumină, grație și seninătate.

O nespusă încîntare se zugrăvi pe fața lui Stamate, care se desfăcea parcă înlăuntrul lui, spălat, limpezit de zgura adunată în ul'timile zile. Nici nu știu cînd se terminase prima parte a concertului. Ii era greu să se rupă din această vrajă binefăcătoare și spuse, surîzînd :

— îmi pare rău, Niculaie, eu trebuie să plec. I-am făgăduit mamei că vin mai devreme acasă. Aș vrea să mai repetăm asemenea seri.

— Te-aștept, vino cînd dorești.

Își strîuseră imîinile cu putere, regăsiți, și Stamate o porni pe stradă cu capul înălțat, liniștit și parcă mai împăcat cu sine. În preajma casei, își aminti că nu avea țigări. Coborî pe trotuarul de vis-a-vis, la tutungeria din colț, și cînd să apese pe clanța ușii, îi zări înăuntru pe Oprișan și Cristina. Pe cel dinîți îl recunosc numaidecît, deoarece stătea în profit, iar pe fată o deosebi după statura și demi-ul din păr de cămilă. Cristina era cu spatele la el și-și cumpăra pe semne țigări. Oprișan 'tocmai vîrise mîna în buzunar.

Stamate reținu gestul și se dădu fulgerător de-o parte. O durere scurtă, ascuțită, îi tăie pieptul. Se rezemă de perete să nu fie văzut, căci imediat, după aceea, se ivi Cristina. urmată de Oprișan. O auzi pe fată protestînd, incurcată :

— Vă rog, dar n-are nici un rost, domnule Oprișan.

—• Vai, se poate, cui nu-i place o țigară americană ? îmi faceți o deosebită onoare să primiți pachetul. E, cum să zic, o- mică atenție, la -mine nu contează.

Lui Stamate i se zbîrci pielea pe el de dezgust. Nu se mișcă de pe trotuar, privindu-i cum traversau strada. Cristina zveltă, cu pasul întins, iar alături Oprișan care călca îndesat, lipindu-se de ea, căutînd să micșoreze distanța pe care fata o puneă între amîndoi. Brusc, ascultînd de-o pornire irezistibilă, Stamate făcu un scurt ocol și le ieși înainte în dreptul porții. Nu-l vedea pe Oprișan. Ochii lui arzători o căutau pe fată. Cristina se opri o clipă și-l privi, tresărind. El desluși în această privire o umbră, o dorință să-i comunice ceva, să fugă... Era atît de tulburat încît nu-și dădea bine seama.

— S'trăiești, domn'profesor ! îl salută Oprișan, clipindu-i cu înțeleș.

Cristina se repezi în curte. Oprișan se luă după ea, insistînd :

— îmi dați voie, domnișoară...

Fata nu întoarse capul. În silința lui Oprișan de a fi politicoș, era ceva atît de exagerat, de grosolan și de comic totodată, încît Stamate rîse, în ciuda oboselii, a tristeții care îi năpădiseră fără veste.

Dar îndată ce păși pragul apartamentului său, fu surprins de un lucru neobișnuit; în amîndouă încăperile ardeau toate luminile. Mobilele pluteau de obicei în penumbră, indecise, ca niște pete mari de întuneric. Dulapul, cele două comode, scrinul, fotoliile din odaia maică-si răsăriseră cu liniile lor grațioase, frumos arcuite, și vechimea lor statornicea o atmosferă de

tihnă intimă și plăcută. Chiar și camera sa de lucru arăta altfel, reflexele luminii jucau în cotoarele aurite, în lemnul de mahon al bibliotecii. Soba de faianță albă, sclipea. Alături, fotoliul de asemeni vechi, în care-i plăcea să dormiteze sau să viseze, avea ceva elegant în curbura brațelor, în tapișeria de mătase verde cu tonuri stinse.

În mijlocul odăii era așezată o mesuță ovală, așternută cu o față de masă de Damasc, pe care străluceau vesela și tacîmurile. Stamate privea cu încântare această schimbare și fu de-a dreptul uimit, văzînd-o pe maică-sa în picioare. Purta pe cap o bonetă dantelată, și-și acoperise umerii și spațele cu un șal mare, negru, cu flori roșii.

— Ce risipă de lumină ! se bucură stins Stamate. Da' de ce tie-ai obosit, mamă ? Asta este un efort prea mare pentru dumneata.

— Mi-a ajutat și Lina.

— Trebuia să te odihnești, să stai culcată.

•— Două săptămîni îmi ajunge, mă dor și oasele de-atîta zăcut în pat. Așa mă mai dezmoțesc și eu puțin. Pe urmă voiam să mănînci și tu odată mai omenește, nu pe colțuri de mese.

— Sărut mîinile...

•— Ei, haide, așează-te. Ia stai... ești cam palid, spuse bătrîna, apropiindu-se de el.

— Aș, ți se pare ! Asta-i felul meu obișnuit, se forță să zîmbească Stamate.

— A da, era să și uit ; ai primit o vizită azi după amiază.

— Știu. A fost Niculaie pe-aici, spuse timarul profesor, urmărind-o pe maică-sa cum se foia de coio pînă colo, înduioșat de șubrezenia ei.

— De unde știi ?

— Inchipuiește-ți, ce coincidență ! Ne-am căutat unul pe altul în același timp. Tocmai cînd să plec de la el, l-am întîlnit, jos, în curte.

— Ți-a lăsat un bilet, poftim ! i-l întinse bătrîna, strîngîndu-și șalul ca și cînd i-ar fi fost frig.

Stamate îl desfăcu încet și citi : „Am fost îngrijorat că n-ai mai dat nici un semn de viață. Am nevoie de tine. Nu lipsesc serile de-acasă, cu excepția serii de azi cînd am ieșit să te caut. Cred că avem să ne spunem multe lucruri. Te-aștept pe curînd. Cu afecțiune, Niculaie”.

Iată, nimeni nu poate trăi singur. Trebuie să ai rădăcinile în ceva, să simți alături de tine căldura unui om, unui prieten. Nici Niculaie nu poate îndura singurătatea, reflecta Stamate.

Gîndul îi era însă întors spre Cristina. Revăzu, din nou scena umilitoare, dureroasă de pe culoar ; bărbatul acela cu mantaua lungă de piele coborînd scările... Cristina alergînd după el în picioarele goale... izbitura în piept care-o lipise de perete... Cristina nemișcată, palidă, cu ochii închiși... și strigătul acela plin de ură : „Să nu mă atingeți!... Să nu m-atingeți !” Iar acum, aceeași Cristina mergea alături de Oprișan, de omul ăsta vulgar, pe care-l bănuia, era chiar sigur că învîrtea afaceri dubioase, murdare. Altfel, de unde avea atîția bani ? Stamate strînse dinții, să-și înăbușe scîrba, dezamăgirea și revolta. „La urma urmii, se și potrivesc”, își spuse cu cinism.

Dar nu putea să alunge privirea ei în care 'tremura o umbră, o dorință să-i spună ceva... Și deodată înțelese că strigătul acela „să nu mă

atingeți!" nu i se adresa lui, ci releva oroarea unor umilințe, înfrîngerL a căror adîneime nu era în stare s-o cuprindă.

— De ce te-ncrunți mereu, dragul meu ? îl întrebă bătrîna cercetătoare.

Stamate își reveni brusc :

— Eu ? Mă gîndeam... nu-i nimic important.

— Ai cumva vreo veste proastă ou numirea ta ? rosti neliniștită Claudia "Stamate.

— Dimpotrivă. E o chestiune de cîteva zile. Mi-au confirmat-o și la facultate și organizația de partid. Se pare că ara fost socotit printre cei mai buni. De acest lucru se ține seama, o asigură Stamate cu oarecare febrilitate în glas.

Bătrîna clătîină din cap.

— Te-ndoiești, mamă ?

— Nu. N-a,m nici un motiv. îmi zic doar că poate ești prea încrezător. Și tatălui tău i se prevestea o carieră strălucită și i-a luat-o înainte alții mai vicleni, oameni fără caracter, gata la ori ce compromis. El n-a vrut niciodată să cedeze și din pricina cinstei lui, îl mutau mereu dintr-un oraș într-altul. Abia ne încropeam gospodăria, și iar eram siliți s-o desfacem. Asta T-a îmbolnăvit de inimă rea și s-a pierdut, lacrimă bătrîna, cuprinsă de amintiri.

Era o poveste tragică pe care Stamate o auzise de atîtea ori încît o știa pe de rost. își amintea bine de taică-su ; un impulsiv, care nu ținea seama de ranguri, de poziții sociale, spunîndu-și deschis părerea ori unde se afla, chiar dacă asta îi aducea dușmăanii statornice și tenace. La Ministerul Sănătății era considerat „element bun, dar intratabil", și fusese îndepărtat de la funcțiile importante pe care le-ar fi meritat priceperea și onestitatea sa.

Maică-sa nu avusese o viață ușoară cu el, dar nu cîrtise, oricîte suferințe îi aduceau caracterul neînduplecat al soțului. După moartea doctorului Stamate, bătrîna, printr-un proces firesc la asemenea naturi devotate, căzuse într-un fel de adorație pentru bărbatul ei.

Se temea totuși ca feciorul să nu-i fi moștenit firea și, poate, destinul. Lumea din afară nu se schimbasese pentru ea ; era tot nesinceră, rea și dușmănoasă. Și această lume nu putea fi decît potrivnică fiului ei. Stamate înțelegea starea marnei sale și încercă să i-o spulbere.,

— împrejurările nu mai sînt aceleași. Vezi și dumneata că am fost adus la București, mi s-a dat casă, am fost propus să fiu numit asistent universitar. Nu m-ami rugat, nu m-am umilit, n-am intervenit la nimeni. Asta nu înseamnă nimic pentru dumneata ?

— Da, e adevărat, recunosc bătrîna, îngîndurată.

— Să admitem că mi s-ar face o nedreptate, urmă tînărul înfierbîntat, e deschisă înaintea mea ori ce cale, pot să lupt pentru dreptul meu. Și ceea ce este mai important, e că nu sînt singur, alături de mine mai sînt și alții care prețuiesc munca, meritele mele. Nu, mamă, nu e chiar atît de ușor să fiu dat de-oparte fiindcă unul s-ar bucura de protecție, iar altuia nu i-or fi plăcînd ochii mei. Așa ceva nu mai e cu putință. De asta să fi sigură.

•— Ciudat. Așa mi-a vorbit și Niculaie.

— Ai discutat și cu el chestiunea asta, surise Stamate.

— E, ce să-i faci din una-n alta, am ajuns și aici, se sfii maică-sa.

— Oh, doamne ! tot așa ai rămas, rosti cald Stamate, căruia îi apărea fermecătoare ființa aceea plăpîndă cu boneta dantelată pe cap, cu șalul cu flori roșii pe umeri. Boala nu reușise să-i distrugă trăsăturile fine, înnobilate de suferință. întreaga ei făptură, șubredă cum era, inspira respect prin ținuta-i demnă, îngrijită, prin felul grațios în care se mișca, prin gesturile măsurate, prin deșteptăciunea ochilor vii, scufundați în orbitele adânci, de-a supra cărora strălucea fruntea înaltă și pură.

Stamate văzu la un moment dat o ușoară alterare în fizionomia ei. Era atît de obișnuit cu chipul maică-sii, îi cunoștea atît de bine fiecare linie, fiecare cută, încît percepea cea mai mică schimbare.

— Ți-e rău, mamă ? — se alarmă el.

•— Nu... a fost ceva trecător, rosti moale bătrîna.

— Ți-am spus că n-ai voie să te obosești ! De ce nu ești ascultătoare?
— o mustră blînd Stamate.

Azul îi deveni subit atent la zgomotul, la ușile trîntite de pe culoar.

— Ce-i zarva asta ? — se interesă bătrîna.

Intr-adevăr, la această oră era de obicei liniște. Stamate ascultă ; se auzi o forfotă, un vâietat, un plîns de femeie.

— Ce să fie? Mă duc să văd, spuse, dînd să se ridice.

Bătrîna îl opri.

— N-ai ce să cauți afară. Stai te rog, aici, Paul.

Dar după cîteva clipe cineva se apropia cu pași repezi de ușa lor, ciocăni de două ori, scurt, nerăbdător. înainte de a sîpune Stamate să intre, năvăli înăuntru Oprișan. Era livid, descompus, pradă unei mari agitații și ținea în brațe un pachet înfășurat in'tr-o hîrtie de ziar.

— Doamnă Stamate... tovarășe profesor... e control la mine, vorbea el ca un rătăcit, punînd pachetul pe masă. În nimeni pe lumea asta n-am încredere decît în dumneavoastră... În dumneata, tovarășe profesor... vă las aici banii mei... îi iau mîine dimineață... eu am să mă foflez prin ușa din dos... vă rog... mă salvați... am încredere, bolborosi Oprișan, și o sbughi afară tot atît de neașteptat precum sosise.

Stamate și maică-sa rămaseră încremeniți. El nici nu avusese cînd să se împotrivescă. Îi prinsese, îl încătușase spaima lui Oprișan. Cînd își reveni, primul său impuls fu să stingă luminile. încăperile se scufundară într-un semi-întuneric de taină, în care pîlpîia doar luminița candelii sub icoana Maicii Domnului. Din umbră, Stamate deosebi obrazul maică-si, ochii ei parcă mai mari și mai lucitori ca niciodată, ațintiți asupra lui. Tăcerea, întunericul, îl apăsau pe piept.

— Să reaprind lumina ? Spune-mi, s-o reaprind ? rosti înfrigurat.

— Nu, oricum mă duc să mă culc, vorbi Claudia Stamate cu un glas liniștitor.

Se ridică de pe sca'un, și în loc să intre în odaia ei, se așeză în fotoliul vechi cu tapițeria de mătase verde de lîngă soba de faianță. Pachetul zăcea, acolo, pe masă, între ei amîndoi. Un colț al jurnalului se desfăcuse, dezvelind un maldăr de hîrtii albastre. O curiozitate nestăvilită îl împinse pe Stamate spre masă. Făcu o mișcare, tresărînd. Pe culoar răsunară voci amestecate, bocănit greu de pași. Se apropiau, se îndepărtau ? Nu-și mai putea da seama. Inima îi zvîcnea cu putere.

— Ar trebui să ascund pachetul ăsta. Unde să-l ascund ? se frământa Stamate.

Bătrîna veghea, uitîndu-se neclintit la fiul ei.

— De ce să-l ascunzi ? Nu vine nimeni la noi.

Tînărul profesor sta tot timpul încordat; desluși pașii topindu-se în fundul culoarului... Numără în gînd : unul, doi... trei... ușa cu arc scîrțîi ascuțit... au plecat !

Stamate își trecu degetele prin păr, respirînd adînc. Nu avea as-tîmpăr. Se învîrtea de la un capăt la celălalt al odăii, tulburat. Efa atît de cufundat în sine încît uitase și de maică-sa care-l privea țeapănă clin fotoliu. Ea însăși arăta ca o momie neînsuflețită, în care doar ochii sclipeau în fundul orbitelor^

Stamate simți privirea ei și-și ridică capul, întorcîndu-se deodată spre bătrîna :

— De ce nu te duci să te culci ? Ai spus că te culci ? ! vorbi răgușit.

Ea nu răspunse numaidecît. Își strînse șalul pe umerii înguști :

— Ba da, mă duc, spuse, sculîndu-se anevoie.

Umbla ușor, de parcă nu ar fi avut greutate, abia atingînd podeaua. Lîngă glasvand se opri puțin, apoi merse mai departe și se vîrî sub plapumă. Se întinse în pat, cu fața în sus. Razele candeliei așterneau pe chipul ei o fină poleială aurie. „E slabă, n-are un pic de putere”, își spuse în sine, Stamate. Sprijinită pe pernele înalte, bătrîna continua să-l pironască în tăcere. El se trase înapoi de lîngă masă, scoase o carte din bibliotecă, răsfoi cîteva pagini și o trînti la loc în raft. „Dacă vine cineva la mine” ? se răsuci în lăuntru lui și se repezi spre pachetul de pe masă. Vru să-l învelească mai bine, să-l pună într-un alt loc, să-l ascundă dar mîinile lui îl răvășiră, tremurînd.

Stamate se holbă de uimire. Niciodată nu văzuse, nu-și închipuise că și acum se putea agonisi atîția bani. Cinci teancuri de cîte o mie de lei erau înfășurate în banderole. Pe fiecare din ele scria cincizeci de mii. Restul pachetului conținea o grămadă de hîrtii de o mie, de cinci sute și de o sută. Cele mai multe erau însă bancnote de o mie. Dintr-o ochire, Stamate prețui că laolaltă puteau fi aproape cinci sute de mii de lei.

„Cinci sute de mii! — exclamă el, înmărmurit. Cîți ani de muncă i-ar trebui ca să adune atîta bănet ? Doamne, niciodată, niciodată nu va izbuti să adune asemenea avere.”

Încercă să-și închipuie ce ar face dacă prin absurd ar avea numai jumătate, o pîrticică din maldărul ăsta de bani ? întreaga lui existență ar fi poate alta, n-ar trebui să se mai zbată atît ; ar îngriji-o mai bine pe maică-sa, i-ar cumpăra medicamente străine, ar duce-o la Călimănești, unde ar rămîne toate lunile de vară. Acolo s-ar însănătoși, în casa lor ar fi iar lumină, bucurie. Și pe urmă, pe urmă... Imaginația lui rătăcea, îmbrățișa în culori strălucitoare lucrurile, ființele. De unde răsărise chipul Cristinei ? Ce îndemn misterios o chemase, o plăzmuise vie înaintea lui ? Ah, avea atîta sete, atîta nevoie de frumusețea, de tinerețea ei ! El, Paul Stamate, nu le-a avut, nu și le-a îngăduit. Zile și nopți și le-a închinat studiului, încovoiat peste texte, închis în biblioteci cu miros de praf și mucegai. Cîte elanuri nu și-a înfrînt, cîte bucurii n-a sugrumat. Ce gust amar avea fructul renunțării! Viața îi era datoare pentru tot

ce era neîmplinit în el, pentru tot ce n-a trăit, pentru tot ce a visat. Și acum, oare nu făcea altceva decât să viseze ?

Îl trezi un foșnet în așternut și văzu cu uimire și îndoială că maică-sa se dăduse jos din pat ; nici ea nu putea să doarmă. Somnul nu se lipea de niciunul dintre ei.

— Ce e cu tine ? Tu de ce nu te culci ? îl întrebă bătrîna cu un glas firesc.

Lui glasul nu i se păru firesc. Și asta îl neliniști. Vorbi iute, surprins :

— Ce să fie cu mine ? Nimic ! Nu mi-e somn și mai citesc.

Bătrîna scotoci în bufet, nu găsi ce căuta și se înapoie în pat.

— Ar trebui totuși să dormi, îi spuse în treacăt, tîrșindu-și papucii.

Vorbele banale sunau cu un anume înțeles, ocoleau ceva presimțit de amîndoi, care nu putea fi numit. Și acel ceva exista, era cu neputință de înlăturat, îi stăpînea deopotrivă pe mamă și pe fiu, dar niciunul nu cuteza să rostească cuvîntul greu, hotărîtor, care plutea în aer.

Stamate aștepta cu fibrele întinse. Dezlegarea nu venea. Maică-sa se așezase în pat, în capul oaselor, urmărindu-l cu ochii trezi. Stamate nu rabdă, îi întoarse spatele și începu să se plimbe, agitat și chinut prin încăpere.

Cum de strînsese atîția bani, Oprișan ? Îl văzu solid și îndestulat, cu zîmbetul lui de aur, alături de nevastă-sa cu pîntecul bombat, îmbrăcată în mantou de astrahan, amîndoi vulgari și ghiftuiți, înfruptîndu-se din plăcerile lui refuzate.

Îl văzu înmulțindu-se, din ce în ce mai numeroși, lăfăindu-se, huzurind, nepăsători și disprețuitori în animalitatea lor față de frămîntările, de credințele, de valorile lumii în care el trăia. Oare nu rriai lua odată sfîrșit domnia înjosoare a Oprișanilor ? Un amestec de mînie și amărăciune îi umplu pieptul, i se urcă în gîtlej.

Căută să se gîndească la altceva ; simțea că-l doare creierul, și ca și cînd ar fi vrut să scape de obsesie, se năpusti să înfășoare, să vîre undeva pachetul blestemat.

Dar în clipa aceea, cu o nemaipomenită luciditate descoperi că acești bani fuseseră *furați lui însuși*, altora ca el, iar Oprișan, ca un păianjen îi prinsese pe toți în plasa sa de aur, pe Stamate, pe maică-sa, pe Cristina, înăbușindu-i cu încetul.

Tînărul profesor se dădu înapoi, căutînd mașinal spre maică-sa ; îi întîlni privirea neadormită pironită asupra sa. Și brusc, înțelese că ea *simțea* ce se petrece în cugetul lui.

— De ce te uiți așa la mine ? Ce vrei ? strigă Stamate.

— Liniștește-te, Paul. E foarte tîrziu, e trecut de miezul nopții. Culcă-te.

— Sigur, sigur, am să mă liniștesc...

Se prăbuși pe marginea canapelei, fără vlagă, sleit, cuprinzîndu-și tîmplele înfierbîntate între palme. Privirea maică-si îl chema. își înălță din nou fruntea, și, la acel ceas de noapte, începu între amîndoi un dialog neobișnuit și straniu, pentru că ceea ce gîndeau nu putea fi rostit niciodată cu glas tare.

— „Spune-mi ce să fac ? înțelege că trebuie să fac ceva, mamă, se zbuciuma Paul. Aș fi în stare să rabd orice, umilința, foamea, hula. Dar cum să accept să nu mai fiu eu însumi ?

— Ce mult semeni cu taică-tu. Te recunosc în toate ale lui. Eu nu-ți cer să calci peste conștiința ta, fă ce-ți poruncește. Dar tu, băiatul meu, nit ai nici o vină. Nici pe taică-tu nu l-am împiedicat vreodată de la ceea ce socotea el că e drept și cinstit, cu toate că firea lui mi-a adus adesea suferințe și lipsuri. Și pe tine la fel nu te voi împiedica și voi fi lângă tine oricum vei face.

— „De asta sînt sigur. Mă gîndesc că eu și tu, mai ales tu, ai merita să trăiești cle-aici înainte fără griji și în tihnă. Este revoltător, absurd, inuman, ca unul ca Oprișan să culeagă parfumul și mierea vieții. Și eu, eu să ajung tainuitorul lui ! asta nu pot s-o îndur.

— „El face parte dintr-o altă lume, care mai de vreme sau mai tîrziu va pieri. Tu singur mi-ai spus-o de atîtea ori. Ai uitat ?

— „Da, ai dreptate. Banii ăștia mi-au tulburat mințile. Iartă-mă. Ai te rog încredere în mine. Sînt tînăr, plin de energie și de putere. N-am să-mi cruț nici o osteneală, am să muncesc fără odihnă și-am să răzbesc. Pe tine te voi trimite la vară la Călimănești, ai să te însănătoșești, vei mai apuca încă zile voioase și însorite. Mă crezi ? — se rugă înflăcărat, Stamate.

— „Te cred, fiul meu.

— „Ce mîngîietoare, ce bună e încrederea ta. Ea îmi dă atîta tărie încît nici nu mai îmi pasă de Oprișan, și mă duc să strîng pachetul, să-l arunc undeva, într-un fund de sertar, să nu-l mai am înaintea ochilor.

Într-adevăr, Stamate se sculă de pe divan dar nu se urni. De ce să-l ascund? Nu trebuie să m-ating de el! Ce-mi pasă mie, nu vreau să-mi pese de nimic ! Eu nu am nici o vină ! nici o vină ! Mai bine mă trîntesc înapoi în pat și-mi îngrop capul în pernă să dorm, să dorm... Nu, mă dor prea tare tîmplele. Poate ar fi mai bine să mă strecor tiptil afară, să respir aerul rece, să colind străzile, pînă o să-mi vin în fire. Ce-ar fi să mă duc la Niculaie ? E o oră neobișnuită. Ei, și ! ? Nici noaptea asta nu este obișnuită. El mă va primi oricînd.

Ce-ar fi făcut Niculaie în locul meu ? — îi scapără prin minte. Stamate încremeni. O sudoare rece îi năpădi fruntea. Creierul lui lucra neistovit. Cum de izbutise Oprișan să adune atîta avere ? își aminti cu ascuțime fie ce amănunt; peretele de scînduri din pivniță cu lacăt la ușă... ce-o fi dosit?... țigara Pall-Mall pe care i-o oferise... duhoarea de piei crude din cămară... o mai avea și acum în nări, îi răscoli măruntaiele... năvala lui Oprișan în casă... groaza de control...

„Ce-ar fi făcut Niculaie în locul meu" ? se întrebă Stamate, cu buzele uscate, cu ochii arzîndu-i în cap... „El a furat nu numai banii, ci ceva' din lumina, din bucuria, din speranța mea, a ta... L-ai condamnat ?... Maximum de pedeapsă ! „Sentința căzuse sec, tăios, ca o ghilotină...

Stamate nu mai îndrăzni nici să se apropie, nici să se depărteze de masă. Îi era teamă, ca și cînd acolo, învelit în jurnal, zăcea un cadavru. Oh, dacă s-ar sfîrși odată această noapte de coșmar ! Lui Niculaie nu-i va sufla nici o vorbă. Era taina lui, pe care nimeni în lume n-o va cunoaște. Dacă ar veni odată zorile, lumina...

...Cînd se crăpă de ziuă, două ciocănituri puternice îl deșteptară din somn. Se culcase îmbrăcat și era încă buimăcit, cu mintea picloasă.

— Cine-i ? Ce este ? sări în picioare, înspăimîntat.

— Eu, Oprișan !... se auzi de dinapoia ușii.

Stamate îi deschise, se năpusti la pachet, i-l vîri în brațe, împingîndu-l :

— Ia-l ! Ia-l mai repede și să nu te mai...

Oprișan se proptise bine în prag și nu putea fi urnit. Îi măsură pe tînarul profesor cu ochii lui rotunzi, galbeni și neîncrezători. Spuse încet, cu îndoială :

— Parcă n-ar fi... sînt toți ?

Stamate nu înțelese.

— Cum ?

— Eh, nu erau numărați și chiar dae'ar fi fost numărați, pot să zic ceva ?, nu pot !

Stamate îngălbeni. Abia îngăimă :

— Adică... dumneata vrei să spui că eu... eu...

— Măi tovarășe profesor, prinzi vrabia în cuib și-i dai drumul să zboare, așa, nejumulită?... Eu tac din gură. Am fost la ananghie, ce mai, nu zic nici pîs ! Am încotro ?

— Dumneata crezi că eu ?...

— E, i, ce s-o mai întindem. La drept vorbind ți se cuvine și dumitale ceva că m-ai salvat. Ți-am mai spus eu că o să te înțelegi cu mine.

Stamate amorți. Se făcu alb, simțea că și inima aproape încetase să-i bată. Auzea bine și nu înțelegea. Dar cînd reuși să cuprindă întregul înțeles al situației sale, se cutremură. Minteia lui reconstitui fulgerător treptata insinuare a lui Oprișan în viața, în conștiința, în sentimentele sale. Îl atrăsese, îl înlănțuise, tîrîndu-l, la un pas de josnicie. Oare atît de departe ajunsese ? Oprișan vroia să-l împingă, să-l rostogolească și mai jos, tot așa cum se pregătea s-o înhațe pe Cristina, pe care o urmărea, o încolțea fără milă. Un clocot de ură fierbea, creștea în pieptul lui Stamate, gata să se spargă.

Oprișan văzîndu-l neclintit, nepricepînd pericolul, glumi încetișor :

— Acu, între noi, poți să-mi spui cît ai...

Stamate îi înfipse deodată mîna în piept, răsucindu-i haina cu cămașă cu tot.

•— Îndrăznești, îndrăznești să mă faci pe mine de hoț ? — țipă el sugrumat, zguduindu-l cu furie.

Oprișan se opinti. Îi aruncă o uitătură tăioasă pe sub pleoape. Se uită și-n lături. Îi era frică să nu se adune vecinii. Vorbi șuerat :

— Ia mîna de pe mine ! mai mă și crezi prost, vericule...

Stamate nu se mai putu stăpîni. Îi izbi cu toată puterea peste fălci. Oprișan nici nu clipi, dar se făcu vînat-negru și se retrase înecet, dea-n-daratelelea.

— Afară, ticălosule ! Afară !

Stamate trînti ușa, se întoarse spre maică-sa cu fața răvășită, suptă, cu ochii scînteietori :

— Ai auzit ? Ai auzit ce-a spus despre mine ? — repetă cu o suferință neobișnuită în glas.

— Tu știi bine că nu-i adevărat !, rosti bătrîna, ridicîndu-se albă în capul oaselor...

— Eu i-am ascuns banii... un hoț, bîigui Stamate.

— Știi bine că nu-i adevărat.

Stamate se clătină ca un orb. Căută în lăuntrul lui un reazim, un,
* p n j i ^ s Trebuie să vorbesc neapărat cu Niculae ! izbucni deznădăjduit
Eu nu știu mamă, nu mai știu..
Și înainte ca bătrîna să-l poată împiedeca, Stamate fugi afara, la
prietenu' său, ca să-și caute liniștea - și să se regăsească pe sine însuși.

AURORA CORNU

AMURG IA ȚARA

*Evreimea cînd slăbește-n tărie aspra rază,
Scăpîndu-și din strînsoare păunii peste st'încă
Iar peste sat pădurea și-ntinde și veghează
Inelul de răcoare și liniște adîncă.
E vremea cînd ulița, n-o turbură lemnari
Trecînd cu toporiștea și traista deșartă
Cînd vitele pasc încă-n poiana cu 'stejari
Și n-au ieșit la margini cu fruntCa-ncurpenată
Cînd casele muntene așteaptă aurinde
Lucrările de seară, cu apa lor domoală
Și ca un pui, prin coaja de liniște ce simte
Mișcarea viitoare, știută, rituală.
Și clipa de repaos gustînd-o, doar poetul,
Se-ndurează-n sine, că talgerul se-ncli'nă
Și știe că neliniști se-ngrămădesc pe-ncetul
Mereu necunoscute, cu clipa ce-o să vină.*

CEI ATINGI DE ARIPA DESPĂRȚIRII

*Cei atinși de aripa despărțirii
Au casa rece, cu aerul mort
In care se materializează o singură fantomă.
Totul e sinistru ca jucăria
Pe care-o aduce un'musafir neprevenit
Pentru copilul care nu mai este,
Universul se stînge și se întunecă în jurul lor;
E ca un cavou în care cad impăsibili de oboseală
Nesimțitori la cutremure
Preocupați doar de vaga svîrcolire dinăuntru lor.
Cei atinși de aripa despărțirii,
Sînt palizi și speriați
Ca un copil care deschide o ușă, noaptea*

CEI ATINȘI DE ARIPA DESPĂRȚIRII

*Și se trezesc în fața unui spectacol de groază.
Cunosc un univers cu un aer straniu și buimac
pentru că veghează noaptea,
vorbesc fără șir
sau tac misterioși
ca acel care descoperă în el nebunia
Și și-o ascunde speriat și viclean.
Ei simt prin preajmă fiorul morții
Iar unii au slăbiciunea vicioasă să se abandoneze cu totul.
Și nimeni și nimic n-o să-i facă să creadă
Că într-o zi frunzele le vor vorbi din nou
Că apa o să-i îmbete de bucurie
Că se vor întoarce la muncă înoiți și mirați
ca la bucuria cea mai trainică pentru că-ți rămâne totdeauna
Și că va deveni prietenul de drept
A unor semeni încercați care se recunosc între ei
Ca francmazonii după semne ascunse.*

ICOANE BULGĂREȘTI

N-AM AVUT, CA FÂT-FRUMOS, BUZDUGANUL FERMECAT...

A

*Intr-un târziu, mî s-a ivit cetatea de calcar si măreție
a Balcanilor în cale.*

*Avea turnurile semețe și de argint erau zidurile sale!
N-am avut, ca Făt-frumos, buzduganul fermecat să-i bat în poartă
dar nici cetatea nu era — în liniștea albă a veacurilor — modră /*

*Și străinului care n-a călcat strugurii soarelui la cramele tale,
nici n-a treierat aurul pămîntului tău pe arie —*

i te-ai arătat cu toate împlinirile tale, Bulgarie!

*Străinului — evadat din cercul de aur al lămpii de pe masa lui
de scris,*

*unde, pînă la al treilea cîntat al cocoșilor, seară de seară,
se-mpărtașea cu poezie și viș —*

*cu poezie și viș i-ai ieșit în cale,
Bulgarie, pe toate drumurile tale!...*

M-AI OSPĂTAT CU TOATE FRUMUSEȚILE TALE:

M-ai ospătat cu toate frumusețile tale:

*Cu vulturii care dau piscului ocol, cu oile de zăpadă din ocoale.
Tutunul, pâlind, avea culoarea părului dragei mele.*

*Trandafirii erau de sînge, iar murele tîrzii au scos din pămînt
mărgele, negre mărgele.*

*Finul proaspăt coșit, în căruțele cu loitre albastre,
cobora din deal ca pe meleagurile noastre.*

*Am plecaj fruntea, coborînd în pronaosul Boya.net și în veacul
treisprezece.*

*Din perete și vopselele — care s-au stins ca o frunză toamna —
Dessislava, ctitorita, cu ochii ei mari și nefirești mă petrece.*

*Iar, la „cina cea de taină”, sfinții, iviți de meșterul
cu penel de lumină,
pe masă aveau ceapă și brînză — cum are orice țăran bulgar,
pe masa tui scundă și/-n trei picioare, seară, la cină /,*

...Un <<<w pe pajiștea albastră a cerului, era
asemeni unei oi rătăcite..*

*Iar eu rătăceam în liniștea albă a munților, care le-ncovoiaie
și te-nghite.*

Pașii mei au răsunit apoi pe lespezile unui uriaș baraj —
 acel miraculos hotar dintre apă și lumină
 și totodată, dintre trecutul de întuneric și viitorul de lumină.
 Am poposit la o cabană, pe Iscăr în jos, să beau aerul munților
 ca slivova de tare.
 Păstrăvii din apele limpezi mi-au părut săgeți de-argint,
 căzute din cucura unui crai pornit la vânătoare...
 Când s-a făcut noapte, în cupa cerului răsturnată, din care
 sorbeam cu hoșești priviri —
 tuna a scos un șold rotund de fată, de sub plapoma norilor subțiri.
 Prieteni, am zis, luna, de ochii noștri lacomi, nu s-a ferit!...
 Să bem pentru prea-ftumoasa tot vinul din paharul aburit!

MI S-A SPOVEDIT UN TURC

Cu un capăt într-o zare, iar celălalt în altă zare, cerul,
 pe deasupra umerilor mei, încovoiat —
 ca o ciudată cobiliță, amar de ani m-a apăsat!
 Parcă, de nevăzutele lui două toarte — una într-o zare, alta
 în cealaltă zare,
 am dus pe ciudata cobiliță tot pământul și lacrămile lui
 în spinare!
 Am vîndut salep!... Tălpile mele au purtat toată pulberea
 Rumeliei, pe toate drumurile Dobrogei
 și n-am ieșit din vorba hogeni!
 O, fericirea e acolo sus! — arăta degetul de piatră cenușie
 al minaretului.
 Nu năzui către fericire pe pământ, că vei binemerita
 mînia profetului!...
 Dar privește, fiule, cum sîngele toamnei urcă în ciorchini
 și zăpezile în blana oilor moale!
 Azi sînt toate și ale turcului, care n-a avut altă moșie
 decît pulberea de pe tălpile sale!

VINUL ȘI BALADA

In boabele de struguri, sub roua zorilor tremurătoare,
 vița, ca un bătrîn și ciudat alchimist, preface în vin
 pământul nisipos și luminatul soare.
 Am cunoscut inima vinului, ăar șt. inima celui care — ca să urce
 vița pe deal — i-a pus în mîna noduroasă cîrja unui harag.
 Și vinul era tare — iar omul mi-a fost drag!
 Am băut mavrud — mai negru decît sîngele iepurilor — din oală.
 Soarele vinului a coborît în mine — cînd oala a fost goală!

CEZAR DRAGOI

*Vinul, în baladele bulgărești, e totdeauna roșu, ori aproape
negru cum e acest mavrud —
în baladele care, la oră de seară, cu inima îngenunchiată, te aud!
...Iar când m-am întors la Sofia, am văzut luminările lăcrămînd
și trandafirii lacrimi de sînge mi-au părut, la un colț
de stradă,
unde, sub gloanțele fasciste, un partizan s-a prăbușit —
ca să urce în baladă!*

SFINTELE DOROBANȚILOR OSEMINTE...

*Am vărsat în mine o lacrimă ferbinte,
la Plevna și la Grivița, pe sfintele dorobanților oseminte.
O, vitejii mei dorobanți care — în numele libertății —
peste parapetele redutelor v-ați frînt!...
Oasele dorobanților mei și oasele fiilor tăi, Bulgarie,
s-au înfrății, prin nevăzute rădăcini, sub acest aspru
pămînt!
Deasupra redutelor, năpădite de ierburile cîmpului, dar nu și de
bălăriile fumurii ale uitării, încă mai sună atacul, mai sună —
despletindu-și strigătul în cele patru vînturi, goarna lui
Ștefan Furtună !
Dar goarna, mai apoi, i-a luat-o cu jașca perceptorul din Rădeni,
iar pe stăpînul ei l-au prăvălit, nesfîindu-se de cele cinci
medalii de argint, gloanțele jandarmilor în noapte !...
Lumina pe creste flacăra lui nouășuteșapte !
Cei care n-au avut altă avere decît viața și și-au dat viața
fără să șovăie pentru țară,
acolo, în cripta întunecată, din roșiile osuare, mă întrebară
cu ochii lor goi, mă întrebară :
„Cum e vremea în țară ?... O, ni-i dor cumplit de ea !... Dar cu
pămîntul cum e ?... Ștefan Furtună
o fi bătrîn și bunic și nu mai doinește din fluier noaptea,
pe lună !”
N-am tăria să vă vorbesc despre împușcații dela nouășuteșapte,
vouă, care v-ați spălat oasele cu țărînă, în cripta asta
și-n noapte!...
Dar vă vorbesc despre minunata, unica, roșia stea,
care luminează deopotrivă și pămînturile bulgare
și țara mea !*

DOAR PRIMA VARA

*Doar primăvara simt această vagă
Dorință de-a mă pierde în nesfârșitul vast.
Și numai primăvara tristețea-mi este dragă
Și sufletul atuncea-i strălucitor și cast.*

*Doar primăvara urcă în mine grea putere
Și-n ochi doar primăvara mi se aprind scînteii.
Nemărginirea galeș mă-mbie și mă cere
Și eu cu fericire ascult porunca ei.*

*Doar primăvara uit că există timp și spații
Ușoare aripi parcă pe umeri albe-mi cresc.
Și se aprind în mine (imense constelații,
Un univers e-n mine și-mi pase că-i firesc.*

*Doar primăvara, trupul mi-l uit pe nu știu unde •—
Cu dăruire pură încerc un nou sărut,
La orice adiere fînța mea răspunde
Și cred că lumea toată din mine s-a născut.*

*Doar primăvara simt că nu mă cunosc prea bine,
Că sule de dorințe mă chinuie cumplit.
Și nu mai știu de-s cîntec, ori miere de albine,
Un pom ce înflorește, ori unul ce-a-nflorit.*

*Doar primăvara nu știu nici florile pe nume
Și păsările nu mai le-nteleg.
Cu frenezie dulce eu mă dizolv în spume,
In stele și în frunze și în părnîntu-ntreg.*

CAMIL PETRESCU

În noaptea de 14 mai, la orele 23.40, a încetat din viață după o grea suferință, la locuința sa din București, academicianul Camil Petrescu, strălucit scriitor, om de teatru, personalitate multilaterală a vieții noastre culturale și artistice.

Camil Petrescu s-a născut în 1894. El și-a terminat studiile superioare la Universitatea din București, obținând titlul de doctor în litere și filozofie.

Debutând în literatură încă din adolescență, s-a remarcat ca dramaturg, prozator, poet și publicist în anii care au urmat primului război mondial. Întemeietor și conducător al mai multor publicații periodice, eseist și ziarist, Camil Petrescu a participat, de-a lungul unei întregi epoci, la dezbaterile de idei, distingându-se prin comentariul său pus în serviciul rațiunii și al progresului social. Spirit pasionat, lucid și original, Camil Petrescu a fost una din prezențele culturale cele mai vii ale timpului său. El este creatorul uneia din operele cele mai de seamă ale literaturii române, prin calitățile de pătrundere psihologică și socială, prin îndrăzneala ideilor și prin perfecțiunea artei sale. În toate domeniile în care s-a manifestat talentul său literar, Camil Petrescu a adus o contribuție excepțională. Teatrul, romanul, poezia au dobândit prin Camil Petrescu impulsuri atât de noi și fecunde, încât numele și contribuția lui se leagă adânc de întreaga dezvoltare a literaturii și culturii noastre în ultimele patru decenii. Operele sale, printre care romanele : „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” și „Patul iui Procust”, piesele de teatru : „Suflete tari”, „Jocul ielelor”, „Mitică Popescu”, „Danton”, „Act Venetian”, „Mioara” și altele i-au adus prețuirea unui numeros public cititor și un binemeritat prestigiu, cu toată rezerva manifestată de cercurile oficiale ale vremii. Ca director al Teatrului Național din București, Camil Petrescu a dat o importantă contribuție la promovarea dramaturgiei originale și la formarea unor talentați actori ai teatrului nostru.

Literatura lui Camil Petrescu a dobândit, după eliberarea țării noastre, o nouă strălucire. În această perioadă Camil Petrescu creează piesa de teatru „Bălcescu” și lucrează la piesa „Caragiale”.

Activitatea sa de scriitor a fost încununată de realizarea romanului „Un om între oameni”, impresionantă frescă epică profund documentată și de înaltă valoare artistică a epocii revoluției din 1848 în țara noastră, una din cele mai însemnate lucrări care îmbogățesc patrimoniul literaturii române.

Camil Petrescu a îmbinat munca de creație literară cu o bogată activitate obștească. Cu convingerea că rolul intelectualului înaintat este de a sluji cu devotament cauza poporului, Camil Petrescu s-a alăturat cu hotărâre luptei pentru construirea unei vieți noi în țara noastră. El a îmbrățișat cu căldură îndrumările Partidului Muncitoresc Român cu privire la literatură și la munca intelectuală și a militat, prin operele sale literare, prin activitatea sa publicistică, în cadrul Uniunii scriitorilor și în conducerea revistelor „Contemporanul” și „Teatrul”, pentru dezvoltarea literaturii noastre noi, realist-socialiste.

Puțin timp înainte de a ne părăsi, pregătindu-se să scrie un articol pentru revista „Lupta de clasă”, Camil Petrescu a menționat că intenționează să trateze în mod special despre „Necesitatea de a întări îndrumarea partidului în literatură; răspunderea scriitorului față de societate; combaterea încercărilor de a înfunda opera literară în indiferență față de epoca actuală”.

Dind dovadă de o energie inepuizabilă, Camil Petrescu a participat activ la diferite acțiuni pe tărîm social-cultural, aducîndu-și contribuția sa valoroasă în dezvoltarea culturii noastre, în opera de ridicare culturală a maselor populare.

Camil Petrescu a fost membru titular al Academiei R.P. Romîne, membru în Comitetul de conducere al Uniunii Scriitorilor și membru în Comitetul național pentru apărarea păcii din R.P. Romînă.

Pentru creația sa literară și pentru activitatea sa cetățenească de mare prestigiu, Camil Petrescu a fost distins cu „Ordinul Muncii” clasa I-a și cu alte ordine și medalii și a primit de două ori titlul de Laureat al Premiului de Stat.

Prin dispariția lui Camil Petrescu, viața culturală și artistică din țara noastră suferă o foarte grea pierdere.

Datorită contribuției aduse la tezaurul nostru spiritual, Camil Petrescu rămîne unul din cei mai mari scriitori ai literaturii romîne și unul din cei mai de seamă reprezentanți ai geniului artistic al poporului nostru.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMINE
MINISTERUL ÎNVĂȚĂMINTULUI ȘI CULTURII
UNIUNEA SCRITORILOR DIN R.P. ROMÎNĂ

LA MOARTEA LUI CAMIL PETRESCU

Într-atîta ne-am obișnuit cu freamătul vital, cu agitația și controversa ce însoțeau cu necesitate tot ce era în legătură cu Camil Petrescu, cu scrisul ori fapta sa, încît acum cînd el nu mai este, liniștea care s-a lăsat dintr-o dată ne dă un mare sentiment de dezolare. Încercăm să ne convingem că liniștea aceasta e cu totul firească, e în ordinea normală a vieții, că nu poate fi altfel, ne spunem și ne repetăm la nesfîrșit că n-ar fi decent să fie altfel — și totuși nu înțelegem. Camil Petrescu a murit. E singura propoziție din cîte propoziții se pot formula în legătură cu Camil Petrescu, e absolut singura în stare să întrerupă toate controversele lăsînd loc liniștei acesteia straniei, de neînțeles dacă ne gîndim că se referă la cel mai uluitor lucru din cîte s-ar fi putut spune despre Camil Petrescu. Dar e mai asurzitoare, mai greu de suportat decît orice vacarm, această tăcere care ne lasă să distingem cu o claritate ciudată, halucinantă, vuietul unei bătălii al cărei erou îndîrjit a fost incontestabil Camil Petrescu. Ecourile acestea nu trebuie să fie cu nimic tulburate, de aceea oamenii vorbesc acum în șoaptă sau pur și simplu tac. Și totuși e greu să ne deprindem : cînd s-a mai vorbit în șoaptă, cînd s-a mai tăcut în jurul lui Camil Petrescu ?

Trecerea animată, febrilă, a lui Camil Petrescu prin lumea aceasta, a tulburat pentru multă vreme de aici înainte apele vieții noastre și a fost însoțită de o mișcare vitală, de un freamăt de gîndire intensă ale cărei ecouri în conștiință abia avem a le resimți. O epocă întregă de literatură romînească a respirat adînc prin toți porii conștiinței lui Camil Petrescu, s-a răsfrînt în transparența albastră a ochilor săi. În privirea încinsă, fosforescentă a acestui om s-a reflectat întregă nobila, pătimașa sete de cunoaștere a omului contemporan, aspirația sa îndîrjită către zonele clare ale adevărului. Luciditatea, această calitate fundamentală a scrisului și personalității lui Camil Petrescu, rezuma într-o formulă desăvîrșită, voința superbă a omului modern de a nu ceda nici unei amă-

giri, nici unei iluzii, nici unei prejudecăți. Puterii oarbe a nedreptății, Camil Petrescu îi opune o luciditate îndârjită, la fel de nemiloasă și implacabilă, pe altarul căreia înțelege să sacrifice tot ce e trecător, viața însăși. Jocul ideilor e jocul ielelor. Cine a văzut cu ochi halucinați «idei» nu se mai abate niciodată din drumul său.

Prin patosul tragic al existenței lui Gelu Ruscanu, «Jocul ielelor» este fără șovăire cea mai înaltă reprezentare a voinței de luciditate, din câte cunoaște literatura noastră și ar fi cu siguranță mândria oricărei literaturi moderne. Luciditatea, ostilitatea neîmpăcată pentru formele rigide, mortificate ale gândirii, consecvența idealului de dreptate, revolta față de toate prejudecățile lumii burgheze, denunțate în «Patul lui Procust», «Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război», «Jocul ielelor», «Mioara» și de-a lungul unei suținute activități publicistice, de poet-lemist înfocat, cu un ascendent zdrobitor asupra adversarului, înșfârșit antipatia declarată încă de la începutul carierei scriitoricești pentru arta «calofilă», lipsită de substanță, toate acestea iau înlesnit înțelegerea de către marele scriitor a rosturilor unei literaturi menite să slujească la edificarea societății noi, așa încât operele create de Camil Petrescu în ultimii zece ani de viață (drama «Bălcescu», marele roman «Un om între oameni», piesa «Caragiale») n-au însemnat o rupere de resorturi launtrice, ci o consolidare, — întemeiată pe o înțelegere superioară a legilor sociale și a necesității istorice — a motivelor fundamentale, arzătoare, proprii scrisului său încă cu patru decenii în urmă, în anii precedenți primului război mondial. Anii aceștia ni-i evocă în «Addenda de Falsul tratat» când scrie : *«Greu aș putea să uit vreodată rădăcinile sociale ale carierei mele de trudnic într-ale scrisului. Student, solicitat de toate contradicțiile și mirajele®, tnă întorceam pe înserate, într-o sîmbătă din mai 1916, cu obrajii încinși de invidie și dezgust, cu pumnii strînși de înfrigurare, de la o «bătăie de fiori» de la «rondul al doilea» de la «Șosea»... înțelegeam atunci că lumea aceasta nu e «cea mai bună cu puțință», că Leibniz nu avea dreptate. In sîmbăta aceea s-a desprins în mine însumi autorul dramatic și într-o săptămînă, lucrînd însetat zi și noapte am scris într-o cameră mobilată de pe lîngă Arsenal, prima versiune din «Jocul ielelor» care trebuia să fie drama imperativului violent și categoric al «Dreptății sociale»...* Cine nu cunoaște rîndurile acestea, cine nu recunoaște în ele înfrigurarea, ritmul încordat cu ceva ultim și definitiv în expresie a frazei lui Camil Petrescu. Am transcris-o de atîtea ori și de fiecare dată ne răsărea în față chipul iubit, privirea generoasă, scînteietoare de inteligență, a lui Camil Petrescu. Nu ni-l închipuim pe Camil Petrescu adolescent de douăzeci de ani, cu privirea încinsă de patimă, nu era necesar să facem eforturi pentru a-l reconstitui pe acel ce a fost, și aceasta pentru simplul motiv că nu ni-l puteam închipui altfel, mai tînăr, mai adolescent decît ni se înfățișa clipei prezente. Ni-l închipuim pur și simplu pe «Camil», același Camil pentru toate vîrstele. Nu l-am fi vrut nici odată altfel. Astăzi îl vedem pe catafalc nemișcat, cu figura stinsă și nu putem crede, și sîntem uluiți pentru că nu-l mai recunoaștem, nu mai este Camil. Astăzi, pentru prima dată și pentru totdeauna, ni-l închipuim altfel.

V. R.

MOȚOTOC ȘI ATOMUL

Deoarece fizicieni iluștri au rezolvat practic problema descătușării energiei nucleare, Moțotoc, a cărui vocație de descoperitor n-ar putea fi pusă la îndoială nici de cei mai înrăiți mizantropi, și-a îndreptat toată atenția asupra unui obiectiv extraordinar, menit, după cum spume el, să revoluționeze societatea umană : creerul atomic.

Nu trebuie să zîmbiți cu o superioară indulgență, gîndindu-vă că Moțotoc ar împinge în porți de antilt deschise, că ar fi vorba adică de acea mașină extrem de complicată, alcătuită din mii de lămpi de radio, capabilă să efectueze într-un minut operațiuni aritmetice pe care douăzeci de matematicieni emeriți nu le-ar putea duce la capăt nici într-un an. Moțotoc nu e dintre aceia care vin mail pe urmă, și nimeni nu va putea spune vreodată despre el că ar fi fost un epigon. Urt singur înaintaș i-am putea recunoaște, la nevoie, în Leonardo da Vinci, care a pictat-o pe Giioonda și ne-a lăsat și planurile unei mașini de zburat. Așadar, Moțotoc ar fi un tip în genul Renașterii.

Dar pentru a ne întoarce la creerul atomic, trebuie să spun de la bun început ca deși ceea ce urmărește Moțotoc este o tot atît de uluitoare economisire a timpului ca și aceea obținută prin născocirea despre care am pomenit, țelul său e mult mai vast și țintește mult mai sus decît construirea unei cutii, fie ea în stare să efectueze chiar cele mai fantastice extrageri ale rădăcinii pătrate. Moțotoc este un moralist și el urmărește cu stăruință perfecționarea ființei umane. Creerul atomic, asupra căruia și-a îndreptat toate eforturile în ultimul timp, nu este altul decît acela pe care-l purtăm în propria noastră cutie craniană, înveliș osos de formă ovoidală, căruia denigratorii speței umane îi spun dovleac.

După cum se știe, începînd cu Pliniu cel Bătrîn care și-a jertfit viața observînd erupția Vezuviului, nu se poate petrece nici un eveniment mai de seamă în zona temperată a pămîntului, unde sînt strînși cei mai mulți locuitori pe kilometru pătrat, după cum cele mai multe foci pot fi găsite dincolo de cercul polar, fără ca la fața locului să nu se găsească acea persoană de încredere a istoriei, cunoscută de obicei sub numele de martor ocular. Lista martorilor oculari din ultimele două milenii e lungă și glorioasă... Dar nu vreau să intru în detalii.

Mă mărginesc doar să spun că pe această listă un condei imparțial va trebui să treacă și numele meu, deoarece am avut norocul să fiu martor ocular al împrejurărilor în care ideea îndrăzneată și originală a cree-

rului atomic s-a născut în creerul oarecum preatomie al lui Moțotoc. Dacă îmi dați voie să încep într-un fel epic, impus atât de persoana lui Moțotoc cât și de dorința de a da povestirii mele un cât mai înalt nivel artistic, sarcină ce ne-a fost trasată în diferite plenare ale Uniunii Scriitorilor, aș începe în felul următor : Era într-o frumoasă seară de februarie...

Era într-o frumoasă seară de februarie, când mă găseam cu Moțotoc la o ședință. Nu vă grăbiți să filozofați în limba strămoșilor noștri romani : *Sic transit gloria mundi*, fiindcă de abia de acum încolo începe măreția iui Moțotoc

Când am intrat în sală l-am zărit pe Moțotoc printre primii veniți. Avea o figură radioasă. întotdeauna în aceste împrejurări, vreau să spun la începutul ședinței, Moțotoc are o figură, radioasă. Cum mă văzu, mă întîmpină cu cuvintele : Nu ține mult, am vorbit cu președintele. E un dușman declarat al ședințelor lungi. Și se așeză pe scaun în culmea satisfacției. Avea aerul unui strateg care și-a asigurat o victorie apropiată. Vai, strategii, strategii...

Două ore mai târziu, dacă un pictor realist s-ar fi nimerit în sală și ar fi reflectat într-o operă de artă capul lui Moțotoc, i-ar fi putut pune următorul titlu sugestiv : „Cuprins de sumbre presimțiri...”

Ședința începuse la șase. Primele trei sferturi de oră, Moțotoc ascultă ca pe vremea când era student și-și lua examenele magna cum laude. O singură dată, tragînd mîna de pe speteaza scaunului, se uită la ceas, discret. Și iar fu numai ochi și urechi. La șapte și un sfert, se uită încă o dată, dar de data aceasta nu discret, ci pe furiș. La șapte și jumătate, se uită a treia oară și lăasă să-i iasă din piept un suspin. Pe la opt fără un sfert deveni nervos și fără să-l mai asculte pe vorbitor privi ceasul de patru ori în cinci minute. Se vede că are o întîlnire, mă gîndii eu.

Bănuindu-mi gîndurile, Moțotoc se întoarse și-mi șopti nenorocit: Aveam oră la dentist. Radiografii. Diatermie. Măseaua de minte ! Și ciocăni cu degetul în maxilar, cu un aer lugubru, ca dintr-un cosciug.

•Dar vorbitorul, luat de valul expunerii sale, nici nu bănuie ce se petrece cu Moțotoc, care începu să treacă prin tot felul de stări sufletești, de la plictiseală pînă la deznădejde, și de la resemnare pînă la nebulie. La un moment dat, să fi fost opt și jumătate, îl văzui că-și scoate batista și începe s-o frămînte între degete și să-i facă tot felul de noduri. Aveam impresia că-și descarcă astfel dorința de a strînge pe cineva de gît.

În sfîrșit, vorbitorul, care trebuind să traseze sarcinile corpului didactic în campania de curățire a pomilor fructiferi de omizi, nu se putuse opri să nu facă o incursiune în trecutul întunecat, dezvăluind auditoriului că în vremea copilăriei sale chiaburii îl trimeteau să curețe pomii de omizi fără costum de protecție, pe cînd astăzi chiar măturătorii de la I.C.A.B. au cisme de cauciuc mai înalte de genunchi, iar mănușile de cauciuc se găsesc în casele de naștere din cel mai umil cătun și devin din ce în ce mai mult un bun al poporului muncitor, ca și casele de odihnă de pe litoral, unde astă vară a petrecut cincisprezece zile de neuitat în tovărășia unui distins fizician care abia se întorsese de la un congres din R. D. Germană, cu care prilej vizitase și muzeul din Weimar, trăind clipe de neuitat în fața biroului la care a lucrat marele Goethe, pe cînd în tinerețe nu numai că nu putuse vizita astfel de monumente ce fac parte din patrimoniul cultural al omenirii, dar nu văzuse nici măcar Marea Neagră, fiindcă pe vremea aceea studenții

de la fizico-chimice nu aveau nici măcar un microscop ca lumea, pe cînd astăzi își pot pune ochiul la microscopul electronic, studiind problemele energiei nucleare a cărei folosință trebuie neapărat îndreptată spre scopuri pașnice, deoarece un kilogram de uranium poate înlocui cu succes trei mii de tone de cărbuni (în acest moment al cuvîntării, Moțotoc tresări violent) încît nici un efort nu trebuie precupețit pentru a obține în toate domeniile o folosire cît mai rațională a timpului, începînd încă din iarnă acțiunea de curățire a pomilor fructiferi, deoarece patria are nevoie de cît mai multe vitamine, în sfîrșit, zic, vorbitorul tăcu. Era nouă și un sfert.

Președintele întrebă : Tovarăși, se înscrie cineva la cuvînt? Ca întotdeauna, în aceste împrejurări, se lăsă o tăcere adîncă. Președintele luă tabachera, scoase o țigară, o frecă între degete, o aprinse și trăgînd fumul adînc în piept, îl 'dădu apoi afară cu calmul imperturbabil al unui Budha și privind îmbietor în sală, întrebă iarăși : Tovarăși, se înscrie cineva la cuvînt ?

De pe scaunele din fund se ridică o mîină și se auzi un nume. Luînd o fișie lungă de hîrtie, președintele îl scrisese sus de tot, cu mulțumirea gospodinei cînd vede că din ouăle de sub cloșcă i-a ieșit primul pui. Era nouă și douăzeci de minute. În următoarele cinci minute mai piuiră cîtiva. Dar dușmanul declarat al ședințelor lungi își mai aprinse o țigară și iar fumă și privi îmbietor în sală și întrebă cu glas dulce : Cine se mai înscrie, tovarăși ? Și nu se lăsă pînă ce nu umplu toată lista. Oftînd adînc, Moțotoc se uită la ceas, cu acea privire sfișietoare cu care romanticii își luau rămas bun de la ființele iubite și, necrezînd în nemurirea sufletului, le strigau : „Adio, adio pentru totdeauna...” Era zece fără douăzeci de minute.

Solemn, președintele se sculă în picioare : „Tovarăși, spuse el cu un glas ce se arăta sincer îngrijorat, sînt foarte mulți înscriși la cuvînt. Ora e înaintată. Vă cer îngăduința să limitez timpul fiecărui vorbitor la cel mult cinciisprezece minute și să nu-l pot prelungi decît în cazuri excepționale, dar numai după consultarea dumneavoastră. Se auziră aprobări suspinat.

Unul după altul, vorbitorii se suiră la tribună, declarînd că vor fi foarte scurți și, pentru a se ține de cuvînt, o luau numaidecît de la facerea lumii.

Pe la douăsprezece noaptea, ședința se apropia de sfîrșit. Moțotoc era cenușă.

Cînd ultimul vorbitor sfîrși, și ascultătorii înțepenii pe scaune începură a foșni ca viermii de mătase cînd li se dau frunze de dud, îl zării cu stupefacție că se ridică în picioare, cu mîna în sus.

— Tovarășe președinte, rosti el cu glas de somnambul, as vrea să spun și eu cîteva cuvinte. Cu un gest generos, președintele îl pofți la microfon.

— Tovarăși, începu Moțotoc, și parcă tot vorbea de pe altă lume, eu am ascultat tot. A fost tare frumos... Stîrpirea omizilor... livezile patriei... ce să spun, tare frumos... Energia atomică... economia de combustibil... trei mii de tone de cărbuni... un kilogram de uraniu...

Aici se opri, trase aer în piept de sfîrși microfonul și înăfîindu-și capul cu mișcarea unui cățel ce și-ar fi adus aminte că are printre strămoșii săi un leu, răcni deodată groaznic : Dar de ce nu se inventează atunci și vorbirea atomică ? Și căzu leșinat.

*

Astfel s-a născut, din suferința acelei seri, conform mării tradiții filozofico-științifice care cere ea ivirea oricărei idei fundamentale să fie plătită tot cu atîta suferință ca și venirea pe lume a unui prunc, și numai Newton a scăpat doar cu un cucui de la mărul care-l lovise în cap spre a-i atrage atenția asupra gravitației universale, astfel, zic, din suferința acelei ședințe de pomină s-a născut geniala idee a lui Moțotoc : creerul atomic.

II.

Din cele spuse pînă acum nu-i greu de dedus că Moțotoc e un adept al acelei școli filozofice ce se ridică împotriva vorbăriei de prisos, școală întemeiată de ilustrul Diogene, care rezolvase problema spațiului locativ instalîndu-se într-un butoi. Istoria spune că Alexandru cel Mare, pornind să cucerească lumea, s-a oprit la Athena și dorind să-l vadă pe Diogene, s-a apropiat de filozoful care ședea pe pămînt, în fața butoiului său. Privindu-l, eroul atîtor viitoare legende și monumentale monografii, în spațele căruia străluceau pînă în zare coifurile armatei cu care se ducea să-i bată pe perși, vorbi în felul următor : — Diogene ! Eu sînt Alexandru ! Ce pot face pentru tine ? Iar Diogene : — Să te dai puțin mai la o parte din dreptul soarelui.

Astfel a pus, încă din secolul al III-lea înaintea erei noastre, ilustrul filozof grec bazele acelei discipline care se ridică împotriva vorbăriei de prisos, disciplină al cărei adept convins e Moțotoc.

Desigur, nimeni nu l-ar fi putut acuza pe Moțotoc de cosmopolitism pentru faptul că și-a întemeiat morala pe convorbirea dintre un grec și un macedonean, totuși, spre marea lui cinste, încă de pe vremea cînd cosmopolitismul era în floare ca liliacul în luna Mai, el simțise nevoia să caute chiar în istoria poporului nostru temeiuri ale orientării sale. Cu toate că nu ne putem lăuda nici cu un Diogene, nici cu un Alexandru, strădania lui Moțotoc a fost încununată de succes, putînd servi drept pildă creatorilor din toate domeniile.

Odată ajuns în punctul acesta, mă văd obligat să povestesc pe scuit împrejurările în care l-am cunoscut pe Moțotoc.

Profitînd de precedentul creat, încep iarăși într-un fel epic :

Era cu cîțiva ani în urmă, pe malul Mării Negre... În fiecare dimineață, soseau pe plajă vreo zece Diane, dar în loc de arc aveau în mină o minge de piele de culoare cafenie. Era echipa de volei feminin a unui club sportiv dintr-un oraș ardelean. Splendide fete !

Astfel stînd lucrurile, se găsiră destui amatori care să intre în competiție cu fetele, constituindu-se într-o echipă adversă, și ore întregi plaja răsuna de bufniturile mingii, spre marea mirare a delfinilor care mereu scoteau capul din valuri să vadă ce se petrece. Se alesese și un fel de căpitan al echipei masculine, care în viața civilă se pare că era tot responsabil, pe la vreun Aprozar, judecînd după culoarea prăzului a costumului de baie. Acesta, sub motivul că acei ce vor să joace cu fetele trebuie să aibă o origine cît mai sănătoasă și o desăvîrșită moralitate, își luase obiceiul ca mai întîi să le stabilească în mod riguros identitatea.

În acea dimineață, pe cînd fetele umflau mingea cu pompa de bicicletă, Moțotoc se apropie eu aerul clasic al omului care face zîmbre.

— Dumneata ? îl întrebă responsabilul.

Moțotoc schiță un gest **timid**, spre **fete** și spre **minge**.

— De unde ești ?

— Sint de la țară, răspuse Moțotoc

Tatăl rhimitale a fost țăran sărac f ' .

Fațllu S t o c se deschise într-un surîs larg, **de miliardar**

ra. \a iui . . . . . înainte de a se naște ! c'î d&uci,

aflu că esti din familie de nobili.

— Nu sînt! protestă Moțotoc calm.

— Nu esti? Dar blazonul? Blazonul?

si basi

Copleșit de polifonie, Moțotoc recunoscă :

— Mi-am făcut eu unul.

— Cu deviză ?

— Cu deviză, mărturisi Moțotoc

— Auziți ? triumfă responsabilul. Nihil sune Leo .

nat de hohenzolerni și vine dumnealui !

— Ce fel de deviză ? întreba careva.

Moțotoc tăcu.

— N-o fi „*Nec pluribus impar* /

Moțotoc tăcu.

— N-o fi „*Aut Caesar, aut nitul f*

^ c î t a echipa de volei se nimeriseră cîțiva specialiști în he-

^ j X \ ^ o r _ i a , *Integritas, Industria;* ca a lui Rotschild ?

— „*Dieu et mon Droit*” ca a imperialiștilor
 — *INIMI sine Deo! Nec plus ultra !..*” nu se lasa mai prejos Aprozarul.

Dar Moțotoc tăcea.

în fața acestei încapățînări, cineva șuiera :

— N-o fi cumva „*Garda și Căpitanul* /

I Po^i rdtowdeți, răspuse în sfîrșit Moțotoc. E l ^ e m ca-
 meră. Pornirăm grăbiți și bucuroși, ca pro^roni la ^ ' TM u o b u .

Cînd Moțotoc deschise ușa zarn m P * * ^ s i * r a patu ,
 cată de carton alb, pe care erau desenați doi plopî, șMntre ei,
 albastră, scrise următoarele cuvinte, m forma de dialog .

— Gata?

— Gata l

— No hai !

— In acea dimineață, începu Moțotoc cu glas domol, făcându-se a uita că în echipa de volei se aflau atâți istorici eminenti, Avram Iancu sosind în piața din Cîmpeni o găsi plină de oameni înarmați cu flinte și topoare. Vuiiau și îremătau ca marea. Dar cînd se ridică pe tribuna ce fusese anume pregătită, se făcu o liniște adîncă, de parcă ar fi vrut să asculte și munții. Iar el, purtîndu-și privirile peste acea mulțime ce vroia să scape de robie, întrebă doar atît :

— Gata ?

— Gata ! răspunseră ei într-un glas.

— No hai! mai zise Avram Iancu. Și porniră.

Oprindu-se o clipă, Moțotoc reluă :

— După cum mă arată și numele, eu sînt din partea aceea a țării. Și cum nu-mi place vorbăria de prisos, deși am în sprijinul -convingerilor mele sentințele unor iluștri înțelepți ai antichității, mi-am luat drept de-
viză aceste cuvinte din istoria poporului nostru care dovedesc, după părerea mea, marile lui virtuți.

Așa ne vorbi Moțotoc și, lăsîndu-și fruntea în jos, tăcu.

*

Și astfel, datorită dezvoltării tot mai largi a sportului în țara noastră ca și atracției pe care o exercita asupra oamenilor muncii aflați la odihnă echipa feminină de volei, l-am putut -cunoaște pe Moțotoc, în împrejurări care mi-au reamintit încă odată că istoria lumii ar fi fost alta dacă nasul Cleopatrei era cu doi milimetri mai la stînga, și spun asta deoarece îi detest pe acei autori care avînd de dezvăluit o situație asemănătoare, în loc să se refere la acest caz ilustru al antichității, preferă să folosească frivolul : *cherchez la femme!*

Așadar, pentru că veni vorba de nasul Cleopatrei, sau de eternul feminin cum ar spune acei autori, la vreo lună după -ce-l cunoscusem, îl întîlnii pe Moțotoc în tramvai, pradă unei puternice emoții ca și obișnuitei presiuni de două atmosfere pe centimetru pătrat, pe -care direcția I.T.B.-uku o -menține cu mari sacrificii în vagoanele sale.

— Se poate... se poate uma ca asta ? abia putu articula el cînd mă zări.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebai cu ochii.

— Auzi ! Să zdrobim tinerele fete !

— Cum ? mă holbai eu.

— Să zdrobim tinerele fete ! Scrie în jurnal !

— Care jurnal ?

— II avea adineauri un cetățean care s-a dat jos. Am tras cu coada ochiului peste umăr.

Tăcui încurcat. Iar glasul lui Moțotoc, plin de neliniște și tristețe :

— <Ce o să fie acum ? Articol de fond !

Și cum eu tăceam perplex, izbucni :

— Cum să le zdrobim ?

Moțotoc trăia cu atîta intensitate neliniștea care-l cuprinsese, încît reuși să -mi-o transmită și mie. Ne uitam îngrijorați la fetele care treceau

pe stradă, încă întregi!. Săracele !... Se vede că articolul nu fusese încă prelucrat. Ni se strîngea inima, gîndindu-ne că acuși, acuși, o să le vedem zdrobite.

Ne găseam în tramvaiul 16. La un moment dat, scoaserăm amîndoi un țipăt. Pe strada Viitor se vedea o fată fugind. Așadar, masacrul începea.' Din fericire, foarte curînd ne -dădurăm seama că fata fugea după un cățel. Răsuflarăm ușurați. Dar cine ne putea asigura că nu sîntem pradă acelor tragice iluzii ale istoriei ? De ce liniște fusese precedată noaptea sfîntului Bartholomeu ? Dar parcă la 4 aprilie nu ni se spusese că-i vorba de un exercițiu de apărare pasivă, tocmai în clipa în care începeau să ne cadă în cap cinci mii de bombe ? Încît, pînă la urmă, fata cu cățelul trezi în noi un sumbru presentiment.

Deși aveam treburi urgente în centrul orașului, nemaiputînd suporta neliniștea căreia îi căzusem pradă, ne-aim hotărît să coborîm ia Grădina Icoanei. Voiam să punem mîna pe ziarul cu pricina, să știm exact, la ce trebuie să ne așteptăm. La primul chioșc, l-am găsit. Era un ziar pentru tineret. De departe se putea citi titlul, ou litere mari, pe prima pagină : „Să zdrobim prejudecățile cu privire la incapacitatea politică și organizatorică a tinerelor fete".

După cum se vede, în înghesuiala tramvaiului, Moțotoc, neobișnuit cu titluri atît de... atît de... lapidare, nu reținuse decît începutul și sfîrșitul. Lucrurile s-au lămurit. Dar numai noi știm oe spaimă am tras.

De atunci, folosind o foarfecă și un dosar, Moțotoc a devenit un colecționar pasionat de astfel de titluri. Ultimul pe care mi l-a arătat, suna: „Să mărim producția de conserve de carne de porc în suc propriu". Ca titlu de articol nu era rău de loc și mărturisesc că mi-a lăsat gura apă.

III.

Din toate cele spuse pînă acum, era firesc ca un om cu spiritul lui Moțotoc să furnizeze contemporanilor săi ideea creerului atomic. In ultima vreme, pe masa lui de lucru au apărut tot felul de tratate despre neutroni, pile atomice și explozii în lanț. Moțotoc le studiază mai ales spre a-i servi drept comparații, deoarece, repet, fiind un moralist nu urmărește vreo născocire în domeniul fizicii, ci perfecțiunea ființei umane, prin „creerul atomic" înțelegînd un mod superior de a exprima cît mai multe idei în cît mai puține cuvinte, eliminînd vorbăria de prisos.

Ieșind de curînd de la o ședință, care din fericire fusese scurtă, dar nu credeam c-aveam motive să ne bucurăm din cale afară, fiindcă tocmai în acea zi zărisem plutind în aer o rîndunică singuratică, pornirăm împreună pe Calea Victoriei. Mergeam spre miazăzi, spre a putea arunca din timp în timp o privire spre Orion care, superb, trona peste acoperișurile orașului.

— Ideea mi-a venit, începu Moțotoc, în acea tristă seară în care pierdusem ora la dentist. Cînd vorbă-lungă ăla, omidoiagul, după ce ne chinuise atît, mai comise și imprudența să ne dea pe la nas cu uluitoarea comparație dintre cărbuni și uranium, ții minte : „un kilogram de uranium poate înlocui trei mii de tone de cărbuni...", nu ra-am putut stăpîni să nu strivesc între dinți următoarea reflecție : In orice caz, tu ai în creer cărbuni !

— Dacă aş fi fost un pesimist, preciza Moțotoc după o clipă, lucrurile s-ar fi oprit aici. Dar de când sugeam țîța mamei, care avea atîta lapte încît mai dădea și la vreo doi copii din sat, orientarea mea a fost profund optimistă. Astfel stînd lucrurile, n-a trebuit mult ca în acea seară de po-mină ideea creerului atomic să țîșnească în mintea mea, într-o lumină orbitoare.

— **Jn**^zilele următoare, vorbi mai departe Moțotoc, această idee s-a adîncît, încît astăzi îmi pot spune cu toată convingerea : De ce să nu se pună, adică, problema creerului atomic ? Știi : „Să zdrobim și să eliminăm cărbunii din creerul nostru și să-l facem să funcționeze pe" bază de uranium !"

— Iți dai seama, continuă Moțotoc cuprins de un entuziasm ușor ascendent, în timp ce pe cer stelele Orionului sclipiră mai viu, ca și cum ar fi interceptat convorbirea noastră, iți dai seama ce s-ar întîmpla dacă în funcțiunile creerului nostru s-ar petrece același salt gigantic ca în domeniul combustiei ? Dacă de la simplele arderii chimice de pînă acum s-ar trece la deslănțuirii nucleare ? Dacă un singur gram de creer ar fi în stare să furnizeze în viitor mai multe idei creatoare decît creerii unei întregi generații ? Dacă s-ar ajunge la un fel de pilă atomică a gîndirii omenești. Dacă...

— Stai ! răcnii eu, am amețit ! Și-n adevăr, amețisem. Trăsei aer mult în piept și mă sprijinii cu mîinile de un zid, dar pămîntul tot se mai învîrtea în jurul meu de cîte lucruri uluitoare întrezărisem. Cred că Heziod n-ar fi fost mai tulburat dacă în timpul său w fi avut viziunea unei lumi cu cîmpiile arate de tractoare și cu cerul străbătut de avioane.

Cînd îmi mai revenii puțin și pornirăm din nou, eu țînîndu-l pe Moțotoc de braț, cu un amestec de mândrie și tandrețe, el continuă :

— Iar creerul atomic ar atrage după sine sufletul atomic ! Să ne gmdim cum ar arăta lumea dacă s-ar ajunge ca fiecare gram de inimă să cuprindă mai multă dragoste deoît cuprind acum inimile unei ântreof Generații. Iți dai seama ?

îmi dădeam perfect seama. Furăm amîndoi cuprinși de o beție a frumuseții, de nedescris. Parcă și vedeam acea lume, cu ședințe de două minute și cu oameni ca finalul simfoniei a IX-a. Călcăm, de parcă Orion s-ar fi făcut covor la picioarele noastre.

Intr-un tîrziu, ne oprirăm în dreptul casei lui Moțotoc. Prin ferestrele de la parter se vedeau locatarii întruniți într-o ședință. Ședința, își aduse el aminte, începuse pe la patru după amiază. Era vorba să se aprobe cumpărarea a două mături noi. Curățenia blocului lăsa, ca să folosesc un eufemism, de dorit, dar nu toți chiriașii erau de acord.

Jmi adusei aminte de o mulțime de asemenea oameni și împrejurări și mă năpădi un fel de tristețe. Intrai în camera lui Moțotoc și zării celebrul blazon :

— Gata ?
— Gata !
— No hai !

— Creer atomic... suflet atomic... crezi c-au să fie vreodată ? făcui spre Moțotoc cu un suspin.

— Sînt absolut convins, răspuise el. Numai că trebuie să luptăm pentru a înlocui cele trei mii de kilograme de cărbuni cu gnamul de uranium.

IV.

L-am mai întîlnit pe Moțotoc de multe ori, și se arăta dușman tot atît de convins al vorbăriei de prisos și partizan înflăcărat al creerului atomic. De aceea, nu pot spune cît am rămas de surprins cînd acum cîteva zile am zărit în dreptul unui cămin de studenți un afiș cu următoarea redactare: „Astă-seară, orele 8,30, va avea loc un simposion cu tema: Sentimentul de mîndrie al poporului nostru în legătură cu începerea erei atomice în R.P.R. și perspective de viitor. Tov. Moțotoc va rosti un cuvînt de deschidere. Urmează dans”.

Sărmane Moțotoc, îmi spusei, tare mi-e teamă ca de data asta și s-a înfundat. Si la 8,25 mă înființai, curios să văd ce se va petrece. Cu o întîrziere de un minut, Moțotoc se sui la tribuna pe care erau pregătite cîteva sticle cu apă.

În vreme ce participanții își căutau, în baza unei experiențe atavice, cea mai bună poziție pe scaun, Moțotoc începu:

— Tovarăși, mai fiecare generație din -trecut, dintr-un motiv sau altul s.a crezut îndreptățită să afirme că l-a apucat pe dumnezeu de un picior. Di bine, tovarăși, în ceea ce ne privește, putem fi siguri ca noi, în adevăr l-am apucat pe' dumnezeu de un picior. Dar trebuie sa-l ținem bine, și să nu uităm că mai are încă unul!

Aici Moțotoc tăcu, înclină ușor capul și coborî de pe tribuna, *tu* un moment de stupeoare. Apoi, toți cei de față izbucniră într-un ropot de aplauze. Se auziră și cîteva strigăte de bravo.

Trecînd printre cele două șiruri de admiratori, Moțotoc se îndrepta spre usă cu un aer modest. Dar eram sigur că în sinea sa triumfa. Și mai eram sigur că dacă i-aș fi făcut vreo aluzie la faptul acesta, mnar fi răs-puns, ca-ntotdeauna, că triumfase bunul simț al poporului.

Fiindcă așa e Moțotoc din moși strămoși. Crede în popor.

Aprilie, 1955

POEZII LUMII

SHAKESPEARE

RICHARD III

(două fragmente)

LONDRA. O STRADA

(Intră Gloster)

GLOSTER : *Mutată este iarna sitei aspre*

*In vară-înaltă, de-al tău soare, York t
Jar norii gravi și mulți ai Casei noastre
t nn ocean căzuți, nu se întorc
Sînt frunțile încinse azi cu lauri
Ciuntite arme înfloresc pereții,
Alaramele se stîmpără-n ospețe
Iar marșul cel de plumb, îndulci cadențe
Sbircita-i față Zeul și-o descruntă
St-n toc să mîie, în zale, armăsarii
Prin tabere, ca reci, leite-alaiuri,
Azi, în iatac slăvii, ca iedul saltă
In lîncedul acord al unei harfe.*

— *Dar eu, croit ce nu sînt pentru tumbă
Și nici merit să-alint oglinzi deșarte •
Pecetluit, lipsit de mîndrul mers
Ce-ntoarnă din cărări ușoare iele;
Eii, jefuit de cumpăna măsurii
Dat lipsă la cîntar de firea hoată
Pripit, ajuns prea iute la soroci
In lumea ce respiră împins ne-gata
Și-anume atît de strîmb si fără formă
Incit se dau, de stau, la mine cîinii ;*

— *Eu timp nu aflu, loc nici desfătare
In ciripitul slab al păcii tineri
Decît pîndindu-mi, lungă, umbra-tn soare
Visind la strîmba mea alcătuire.
Cum însă nu pot fi acel ibovnic
Ce trece-în vorbe dulci o dulce zi
tac legămînt să fiu deacum hainul
Sa-inec în ură: joc, zădărnicii.
Urzeli țesut-am, ~ iscusit întinse —*

RICHARD III

*Si bete profeții, răvașe, vise,
Pe frate-meu Clarence s-asmut în Rege,
Pe Rege în Clarence, cu oarbă ură.
Și dacă Edward, Riga, fi-va drept
Cît eu caiafă, întortochiat, deștept,
Chiar astăzi Clarence va fi luat pe sus
Căci proorocirea spune cum că „G” *)
Sămînta lui Edward o va stîrpi.
— Gînduri, intrați însufleți Vine Clarence.*

SCENA IV

LONDRA. O ÎNCĂPERE ÎN TURN

(intră Clarence și Brackenbury)

BRACKENBURY : Greu ca pămîntul sînteți astăzi, Lord!

*CLARENCE : O, ce trecui fu noaptea lui Irod :
Afunde vise, silnice vedenii.
Și-acum că ziua scapă spre vecernii
Mă frîng la pragul vrunei nopți ta fel,
Ce n-ar plăti-o mări de zile limpezi.
— O, vis în cumpeni, fără de apel!*

BRACKENBURY: Spuneți-mi visul, reaua piază rumpeți

*CLARENCE: Pluteam în larg, în cercul mult al undei,
Din Turn scăpat, tăind către Burgundu,
Cu Goster printre funii, cângi, catran.
De-acolo el mă ridică la punte,
Cu fata către-o Anglie de var.
Privirăm lung, bătuți de gînduri multe,
— Ghirlande negre, corbi ce se întorc —
Din vremea luptei Lancaster și York.
Dar cum treceam văzduhul de podeșe
Ce leagă-înalt catargul de catarg,
Gloster căzu; și vrînd să-l țin, îmi dete
Brînci jos, în munca verde unde sparg
Valuri ca turnuri.
— O, ce plaiu ursuz!
Ce chin în gînd! Ce roiuri în auz
E înecarea! Ce popdr de chipuri!
Cetăți de prore oarbe, din nisipuri;
Pești pășunînd mii trupurile-în bancuri;
Teascuri de perle, aur, crîng de ancori...
— Ce focuri reci, ce forfotă, ce glorii,
Ce scump sipet, în pîntecel mării!*

* „G” se va citi gi, ca în englezește.

— *Erau mari geme rătăcite în tige
De om, ca un mai viu și ager ochiu,
Rîs scăpărînd albitelor relicve;
La galben mîl, smintitul lor deochiu.*

*BRACKENBURY: Avut-ai timp în ceasul de răscruce
Să-ntrebi a mării taină unde duce ?*

CLARENCE : Pe semne.

— *Umbra-mi tot lupta să iasă,
Dar grea, de piatră și pismătăreață
O undă sta pe duh, ca să nu scape
La marea doua, dincolo de ape :
Adîncul, adiat-ușorul aer.
Ci, încleștat și tremurînd din baeri,
Da trunchiul umbra s-o borască mării.*

BRACKENBURY: Te-ai deșteptat din toate aceste-osînde ?

CLARENCE: Nu, visul mult în moarte se întinde.

*Aici începe drumul de apoi:
Mîhnitul fluviu, luntrea ca un sloi,
Luntrașul mut, pe care-l zic poeții!
— Cu el căleai pămînturile nopții.*

*Intîiu ivit străinii mele umbre
Fu socru-meu Warwick, vestitul între
Războinici, lung chemînd: „Ce biciu, ce hoardă,
Domnia aceasta negru-întemeiată
Păstrează, Clarence, vîrigei vînzări ?”
Apoi pieri. Și din cenuși de seri
Crescu, înaltă, stana unui înger,
Cu părul de poleluri și de.sînge,
Strigînd : „Caiafa iat-o că veni,
Ce m-a străpuns în cîmp la Tewksbury,
Fugarul, falsul Clarence. — // închide
Horă de clocot, drepte Eumenide!”
— Ca la un semn, urdii și legioane
De draci, armați cu glas de lighioane,
Suiți pe tronuri, din alămuri sparte
Sunară! Și-acest huiet, mai departe,
Trezit din moarte, îl aud, întors:
încît să știi, am fost la cei de jos...*

*BRACKENBURY: Se poate, Lord. — Un vis, să te cufunzi!
Te înflori chiar numai cînd l-auzi.*

*CLARENCE: O, paznice, aceste grele fapte
Ce-în cumpănă, ta iad, atîta trag,
Le săvîrșii pentru Edward; iar plata
E turnul orb ! — De nu ajung să sparg
Cu iutea-mi rugă surda ta mînie,*

*O Doamne drept, repede-o numai mie ;
Pe-ai mei îi cruță și cuprinsul lor!
— Stai, temnicere, încă un timp, cu mine,
Mi-e sufletul de plumb, ași vrea să dorm.*

*BRACKENBURY: Stau, Doamne. Somnul mult ușor vă fie!
(Clarence adoarme)*

*Adine, un chin clintește ceasuri, timbrări:
Miez alb, din nopți; și noapte, albe timpuri.
Doar chipul fericirii ține Prințul:
Cinstit e numele, mult jalnic însul
Și pentru palizi umbre, fără fînță,
înfruntă lumi de spaima, de căință :
încît, ta mare nume, ori de rîncl,
Nepotrivirea-i fum, părere, gând.
(intră cei doi ucigași)*

In echivalențe românești de Ion Barbu

BERTHOLD BRECHT

CÂNTECUL UNEI MAME GERMANE

*Ei-am dăruit, fiule, cizme.
Și-o cămașă brună ți-am dat.
De-aș fi știut ce știu eu acuma,
Mai bine m-aș fi spânzurat.*

*Cînd ți-am văzut, fiule, brațul
Spre Hitler întins, salutînd,
N-am știut că-ar fi fost mai bine
Să-ți fi-nțepenit, mai curînd.*

*Te-am auzit, fiule, vorbind
Despre un neam de eroi.
N-am știut, n-am bănuit
Că i-ați fost călăii, chiar voi.*

*Și te-am văzut, fiule, te-am văzut
Pe urma lui Hitler, mergînd.
N-am știut că cine se duce cu el
Nu se mai întoarce nicicînd.*

*Mi-ai spus, fiule, că Germania
Va fi de nerecunoscut.
N-am știut că vom fi într-o zi
Cenușă și sînge și lut.*

*Te-am văzut în cămașa ta brună
Și nu m-am temut de-așa port...
O, n-am știut ce știu astăzi!
Îți purtai cămașa de mort.*

LEGENDA DESPRE SOLDA TUL MORT

*S' i cum de vreo cinci primăveri încoa
Războiul mergea mai departe,
Soldatul își trase concluzia sa
Și muri de-o eroică moarte.*

*Dar, vezi, fiind încă război,
Grozav regretă împăratul.
Murise, când lupta era încă-n toi,
Și mult prea devreme, soldatul.*

*Vara trecea prin mormintele, mii,
Și dormea soldatul în vară.
Atunci, într-o noapte, veni o comisie
medico-militară.*

*Se duse comisia-n cimitir
Și dezgropa de zor
'cu sape sfințite, muiate în mir,
pe soldatul căzut cu onor.*

*Medicul examina pe soldat
(sau ce rămăsese din el)
și pentru front îl găsi indicat,
'ba chiar simulant pușintel.*

*Il luară cu ei, cu-ntregul alai,
Era noapte-albastră și moale,
De n-ai fi purtat o cască, puteai
Să vezi stelele patriei tale.*

*Rachiu îi turnară, în putred gătlej
Și două surori agățară apoi
de brațele lui, subțiri ca un vrej,
și-o fe'mee cu sînii goi.*

*Și cum soldatul duhnea cam greu
Un popă șchiopată pe cărare
Cădelnițind cu tămîie mereu
Ca să nu se mai simtă duhoare.*

*Și cîntă fanfara, mergînd înainte
Un marș zburdalnic nespus
Iar soldatul, așa precum ținea minte,
zvîrlea picioarele-n sus.*

*Frățeste-l cuprinseră doi sanitari
Căci de n-ar fi mers susținut,
Putea să cadă în glodul murdar
Și asta-ar fi fost neplăcut.*

*Ti zugrăviră cămașa de mort
Cu alb-negru-roșu, firește.
Și, iată, că sub asemenea port
Leșul abia se zărește.*

*Un domn în frac i-o luă înainte
cu pieptarul scrobit, colilie.
E-un nobil bărbat german ce se simte
conștient de a lui datorie.*

*Și-astfel cu fanfara în frunte „bum-bum”
Porniră în jos pe șosea.
Soldatul se tot clătina pe drum,
Ca-n viscol, fulgul de nea.*

*Și câini și pisici scheunară în cor
Și șoarecii, printre ruine.
Să fie francezi, nu vor și nu vor,
Căci a fi francez e-o rușine.*

*Și cum trecea alaiul prin sate
Muierile-n jur făceau roată
Luna lucea, în singurătate,
Și „Ura!” striga lumea toată.*

*Bum bum ! Și ura ! și bun noroc !
Muieri, popă, câini, în convoi
Și soldatul mort la mijloc
Umblînd ca un beat maimuțoi.*

*Cum treceau ei prin sate, așa,
Abia se zărea soldatul.
Atîta gloată în juru-i stătea.
Cu urate leșise tot satul.*

*Atît de mulți chiuiiau în jur
Că nu mai putea fi văzut
Decît doar de sus, din cerul cel pur
Cu sielele-n licăr tăcut...*

*Pieriră și stelele-n zarea curată,
Vin zorii — și-așa mai departe...
Iar soldatul, precum a-nvățat altădată
Porni spre-o eroică moarte.*

CUVÎNTUL CITITORILOR

Recenta acordare a Premiilor de Stat pentru lucrări valoroase realizate în anul 1955 a venit să încununeze cu taurii binemeritați ai recunoașterii creației artistice care se bucură de pe acum de o largă prețuire în rîndurile cititorilor. Meritele acestor creații au fost analizate în articole de critică literară — și chiar în paginile revistei noastre ele au fost discutate și vor mai fi încă. Tocmai pentru a extinde perspectiva dezbaterilor asupra succeselor înregistrate de literatura, noastră pe drumul realismului socialist, precum și asupra a ceea ce se cere abia realizat, este folositor să se cunoască părerea cititorilor din cele mai diverse categorii. Cu acest gînd ne-am adresat compozitorului Paul Constantinescu, actorului Jul.es Cazaban și matematicianului Halanay, salicitîndu-i să ne comunice impresii în legătură cu unele dintre lucrările premiate.

SCRISOARE CARE NU AȘTEAPTĂ RĂSPUNS

N-am talent la muzică... se apăra poetul, cînd din întîmplare ne-am mererit amîndoi sub cireșii dumisale din grădina „Mărțișorului”. Dar, maestre, cum faci dumneata cuvîntul să eînte, cum îl biciuești ca să sbiere, cum îl faci să joace ca un titirez, cum îl duci de la diapazonul de picolă la cel de contrabas și deandratelea, cum îl faci să se tîrîie ca să-l svîrli apoi cît mai sus? Asta nu este muzică? Oare crezi mata că se pot despărți uma de alta ca oile de capre? Că nu pot paște împreună sărătura ierbii ? Dar cum îți explici mata că sar toți muzicanții mai tineri și mai bătrîni, ca să potrivească melodii, de multe ori inutile, la versurile dumitale?

Poate că această colaborare silită, de multe ori nu îți convine, dar ce să-i faci, vorba tipărită este la îndemîna oricui și vrînd nevrînd capeți colaboratori cu duiumul !

Nu-i nimic, fă-te și mata că nu observi!

Așa a pățit și Eminescu la vremea lui, cu oftătorii de romanețe cu muzică, așa pățești și mata acuma cu ofurile vremii.

Dar nu poți spune că nu s-a întâmplat ca versurile dumitale să sgîndărească și muzica bună în capul muzicanților, ca un fel de simbioză, ca un corolar!

De la soarele din cîntecul Mițurei, pînă la întunerecul vîsoos din 1907 este o gamă imensă cu suișuri și coborișuri care te apucă de mîneacă și nu te lasă să treci ușor pe lîngă ea, așa că dacă nu îți dau pace muzicanții, te rog să mă crezi, în primul rînd ~~este~~ vina dumitale.

PAUL CONSTANTINESCU
Maestru emerit al R.P.R. Laureat al Premiului de Stat

EFORTURI CREATOARE.,.

Ca actor, deci fără a avea pretenția unor opinii literare consacrate, cu cred că în dramaturgia noastră orgimală actuală, tînăra scriitoare Ana Novac a adus nu numai viziunea sa critică și o forță dramatică pregnantă, cu care venim în contact mai cu deosebire în piesa „Familia Kovaci”, ci — și aceasta ni se pare și caracteristic pentru creația ei — o pătrundere psihologică adîncă și subtilă a vieții lăuntrice a personajelor, o înfățișare a caracterelor, e adevărat feminină, delicată, dar nu mai puțin autentică, plină de substanță și pe alocuri străbătută de savoare și de pitoresc.

Fără să vreau s-o necăjesc pe această talentată creatoare, eu cred că noi toți, actorii, regizorii, criticii, abia avem de așteptat din partea Anei Novac, opere dramatice de maturitate, lucrări cu un bogat conținut de gînduri, cu o vigoare a conflictului dramatic pe care le presimțim în piesele sale de pînă acum. E de netăgăduit că prin venirea Anei Novac în dramaturgia noastră nouă, teatrul nostru se îmbogățește cu încă un creator ferm hotărît să se folosească de realitățile noastre noi, pentru a le prezenta în toată mărețea lor înfruntare, chiar dacă acest lucru îi va pricinui greutăți în procesul ei de creație. Așa cum o cunosc eu, autoarea „Preludiului” și a „Familiei Kovaci” nu va porni spre un teatru concesiv, spre un dramatism dulceag și plat, ci se va apropia cu curaj și tenacitate tocmai de acele teme a căror tratare, a căror prezentare impune o luare de atitudine, o critică temerară dar și o dovadă a unui talent fundamentat în munca sa pe spirit partinic.

Pentru realizările ei, dar mai ales ca o stimulare spre aceste — dacă vreți modeste proorociri — salut cu bucurie eforturile creatoare ale proaspetei noastre laureate a Premiului de Stat.

Trăsături de îndrăzneală creatoare, de combativitate și dacă se poate spune de originală și bogată abordare a aspectelor celor mai specifice epocii noastre, așteptăm noi oamenii de teatru nu numai dela Ana Novac.

Ne bucurăm din toată inima atunci cînd în teatru — și mai cu deosebire în cinematografie — luăm contact cu asemenea opere.

Numai că —< de ce să nu o spunem cu sinceritate — cîte odată așteptăm cam prea multă vreme venirea unor asemenea bucurii.

Poate că vina este și a noastră, a actorilor, a teatrelor în genere, care încă mai înconjoară pe autori cu o-afecțiune sinceră, caldă, de asta nu se îndoește nimeni, dar cu un sprijin creator consecvent mai puțin vădit, uneori stingaci, alteori strict accidental, în funcție de necesitățile încropirii grăbite a repertoriului, oferind o sollicitudine „de asalt” și nu una permanentă, dispusă să continue și să desvolte o tradiție existentă în tea-

trul nostru. Și fără discuție că în privința aceasta și dramaturgii au câte odată greșelile lor.

Dar nu-i acum momentul unor astfel de cercetări. Decernarea înalțelor titluri unor dramaturgi tineri și meritoși, arei — ored eu — și o valoare simbolică. Decernarea aceasta exprimă în limbajul și cu metodele zilelor noastre, vechiul și binecunoscutul apel al lui Eliade Rădulescu, privitor la crearea cât mai multor lucrări literare necesare timpului său. Oare criticii noștri dramatici înțeleg pe deplin nu numai „foamea noastră actoricească” ci, mai presus de toate imperativul major al înfloririi unei dramaturgii proprii timpului lor ?

Doresc, în acest sens, ca multe, nenumărate Premii de Stat să ne-o dovedească.

JULES CAZABAN

Artist emerit al R. P. R.
Laureat al Premiului de Stat

DESPRE UN ROMAN BUN ȘI CÎTEVA DEZIDERATE

Am citit romanul lui Nagy Istvan „La cea mai înaltă tensiune” cu interes și emoție. Meritul principal al romanului constă în faptul că reușește să redea în bună măsură, de pe poziții partinice, atmosfera anului 1948, anul transformărilor revoluționare. Astăzi ne-am obișnuit atât de mult cu viața de fiecare zi a economiei noastre socialiste, sîntem atât de preocupați de problemele la ordinea zilei, de lupta împotriva lipsurilor și greutăților curente, încît de multe ori uităm înalta semnificație a marelui salt petrecut acum nouă ani. Romanul lui Nagy Istvan arată în mod viu, cu pasiune, cum au învățat muncitorii înaintați să-și gospodărească întreprinderile, cum au știut să înfrîngă sabotajul, inerția, neîncrederea, nepriceperea pentru a ajunge să realizeze acele succese ale industriei noastre exprimate concentrat în faptul că azi producția industrială este de aproape 4 ori mai mare decît în 1948. Romanul emoționează și prin faptul că arată cum se dezvoltă și se transformă oamenii în acest mare proces al transformării economiei. Cît de mult ar fi cîștigat întregul tablou — dacă s-iar fi arătat și mai complet, cu mai multă adîncime, felul în care a devenit muncitorul comunist Bucși un adevărat director de întreprindere, sau Roza Zsigmond activistă, sau contabilul Selmeczy atât de profund atașat clasei muncitoare. Aici sînt prinse aspecte profunde ale realității noastre, dar din păcate creionate încă sumar, fără cuprinderea procesului complex și plin de momente contradictorii al apariției lor.

Cîteva observații generale și deziderate în legătură cu literatura noastră actuală.

Cele spuse despre romanul lui Nagy Istvan rezumă în esență observațiile pe care aș fi vrut să le fac asupra realizărilor literaturii noastre actuale și dezideratele pe care aș fi vrut să le exprim. Pentru noi toți, ultimii 13 ani au fost ani de viață intensă, ani în care și noi odată cu întreaga viață din jurul nostru ne-am transformat profund și de aceea noi ne bucurăm mult cînd vedem oglindită această perioadă în literatură, cînd o asemenea oglindire ne permite să înțelegem și să simțim mai bine în-

treaga frumusețe a acestei perioade, să re trăim momentele cele mai emoționante. De aceea îmi sînt dragi versurile Veronicăi Porumbacu din culegerea „Generația mea” sau unele pagini din „Orașul de pe Mureș”, sau „Ziariștii” lui Mirodan. Sînt frumoase și puternice și acele tablouri ale decăderii lumii vechi ca în „Jivinele” Luciei Demetrius, dar cît de mult am dori să fie la fel de puternic prinsă lumea noastră, viața organizațiilor de tineret, viața organizațiilor noastre studențești începînd cu acea dimineață din ianuarie 1945 cînd s-au redeschis cursurile Universității. Și am dori ca aceste momente ale vieții noastre să fie aduse în literatură cu toate fețele lor, fără fard inutil și fără complicații artificiale. Aș vrea să mai spun că personal consider că un element pozitiv al romanului „Bietul Ioanide” faptul că sînt prezentate anumite tipuri de intelectuali ou toate laturile și trăsăturile negativa pe care le imprimau condițiile epocii. Demascarea e puternică și cred că are efecte bune în educația noii generații de intelectuali și poate nu numai a ei. Dîr ar fi necesară reluarea acestei teme, oglindirea procesului complex de transformare a intelectualității. Aici întîlnim numeroase aspecte contradictorii, valoarea cea mai înaltă se îmbină cu diverse pasiuni mărunte, atitudinea față de lumea noastră nouă prezintă felurite nuanțe și oscilații. Cred că ar fi cu atît mai ușor scriitorilor să abordeze această problemă cu cît ei cunosc desigur destul de bine în însuși mediul lor, unde, pe cît poate judeca cineva din afară, aspectele contradictorii despre care am vorbit apar chiar mai intens decît în alte categorii de intelectuali.

Aș încheia această listă de pretenții cu o cerere măruntă dar nu lipsită de importanță ; cînd colectivul de artiști amatori format din studenții facultății noastre a vrut să pregătească o piesă de teatru, a fost cu neputință să găsească ceva corespunzător în literatura noastră actuală. Și eu am citit piesa „Fapt divers” a lui C. Constantin și cred că nu cu asemenea piese se poate asigura succesul colectivelor noastre de amatori.

Studenții cer scriitorilor piese într-un act de bună calitate, ușor de pus în scenă, cu un bogat conținut de idei. Asemenea lucrări ar reprezenta o contribuție de seamă la educația studenților.

Țin^să mulțumesc pentru atenția acordată cerîndu-mi-se aceste rînduri și să cer iertare pentru unele arfirmații prea categorice ale unui om care nu e de specialitate și care nu a reușit să exprime cum se cuvine ceea ce ar fi dorit să spună.

CONF. A. HALANAY
Facultatea de Matematică și Fizică

CARACTERUL OBIECTIV AL FAPTELOR DE LIMBA

În anii trecuți s-a discutat destul de mult cu privire la caracterul obiectiv al limbii. După ce I. V. Stalin a publicat *Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.*, unde se subliniază caracterul obiectiv al legilor, mulți lingviști sovietici și unii de la noi au arătat că cele spuse în această privință despre fenomenele naturii și ale societății se aplică și la faptele de limbă. Eu însumi am discutat chestiunea în *Studii de lingvistică generală* (București, 1955, p. 98—102, unde se găsesc referințe la bibliografia anterioară).

Cred că unele afirmații făcute în această problemă, inclusiv ideile din cartea mea, nu sînt în întregime juste. De aceea îmi propun să reiau aici discuția.

„Legile logicii sînt o oglindire a raporturilor obiective dintre fenomenele realității materiale, iar regulile de funcționare a limbii, constituite în sistem în cursul dezvoltării limbii, sînt legate indisolubil de legile gîndirii logice.” Această afirmație, în-sușită de mine în lucrarea citată, are un defect. Limba este, într-adevăr, legată de gîndire, iar gîndirea reflectă realitatea; să nu uităm însă că complexul sonor nu este determinat de conținutul său, în sensul că aceeași idee poate fi exprimată prin diferite complexuri sonore. Prin urmare, deși legătura cu logica rămîne nezdruncinată, iar logica reflectă just realitatea, aceeași realitate poate fi numită aici casă, iar în

altă parte dom, Haus, maison, ház, ev, oikia și așa mai departe. Prin urmare, dacă ne-ar veni ideea să schimbăm în mod subiectiv complexul sonor care exprimă sensul de „casă”, nu legătura cu logica ne-ar împiedica de la aceasta. În realitate, logica ne oprește de a schimba limba numai în ansamblul ei. Căci numai exprimarea unui text în întregimea lui trebuie să concorde cu ideile logice pe care le reflectă, iar dacă am schimba numai un cuvînt sau o formă de grupare a cuvintelor, nu am compromite în ansamblul ei legătura celor exprimate cu cele gîndite.

Cred că cheia problemei trebuie căutată în altă parte, și anume în caracterul colectiv al fiecărei limbi în parte. Limba aparține totdeauna unei colectivități, nu individului, un individ izolat n-ar fi putut crea limba și n-ar putea-o păstra. Dovada ne-o procură surzii din naștere, care sînt totdeauna și muți. O pisică surdă nu este și mută, deoarece ea nu are nevoie de societatea celorlalte pisici ca să învețe să miaune, așa cum are omul nevoie de societatea celorlalți oameni ca să învețe să vorbească. „Pentru ca oamenii să se înțeleagă între ei, este indispensabil ca cel care vorbește să-și formuleze gîndurile în același fel ca cel care ascultă”, spuneam în lucrarea citată mai sus. Deci, fiindcă ținem să fim înțeleși de cei din jurul nostru, sîntem siliți să vorbim așa cum vor ei.

Ideea aceasta nu e nouă. Deși formulată altfel, ea se găsește la F. de Saussure (și, la drept vorbind, încă mai înainte, la Marx și Engels). Lingvistul elvețian arată că, deoarece semnul lingvistic este „arbitrar”. .masa, chiar dacă ar fi, mai conștientă decât este, n-ar putea să-l modifice. Căci, pentru ca un lucru să fie pus în discuție, trebuie ca el să se bazeze pe o normă rațională... Dar pentru limbă, sistem de semne arbitrar, această bază lipsește și odată cu ea se sustrage orice teren solid pentru discuție” (Cours de linguistique generale, p. 106—107). Limba aparține tuturor, de aceea nimeni nu-și poate permite să o modifice.

Desigur, nu putem să ne declarăm în totul de acord cu această formulare. Felul cum de Saussure pune problema este în acord cu întreaga lui teorie. După el, semnul lingvistic este „arbitrar”, adică nemotivat (lucr. cit., p. 100), iar sistemul limbii este imuabil (ibid., p. 121). După lingvistica marxistă însă, semnul lingvistic e numai în oarecare măsură nemotivat. De exemplu cuvântul socotitor, creat recent, este motivat, în sensul că alegerea elementelor lui constitutive este determinată de sensul pe care cuvântul îl are de exprimat. N-am fi putut spune de exemplu plimbare în loc de socotitor, pentru că aveam nevoie să exprimăm ideea de „calcul”, care este atașată de rădăcina socot-, și ideea de autor al acțiunii, care se exprimă prin sufixul de nume de agent -tor, așa cum cer în românește regulile — stabilite de mult — ale formării cuvintelor. Motivarea este rareori dată de analiza sunetelor care compun cuvântul la un moment dat, dar ea apare inevitabil în perspectiva istorică, dacă urmărim în trecut evoluția formei și a înțelesului până ce ajungem la momentul când s-au asociat între ele. Dar de Saussure repudiază cercetarea istorică a limbii.

Pe de altă parte, noi știm că sistemul limbii se schimbă, și nu putem ignora faptul că se schimbă, de aceea trebuie să ne punem întrebarea : cine îl schimbă, societatea, sau un individ ? Desigur, nu putem pretinde că societatea în ansamblul ei ia

inițiativa unei schimbări. Inovațiile pornesc totdeauna de la un individ. Dar limba există și pentru alți oameni, și numai prin aceasta și pentru mine, ne învață Marx și Engels (**Ideologia germană**, E.S.P.L.P., 1956, p. 27), deci inovațiile lingvistice nu pot fi luate în considerație dacă colectivitatea nu și le însușește, și ea nu și le însușește, decât dacă este pregătită pentru aceasta, dacă așteaptă inovațiile, dacă ele se află în „aer”. În felul acesta ar fi greu să spunem cine are rolul principal: cel care ia inițiativa unei schimbări, sau colectivitatea care acceptă schimbarea.

Totuși trebuie să ne punem întrebarea dacă **nu** există posibilitatea de a convinge colectivitatea să accepte o schimbare pe care nu o aștepta. Dacă este adevărat că în limbă caracterul obiectiv este condiționat de caracterul colectiv, se înțelege că nu putem aplica limbii în întregime ideile expuse de Stalin în lucrarea citată, căci oamenii, fie și toți împreună, au posibilitatea să modifice ceea ce depinde numai de colectivitatea omenească. Limba nu poate deci fi tratată ca fenomenele astronomice. Mișcarea astrelor nu poate fi în nici un chip modificată prin voința oamenilor, pe când limba, da, în discutarea caracterului obiectiv al faptelor de limbă va trebui să distingem două categorii de fapte: 1. Schimbările produse în sistemul unei limbi, și 2. Schimbarea în întregime a unei limbi **cu** alta.

1. Se cunosc, fără nici o îndoială, cazuri de schimbări subiective care au prins. Deocamdată, schimbări de amănunt. Avem exemple chiar în limba noastră. În secolul trecut, ce e drept nu un individ, ci un grup — al latiniștilor — a introdus în românește modificări ale cuvintelor, pornind de la considerații subiective. Nu au prins toate, dar unele au prins. De exemplu, pe calea modificării scrierii, **sînt** a fost transformat în **sunt**; prin încrucișare voită, **război** a devenit **răzbel** (după lat. **bellum**) și această formă a circulat chiar printre țărani, iar **nărav** a căpătat dubletul **morav** (după lat. **mos, moris**), care este astăzi solid instalat în limbă, fără nici o perspectivă de

a mai fi înlăturat. Se va zice că nu e mult, față de agitația nemăsurată pe care au întreținut-o vreme îndelungată latiniștii. Dar nu e mai puțin adevărat că avem aici — fie și numai câteva — exemple de schimbare subiectivă a unor elemente de limbă.

În cazul pomenit, s-a dat o luptă aprigă între creațiile fanteziste ale latiniștilor și cuvintele care aparțineau limbii întregului popor. Cum mare parte a colectivității și în primul rând scriitorii cu prestigiu erau împotriva inovațiilor arbitrare, acestea au avut de înfruntat o vigoasă rezistență și, în marea lor majoritate, au teșit înfrunte. Aceasta înseamnă că gradul de subiectivitate al schimbărilor pomenite este relativ redus, că pînă la urmă a hotărît tot voința colectivității. Ce se întâmplă însă dacă rezistența nu se ivește, dacă inițiatorul modificărilor subiective se bucură de un mare prestigiu și opinia publică nu reacționează? Astfel de cazuri pot apărea, și ele prezintă un grad de subiectivitate mai mare.

Editura de Stat pentru Literatură Politică a avut, acum cîțiva ani, de tradus în românește cuvintele rusești zakonomernîi, zftkonomernost', planomernîi, planomernost' Limba romînă nu oferea termeni corespunzători', de aceea s-a hotărît ca aceștia să fie creați. În mod obișnuit, nu e lucru greu de a fabrica un derivat de la o temă existentă, cu ajutorul unui suffix productiv, în cazul nostru însă, mijloacele existente ale limbii romîne nu ofereau pentru primele două cuvinte alte soluții decît legal, legalitate, care erau deja folosite cu alte accepții; pentru ultimele două, exista adjectivul planificat, care din punctul de vedere lingvistic nu avea nici un defect, dar nu se putea forma nici un substantiv. Dacă limba ar fi fost lăsată în voia ei, fie că cuvintele deja existente ar fi primit sensuri noi, cu care s-ar fi acomodat treptat, fie că s-ar fi creat expresii frazeologice, de exemplu caracter legal. Personal n-am izbutit niciodată să înțeleg de ce lege poate denumi și legile juridice, făcute de oameni, și legile naturii, iar planificat nu se poate referi decît la operațiile Comisiei de Stat a Planificării și nu și la caracterul economiei socialiste.

S-a mers însă pe altă cale. S-au creat derivatele **legitate**, **planitate**, apoi și **legic**, **planic**, care nu corespund structurii limbii romîne. Derivatele cu ajutorul sufixului **-itate** se fac în romînește numai de la adjective: **obiectivitate** de la **obiectiv**, **conformitate** de la **conform**, **realitate** de la **real** și așa mai departe. Dar **legitate** și **planitate** sînt derivate de la substantive și oricine simte că ele nu sînt derivate normale. Adjective cu sufixul **-ic** nu se formează de loc în romînește. S-a adus ca argument faptul că există **partinic** și **partinitate**, care ar fi servit ca model pentru **legic** și **legitate**; dar **partinic** și **partinitate** sînt corect formate: rom. **partinic** este față de rus, **partiinîi** ca rom. **strașnic**, **vajnic** etc. față de rus, **strașnîi**, **vajnîi** (de observat că **partinic** nu conține sufixul **-ic**, ci **-nic**). **Partinitate este față de partinic** ca **identitate** față de **identic**, **romanitate** față de **romanic**. Caracterul subiectiv se poate dovedi în cazurile acestea prin faptul că inovațiile merg împotriva tendințelor normale ale limbii.

În condiții obișnuite, cuvintele nou formate ar fi intrat în concurență cu alte moduri de exprimare posibile, create de alții, și o luptă mai mult sau mai puțin îndelungată ar fi decis care dintre ele să rămînă. Dar prestigiul incomparabil de care se bucură Editura de Stat pentru Literatură Politică a făcut să nu existe concurență. Cuvintele noi s-au introdus în presa din București și din provincie, în cărți și reviste, în școlile de partid și în cele publice, astfel încît astăzi le folosește foarte multă lume. Mai mult, după modelul lor se creează altele. De exemplu germ. **Dingheit** este redat prin **obiectitate** în traducerea **Caietelor filozofice** ale lui Lenin (E.S.P.L.P., 1956, p. 119). În curînd vom găsi și **semnitate** pentru **znakovost'**, **sistemitate** pentru **sistemnost'** și așa mai departe. Se schimbă astfel legile formării cuvintelor în limba noastră.

Alt exemplu: după inițiativa nu știu cui, în marina noastră nu se mai zice, așa cum era normal, **proră și pupă**, ci **prova și pupa**, și aceasta chiar dacă cuvintele în

chestiune sînt precedate de o prepoziție. De exemplu se zice de la prova pînă la pupa. Deoarece editurile noastre, cînd au de publicat o carte cu termeni de marină, cer unui marinar să revadă textul, formele aberante pătrund în toate publicațiile. Nu e vorba numai de schimbări fonetice, ci și morfologice și sintactice : ne deprindem să întrebuițăm formele articulate după prepoziții. Este un punct de plecare pentru o schimbare a structurii limbii romîne în general.

Micul Dicționar Ortografic și Dicționarul Ortoepic impun în practică reguli ca : aluniș, pl. alunișuri, nu alunișe ; el suferă, nu el suferе. Ziarele, editurile aplică acesie reguli, cititorii le văd aplicate peste tot în scris, astfel încît ele ajung să se impună, și formele recomandate rămîn, cu timpul, singure pe teren. Dacă au fost bine alese de autorii dicționarelor ciate, limba a fost ajutată să se dezvolte pe linia ei normală. Dar dacă au fost rău alese?

Trebuie să mai vedem, în încheiere, ce se înțelege, în materie de limbă, prin subiectiv și obiectiv. Deoarece am admis că schimbările nu pot fi niciodată inițiate de întreaga colectivitate, ci pornesc neapărat de la un individ, rezultă că momentul notărilor pentru a judeca dacă un fapt e subiectiv sau obiectiv nu poate fi felul cum este creat, ci felul cum este acceptat, de colectivitate. Dacă, după ce un individ a format un nou mod de exprimare, acesta este lăsat la libera concurență cu celelalte moduri de exprimare, iar colectivitatea îl acceptă, va trebui să considerăm că avem de-a face cu un fapt obiectiv; faptele subiective sînt cele impuse de o autoritate, fără'a fi lăsate să se măsoare în luptă liberă cu concurențele lor ; cu atît mai mult vom considera că sînt subiective formațiile noi care abat limba din mersul ei normal.

S-ar putea ca într-o epocă viitoare să se meargă mai departe în acceptarea de modificări subiective. Creșterea conștiinței vorbitorilor, dezvoltarea spiritului colectiv, perfecționarea lingvisticii și mai ales îmbunătățirea mijloacelor de comunicare ar putea face să, se adopte și să se aplice hotărâ-

rîrea subiectivă de a schimba și alte elemente din materialul limbii.

2. Să vedem acum dacă există posibilitatea de a înlocui, prin hotărîrea conștientă a colectivității, o limbă cu alta. Există și în această privință mai multe grade de subiectivitate.

În Republica Populară Chineză s-a luat hotărîrea să se generalizeze în toată țara dialectul vorbit la Pekin ; dar această hotărîre nu tinde decît să ajute la efectuarea mai rapidă a unui proces care s-ar fi îndeplinit și fără intervenția conștientă a oamenilor. Deci nu e vorba de a se contracara legile obiective ale dezvoltării limbii. Și cum hotărîrea a fost luată cu asentimentul maselor, iar acestea s-au angajat să o sprijine, nu încapе nici o îndoială că ea va fi dusă la îndeplinire într-un timp relativ scurt.

În India s-a luat hotărîrea să se generalizeze limba hindi, în dauna celorlalte limbi indiene. Este prea devreme ca să putem cunoaște rezultatele acestei hotărîri. În Irlanda, în 1911, mai erau numai 20.000 de persoane care nu cunoșteau engleza. Totuși. Statul Liber al Irlandei a impus irlandeza ca limbă de stat pe tot teritoriul ilui, și actualmente toți copiii din Eire sînt obligați să o învețe. La ce rezultate s-a ajuns pînă azi. nu știu; dai' în 1926, deci la 15 ani după recensămîntul cîlat, L. Tesniere constata în Les langues dans l'Europe nouvelle că raportul între numărul celor care cunosc irlandeza și al celor care nu o cunosc s-a modificat în favoarea celor din urmă.

În orice caz, atît în China, unde e vorba de dialecte ale aceleiași limbi, cît și în India, unde sînt în concurență limbi din aceeași ramură a indo-europenei, și în Irlanda, unde lupta se dă între două limbi indo-europene înrudite numai de departe, hotărîrea nu prevede decît să se părăsească un idiom viu în favoarea altui idiom viu, lucru care, la drept vorbind, s-a petrecut adesea în istoria recentă a limbilor.

Situația e mai curioasă în Israel. Limba ebraică este o limbă semitică moartă de multă vreme (încă din secolele anterioare erei noastre), iar evreii neasimilați cu alte

popoare vorbesc fie un idiom germanic (idiș), fie un dialect spaniol. Totuși în Israel s-a introdus cu caracter obligator ebraica ; dacă la noi s-ar impune laiiina în locul limbii romîne, transformarea n-ar fi atît de adîncă, deoarece romîna este o fază mai nouă a limbii latine, pe cînd idișul și spaniola nu au nici o legătură "de înrudire cu ebraica. Și totuși limba moartă și înviată se menține și se folosește ca limbă oficială. Nu știu în ce măsură se poate socoti că experiența a reușit. Ar trebui să fim informați dacă nu cumva idișul sau engleza servesc totuși mai mult decît ebraica ca mijloc de înțelegere.

Chiar și în cazul ebraiceii, avem de-a face cu o limbă, ce e drept moartă, dar care totuși, la vremea ei, a fost creată prin eforturile unei întregi colectivități. Deci chiar dacă astăzi este impusă printr-o hotărîre subiectivă, ea a avut totuși odată, în trecut, caracter obiectiv, căci a fost creată și s-a dezvoltat prin reflectarea obiectivă a realității și prin adaptarea treptată la necesitățile colectivității. Prin urmare nici măcar în cazul ebraiceii, care constituie exemplul de subiectivism extrem printre toate limbile pe care le-am citat pînă aici, dacă experiența ar reuși, aceasta nu ar însemna o negare totală a caracterului obiectiv al limbii.

Există însă și limbi care de la început au caracter subiectiv : limbile artificiale, create de una sau mai multe persoane, după criterii stabilite de acestea și fără legătură cu limbile naturale. O limbă de acest fel este esperanto, pentru care astăzi se face din nou propagandă. Ce șanse au aceste limbi de a se generaliza, de a înlocui limbile naturale? La prima vedere, s-ar părea că nu există nici o rațiune care să împiedice pe oameni, dacă ar vrea, să adopte și să folosească o limbă artificială. Așa cum se poate impune unei populații să-și părăsească limba pe care a vorbit-o pînă azi și să adopte o limbă care a murit acum peste două mii de ani, s-ar putea să i se impună și o limbă de tipul esperanto. Dacă populația în chestiune ar avea motive vă ac-

cepte un asemenea idiom, ar putea să-l adopte și să-l generalizeze.

Cred totuși că, din motive practice, lucrurile nu se vor petrece niciodată așa cu limbile artificiale, și nici o populație nu se va lăsa convinsă să adopte una din ele, părăsind o limbă naturală. Aceasta deoarece o limbă artificială, oricît de bine ar fi construită (ceea ce, în treacăt fie zis, nu e cazul nici uneia din cele create pînă azi), n-ar avea nici pe departe puterea de expresivitate a unei limbi vii, n-ar putea nicidcum reflecta realitatea așa cum o reflectă o limbă vie. Ar însemna deci să se părăsească un sistem bine verificat în practică, pentru a se introduce altul, mai puțin folositor.

După cît se spune, limbile artificiale ar avea meritul că ar avea un singur sens precis pentru fiecare cuvînt și că fiecare noțiune ar fi exprimată printr-un singur termen. De asemenea fiecare funcție gramaticală și-ar avea forma ei particulară. Aceasta ar presupune, în continuare, imobilitatea limbii artificiale, ca să nu se mai strice structura „perfectă", odată ce a fost stabilită. O asemenea limbă ar fi excelentă, dacă realitatea ar fi simplă și imobilă.

Limbile naturale sînt însă legate prin mii de fire cu realitatea pe care o reflectă, ele comportă mii și mii de naunțe care scapă limbilor artificiale. Cuvintele noastre, formele noastre gramaticale, tocmai pentru că au mai multe sensuri, ne ajută să exprimăm mai complet, mai adînc ideile noastre asupra proceselor reale cu care avem de-a face. Avem noțiuni mai restrînse, cu sferă redusă, și noțiuni, mai largi, cu sferă cuprinzătoare, de aceea avem și mai multe cuvinte care reflectă același obiect, privit o dată într-un sens mai larg, altă dată într-un sens mai strîmt. Așa-zisa lipsă de precizie a limbii, care face ca același cuvînt să fie folosit pentru mai multe sensuri, se explică prin faptul că limba, creată într-o vreme foarte depărtată de noi, a suferit o lungă evoluție în timpul căreia s-a adaptat treptat, dar neconținut, la necesitățile vieții în societate, astfel încît, ea corespunde astăzi întregii complexi-

tați și mobilității realităților pe care le avem de exprimat.

În limba noastră, putem folosi verbul a cînta, de exemplu, pentru tot felul de acțiuni care au numai oarecare asemănare între ele : cîntă omul, cîntă vioara, cîntă cocoșul, cîntă samovarul. Faptul că putem astfel folosi un cuvînt pentru tot felul de situații deosebite ne permite să vorbim mai colorat, mai nuanțat, să introducem diverse note afective și să exprimăm, în fond, mult mai exact gîndurile noastre. Astfel tocmai așa-zisa lipsă de precizie a limbii permite o exprimare mult mai precisă. Să mai punem la socoteală faptul că strictețea legăturii dintre sens și complexul sonor ar duce într-adevăr la imobilitatea limbii; dar aceasta ar însemna că limbă n-ar mai putea urma evoluția societății și ar deveni repede inutilizabilă.

În realitate, tocmai faptul că sensul cuvintelor nu este determinat, o dată pentru totdeauna și cu strictețe matematică, ne permite să ne înțelegem între noi : nicio dată doi vorbitori nu înțeleg același proces exact în același fel, în toate aspectele lui, totdeauna este o diferență între modurile lor de reflectare a realității, ceea ce ar părea că trebuie să ducă la neînțelegeri ; și tocmai faptul că exprimarea este în oare-

care măsură aproximativă, că lasă un oarecare, joc în potrivirea ei cu gîndirea, permite ca oamenii să se înțeleagă totuși între ei.

La toate aceste avantaje ar vrea și ar trebui să renunțe limbile artificiale, ceea ce înseamnă că s-ar sărăci mijloacele noastre de comunicare. Iar dacă, pentru generalizarea unei limbi artificiale, s-ar aștepta sute și mii de ani, pentru ca limba artificială să se lege și ea în mod intim de realitate și să ajungă tot atît de complexă ca o limbă naturală, sîntem în drept să ne întrebăm : la ce ar servi toată această „revoluție”, dacă s-ar ajunge la aceeași situație ca înaintea ei ?

În concluzie: modificări subiective se pot introduce în limbă în anumite situații, cu anumite condiții. Aceste modificări pot fi de amănunt, iar în viitor ele vor putea fi, eventual, mai adînci decît cele cunoscute pînă azi. Schimbarea unei limbi naturale cu altă limbă naturală nu înseamnă negarea caracterului obiectiv al 'faptelor de limbă'. Iar modificări atît de adînci ale limbii în-cît, sub influența factorului subiectiv, să se înlocuiască limbile naturale cu o limbă artificială, nu sînt posibile astăzi și nu vor fi posibile nici în viitor.

CRONICA LITERARĂ „CRONICĂ DE FAMILIE" *)

II

S puneam că din cercul acțiunii, din clanul celor care luptă pentru putere intrăm în acvariu, în cercul stagnării. Aici dăm de adevărata pînză de fond a „Cronicii de familie", acele personaje tipice care reprezintă media statistică, acei eroi de a doua mîină, însă profund veridici și care semnifică prin 'diverse laturi descompunerea unei clase. În locul obsesiei puterii, avem obsesia supunerii față de personalitățile puternice. Aici apar „supușii", eroii mortificați al căror destin este să rămînă în umbră și să urmărească cu ochii înfrigați evoluția personajelor de prim plan; acum intervine Alexandru Cozianu, închis în el, măcinîndu-se din pricina legăturii nevastei sale cu Șerban Vogoride, Davida, fascinată de fala lui Șerban, căuțînd cu înfrigurare un stăpîn „*contemptor animus atque superbia*", tînărul Anghel Popescu profesorul de matematici al Davidei, sacrificat în mod absurd pentru o răzbunare de familie, Constantin Cozianu, care reeditează destinul șters al Davidei, autodistrugerea ei lentă, lonaș Hagiopol, umbră a umbrei, care își nimicește viața în umbra Constantinei, Seymoor, adversarul din duel al lui Bonifaciu Cozianu, ucis de spaimă înainte chiar de a primi lovitura fatală în duelul său cu Bonifaciu Cozianu; Eustațiu Cozianu, Eraclie Antoniu, hip-

notizat de „îngerul demon" Monica Mares ; Colette Arnotă, nimicită rapid de Dim. Cozianu, îmbătrînită de timpuriu, amanții Elvirei etc. Statistic, cele mai multe victime le fac marii Cozieni și marile amante. Sentimentul acesta de dependență stupidă față de ființe neputincioase și anoste aruncă un vâl de melancolie, o sugestie de tristă decrepitudine asupra acestei categorii, care constituie veritabilul fundal al „Cronicii de familie". La unii, debilitatea este ancestrală, reprezintă un destin iremediabil, la alții provine din accident. Realmente lumea aceasta se apropie de eroii unui Brătescu Voinești, cu aceeași fascinație elementară pe care o provoacă incapacitatea de acțiune, cu eroii umili și inadaptabili în felul lor, totul petrecîndu-se însă strict în cadrul aristocrației. Grosso modo, s-ar putea împărți „Cronică de familie" în „oamenii care trag palme", și cei care le primesc. La niveluri diferite, procesul se repetă : Carol I îi întinde „două degete" lui Bonifaciu Cozianu, acesta la rîndul lui întinde „două degete" cînd îl concediază pe lonaș Hagiopol. Invers: lonaș se simte cuprins de o indicibilă umilință în fața lui Bonifaciu Cozianu care se poartă grosolan cu el. La rîndul său acesta, deși își pusese în gînd să rămînă dîrz în fața lui

*) Vezi „Viața Romînească" nr. 3/1957

Carol I, se simte cuprins de un sentiment levantin de slugărnice. Bonifaciu tiranizează pe Cleopatra, aceasta la rândul ei pe Valter Apostolescu. Bonifaciu o pălmuește pe Cleopatra, pentru a-i infringe rezistența. Lascăr Cozianu o pălmuește pe Davida, aproape în aceleași împrejurări, pentru a-i notifica că supunerea ei este perpetuă. Dim. Cozianu o pălmuește pe Ida Gherson. Bătrînul Cozianu îl pălmuește pe Mihail Ipsilanti. A te lăsa pălmuțit este semnul unei debilități nevindicabile. Analiza excepțională a psihologiei „supusului” se vede mai ales în scoaterea în relief a caracterului stereotip, a monotoniei și uniformității unui Alexandru sau Eustațiu Cozianu. Paralelismul în destinele personajelor trebuie să întărească impresia de desfășurare mecanică, de inevitabilă repetiție și rigidă ierarhie. Lumea aceasta este lumea amanților de carton (Cesar Lascari), a celor măcinați de capriciile nevestelor (Eustațiu Cozianu), dovedind inevitabil aceeași lipsă de rezistență și de moralitate. În acest sens o evoluție surprinzătoare dar justificată psihologic este aceea a Davidei sau a diferiților amanți ai Elvirei. Fascinația pe care o exercită personalitățile puternice, este irezistibilă și caracteristică. În cadrul aceleași lumi se disting astfel două categorii care stau față în față în raporturi de subordonare. Primejdia reală devine și mai concretă, apăsarea aceluia univers sumbru de care ne lovim în „Cronică de familie” devine și mai palpabilă atunci cînd avem în față tabloul groazei care îl paralizează pe Seymour în fața lui Bonifaciu Cozianu, a umilinții de neînfrînt care îl cuprinde pe Ionaș Apostolescu sau a modului în care diferiții amanți ai Elvirei devin în scurt timp jucării ei. Apare concret și fenomenul de destrămare sufletească, de supunere totală și nenorocită neputință pe care îl are Davida în fața lui Cesar Lascari. Tot procesul acesta de pustiire sufletească, de violență și totală opresiune care covîrșește individul și-i pune pe umeri o povară de nesuportat

este unul din elementele fundamentale de atmosferă.

Cînd are loc alegerea apelor, care este punctul de bifurcare în care viața aruncă eroii într-un destin sau altul? Există o dialectică a vieții pe care o regăsim la diferite niveluri reflectată în copilăria sau în tinerețea eroilor. Se poate spune fără greș că Petru Duniitriu are geniu biografic, măiestria de a arăta jocul determinațiilor sociali și psihologici în orientarea vieții eroilor săi. Regăsim la majoritatea eroilor o aceeași evoluție, care marchează încă de la început în germene trăsăturile definiției: o perioadă adolescentină, plină de vexațiuni, de refulări, de incertitudini, însă în care se străvede de timpuriu „stofa” omului de mai tîrziu, perversitatea infantilă: maltratarea Eleonorei de către Elena Vorvoreanu („am să te omor”!), tiranizarea slugilor de către Dim. Cozianu, erotismul sadic al lui Ghighi Duca, viclenia ascuțită a Elvirei Vorvoreanu. Toți aceștia fac, într-un stil specific prin victimizarea subalternilor ucenicia luptei pentru putere; plăcerile tinereții constă tocmai în asemenea exerciții sadice, și ele implică printre altele însă și anumite gesturi generoase, tăiate brusc, la jumătatea drumului, O astfel de „greșală de tinerețe” o reprezintă și complotul antimonarhist în care, amestecați, mai toți eroii participă cu o lipsă totală de sentiment istoric și cu ușurința cu care intră într-o aventură galantă.

Maturitatea semnalează la toți eroii o soluție de continuitate, ruperea cu iluziile și cu vexațiunile tinereții, conștiința adîncă a celor trei adevăruri semnalate la început.

În spiritul romanului clasic, în „Cronică de familie” maturitatea este un prag peste care nu oricine poate să treacă iar de aici destinele se despart. Căderea lui Dim. Cozianu se realizează prin ruptura sa cu Fifi Oprescu, care semnifică în perspectiva dezvoltării sale o experiență necesară pe care trebuia s-o ducă pînă la capăt. În aceeași categorie, intră și campania militară a lui Bonifaciu Cozianu, peregrinările prin

Europa ale lui Șerban Romano în căutarea „metodei generale”, primele experiențe matrimoniale ale Elvirei, Cleopatrei, renunțând la raționalism, la iluziile tinereții. Șerban Romano se dovedește însă incapabil să abandoneze lenevia caracteristică și paralizantă a traiului prea îmbelșugat, lipsit de dificultăți. El reprezintă împreună cu Ghighi Duca talentele ratate ale acestei lumi, speranțele neconfirmate, ucise de traiul bun și de mentalitatea de castă. Prin Ghighi Duca și prin Șerban Romano intrăm de fapt în al treilea cerc al „Cronicii de familie”. Există într-adevăr o întreagă galerie intermediară de eroi care trăiesc în spatele frontului, pe liniile de acoperire unde experiențele sînt de mai mică intensitate, raporturile mai puțin încordate, veleitățile mai puțin agresive în ambițiile stinse. „Din noiăștia oamenii bine nu iese niciodată nimica. E prea obositor. De ce să te obosești dacă nu ești obligat? Puteam ajunge om mare. Dar de ce să devin, n-am bani?” Filozofia lui Ghighi Duca se aplică pînă la urmă și studiosului în tinerețe Șerban Romano, presupusului pictor Gogu Apostolescu sau afemeiatului Cesar Lascari. Prin aceștia „Cronică de familie” intră în lumea barurilor, a „mazetelor” și a chelnerilor, cu nopțile pierdute în beție sau la cărți, cu lungi și cinice discuții filozofice gratuite, care nu angajează la nimic dar care fixează în formule memorabile mentalitatea unei clase. Lumea aceasta este dominată de obsesia erotică. Și autorul folosește din plin prilejul de a crea ample tablouri ale destrăbălării și viciului cu acea putere de evocare și descriere a amănunțelilor care va asigura astăzi cercul variat de cititori iar mîine o incontestabilă valoare documentară. Pe această linie, Petru Dumitriu reînvie tradiția nuvelei-ioi-ionet, în sensul cel mai bun al cuvîntului, cu interesul fixat deopotrivă asupra subiectului „forte” care te ține cu răsufarea tăiată, cit și asupra pitorescului violent al detaliului. Nuvelele cuprind o caracterologie, minimă, însă sugestivă și precis localizată. Pătrundem în alcovuri regale, în

barurile de prim rang, în cele mai selecte case ale Bucureștilor anului 1940 cu garanția documentației exacte și a intuiției exacte a atmosferei, însoțit, de un comentariu prob și calificat artistic, prin intermediul unei narațiuni de calitate.

Oricît ar părea de ciudat, tocmai prin acest cerc lumea moșierimii și aristocrației se învecinează cu lumpenproletariatul. Este vorba de aventurieri și trișorii, de afaceriștii și șantajisții care mișună în „Cronică de familie” și care se mișcă cu aceeași dexteritate în lumea Ghiculeștilor și în lumea lui Fifi Oprescu. Este vorba de prostituțiile de înaltă clasă (Riri Duca, Monica Mareș, Elvira Vorvoreanu) și care se aseamănă atît de izbitor cu o Fifi Oprescu sau cu o Gabriela Ionescu. Este vorba de gratuitatea și lipsa totaia de prudență cu care ultimul Lascari cade pradă unei metrese de rînd. (Gabriela Ionescu). Este vorba în sfîrșit, de capacitatea maximă de adaptare pe care o dovedesc unii din eroii „Cronicii de familie”, un Titel Negruzzi, Ionaș Apostolescu. În momentul în care, răsturnați din tabieturile și din posturile lor, își descoperă subit vocații negustorești și se aliază cu o rapiditate maximă, expeditivă, la maniera „aristocratului proletar”. „Boieri vechi și noi” păstrează în acest sens o mare valoare documentară.

Din păcate, în primele două volume tocmai asupra acestui aspect al „descompunerii” unei clase, nu insistă autorul. În condițiile societății romînești, „balzacianismul” oglindește de fapt specificul dezvoltării noastre, adică nu ruina totală a aristocrației, ci „coaliția monstruoasă”. Lucrul acesta îl are de fapt, în minte, Petru Dumitriu, cînd dezvoltă întreaga linie a Lascariilor în postura de „aristocrați îmburgheziți”, bancheri și cămătari, sau cînd introduce aristocrați de a doua mînă, provinciali ca părinții lui Pius Dabija sau familia Dumitriu. În primele două volume există însă în prea mare măsură cercul îngust, iar boierimea organizată în gașcă monopolizează, împotriva adevărului obiectiv, scena istorică. Nu e vorba aici pur și

simplu de proporții, de „spațiu” acordat acțiunii burgheziei. Există totuși o burghezie care pe plan social și politic ia din ce în ce mai mult frânele în mână și cu care aristocrația pertractează. Nici un ecou al acestui fenomen social nu se vede în „Cronică de familie”. Ba mai mult, există o disproporție continuă, un fel de disparitate, în modul în care autorul vede respectiv burghezia și moșierimea. Cel mai de treabă burghez este mai ticălos decât cel mai venal aristocrat; matroana burgheză este infinit mai trivială decât cea mai exhibiționistă dintre prostituatelor aristocrației. Există o tipologie a aristocratului decăzut, care-și păstrează cu cea mai mare obstinație și în cele mai grele împrejurări insignele nobilitare, devenind mai simpatic decât nepmanul prosper. Așa cum bancherul burghez Gherson este mai puțin șmecher, mai puțin priceput în afaceri decât Lascari, tot astfel și burghezul declasat este cu o treaptă mai jos decât aristocratul declasat. Primul este venal, al doilea este o lichea simpatică, primul cupid și plin de un orgoliu trivial, al doilea nonșalant, galant și lipsit de meschinărie, capabil uneori chiar de gesturi generoase. Există ceva mitocănesc în mai toate femeile burgheze. O viclenie insidioasă „figănească” unește pe Leon Popescu, concurentul lui Bonifaciu Cozianu cu Fănică Niculescu, doctor philosophiae al universității din Munchen, de Ghiță Niță care „lezează prin vulgaritate sensibilitatea lui Romano”,¹⁾ de Fifi Oprescu care lezează prin vulgaritate sensibilitatea lui Dim. Cozianu, sculptorul Bîrlea care lezează prin concepțiile stranii despre artă sensibilitatea artistică a lui Pius Dabija. În „Cronică de familie” antipatia față de burghezie se exprimă în forme infinite mai violente, (ia aspectul de dispreț) în raport cu ura față de aristocrație.

¹⁾ Citez după „Index al personajelor „Cronicii de familie”, ale cărui formulări redactate de Geo Șerban și verificate de autor prezintă astfel o dublă garanție.

MOMENTUL BALZACIAN AL „CRONICII DE FAMILIE” : „FUGA”, „BOIERI VECHI ȘI NOI”.

Momentul în care „Cronică de familie” capătă o alură curat balzaciană este volumul III, când autorul dezvăluie pe toți eroii într-o nouă ipostază. În ultima parte a „Cronicii de familie”, după ce întreaga orînduire a Cozienilor și Lascarilor se prăbușește, apar cîteva personaje balzaciene sau mai bine zis unii din eroii Cronicii iau o alură balzaciană. Ideea de la care pornește autorul este fecundă și cu adevărat creatoare. Autorul urmărește să verifice, să descopere în ce măsură o împrejurare capitală, care răstoarnă radical viața eroilor săi influențează comportarea lor fundamentală : unii rămîn întregi, și își dezvoltă într-o nouă ipostază vechi caracteristici; ei de fapt rămîn la fel, neschimbabți în ciuda împrejurărilor schimbate, corespunzînd și acum formulei de totdeauna. Așa trec prin „Fuga” și „Boierii vechi și noi”, Ionel Haralamb și Alexandru Lascari și întreg clanul care se adăpostește în mansarda din Culmea Vechi. Alexandra își continuă existența cu plăcerile blînde, tihnite, lipsite de mari dureri și bucurii, cu micile ei tabieturi, cu o imensă și senină neînțelegere a celor ce se întîmplă. Purtînd un fileu cu cartofi mărunți, Alexandra rămîne identică cu ea însăși și, prăbușită materialicește, continuă mașinal micile ei îndatoriri și conveniențe și devine în cele din urmă o victimă a celor mai grosolani profitori. La Șerbănică, la Doamna Hrisoverghi, această constanță ia un aspect de ramolism. De aceea ei se prăbușesc lamentabil, incapabili de cel mai elementar efort de adaptare, profund semnificativ în veridicitatea lor umană, murind inconștient, fără durere, cu o resemnare oarecum senină și imbecilă. Neschimbat și gentlemanlike rămîne și Titel Negruzzi, dezinvolt și galant, făcînd conversație de astă dată damelor burgheze (de pe urma cărora trăiește), acestea fericite că la rîndul lor pot să „snobeze” suratele mai puțin noro-

coase, fără perspective de „foști”. O lume întreagă de mici burghezi, relativ cu stare, „boierii noi”, cristalizează în jurul vechilor aristocrați un sistem nou de relație inedit, acceptați de aceștia din urmă, deveniți abordabili prin forța împrejurărilor, cu condescendență, alcătuind ceea ce am putea denumi „high-life-ul” perioadei de tranziție. Cu un adevărat ochi de creator, Petru Dumitriu a consemnat în cel mai perfect spirit balzacian un real fenomen de mobilitate socială ; cum pe baza celei mai ciudate și pestrice amestecături (funcționari de cooperativă, aristocrați pe diferite trepte de adaptare, medici cu clientelă și fumuri nobiliare etc.), se naște o lume deosebită, care se vrea la fel de rigidă în convenții și amatoare de „mondeneități distinse”, la periferia căreia continuă să se întâmple micile drame caracteristice păturilor intrate în noua componență : adulterele doamnei doctor Eremia, prostituarea și dispariția subită a Lenei Lascari, coborâtoare din viță domnească, furtul bijuteriilor lui Cezar Lascari, fuga lui Qaby Ionescu cu peștele ei Bobel Stoica, „declasarea” surprinzătoare a lui Marion Lascari, franțuzoaică adusă de la Paris de Șerban Lascari, și care după ce-și îngrijește cu devotament soțul, se recăsătorește și se angajează dactilografă de limbi străine, în sfârșit pieirea fără nici o urmă, fatidică, simbolică, halucinantă („moarte de cîine rîios”) a lui Cezar și a Alexandrei Lascari, *marii naivi* (în sensul istoric, naivitatea unor oameni „care n-au înțeles, nu înțeleg și nu vor înțelege niciodată nimic”) ai „Cronicii de familie”. Un vînt de nebunie colectivă, (nebulia unei clase care-și vede sfârșitul apropiindu-se cu pași repezi) tratată însă realist și psihologic menține narațiunea pe linie balzaciană, contrastînd cu tratarea naturalistă, clinică a cazurilor izolate din primul volum al „Cronicii de familie”. Alături de eroii care se „frîng” sub presiunea evenimentelor, incapabili de adaptare, împinși de o constanță fatidică și absurdă, apar — zugrăvite în aceeași autentică tradiție balzaciană — și acei protagoniști ai

Cronicii pe care răsturnarea socială îi aduce la suprafață, îi modifică structural. Atunci cînd scriitorul ne zugrăvește procesul de adaptare al vechilor potentăți și al marilor doamne, cînd un Gogu Apostolescu pe care îl clasase anterior trișor și băiat monden își descoperă dintr-o dată talente de negustor, făcînd afaceri pe pîcior mare la cooperativă, fără să fie răsturnat de nici o viitoare, intrînd și ieșind din pușcărie ca de la el de acasă, despuind-o pe Elvira de bijuterii cu o seninătate angelică și apărînd triumfător în cele din urmă cu mașina la scară.

Dar ceea ce reprezintă un adevărat tur de forță, din care scriitorul iese învingător este prezentarea acelei psihoze colective, „psihoza așteptării” întemeiată pe profeții extravagante și pe iluzia absurdă a „schimbării lucrurilor” și care determină la diferiți reprezentanți ai clanului „Cronicii” atitudinile cele mai fantastice, cele mai subit anormale: „Și astfel doamna Basarab-Comnen vindea un covor de Șiraz din veacul al XVIII-lea la a doua sută parte a valorii lui reale, și trăia din prețul lui două zile și încă una pînă la prînz, cînd i se isprăveau banii, dar avea grijă să vîndă o tapiserie flamandă din veacul al XV-lea la ora unsprezece și ceva, așa că putea mîncea la prînz la restaurant, și mai trăia patru-cinci zile. Atunci începură să curgă porțelanurile vechi, covoarele de Orient, mobilele scumpe, tablourile, cristalurile, argintăria cu steme, vîndute la orice preț, numai să se vîndă repede, și să apară banii imediat, căci era nevoie de ei pentru o nouă serată, ca să se întrețină buna dispoziție pînă la „schimbarea lucrurilor”. Alături de descrierea talciocului din „Scrinul negru” acest tablou fixează pe pînza epică un moment într-adevăr inedit, plin de semnificație din istoria ultimilor ani.

MOMENTUL POZITIV AL „CRONICII DE FAMILIE” : „DATORIA”, „SALATA”.

Ideea că adesea omenia se ascunde sub aspectele aparent cele mai deficitare ale speciei umane, este o idee familiară lite-

raturii române moderne (Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Brătescu Voinești, Marin Preda). În literatura universală ideea aceasta a căpătat o și mai mare pregnanță în lumina contemporaneității recente. În legătură cu aceasta a căpătat o deosebită răspundere așa-zisa literatură a „supusului”, a omului care crede orbește într-o idee dovedită pînă la urmă a fi un „bluff”. Dacă preamărirea robotului a constituit unul din titlurile de glorie ale literaturii fasciste, exaltînd mistica șefului și a credinței oarbe, la aceasta s-a răspuns printr-o disecare multiplă, raționalistă a conformismului, lașității și bigotismului micului burghez (Thomas Hardy, Heinrich Mann, Franz Werfel). Problema „datoriei” a căpătat astfel o deosebită pregnanță în literatura burgheză. Poate fi oare considerată necesară înțelegerea unei datorii în afara sau cîteodată chiar în ciuda convingerii, a unei datorii care se cere înfăptuită cu orice preț? Este totdeauna un prost cel care crede orbește într-o idee, cel care se supune bucuros unei discipline oarbe, cel care merge pe linia îndeplinirii necondiționate a datoriei? Răspunsul la această întrebare nu este atît de simplu mai ales dacă ținem seama că în epoca contemporană s-a întîmplat ca mase mari de oameni să creadă în idoli care nu sînt idoli. Este problema pe care o pune Petru Dumitriu în două din nuvelele „Cronicii de familie”: „Salata” și „Datoria”.

Eroii acestor nuvele descind din cel de al treilea cerc de personaje și, din punct de vedere etic, sînt cei mai însemnați. Ei sînt cei care sînt la cheremul oamenilor care au putere dar care nu sînt dispuși să întindă obrazul. Cei care opun rezistență, chiar dacă la început se încovoie. Cei care se trezesc la jumătatea drumului, cu riscul de a atrage atenția atotputernicei santinelle: locotenentul Friedman, Stere, căpitanul Dumitriu, locotenentul Stahl. Este semnificativ că cu obișnuita sa intuiție a localizării eroilor, Petru Dumitriu a ales de data aceasta ca un cîmp de des-

fășurare a demonstrațiilor sale, lumea cazonă, mediul militar, care teoretic ar reprezenta cea mai directă antinomie a noțiunii de curățenie sufletească (și fizică). Murdăria crasă, grosolănia, incuria, familiaritatea mojicească și gluma sordidă — acestea sînt cîteva mijloace sigure cu care „marea mută” abrutiza cu efect sigur masele de rezerviști. Dar ce lucru curios! Personajele cele mai vibrante, mai luminoase din „Cronică de familie” ies tocmai din acest mediu. Cele mai idilice scene se petrec în atmosfera îmbîcșită de fum și de beție a popotelor, în lazarelele grețose de etapă, în lumina vînată a gărilor improvizate, etc. O murdărie crasă, fizică, înconjoară pe eroii favoriți. Contrastul devine cu atît mai expresiv. De aici, din rîndurile „marei mute” vin manifestările de protest; tocmai de la ceea ce trebuia să fie bastionul orînduirii burgheze țîșnește strigătul de revoltă. Iar oamenii care descoperă că „există”, care tind la demnitatea lor sînt pe jumătate roși de somn și de nopți pierdute în tranșee, sau cei care stau izolați în fundul celulelor. Tocmai în murdăria frontului oamenii devin mai curați. Intenția simbolică este evidentă. Spiritul învinge magma, întunericul și haosul.

În „Cronică de familie”, deci, un ocean de umbre și de crime, iar în mijloc o mare pată de lumină tocmai cînd ne așteptăm mai puțin. Cele cîteva nuvele: „Datoria”, „Augusta”, „Salata” nu împlinesc numai o lacună formală: necesitatea eroului pozitiv. Nu e vorba numai de a da o replică, a contrapune o altă lume, lumii Cozienilor. Problema morală vastă, întruchipată concret în problema datoriei pe care o implică aceste nuvele este: este posibilă o altă viață, o altă concepție asupra vieții, care să nu fie falimentară, mai valabilă, mai solidă în fundamentarea ei practică nu numai teoretică, ca cea pentru care singurul idol rămîne puterea?

Răspunsul la această întrebare este greu de dat. „A fi deștept” raționează generalul Ipsilante, făcîndu-i căpitanului Dumitriu teoria (și tactica) carierismului, înseamnă

a-ii foioși calitățile pentru a ajunge cât mai sus". Conform unei asemenea teorii, cu calitățile sale, căpitanul Dumitriu era *dator* să fie lichea, să facă pe placul superiorului, să-și calce convingerile, să nu se împiedice de asemenea lucruri veniale ca umanitate, cinste, atunci când era vorba de cariera sa. Ipsilanli admite în extremis eroismul (în anumite condiții — acesta poate aduce glorie), însă nu admite scrupulele etice. A fi moral, sau numai a-și pune convingerile mai presus de interese, sau cel puțin a avea convingeri înseamnă a fi „dobitoc”. Cilibia, Turtureanu, locotenentul Spahiu, în sfârșit toți care trebuie să *judece* cazul Dumitriu raționează la fel. Pentru ei, căpitanul Dumitriu acționează fără pic de șansă de succes, mergând sigur la pierdere, și pe deasupra gestul său este inutil, căci la urma urmei, bulgarii tot vor fi executați. Din punct de vedere pragmatic (punctul de vedere al tuturor eroilor discutați până acum), atitudinea căpitanului Dumitriu frizează absurdul. Este un protest zădărnice, și care vatămă propria persoană : a lupta împotriva curentului, este tot atât de absurd ca și a „scuipa împotriva vîntului”. De aceea nimeni nu are un complex de inferioritate în fața căpitanului Dumitriu pur și simplu pentru că gesturile gratuite nu inspiră nici admirație, nici invidie. (Tn schimb : milă.) Cu satisfacție ironică este așteptat deznodămîntul fatal, inevitabil. Experiența căpitanului Dumitriu se desfășoară în cele mai rele condiții : „necesitatea interioară” nu numai că se dovedește dezavantajoasă, dar pur și simplu inutilă.

Pe un alt plan, se desfășoară experiența locotenentului Stere, eroul episodului „Datoria”. Eroul plutește în plin absurd : o coincidență stupidă amenință să-l ducă la moarte. Sfârșitul este inevitabil fiindcă aparențele se înlănțuiesc într-o argumentare logică, indiscutabilă. Și totuși totul are o bază strict reală. Dar chiar dacă nu ar fi așa, eroul va trebui să cadă. Ideea că în 1917, comandamentul trupelor române căuta neapărat o ocazie pentru a

condamna pe cineva la moarte pentru dezertare, cu scopul de a da un exemplu pe întreaga armată, căutînd astfel cu orice preț o victimă, nu este o pură invenție a autorului. În 1948, ziariștii americani Thomson și Daininger au constatat că singurul soldat american executat pentru dezertare în timpul celui de al doilea război mondial și primul de la războiul de Secesiune, a fost un tînăr cu totul nevinovat, care se rătăcise de trupa lui în timpul retragerii din Ardenes. În iarna anului 1945, în cursul ultimei ofensive a trupelor germane pe frontul de apus, comandamentul american avea intenția de a da un avertisment numeroșilor soldați americani care părăseau linia frontului, ascunzîndu-se la Paris și care nu voiau să-și piardă pielea, în ultimul sfert de oră al războiului. Un proces a fost înscenat atunci unui „șap ispășitor”, o curte militară a condamnat și generalul Eisenhower a semnat o sentință, de care niciunul dintre cei care cercetaseră cazul nu au fost convinși. Este ușor de văzut că problema pe care o atinge acum Petru Dumitriu este specifică lumii capitaliste moderne.

Spre deosebire de căpitanul Dumitriu, locotenentul Stere, cel care este împușcat pe degeaba pentru pretinsa complicitate la evadarea colonelului Duca, inspiră în cercurile ofițerești mai mult simpatie, chiar compătimire. De data aceasta, fiecare simte că pe capul omului a căzut o năpastă, care putea să se abată tot atât de bine asupra fiecăruia din ei : o acuzație neîntemeiată. În „Datoria” intră astfel în funcție o altă coordonată : aceea a solidarității umane. Locotenentul Stahi refuză să conducă plutonul de execuție (iarăși un gest absurd, căci cineva va trebui să conducă) și este trimis disciplinar într-un lazaret de exantematici. Moartea locotenentului Stere, dezlănțuie un șir întreg de reacții în lanț : locotenentul Friedman, revoltat încă înainte de „războiul murdar” apucă un drum revoluționar. La Stahl reacția de curaj apare *din frică, din lașitate* (iarăși o reacție caracteristică eroului literaturii moderne), spre deosebire de

ceea ce se petrece în literatura iraționalistă, reacția lui Stahl este inteligibilă: Stahl este incapabil să vadă sînge vîrsat.

În „Datoria” e vorba de sigur de o demonstrație tezigă: anume că omul care se subordonează conștient unui obiectiv meschin și ridicul, sau care crede într-o idee care se dovedește în cele din urmă a fi un bluff nu devine prin aceasta el însuși meschin sau ridicul. În anumite condiții, a crede în ceva înseamnă a fi superior aceluia care nu crede în nimic. Această cugetare a lui Friedman sună astfel ca o replică semnificativă la demonstrația relativistă a lui Fănică Niculescu. Locotenentul Stere crede în ideea sublimă de patrie și de dragul acesteia îndeplinește sarcini mărunte, rutiniere, respectă *consemnul* chiar dacă vine în conflict cu opinia proprie. E o autolimitare voluntară, nu lipsită de o oarecare măreție: limitarea propriei libertăți de dragul unui ideal înalt.

Dar ideea de patrie este o entitate complexă: patria este patria capitaliștilor, a moșierilor, ea este reprezentată de farsorul și trădătorul Duca, de nulitățile de la curtea marțială. Într-un anumit fel, Stere ar fi trebuit să știe aceasta. Căci la o asemenea concluzie mai mult sau mai puțin limpede ar fi trebuit să ajungă orice om cu mintea rațională și cinstit. Deznodămîntul tragic survine tocmai fiindcă ideea de patrie întrupată și formulată de *oameni vii*: suveranul, Brătianu, colonelul Duca este degradată în practică. Disciplina oarbă a lui Stere vine în conflict cu rațiunea și, la început, o escamotează; pe calea pertractării, Stere alunecă ca pe o pantă fatală din concesie în concesie. Dar Stere se prefacă că nu vede aceasta. Colonelul este chiar idolul care concretizează ideea abstractă; în concepția lui Stere el încarnează competența militară și onoarea armatei române. Locotenentul acceptă chiar evidentele erori tactice ale comandamentului presupunînd că nici el și nici colegii săi nu au perspectiva necesară pentru judecarea în ansamblu a situației. El impune chiar cu strășnicie o retragere catastrofală a arma-

tei. Desigur psihologia, este în mare măsură artificială, căci nu se poate concepe un ofițer atît de naiv chiar cu circumstanțele atenuante pe care i le conferă autorul. Filozofic însă problema nu rămîne mai puțin interesantă și Stere reprezintă una din valențele eterne ale naturii umane. Căci idolul nu este idol. Idolul dezertează. Idolul duce tratative cu dușmanul peste capul inferiorilor. Marile decizii tactice cu înțeles ascuns se dovedesc a fi expresia simplei lașități. Tragedia locotenentului Stere nu mai este tragedia unei idei ca la Gelu Ruscanu, este tragedia care provine din nimicirea idolului, este o tragedie modernă. Meschină în felul ei, tragedia lui Stere nu este însă mai puțin semnificativă, devine o *polemică cu mentalitatea prometeică*, căci, — și aceasta este demonstrația cea mare a nuvelei, — niciodată nu este prea tîrziu ca să-ți reabilitezi conștiința.

Stere este a replică dată literaturii existențialiste, un erou în adevăr modern, aruncat însă brusc în miezul relațiilor umane. Este aici tragedia omului care își ratează destinul, pe plan fenomenal, însă și-l realizează pe plan moral. El repetă într-un fel drama lui Apostol Bologa, însă din punct de vedere epic trebuie spus că, cu excepția momentului decisiv — momentul dinaintea execuției — nuvela lui Petru Dumitriu este inferioară romanului lui Rebreanu. Deasemeni este îndoielnică demonstrația autorului, că, prin acest ultim act sufleteș, prin revelația finală Stere este absolvit de toate păcatele sale.

Mai realizat din punct de vedere epic, și mai interesant ca erou pozitiv este locotenentul Friedman. Cu o concepție istorică asupra vieții, Friedman trăiește din plin și nu simplist — problematica omului modern: dilema alegerii între bine și rău. Morala pe care o desprindem din destinul lui Friedman este că nu este de ajuns să găsești calea, trebuie să existe și condiții istorice pentru a o realiza. Friedman moare pentru participare la putsch-ul anti-monarhic. Din păcate, Petru Dumitriu nu a speculat suficient acest moment excepțional din punct de vedere epic și „August

ta sau Marșul Nupțial" concentrează în sine în mic calitățile și defectele „Cronicii de familie” : excepționala capacitate de invenție epică, de fabulație, dexteritatea deosebită de a construi un subiect „tare”, însă lînchezala în dezvoltarea *tipologică* a ideii de bază, în crearea de tipuri pe baza temei și subiectului. Rămîn însă izolate replici fundamentale care caracterizează fulgerător o situație. Înjurătura disprețuitoare a lui Brătianu, anunțat de descoperirea complotului este semnificativă și subliniază brutal disprețul definitiv, imens, pe care protagoniștii luptei pentru putere îl au pentru „dobitoci”. Căci ce foloase putea trage Friedman, decorat cu „Mihai Viteazul”, pentru acte de eroism? Să ajungă „sus”, cum năzuia Fănică Niculescu? El, un străin? Peste puțință în situația lui, Să răstoarne regimul? Pentru lumea Lascarizilor și Cozienilor, Friedman este un dobitoc dublat de un naiv.

Am văzut că și Cozienii pot avea micile lor revoluții : Dim se însoară cu Fifi Oprescu, Șerban Romano compătimizește o strașnică demoazelă de mahala. Izabela Giurgea Roșcanu pornește pe front ca infirmieră (personaj cu totul șters din punct de vedere epic). Dar acestea sînt, sau trebuie considerate păcate ale tinereții, care cu timpul se iartă. *Infernul* se păstrează rigid. Cei care îl depășesc, nu mai pot rămîne în el, trec de la sine în purgatoriu.

Cu excepția lui Pius Dabija, pe care îl vom analiza la urmă, am încheiat cercurile concentrice ale „Cronicii de familie”. Calitățile considerabile sar în ochi ; lipsurile izbesc de asemenea. Lumea „Cronicii de familie” rămîne totuși un univers închis, fără comunicație exterioară. Dacă în „Bijuterii de familie”, țărani joacă un rol activ și sînt zugrăviți sobru (nu mai insistăm : analiza „Bijuteriilor de familie” s-a făcut de nenumărate ori), în „Vînt de martie”, țărani apar în calitate de figuranți.

În afară de motivele pe care le-am expus în cursul analizei, tablou de epocă „Cronică de familie” devine și prin excepționala putere de evocare a atmosferei din 10—V. Romînească, /ir. 4

ultimii 60 de ani din țara noastră. Orașul romînesc, mai ales capitala în ultimele decenii ale secolului trecut, Bucureștiul dintre cele două războaie mondiale și-au găsit un evocator de prim rang. Există o bogăție de informații, o capacitate de a fixa în cîteva trăsături un aspect tipic al vieții noastre urbane, o tendință de a urmări pe diverse planuri, pornind de la modă și terminînd cu arhitectura, stilul epocii. Un mare talent de reconstituire se vedește mai ales atunci cînd — aidoma lui Cuvier — pot recrea întregul din cîteva rămășițe, sau mai bine zis din cîteva sugestii. Atmosfera anilor 1950 s-a fixat în „Drum fără pulbere” prin cîteva imagini de neuitat (drumul pe calea ferată către Constanța, viața specifică de șantier, etc). În „Cronică de familie” găsim repertoriul cel mai complet pe care-l avem pînă astăzi al distracțiilor, gusturilor și ocupațiilor protipendadei bucureștene între 1880—1950. Un mare simț al arheologiei și o veleitate de istoric dă „Cronicii de familie” o mare valoare documentară. Așa cum s-a scris despre Parisul în romanele lui Balzac, la fel se va putea construi de către generațiile viitoare Bucureștiul la mijlocul secolului XX, după „Cronică de familie”. Autorul cunoaște cu exactitate uimitoare șlagărele la modă (în diferite epoci), influența pe care a avut-o asupra Bucureștenilor voga succesivă a diferiților actori de cinema, și fixează cu exactitate amploarea ecoului pe care diferite evenimente politice au avut-o asupra opiniei publice. Aceasta este deja operă de istorie. Tocmai de aceea sînt cu atît mai de neiertat inadvertențele prezentate după o cunoaștere aproximativă a faptelor. Cîteva expresii din limba engleză, întrebuintate pentru culoare locală de către Cozieni au un înțeles diferit de cel care reiese din context. Istoricește, momentul rebeliunii legionare nu se situează în epoca în care armata germană se concentrează în vederea agresiunii împotriva Iugoslaviei. Pe această pretinsă coincidență, Petru Dumitriu construiește un episod în cariera lui Dimitrie Cozianu în care Robert Faber, omul de afaceri hitlerist își terorizează con-

vivii cu imaginea trupelor care converg către granița jugoslavă. În realitate guvernul regal de la Belgrad a păstrat cele mai prietenești relații cu Reichul hitlerist pînă la 27 martie 1941, cînd guvernul Simovici venit la putere în urma presiunii populare refuză adeziunea la pactul tripartit. Agresiunea contra Jugoslaviei se pregătește între 27 martie și 9 aprilie și nu în ianuarie așa cum apare în nuvelă. De asemenea pînă în februarie 1941 n-au existat nici un fel de trupe germane în Bulgaria.

O APOTEOZA CARE DESCHIDE DE FAPT O CONTROVERSA : PIUS DABIJA.

Orice întreprindere umană se încheie prin moartea autorului. Eșecul îl pîndește de la început și îl învinge treptat. Poezia, creația artistică, între alte activități poate să fie considerată ca un mijloc, ca o încercare temerară de a pune un capăt corozivii răbdătoare și fatale a timpului. Opera de artă devine un substitut plasat de către creator între el și durată. Prin operă, creatorul devine intangibil. Identificîndu-se pînă la autosuprimare cu eroii săi, Balzac și-a mobilizat toate energiile pentru singura luptă care contează: lupta contra timpului. Aceasta este ideea fundamentală care stă la baza trilogiei.

Pius Dabija intră deci în familia descriasă a marilor personalități puternice și structural vorbind, este înrudit cu Bonifaciu și cu Dim. Cozianu (gustul forței, sentimentul unicității). Spre deosebire însă de Cozieni, însă sub presiunea împrejurărilor sociale, înzestrat cu o sensibilitate excepțională, el are conștiința vanității gloriei politice, depășește mentalitatea lui „Le Tout-Bucarest”, orizontul clasei sale. El vrea să realizeze în artă, să intre în posteritate orientînd tocmai aici toată vitalitatea sa, *ereditară* prin familie. El reprezintă latura *pozitivă* a luptei pentru putere fiindcă se realizează în ceva permanent. E și el un monstru, cum îl definește Rafael Oheorghiu, un monstru al creației însă, care, aplecat asupra propriei sale persoane,

nu poate suporta obiecții, întocmai ca Bonifaciu Cozianu.

Cel care se opune Cozienilor în „tine-rețea” lui Pius Dabija nu mai vine astfel din afară lumii „Cronicii de familie”. Strănepotul Sofiei von Bondman încheie lunga coloană, răscumpărînd prin virtuțile proprii păcatele ereditare. El este replica lui Gogu Apostolescu, pictorul trișor, celălalt talent al familiei, care renunță la artă fiindcă după logica clasei sale — nu mai poate crede în nimic. „Nu e ceva serios arta, nimic nu e serios de altfel, mon cher, absolut nimic”. Pius Dabija rupe cu clasa din care descinde tocmai pentru că rupe cu scepticismul și fiindcă își dă seama de precaritatea și zădărnicia „puterii”, a carierei și a onorurilor. El își pune aspirațiile într-o întreprindere care tinde să supraviețuiască individului și pe care moartea nu o poate anula. Tocmai de aceea lumea sa îl consideră un „ratat”, un „dobitoc” în genul căpitanului Dumitriu. Dar spre deosebire de acesta, Pius' posedă calitățile „marii personalități” și prin încăpățînarea, pasiunea și uriașa sa capacitate de muncă modifică fundamental perspectiva, rupe cu fatalitatea care plana asupra „nesupușilor” din „Cronica de familie”. Etapele maturizării sînt reluate aici dintr-o perspectivă nouă și Pius rezistă la trei presiuni fundamentale care tind succesiv să-l facă să-și trădeze vocația: 1) ostilitatea familiei și a mediului provincial care ia forme violente ostracizîndu-l la periferia lumii Cozienilor (condiție favorabilă care facilitează ruptura); 2) presiunea condițiilor din „ucenicia” artistului; 3) presiunea mediului artistic de maturitate, care încearcă să abată căutările înspre fîgașul steril al artei moderne. Din întreg ciclul anilor de „ucenicie” cea mai convingătoare parte este aceea în care autorul reconstituie atmosfera înăbușitoare a vieții artistice oficiale hitleriste. Prin cîteva conversații, prin descrierea siluetei gigantice, țapene, greoaie ale statuilor profesorului Bruckstatten, este scoasă din plin în evidență, mentalitatea filistină, obscurantistă, pretențiozitatea găunoasă, consecințele absurde ale rasismu-

lui în artă, degradarea și alterarea gustului artistic. Dezbateră în jurul artei moderne — care ocupă cea mai mare parte a nulei este complet needificatoare. Identificată cu formele extreme ale modernismului, cu arta abstractă (nuvela conține și o critică violentă la adresa lui Brîncuși)', arta modernă este opusă în întregul ei realismului ca o noțiune antagonistă, fără a se vedea lupta dintre cele două culturi, cele două tendințe ale progresului în artă. Argumentul cel mai puternic este faptul că operele umanismului antic și renescentist sînt neegalate: un „uriaș" alături de ființe asexuate. Însă existența unor culmi neegalate nu implică negarea progresului. Descoperirea propriei originalități prin reîntorcerea la renaștere poate fi calea unuia sau altuia dintre artiști, însă nu reprezintă o soluție a problemelor artei contemporane. Chiar căutările creatoare ale lui Dabija sînt extrem de simpliste și el se oprește pînă la urmă la alegorii, la figuri de alergători, la o serie de proiecte puțin grandioase, și care respiră un anumit epigonism. Dezbateră artistică este inițial viciată fiindcă autorul ne pune în fața unei false dileme: ori arta abstractă ori imitarea renașterii. Dar arta modernă nu poate fi privită numai în manifestările decadente, nu poate fi în întregime considerată o pledoarie antirealistă. Despre modul caricaturizat, unilateral în care se desfășoară dezbateră în jurul artei moderne îl oferă comentariul despre dansul modern din „Cariera lui Dimitrie Cozianu"... Dansa unul din dansurile pe care le-a născocit civilizația europeană din veacul al XX-lea și care se deosebesc de cele din veacul al XVIII-lea și al XIX-lea, într-un fel uimitor și semnificativ. Gravitatea, grația și eleganța dansurilor de curte, ca și veselia naivă și robustă a dansurilor țărănești nu mai există în apusul Europei și în excrescența ei americană... Valsul, dans al țărănilor din Tirol, mazurca, polca și cadrilul, dansul țărănilor și boierilor polonezi, sînt ultimele din cele legate de tradiția europeană... Tangoul, inventat în bordelurile din Buenos Aires, conga, rumba și samba, dansuri ale unor popoare primi-

tive, modificate după gustul dement și trist al barurilor nord americane, sînt dansurile civilizației europene de la mijlocul veacului al XX-lea..." Penibilă diatribă! Căci dacă este vorba de „boogie-woogie", de „be-bop", de „rock and roll", ea se poate justifica: „Muzica monstruoasă făcută numai pentru nervi, intimitatea grosolană... sînt paralele cu izbucnirea erotismului și iraționalismului în literatură, cu numele îndoielnice date parfumurilor,... simptome ale unei societăți care se desăgrea, ce va cunoaște o transformare egală cu dispariția și apariția alteia noi, egală cu transformarea omidei în fluture, a gheții în apă" etc. Dar tangoul? Conga? Rumba? Trebuie să fii lipsit de simțul humorului pentru a le considera în 1956 expresia monstruoasă a „iraționalismului", a „descompunerii societății burgheze". Ne plac sau nu ne plac, ele sînt dansurile secolului XX, au cucerit globul, se deosează la Peking ca și la Buenos Aires, la Manilla ca și la Alma Ata și au o universitate pe care n-a atins-o nici mazurca, nici menuetul: au universitatea pantomimei sau a motorului cu benzină. Orice desființare prin decret este imposibilă și nu avem decît să le stilizăm, să le curățim artisticeste. Chiar dacă în raport cu valsul sînt tot atît de vulgare ca tramvaiul în fața diligentei, nimeni nu a propus să repunem în circulație diligentele. De altfel țărăni noștri n-au dansat nici mazurca, cu atît mai puțin dansurile de curte. Ce vrea Pius Dabija? Să dansăm numai sîrba?

Și problemele de arhitectură sînt dezbătute tot atît de tezig; cu acelaș spirit de enormitate.

Deschizînd o carte, Pius Dabija dă de următoarea frază: „Casa trebuie să devină un produs de serie, fabricîndu-se în uzină și ridicîndu-se în trei luni; întrunind maximum de confort și de salubritate în minimum de spațiu". Penibilă ieșire! Căci ce folosește să ne ridicăm împotriva condițiilor civilizației industriale? (notați că Pius Dabija nu se ridică împotriva funcționismului, ci împotriva concepției caselor primi-

fabricate). Nu este mai sănătos să făurim o estetică a urbanisticei moderne, decât să visăm donjonuri, turnulețe și ornamentații de a căror mostre penibile ne-am lovit în trecutul apropiat? Acesta nu este clasicism, acesta este un romantism anacronic care își închipuie că ziua de ieri a civilizației și artei este mai bună decât cea de azi, și care se teme să vadă în operele controversate de azi capodoperele esteticii de mîine. Clasicismul nu e un fetiș. De fapt Pius Dabija se luptă cu morile de vînt, însă cele de mai sus încetează să mai fie absurdități atunci cînd ideea de a imita clasicii îi furnizează cîteva puternice stimulente de creație.

Și aici atingem de fapt adevăratul fond al nuvelei, care este mai profund și mai însemnat decât dezbaterea estetică propriu zisă. Într-adevăr, Petru Dumitriu ne oferă prin Pius Dabija un portret de creator: un om de un temperament eminamente subiectiv, sentimental și copilărește vanitos, impulsiv dincolo de marginile permise, mereu pradă unei umori de moment, care-i dictează reacțiile și dezlănțuie complicații în lanț; un om, trăind prin explozii de sentiment, incapabil de calculele reci ale strategiei, punîndu-se imprudent împotriva consensului publicului, devenind odios adversarilor, intratabil pentru prieteni, păstrînd însă în toate instabilitățile o nobleță firească și o mîndrie fără sfortare. Incapabil de dușmănie adevărată, însă subiectiv și impulsiv în preferințele ca și în repulsiile sale, personalitatea lui Pius Dabija rămîne, în ciuda tuturor inegalităților, o personalitate plină de farmec, fiind o replică subiectivă la arhitectul Ioanide, cu care are incontestabile asemănări și deosebiri. Eroul lui G. Călinescu este incontestabil mai interiorizat, mai complicat în reacții, de o mai mare altitudine intelectuală. Dezastrele familiale îl umanizează, îl aruncă brusc pe de terenul contemplației estetice în cele mai profunde și dramatice circumstanțe ale vieții, Pius Dabija este însă mai transparent tocmai prin spontaneitatea sa intempestivă, care lasă să se vadă mai direct, calitățile și lipsurile. Dacă se poate

vorbi de balzacianism în „Cronică de familie”, atunci fără îndoială că Pius Dabija este cel mai „balzacian” din eroii cărții lui Petru Dumitriu.

Dacă considerăm soluțiile propuse de Pius Dabija în privința principalelor probleme puse de creația artistică, concluzia este destul de contradictorie. Puse numai în cîmpul artelor plastice și anume în sculptură, problema raportului dintre artist și realitate este în mod inevitabil simplificată. Ceea ce reprezintă o soluție în sculptură, întoarcerea spre o artă organicistă, figurativă — este departe de a exprima întreaga complexitate a problemelor, așa cum ele apar în literatură. — Simpla postulare a valorii permanente a realismului nu oferă nici pe departe perspectiva necesară pentru aprecierea concretă a sarcinilor și dificultăților care stau în fața artistului contemporan. Căci nu este vorba numai de „a zugrăvi după natură”. Înțelegerea și interpretarea realităților contemporane, urmărirea și oglindirea traiectoriei contradictorii pe care o marchează evoluția evenimentelor în conștiința eroilor contemporani, deciziile pe care trebuie să le ia la tot pasul, este departe de rezolvarea tematică pe care ne-o propune Pius Dabija ca soluție generală a tuturor artelor. Intre epocile de intensă muncă creatoare pe tîrărn plastic, Pius Dabija mai scrie din cînd în cînd cîte un concert de pian sau un coral „cu suflu mozartian” imediat cîntat la Ateneu. Chip de a spune că marea artă clasică rămîne mereu invincibilă în conștiința marelui public. Simplistă rezolvare! Ce păcat că Șostacovici și Prokofiev nu au auzit de ea! Ar fi depășit cu rapiditate impasul creator... În literatură însă, Pius Dabija „nu se pricepe”. Dar tocmai aici problema raportului dintre tradiție și inovație în întreaga serie de probleme care începe cu concepția despre lume și se termină cu mijloacele de realizare artistică se pun cu toată acuitatea.

Dacă în privința soluțiilor problemelor de creație, Pius Dabija nu oferă ui: răspuns care să fie la înălțimea celorlalte răspunsuri pe care ni le dă „Cronică de familie”, nici etica creatorului nu apare aici

într-o imagine clară. Pius Dabija are toată dreptatea în modul în care vede raportul dintre creator și critici, și în general postulatul că-i preferabil tipul de critic care se manifestă prin acceptare totală, chiar a părților slabe, atitudinii de ricanare, este justă. Pius Dabija își dă seama de puterea deosebită de care dispune criticul și de pericolul continuu care îl pîndește pe acesta de a-și falsifica judecățile de valoare corespunzător cu animozități sau chestiuni de prestigiu personale. Dar care este raportul dintre creator și omul obișnuit? Care este etica de viață a creatorului în relațiile cu ceilalți oameni? Din păcate, și aici totul este văzut sub prizma unui raport simplist de forțe; creatorul este sortit să rămână izolat, un neînțeles, iar raporturile cu mulțimea se leagă în afara valorii, pe baza reputației. De fapt din punct de vedere al artei, masa nu există decît ca model sculptural, sau criteriu al receptivității sănătoase. Socialismul apare doar ca o posibilitate a realizării geniului, a cărui singură obligație este să creeze. Dar prin ce se deosebește atitudinea creatorului de artă față de cerințele sociale, față de comanda socială pe care o puneau epocile trecute? Din păcate, lucrul acesta nu mai este în perspectiva sculptorului. Tocmai de aceea, este izbitor că discuțiile pe problemele realității lipsesc în tinerețea lui Pius Dabija, revenind însă mereu ca un leit motiv jocul relațiilor personale, motivarea psihologică a raporturilor personale. Spre sfîrșitul „Cronicii de familie” narațiunea obiectivă dispăre și apare tonul sec al recriminărilor memoriilor intime. Tocmai sentimentul de participare colectivă, pe care scriitorul o cerea ca o trăsătură inalienabilă a condiției umane, dispăre cu totul în figura lui Pius Dabija și în mod insidios se strecoară psihologia elitei. Dar totuși problemele morale ale actualității, sondarea raporturilor dintre creator și epocă și modul în care se reflectă în artă nu pot să nu trezească un univers întreg de idei în conștiința creatorului.

În sfîrșit, se impune o judecată de valoare globală asupra operei. În momentul

de față, un critic care ar încerca să determine locul exact al „Cronicii de familie” în istoria literaturii românești ar da dovadă de prezumție. Lipsește minimul de timp necesar, o elementară distanță istorică. Un singur lucru este însă limpede: „Cronică de familie” este o operă care va rămîne. Ea cuprinde în sine toate valențele, cel puțin potențiale, care o pot scoate din anonimat, și o fac una din operele semnificative ale literaturii noi, de după 23 August. Ceea ce iarăși izbește privirea este inegalitatea operei, caracterul ei eteroclit. În ciuda strînsei unități compoziționale. Panta este descendentă. Între Davida și tinerețea lui Pius Dabija este distanța a unei epoci dar și a unei discrepanțe în abordarea problemelor. Cele mai puternice nuvele ca idei nu sînt acelea în care dezbateră intelectuală ia caracterul cel mai direct. Universul cărții apare însă bine definit dintr-un bun început ca acela al oamenilor anormali, care au pierdut obișnuința reflexelor normale. Un Bonifaciu Cozianu, care la moartea fratelui său, nu scoate nici o lacrimă, nu este numai un individ descompus moralicește, un cinic. El este dezumanizat pînă într-atîta încît atinge patologicul. Din punct de vedere artistic, adesea patologia personajului acoperă apartenența sa de clasă. Marea literatură nu s-a creat cu oameni anormali. În volumul III, „Boieri vechi și noi” iac o excepțiune de la regulă: oamenii, chiar boierii, își trăiesc viața lor obișnuită. Alexandra reprezintă în această privință condiția tipică a omului care, adînc împlîntat în vechea ei mentalitate de clasă, nu-și dă seama de ceea ce se petrece. Moartea ei are un caracter tipic. „Fuga” este o altă bijuterie a volumului III. Însă comparația dintre Dabija și Ioanide lasă să se întrevadă un Ioanide mult mai uman, (împotriva aparențelor) adînc împlîntat în relațiile sale de familie. Și proiectele sale de creație apar mai vasse. Narînd epilogul unei clase, cartea deschide perspectiva către o nouă societate și în care problematica filozofică și morală nouă își va găsi desăvîrșirea. De pe acum se poate vorbi de un univers și cartea poate

fi discutată la rece, fără genufluxiuni de rigoare, sau mici socoteli tactice. Victoria greu dobândită este a autorului. Și ca și Balzac, privind la această epocă zbuciumată scriitorul poate afirma cu mândrie:

„Și eu am pictat toate acestea”. Iar un asemenea titlu nu este puțin. Dacă Balzac și-a omorât eroii pentru a nu le supraviețui, aici însăși moartea eroilor consemnează succesul creatorului.

ASOCIAȚIE DE IDEI

Mi s-a întâmplat în vara anului 1945 să mă opresc o zi într-un sat din Dobrogea, aproape de Cernavodă. Era un sat destul de mare ce se întindea pînă în țărnul Dunării. Priveliștea era frumoasă. O culme de deal încovoiată, o coastă de forma unui larg amfiteatru, coborînd lin, plină de petecele sure, galbene, ruginii ale ogoarelor, o luncă copleșită de verdeață și depărtările gălbui, prăfuite. Unul dintre tovarășii mei de drum — pictor — nu se mai sătura să admire această priveliște, să mi-o „explice” subliniind miraculoasele îmbinări de culoare, de linii, descoperind în formele ei eterne originea „calmului” caracteristic pentru sufletul oamenilor din această parte de țară. Ca orice artist, prietenul meu se entuziasma închipuindu-și că descoperă confirmarea unei teorii învățate din cărți în care fraze elegante, „inspirate” mistificau adevărul.

După ce ne-am apropiat s-a răcorit și prietenul meu, tu-am răcorit și eu. Ne-a izbit pe amîndoi dureros în inima acelei priveliști de paradis, existența bordeielor. Erau enorm de multe în acel sat. Din circa două sute de case, o sută cincizeci erau bordeie. Ce erau aceste bordeie, ce reprezentau ele, ce viață închideau în întunericul lor... am aflat de la un învățător, un om care la cincizeci de ani se socotea moșneag și care poate nici nu-și dădea seama cît

deznădejde conține viața din jurul său și poate și viața lui însuși. Dură lecție ne oferise realitatea și mie și prietenului meu, care uitaserăm — însuflețiți de ideile noi care răscoleau societatea noastră în vremea aceea, că mai stăruie vestigiile unei lumi în care se putea concepe separația — antinomia deseori — dintre adevăr și frumusețe. Țara cu priveliștile ei era frumoasă, entuziasmul nostru pentru această priveliște era frumos, dragostea noastră pentru oameni, idealurile noastre erau frumoase, realitatea acestor oameni însă era abjectă. Învățătorul ne-a povestit cum trăiesc oamenii acestor bordeie cu cîte o singură încăpere; copii mulți și un singur pat, care era de fapt o laviță mai largă, acoperită cu rogojini; sub pat dormeau iarna porcii, cîinii, pisica, capra; se mîncea dintr-un singur blid; în ceaunul sau oala în care se gătea ciorba, se fierbea mămăliga, se mai fierbeau și rufole — nu erau multe și încăpeau; acoperiș de stuf, lipit cu lut; un singur ochi de geam pe care-l puteai acoperi cu palmele alăturate; ca să intri pe ușă, trebuia să te încovoi pînă aproape de pămînt; vara mai mergea, dormeau pe-afară, prin bătătură, dar iarna se îngrămădeau cu toții în acest bordei care de departe aducea mai curînd cu o movilită de lut. Învățătorul ni le spunea cu un fel de nepăsare, care nu era decît

oboseala unei exasperări vechi, întinsă pînă ia paroxism.

M-a uluit și nu voiam să cred, ceea ce adăugase învățătorul la sfîrșit, cu același glas oarecum nepăsător :

— Ceea ce-i mai dureros, e nu atît traiul lor mizerabil cît împăcarea lor cu acest trai, lipsa oricărei tendințe de mai bine ; ei nu concep ceva mai bun decît traiul lor.

De fapt învățătorul repeta — poate cu suferință — o teză absurdă, care însă fusese copios vînturată de toți sociologii și politicienii burghezi. Bietul om, învins de o viață nedreaptă, înclina să confunde cauza cu efectul.

Învățătorul mai adăugase :

— Pentru dumneavoastră e greu să înțelegeți. Sînteți ardeleni. Țăranul ardelean e mai civilizată.

De fapt interlocutorul nostru care nu umblase niciodată prin Ardeal, se înșela : între viața cu aspect de civilizație a țăranului ardelean și viața țăranului din cîmpia Dunării și din Dobrogea nu există o deosebire esențială. Doar atît că mizeria celui ardelean era ceva mai curățică ; dar cine și-a limitat cunoștințele sale despre Ardeal la satele din jurul Aradului, a Sibielui, a Orașului Stalin, și a celor de pe cursul inferior al Mureșului n-a cunoscut întreg Ardealul. În Munții Apuseni, în Maramureș și în Cîmpia Ardealului puteai pe atunci să întîlnești destule astfel de bordeie. Deosebirile puteau fi de formă, sau numai privitoare la materialul de construcție (în Ardeal este mai mult lemn); dar în ce privește viața și nivelul „civilizației” nu văd mare deosebire.

A trebuit să-mi amintesc de această călătorie prin Dobrogea cu cîteva zile în urmă, în timpul vizitei la niște prieteni, țărani ardeleni, căsătoriți de vre-o șapte-opt ani ; copilăriseră amîndoi în astfel de bordeie, într-un cătun îndepărtat, îngropat în inima munților Gurghiului. Acum sînt colectivști, îi cunosc de o bună bucată de vreme și am ajuns la acel grad de înțelegere reciprocă unde oamenii numără odată cu anii și amintiri comune. Ne cunoaștem bine, cum s-ar zice și nu ne rușinăm

să ne mărturisim chiar unele necazuri ; face parte din obligațiile prieteniei să-ți dezvălui necazurile tale, să le ascuți pe-ale celui alt.

Avea un necaz prietenul meu și nu l-a tăcut, deși soția sa n-ar fi vrut să afie că le-am ciocănit în ușa tocmai în toiul unei discuții oarecum în contradictoriu (acele discuții în care fiecare din soți își apără cu înverșunare punctul său de vedere, în care argumentele sînt cam acestea : — Tu nu mă înțelegi, tu nu vrei să mă înțelegi ;sau : tu nu m-ai înțeles niciodată — iar contraargumentele cam acestea : ba tu nu mă înțelegi pe mine, sau ba tu nu vrei să mă înțelegi pe mine ș.a.ni.d.) Trebuie să adaug că la început m-am mirat că i-am găsit îmbufnați, știind despre ei că-n general trăiesc fericiți împreună. Mi-am zis apoi că și în căsniciile cele mai fericite e nevoie de astfel de neînțelegeri din cînd în cînd, tocmai pentru ca oamenii să nu uite că sînt fericiți și trăiesc bine împreună. Pînă la urmă am aflat și motivul sfedei. De mai mulți ani, prietenul meu era obsedat de două lucruri : bicicletă, aparat de radio. Soția iui nu avea nimic împotriva, mai ales că o obsedau și pe ea unele lucruri : un dulap de bucătărie, un fier de călcat, o mașină de tocat carne și o pereche de ciorapi de mătase. Dulapul de bucătărie cu vitrină și cu trei sertare mici și două mari, mașina de tocat carne cu un cuțit de schimb, și cu o pîlnie pentru umplut cîrnații iar ciorapii de mătase să fie cel puțin la fel de frumoși ca cei pe care-i purta în zile de sărbătoare soția președintelui. Nici prietenul meu nu avea nimic împotriva ; nu erau însă de acord în ce privește ordinea urgenței. Femeia fiind mai practică vroia întîi obiectele necesare bucătăriei pe urmă bicicleta și ciorapii de mătăsă ori aparatul de radio și ciorapii de mătăsă, după cum vor avea bani.

Bărbatul însă, mergînd după cumpărături la oraș a cumpărat fierul, mașina de carne, ciorapii de mătăsă. bicicleta și fiindcă nu-i ajungeau banii a luat un aparat de radio cu galena cu căști — amînd pentru mai tîrziu aparatul la baterie pe

care-l visa și uitînd că dulapul era primul în ordinea urgenței ori calculînd că dacă cumpără dulap, rămîne fără bicicletă. De aici începuse cearta : tu te gîndeștj mereu numai la tine!

Nu. Acei învățător din Dobrogea și toți cîntăreții „calmului” și-ai „nepăsării”, ai „fatalismului” țaranului român, se înșelau profund încurcînd propriile lor iluzii cu

adevărul. Țăranul român nici atunci nu era împăcat cu stadiul de precivilizație al vieții sale. De altfel, puțin numai dacă studiezi istoria, argumentele se îmbie singure pentru a demonstra nu „calmul” ci nemulțumirea și revolta lui neîncetată.

Și m-am mai gîndit că ne apropiem de vremea în care se produce sinteza dintre frumusețe și adevăr.

UN SIMȚ DEOSEBIT

„Tragedia optimistă” s-a înscris ca o lucrare de **bază** în literatura realist-socialistă. În afara **valorii** ei intrinsece, opera lui Vișnevski a servit ca argument în **discuțiile** estetice privitoare la valabilitatea speciei dramatice respective, în condițiile sociale apărute după Revoluția din Octombrie.

În jurul lucrării s-au purtat discuții fructuoase, sublinindu-se nu o dată izvorul optimismului acelor oameni care resping „învechita minciună despre frica de moarte” : credința că sacrificiul lor nu este zadarnic, perspectiva clară a zilei de mîine, întemeiată pe jertfa lor. Mi-aș permite să definesc mai succint trăsătura spirituală majoră a eroilor lui Vișnevski, de unde rezultă suflul optimist al tragediei, drept un al șaselea simț: simțul istoriei, și să încerc a căuta condițiile apariției lui. Pentru că dacă sîntem încredințați că „Tragedia optimistă” poate fi considerată modernă, fără bararea termenului cu ghilimetele insultei și fără savantlicuri îndoielnice, ci pur și simplu o lucrare modernă, aceasta se datorește într-o **măsură simțului** istoriei cu care sînt înzestrați ostașii revoluției. Îmi permit să afirm că în **grade diferite**, explicit sau implicit, rezultînd din țesătura de idei a operei sau plutind ca un abur deasupra ei, literatura valoroasă a ultimilor 3—4 decenii dovedește existența acestui simț deosebit al contemporanilor noștri. Am putea cita nenumărate opere ale literaturii sovietice, din occidentul Europei și din continentul ame-

rican pentru ilustrarea afirmației ; ultimele creații remarcabile ale prozei romîneșii, fac însă inutile alte trimiteri.

„Cronică de familie” și „Moromeții” sînt la antipodi în privința modalităților de a exprima acest simț, pe care-l dovedesc personajele celor două romane în chipul cel mai firesc cu putință. E suficient să ne amintim nuvela win bătălia pierdută”. Fiecare dintre personaje se proiectează cu precizie geometrică în angrenajul istoriei; prietenii și dușmanii socialismului cunosc cu exactitate locul necesar a fi ocupat în desfășurarea evenimentelor, pentru îrinarea sau accelerarea lor. În „Moromeții” mijloacele artistice diferite interzic dezbateră directă a chestiunii. Cronicile la roman au subliniat însă că reacțiile complicate ale bătrînului Moromete, trădează existența unui asemenea simț bine dezvoltat.

Simțul istoriei nu este o pură ficțiune literară, înainte de a fi fost semnalat în paginile operelor literare el constituia o trăsătură pregnantă a contemporanilor noștri, născută din factori numeroși și diverși. Cred că trebuie considerat ca unul din cele mai autentice mituri moderne, în sensul marxist al cuvîntului, folosirea lui în sfera literaturii dovedindu-i vitalitatea.

Simțul istoriei provine, în primul rînd, din accelerarea tuturor proceselor vieții sociale. N-avem decît să constatăm că perindarea orînduirilor sociale în istoria civilizației se desfășoară într-un ritm tot mai viu, cu cît ne apropiem de timpurile noas-

tre. Slavagismul s-a menținut în Europa câteva milenii, feudalismul douăsprezece secole, în vreme ce capitalismul după numai cinci secole de existență a primit lovituri hotărâtoare. Chiar și într-o țară înapoiată cum era Rusia, nu va fi probabil necesar nici un secol pentru dezvoltarea forțelor de producție necesare comunismului. Acest ritm determină un mare număr de oameni să ia cunoștință, mai mult sau mai puțin rațional, uneori în decursul unei singure generații, de formele materiale, și într-o măsură și de cele spirituale, pe care le-a modelat istoria. Generația noastră a cunoscut nemijlocit tipul de relații feudale, capitaliste și participă astăzi la transformări socialiste fundamentale. Oricât de prozaic ar suna acești termeni ei exprimă suma unor realități irefutabile, în cadrul cărora se desfășoară existența marilor colectivități, influențând mai lent sau mai rapid, mai superficial sau mai profund, destinele individului.

Slavagismul a impus un mod de viață câtorva sute de generații, feudalismul câtorva zeci. Era firesc ca în succesiunea generațiilor elementul dominant să fie tradiția și mentalitatea indivizilor să fi, șlefuită de elementele repetabile. Atunci fiecare schimbare se opera într-un ritm greu perceptibil, fie că era vorba de uneltele de producție sau de moravurile familiare. Instrumentul de muncă suferă arareori transformări substanțiale; generațiile se apleacă asupra aceluiași plug rudimentar și nu se ostensesc cu însușirea unor noi deprinderi de muncă. Nașterea, căsătoria, moartea erau însoțite de un ritual imuabil. Obiectele de cult și de gospodărie se transmiteau urmașilor, păstrători de tradiție, odată cu un cortegiu nesfârșit de obiceiuri și prejudecăți.

Atenția individului putea fi solicitată de episoadele grave ale istoriei; el nu era în stare însă să le ordoneze într-un sistem, cu un mecanism și o evoluție precisă.

Responsabilitatea în fața istoriei, corolarul simțului istoriei, trebuie să îi fost inexistentă dacă un monarh din preajma revoluției franceze putea să afirme, ca pe un principiu de stat, deviza: „După mine

potopul!” Responsabilitățile se stabileau în raport cu zeitățile poli sau mono-teiste, în raport cu stăpîni forțelor de producție și ai mașinii de stat, pe baza moravurilor timpului.

Am văzut că astăzi diferitele ordini sociale pot fi cunoscute direct pe anumite meridiane chiar și în decursul unei singure generații. Continuitatea generațiilor nu marchează elementele stabile, ci deosebiri-le și nu arareori discrepante grave. Totul contribuie la această răsturnare de situație. Ocupațiile zilnice se schimbă radical, într-o țară ca a noastră imensa majoritate a populației trece într-o singură generație, de la activitatea rudimentară a micului producător la marea producție. Tradiții multi-seculare se năruie vertiginos și istoria încetează a mai fi o fantomă care dispăre la cea mai ușoară atingere.

Reîntoarcerea țărilor Asiei în circuitul culturii universale atrage atenția și prin varietatea formelor structurale și supra-structurale coexistente în timp și spațiu. Cîtînd însemnările cu mare capacitate de sugestie ale acad. G. Călinescu referitoare la China contemporană, sau notele de călătorie ale unor literați mai puțin iluștri despre alte țări asiatice, constatarea prinde carnea imaginilor concrete. La Delhi sau Bombay cupolele templelor antice și săgețile zgîrie-norilor, animalele sfinte circulînd leneș și automobilele ultra moderne spintecînd fulgerător străzile, meseriașii confecționînd pe loc produsul cerut în umbra marilor bănci monopoliste — totul determină treceri vertiginose de la o epocă la alta, impunînd individului în chip brutal judecăți de ordin istoric. Într-un fel se poate spune că aici o convorbire cu istoria, uneori prietenească, alteori dimpotrivă, după interlocutori și împrejurări, se poate realiza în sensul cel mai exact al cuvîntului.

Nu numai viața socială transmite individului febra devenirilor istoriei dar și viața particulară. Familia devine sediul unor contraste puternice. Vetustatea obiceiurilor, gusturilor, hainelor, consemnate sub diferite forme nu mai smulg astăzi nici măcar zîmbete malițioase ultimilor descendenți

Bătrînul gîrbovit asupra cărților sfinte a dispărut complet; în urmă cu cîteva decenii el își întrerupea bolboroseala melodică pentru a intra pe poarta unei întreprinderi moderne unde confecționa scrisori de expediție, opt ore pe zi. Bătrînul nu știa ce înseamnă istoria; fiul său îi stabilea, dintr-o singură ochire, locul, găsindu-și unul potrivit pentru „vremea noastră”.

Se pot aduce în continuare argumente din cele mai diferite domenii pentru a ilustra modul în care istoria se insinuează copleșitor în viața contemporanilor, începînd cu ustensilele moderne de bucătărie și terminînd cu exploziile atomice. Ceea ce apare deosebit de clar este faptul că epoca noastră se dovedește mai antitetică decît ori care alta în toate planurile vieții materiale și spirituale. Și poate trebuie adăugat că ea este dispusă, mai mult ca în orice altă perioadă să înlătore contradicțiile flagrante și anacronismele greu de explicat. „ În aceste condiții individul este obligat să se plaseze mai precis în ramele istoriei, să-și determine acțiunile fundamentale în raport cu necesitățile istorice, să ceară consimțămîntul ei pentru convingerile, atitudinile și actele sale. Răspunsurile lui în diferite împrejurări se cer validate de necesitățile istoriei. Epoca modernă eliberează omul de unele subordonări nedemne și socialismul, mai întîi, de apăsătoarea inegalitate economică. Epoca noastră respinge încercările anarho-individualiste mai vechi și mai noi de a situa colectivitățile și membrii acestora înafara oricăror constrîngeri spirituale, socotindu-le aistorice și de aceea dăunătoare civilizației. Epoca modernă cere o răspundere nouă, de un tip cu totul diferit, răspunderea față de is-

torie. Unii vor afirma că această nouă răspundere, această nouă subordonare, chiar dacă nu este înregistrată de vreun catehism religios sau laic, este mai apăsătoare decît imperativele trecutului. Într-o asemenea afirmație se găsește și o doză de adevăr. Responsabilitățile sînt astăzi infinite mai tulburătoare prin valorile superioare conținute și forul care le impune: istoria. Dar istoria înseamnă tocmai umanitatea și cerințele ei sînt, mereu mai mult, cerințele noastre, cerințele fiecărei celule a organismului social. În stare normală, individul nu resimte greutatea organismului său nici în părțile lui componente, nici ca întreg. Înzestrarea oamenilor cu ceea ce am numit pînă acum simțul istoriei îi face să răspundă fără efort și fără durere la necesitățile ei inexorabile. E ceea ce a demonstrat Vișnevski cu eroii tragediei sale.

La mai bine de douăzeci de ani de la apariția piesei amintite, citesc într-o cronică la poemul lui Aragon : „Romanul neterminat” :

Dar dacă, la urmă, noaptea se destramă și
zoriile luced
Ce-nsemnătate au trecutele fapte,
Sau cei pentru care luminile trăiesc.

Ceea ce vrea să spună același lucru: „putem fi optimiști și în marile tragedii contemporane, dacă ele se justifică în planul ascendent al istoriei”.

De altfel, cred că numai contemporanii înzestrați cu simțul istoriei știu să stîmeze măreția unui destin tragic; ceilalți sînt reduși la genul melodramei.

P. O.

DISCUȚII

H. BADIU

NOTĂ LA O SERIE DE ARTICOLE DESPRE REALISMUL SOCIALIST

Fără îndoială că ultimii articole publicate de tov. George Munteanu în revista „Tribuna” (nr. 8—9) în legătură cu problemele realismului socialist, prezintă un anumit interes prin încercarea de a regrupa punctele de vedere fundamentale în legătură cu această problemă și a combate argumentat ideile cu oare criticul nu este de acord. Se remarcă în deosebi străduința lui George Munteanu de a reda cu fidelitate diferitele poziții care s-au conturat recent în presa noastră și încercarea de a găsi în confuzia diverselor puncte de vedere câteva linii directoare.

Astfel, George Munteanu bazându-se în deosebi pe tezele expuse în cuvîntarea lui D. T. Șepilov la Congresul Artiștilor Plastici Sovietici, critică unele formulări apărute în presa noastră literară, înainte de acest congres, și unde realismul socialist nu era considerat ca o metodă de creație, ci mai mult ca o „orientare”, o „direcție”, o „concepție”, un „curent” sau un „principiu”. Indiferent de aprecierea pe care am putea-o face asupra modului în oare George Munteanu dezvoltă argumentarea sa, este neîndoios că această atentă și minuțioasă dezvoltare a diferitelor formulări aproximative, urmărește să risipească anumite echivocuri cari ar putea surveni prin înlocuirea noțiunii de metodă, cu unul din calificativele mai sus amintite. Mai ales că George Munteanu nu scapă din vedere niciuna din aceste formulări ci se oprește îndelung asupra lor pentru a le diseca și urmări în consecință.

Nota noastră probabil s-ar fi oprit aici, dacă urmărind detailata cercetare critică a lui George Munteanu nu ne-ar fi izbit un amănunt într-adevăr curios : trecînd în revistă și depistînd diferitele formulări mai mult sau mai puțin eronate în legătură cu caracterul realismului-socialist, George Munteanu „expediază” printr-un singur rînd — și acesta între paranteze — una din cele mai echivoce formulări, care — și aceasta este și mai curios'— aparține de data aceasta însăși lui... George Munteanu; și nu într-un articol scris cu 3 sau 5 ani în urmă, ci în mult discutațiul studiu publicat în revista „Steaua” nr. 12 și intitulat „Anul literar 1956”. Într-adevăr, în acest articol, George Munteanu afirmă că realismul socialist este „concepție” (p. 57). Că, nu este vorba de o simplă greșeală de tipar, sau o simplă scăpare din condei jurnalistică, rezultă din

faptul că această idee este repetată de George Munteanu și dezvoltată ca una din tezele fundamentale ale articolului său. Într-adevăr, George Munteanu scria textual în „Steaua” : „A început să se întrevadă, anume, că realismul socialist e o *concepție cu totul generală* privitoare la zugrăvirea artistică a realității, nu o culegere de norme, și că în cadrul acestei concepții pot coexista diferite orientări creatoare...” („Steaua” nr. 12 p. 50.) Vasăzică dintr-odată realismul-socialist devine „o concepție cu totul generală”, ba mai mult se vorbește de coexistența diferitelor „orientări”. Lăsînd laoparte ironiile ieftine care s-ar putea face în acest caz în legătură cu tradiționalul pai și modernele bîrne, trebuie totuși să recunoaștem, că în comparație cu asemenea teză, formulările asupra căruia se înverșunează iov. George Munteanu sînt cu totul nevinovate. Adică ceea ce în una sau în alta din formulările incriminate în „Tribuna” poate rezulta numai ca implicație, în anticolul-bilanț „Anul literar 1956” este exprimat în mod arhiexplicit și arhiconfuz de însuși George Munteanu. Ceea ce este mai grav, — și aceasta tocmai la lumina detailei argumentări pe care o dezvoltă George Munteanu în studiile din „Tribuna” — este faptul că o asemenea înțelegere a realismului-socialist este atribuită în artfcoiul din „Steaua” și poetului A. E. Bakonsky. Într-adevăr George Munteanu scrie textual în articolul din „Steaua” :

„...în cuvîntarea sa la Congres, A. E. Bakonsky a făcut o profesiune de credință modernistă în materie de artă poetică ; el a arătat, printre altele, că poeții noștri trebuie să studieze și să-și însușească cele mai moderne descoperiri în domeniul artei poetice, al expresiei, al metaforei și în genere al limbajului poetic, *indiferent de unde vin*, deoarece acestea — spre deosebire de conținutul de idei și de sensul concret al reprezentărilor poetice — nu pot afecta *concepția noastră realist-sociatistă de zugrăvire a realității*”. (sublinierea noastră. H. B.) Lăsînd la o parte echivocul expresiei „indiferent de unde vin”, este cazul să ne punem următoarea întrebare: dacă lucrurile stau așa, atunci de ce în suita sa extinsă de articole din „Tribuna”, tov. George Munteanu nu critică și cuvîntarea ținută la congresul scriitorilor de A. E. Baconsky ? Sau poate că-n articolul citat din „Steaua”, tov. George Munteanu — denaturat el însuși de atîția preopinienți (vezi articolul din „Tribuna” nr. 8) —, denaturează la rîndul său cuvîntarea de la Congres a tov. Baconsky...

Nu vom face din nou șicane tov. George Munteanu pe chestiunea conjuncturalismului sau a lipsei de spirit autocritic. Ceea ce rămîie într-adevăr însemnat în momentul de față este procesul de transformare care a avut loc în conștiința estetică a criticului de la Cluj cu privire la înțelegerea realismului socialist. Cu atît mai lăudabil, dacă această transformare se petrece fulgerător, de la o lună la alta, cu atît mai bine dacă pentru tov. George Munteanu realismul-socialist s-a transformat subit dintr-o concepție într-o metodă. Fermitatea, consecvența și seriozitatea analizei sale rînim în atarâ de orice îndoială. Ceea ce am vrea însă să reproșăm aici autorului este altceva : faptul că, o asemenea transformare nu este mai pregnant înfățișată publicului. Căci numai un autor experimentat, la curent cu studiile și schimbările la față ale tov. George Munteanu ar fi putut observa că în timp ce în articolul din „Steaua” nr. 12 se afirmă limpede și exclusivist că „viitorul aparține modernilor” și că „lupta pentru realismul socialist trebuie identificată cu o luptă *consecventă* pentru modernitate în literatură”,

demonstrându-se pe de altă parte, că diferiți scriitori sînt prin definiție și temperament tradiționaliști, în „Steaua” nr. 2, modernitatea nu mai este o modalitate exclusivă ci devine subit un „moment” „pe care îl putem întâlni și la scriitorii tradiționaliști”, o „fază”, o stare trecătoare; pentru ca-n suita de articole din ziarul „Tribuna”, modernitatea să dispară cu totul, criticul renunțînd complet la ea: aici, departe de a considera că „lupta pentru realismul socialist trebuie identificată cu o luptă consecventă pentru modernitate”, criticul se ridică pe drept cuvînt împotriva diverselor încercări de revizuire a noțiunii de metodă, nedîndu-se în lături de la vînaștoarea tuturor expresiilor și formulurilor, descoperind abateri de la realismul socialist la ...Andrei Băleanu și renunțînd total la discutarea problemei inovației în literatură și artă. Spre liniștirea lui George Munteanu, trebuie însă să declarăm că dacă realismul socialist respinge integral și fără compromisuri „modernismul” literaturii decadente și influențele pe care le pot exercita diferite curente care se fac ecoul acestui gen de modernism, el este în același timp pentru modernitatea autentică realistă a artei socialiste. Așa cum arăta T. L. Motîliova în recenta discuție despre realism de la Institutul de literatură universală A. M. Gorki, nu se pot șterge pur și simplu curentele moderniste din airta sec. XIX—XX, trecîndu-le la rubrica „Antirealism”. „Principiile artistice care stau la baza naturalismului, impresionismului, expresionismului sînt profund false și ușor de răsturnat teoretic; complexitatea problemei stă însă în faptul că fiecare din aceste curente îndepărtîndu-i pe artiști de realism, a lăsat totodată o urmă în istoria artei realiste a secolului nostru. Scriitorii progresiști utilizează frecvent unele elemente ale curenților moderniste, transformîndu-le și subordonîndu-le concepțiilor lor de creație”, (citată după revista „Tribuna” nr. 9). Dacă este lăudabil faptul că tov. George Munteanu și-a revizuit critic într-un atît de scurt timp poziția sa estetică, panica sa care l-a dus la abandonarea totală a problemelor caracterului inovator al realismului socialist, a însuși termenului de modernitate nu este justificată. Nu acesta a fost de altfel scopul criticii care i s-a făcut și pe oare — așa cum rezultă din articolul din „Tribuna” — tov. George Munteanu a înțeles-o mai adînc și mai limpede, de cum lăsa să se întrevadă primele sale reacții.

Ar fi însă cu totul regretabil ca — drept urmare a unei asemenea critici, George Munteanu să se reîntoarcă la maniera articolelor sale din 1949—1950.

POLEMICI PRINCIPIALE SAU INVECTIVE? *'

În paginile publicațiilor noastre au putut fi urmărite discuții interesante, fertile, duse pe un ton tovarășesc, în jurul problemelor creației literare. Așa a fost, de pildă, în liniile ei esențiale, discuția despre spiritul modern, oare a dat „Gazetei literare” prilejul să tragă concluzii utile.

Lupta principială de opinii e o dispută de onoare, care face cinste combatanților ei. Ce poate fi mai demn și mai onest decât să-ți susții cu pasiune punctul de vedere într-o dezbateră deschisă, urmărind prin forța ideilor și argumentelor să contribui la un real progres al cunoașterii și creației?

În ultima vreme primim însă la redacție sezișări atât din rîndurile scriitorilor cît și ale cititorilor cu privire la faptul că în presa noastră literară se strecoară cu tot mai multă insistență și unele polemici care nu au nimic comun cu adevărata luptă de opinii. E vorba despre articolele și notele „de scandal” sau „pistol”, cum li se spunea pe vremuri în sălașul lor natural, în presa burgheză. Articolele și notele „de scandal” se disting printr-un mare vid în ce privește principiile, singurul lor scop vizibil fiind acela de a „lichida”, de a „distruge”, de a compromite un adversar literar, înviindu-l, pe baza cîtarva fraze trunchiate, falsificate, sau chiar fără nici o asemenea „dovadă”, de furt literar, prostie, incompetență, etc. etc., ba chiar și de... urîțenie fizică. Asemenea intervenții nu pot crea decît o atmosferă de confuzie, iritare și neîncredere între literați, ele subminează spiritul de partid și colaborare tovarășească.

Gitim astfel în „Steaua” diverse notițe pretins subtile și spirituale despre „criticul Y”, „poetul X cel mare”, „criticul X” și așa mai departe, notițe în oare nu se militează pentru idei, nu se ridică probleme importante pentru dezvoltarea literaturii noastre, nu se face un schimb argumentat și deschis de opinii, în vederea unui scop constructiv, ci se lansează diferite aluzii și insinuări.

Revista „Steaua” combate de altfel vehement metoda insinuărilor, dar din păcate numai atunci cînd este folosită de alții la adresa „Stelei”.

O metodă la fel de nedemnă și reprobabilă este aceea a denigrării unor scriitori. Rubrica de „Mențiuni și opinii” din „Steaua” dă impresia că

*') Articol apărut în „Scînteia” nr. 3881/14 aprilie 1957.

revista are o listă de „proscriși”, începînd cu poeți consacrați ca Eugen Jebeleanu, Miha Dragornir, Dan Deșliu și pînă la tineri poeți ca Ion Brad sau Ștefan Iureș. Criticarea număr la număr a aceluiași scriitori, înlocuirea oricărei analize serioase prin ironizarea în bloc a întregii lor activități, inclusiv a proiectelor de viitor, ironizare menită să ducă la intimidarea celor vizați, vădesc o poziție preconcepută, exclusivistă.

Partidul nostru reunește forțele scriitoricești în jurul țelurilor comune ale socialismului. Existența unor grupări rivale și exclusiviste, care nu se situează pe o platformă comună de discuție, este expresia spiritului de grup contrar intereselor dezvoltării literaturii noastre realist-socialiste. Acele polemici care nu pornesc de la o platformă comună, crează un teren neprielnic creației și tot atît de nefavorabil unor dezbateri vii și rodnice, netulburate de șicanări reciproce.

În mad unilateral a fost alcătuită rubrica „Negru pe alb” a „Romîniei libere” din 7 aprilie 1957, unde din patru note, trei sînt îndreptate împotriva revistei „Steaua”, iar cea de-a patra conține o critică — de altfel nedreaptă — la adresa unuia din redactorii acestei reviste, poetul Aurel Rău.

Un spectacol degradant oferă o seamă de note și prin limbajul care le caracterizează. În „Tinărul scriitor” un D'Artagnan împunge cu spada pe un D. F. de la „Gazeta literară”, învînuindu-l că citește cronicile literare „probabil la cafenea”. Ca răspuns la o notă cu caracter personal din „Viața Romînească” în „Gazeta literară” apare o notă cu caracter la fel de personal, uzînd de expresii ca : „Zoilă, păzește-te. Veninul invidiei... riscă să se reverse în sînge și să te otrăvească ; ai „ficatul umflat”, și așa mai departe. E de mirare cum nu se gîndesc autorii unor asemenea note în ce postură se pun față de publicul cititor, care iubește și stimează literatura și pe literați, dar nu critica de cafenea și nici literatura de mahala.

„Polemicele” duse la periferia vieții literare nu urmăresc nici un țel principial, ci doar răfuiele personale și discreditări reciproce, se ocupă de lucruri eare-s cunoscute numai de un cerc extrem de restrîns de persoane și care nu interesează și nu pot interesa pe cititori.

Cititorii, desigur, se plictisesc și li se face lehamite să mai urmărească „discuții” ca aceea semnată de R. Zamfir în „Gazeta literară” : „După Lucian Raicu rezultă că H. Zalis îi reproșează incapacitatea de a formula exact”. Dar iată ce am aflat rejuind articolul lui H. Zalis : „In intervenția sa, D. Carabăț nu! recunoaște ca existent, deci sevizabil fenomenul modern...” Atunci de unde tonul iritat al lui Lucian Raicu și mai ales mobilul răstălmăcirii la care a recurs ?... Va avea înfinit mai puține șanse ca Boris Buzilă de a fi „noutate sclipitoare prim tot ce scrie”.

R. Zamfir se plînge că Lucian Raicu l-a răstălmăcit pe H. Zalis care refejrindu-se la D. Carabăț... etc., etc. — și toate acestea de ce? Ca să se stabilească faptul major că L. Raicu va străluci mai puțin decît Boris Buzilă !

În ansamblu, toate acestea, nu numai că nu aduc vreun serviciu creației și nu stimulează dezvoltarea literaturii, dar în fond cultivă neprincipialitatea și spiritul de grup, abat atenția de la problemele cu adevărat serioase și importante ale orientării: ideologice și măiestriei artistice.

E cazul ca revistele noastre să ofere ospitalitate în paginile lor numai discuțiilor corecte, bazate pe argumente, polemicilor în care armele

ascuțite dar elegante ale satirei și ironiei literare să nu fie confundate cu insultele și procesele de intenție.

Opinia publică este în drept să ceară redacțiilor revistelor literare, conducerii Uniunii Scriitorilor și filialelor sale să se pună capăt acestui soi de „polemici”, care reînvie practici proprii presei burgheze și care nu pot avea nimic comun cu presa noastră menită să slujească țelurile educării publicului și răspîndirii culturii.

*

Reproducem din ziarul „Scînteia” nr. 3881 din 14 aprilie 1957 articolul redacțional: „Polemici principiale sau invective?”, care combate unele aspecte de denaturare a luptei de opinii în presa noastră literară și de înlocuire a schimbului de idei constructiv, creator, avînd drept scop orientarea justă a creației literare, prin dispute personale, apelînd la aluzii și insinuări jignitoare. Articolul din „Scînteia” vine să atragă atenția asupra unor manifestări negative din viața literară, care duc la înveninarea atmosferei din lumea scriitorilor, la întreținerea spiritului de grup, încurajînd răfuielele neprincipiale, sectarismul și lipsa de răspundere. Este limpede că sarcinile importante care stau în fața literaturii, încrederea cu care partidul și poporul muncitor așteaptă de la scriitori opere de mare valoare artistică inspirate din actualitate, pătrunse de patosul construirii socialismului, cer lichidarea fără întîrziere a unor asemenea manifestări.

„Viața Romînească” socotește că a greșit lăsînd să găsească adăpost în paginile sate astfel de manifestări, își însușește critica organului central al partidului și își ia angajamentul față de cititori ca pe viitor să nu mai îngăduie repetarea acestor practici și să promoveze lupta de opinii principială, în spirit tovarășesc și de ținută pe care o presupune înfruntarea îndrăzneată a ideilor și argumentelor.

V . R .

DUMITRU MICU

EVOLUȚIA POEZIEI LUI MIHU DRAGOMIR

În „Nota autorului” înserată la începutul volumului său de „Versuri alese”, Mișu Dragomir adoptă față de propria producție o detașare și un spirit autocritic nu din cale afară de frecvente în rîndul literaților „...am simțit — zice poetul — că multe poezii reclamau transformări, uneori substanțiale, mergînd pînă la totala refacere” Mai departe, e desconspirată intenția de a revizui în întregime „Războiul” și mai ales „Tudor din Vladimiri”... Așadar, Mișu Dragomir socoate compactul volum ce reunește selecții considerate reprezentative din activitatea sa lirică numai ca un șantier, o culegere de ciorne. O atît de pronunțată autoexigență nu numai că permite, dar obligă critica să se exercite în toată plinătatea fără alte considerente decît cele dictate de realitatea operei. Nu-i vorbă, chiar de n-am fi avut încurajarea poetului, i-am fi scrutat stihurile cu obiectivitatea perfectă spre care ne îndreptăm în permanență sforțările, dar, oricum. în cazul unui autor mai susceptibil, mai puțin dispus să participe la judecarea rece a lucrului său, se impune o prudență, o supraveghere a expresiei și o enunțare adesea ocultă, eufemistică, a unor adevăruri mai dure, de natură a stînjiți într-un fel desfășurarea consecventă a cugetului, îngreunînd transmiterea sensurilor. Iar dacă Mișu Dragomir purcede din proprie inițiativă în întîmpinarea criticii, gestul învederează, pe

lîngă o conștiință profesională rar întîlnită, certitudinea propriei perfectibilități.

Prima constatare pe care o face lectorul volumului „Versuri alese” e perpetua strădanie a poetului de a se depăși, căutarea stăruitoare a celor mai variate modalități lirice, de la poezia de evocare la aceea de concepție și de la notația artistică liberă la exprimarea în metru clasic a unor patetice convingeri civice. Mișu Dragomir e, astfel, un poet mereu nou și chiar atunci cînd rîvna nu i-e încununată de realizări depline, experiența sa rămîne interesantă, semnificativă, cu neputință de ignorat.

Vechi expert în gimnastica rimelor, mai vechi decît ar indica-o vîrsta (l-am întîlnit de pildă, în „Jurnalul literar” al acad. prof. G. Călinescu, ce apărea în 1939), Mișu Dragomir nu-și reconsideră producțiile din prima fază a carierei poetice, vîzînd în ele, pe semne, simple exerciții, și în „Versuri alese” include doar piese datate după eliberare. Un prim stadiu, circumscris aproximativ între 1945—1947 cu prelungiri incidentale pînă prin 1950, adică pînă la apariția plachetei „Prima șarjă” inclusiv, se rînduiește — cu vădite eforturi progresive de depășire — sub constelația curentului predominant în poezia tinerilor din acei ani, un curent impetuos, turbure, în care se învâl* mășesc elemente futuriste și suprarealiste, nelipsind, pe alocuri, tendințe spre o lirică nouă, reflex al epocii de prefaceri. Fără să

fi ajuns pînă la construcții imagistice deconcertante prin năstrușnicie și teribilism, la expresia nudă, la un patos grandilocvent, bombastic, asemeni unor poeți de acum uitați precum Mihail Crama, Marcel Gafton, C. T. Lituon, etc., Mihu Dragomir cultiva în primii ani de după eliberare o poezie ce împrumuta tehnica reportajului de senzație: nervoasă, agitată, zbrîrnîind din toata consoanele, patetică, fără evitarea stridentelor. Versurile din această perioadă evoluează adesea poticnit de goană, izbind sensibilitatea ca niște pleznete de bici, antrenînd cititorul într-un vacarm de „camioane, căruțe, tractoare, urlate”..., „ciocane, pedepse, lanțuri scrișnind... Degete neiertătoare — lumina reflectoarelor, om, cauciuc, ars, inimi deraiate...” Dezrobirea patriei e zugrăvită prin aglomerări de fapte brute menite a sugera încrîncenarea luptei.

Hoardele fasciste izgonite sînt posedate de panică, de „o spaimă leproasă”, blindele nemțești, „mohorîte, neascultătoare, obositejse-ngrămădesc, rămîn în șanțuri./ ard ca un blestem al fierului chimuit în paleta incendiilor și exploziilor”. Scrisă în vers alb, liber, notînd senzații neorganizate, compunerea aceasta, intitulată „24 August”, e un veritabil reportaj de front.

O constantă a versului din această etapă a evoluției lui Mihu Dragomir e căutarea efectelor tari, tendința de impresionare acută a cititorului, de unde largă circulație a metaforelor, comparațiilor, epitetelor făurite din material lexical propriu domeniului tehnic.

Orașul s-a retras în paturi . Pustiu.

In pragul erei atomice moșăim în patru labe?

Sau încercăm diezul de-argint viu să ne eliberăm dintre silabe ?

(„Tinerete crîncenă”)

Aceste stihuri vor, pare-se, să denunțe conformismul filistin, dulcea putrezire în culcușuri călduțe, moșăirea porcească „în pragul erei atomice”, preconizînd zdruncinarea stărilor îndătinate, dinamizarea conștiințelor, eliberarea de formule, minciuni convenționale, „silabe”. In cîteva rînduri,

poetul crede împreună cu futuriștii — fără a persevera în asemenea concepție — că revoluționarea poeziei ar consta în... politehnizarea ei, în confundarea liricii cu un comunicat transmis prin aparatele morse. Înălțînd un elogiu „scrisului cotidian”, o poezie din „Prima șarjă” cată a transmite febra diurnă a muncii redacționale, zorul amețitor dintr-o tipografie, totul angrenat în viitoarea obișnuită a marilor aglomerații urbane. întreaga existență e imaginată sub înfățișări mecanice, cuvintele fiind „lame albe” care „despică aerul”, șerpuid „printre bidoane de tuș și benzină”, iar inimile fiind niște „posturi de emisie” ce „freamătă roți”.

Înșurubate în complexe de notații, asemenea elemente izbutesc imitarea vijelioasei activități de producere a scrisului cotidian :

Cilindri de cerneală duduie,

colile dansează sacadat,

presele cu vrafuri de mucava înjură

scrișnesc uscat,

revizia doua — sumarul — atenție —

cleștele operează delicat printre litere.

Dați drumul curentului! — străfuri

șerpuesc, ca sute de vipere.

De ne-am lua după anumiți critici care tind să reactualizeze scindarea poezilor în moderniști și tradiționaliști pe temeiul — mai ales — al limbajului liric utilizat de unii sau alții, ar fi să proclamăm supramoderniste versurile citate ale lui Mihu Dragomir, întrucît vocabularul (mai mult sau mai puțin poetic) reflectă direct nivelul tehnicii contemporane, iar modernitatea implicînd, în concepția acelor critici, o apreciere de valoare, ar rezulta că modernistul „Cîntec al scrisului cotidian” e o mare poezie. Așa o fi ? Noi înșine am recunoscut capacitatea stihurilor de a propaga temperatura iureșului zilnic, deci de a „reda” o realitate. Dacă e așa, de ce am ezita să clamăm însuflețirea stîrnită de o scriere atît de „realistă” și modernă ? Ar fi să ne postăm pe poziția ridiculă a trogloditismului estetic dacă am respinge poe-

zia numai fiindcă ea cîntă mașina în loc să evoce farmecul nopților cu lună. Oare civilizația contemporană, vîrtejul existenței în marile metropole ucide poezia? Oare *inter... machinas silent musae*? Greu s-ar putea argumenta așa ceva de vreme ce, în vuietul orașelor, întocmai ca în dumbrăvile cu privighetori, pulsează inima omului, freamătă aspirații, singerează regrete. Ba creația unor Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Walt Whitman, Maiakovski, Ady Endre, Aragon, Eluard, Macedonski, Bacovia — și cîți alții? — demonstrează că epoca modernă, complexă, zbuciumată, accelerează mișcările sufletești, complică psihologia, generînd prin urmare surse de lirism ce nu puteau fi întrezărite măcar în veacurile anterioare. E chiar naiv a pune problema dacă poezia vremii noastre *trebuie* să fie o poezie modernă sau una tradițională. Poetul de azi, fiind o progeneratură a secolului său va fi modern fie că o vrea sau nu, fie că va cînta lunca înverzită ori zvîcnirile ciocanului pneumatic, deoarece structura sa psihică este, în chip necesar, a unui ins specific timpului acestuia și nu altuia. Oare Francis Jammes, poetul frumuseților cîmpenești, cîntărețul mieilor, livezilor, poetul care se roagă „pour aller en paradis avec les ânes”, nu este un poet modern? Nu e modern Essenin, sau — în literatura noastră — B. Fundoianu? Indiferent de tehnica operei sale, indiferent dacă va inventa formule poetice inedite sau va recurge la mijloace de expresie tradiționale, clasice, cîntărețul contemporan autentic va exprima într-un mod sau altul, (poate chiar cu iluzia de a-l refuza) spiritul secolului. Un artist contemporan „neoclasic” nu e un clasic deoarece, cu uneltele maeștrilor săi trecuți în Cîmpiile Elizee, el transmite un mesaj particular, stări de spirit caracteristice actualității care nu pot să nu dea nuanțe inedite formei de exprimare tradiționale pe care o luminează specific din interior. Ion Pillat, tradiționalist, nu e Alecsandri, nu numai datorită sportei virtuozității tehnice și diferențelor de sensibilitate individuală, dar și datorită deosebirii dintre chipul de a reacționa în

fața universului a doi oameni produși de climate social-spirituale diferite. Se înțelege de asemeni că modernitatea unui scriitor profesînd concepții obscurantiste, retrograde, va fi diametral opusă modernității unuia situat de partea forțelor novatoare, chiar dacă între ei se pot stabili identități în ce privește obiectul inspirației sau unele modalități expresive. Romanticii sînt deopotrivă Byron și, să zicem, Wordsworth, precum și Henri de Regnier și Verhaeren sînt simbolizți, dar ce discrepanță între concepția, tendințele lor ideologice! E de prisos, așa dar, a ne proclama moderniști, luptînd cu morile de vînt ale tradiționalismului, fiind perfect limpede că prin însăși natura sa, un poet din secolul XX nu va mai putea cînta precum trubadurii și că, după Arghezi, nu se mai poate -perpetua fără sensibile modificări tehnica încîntătoarelor idile coșbuciene și nici seninătatea tonului hitru, de o linia-ră exuberanță, a „poetului țărănimii”. Că există versificatori, unii mai isteți, alții mai puțin, care nu sînt în stare decît să mai-îmuțarească pe Goșbuc, Goga, Iosif, e prea adevărat, după cum nu mai puțin adevărat este că se găsesc subpoeti convinși că vor intra în nemurire copiînd slugarnic pe Mallarme, dacă nu pe Andre Breton. Ei și? De cînd lumea au existat din aceștia, și vor exista probabil cît lumea, cel puțin virtual; cade-se oare a ne război cu ei? Dacă găsim că fără combaterea impostorilor nu se poate crea literatură, s-o facem, dar să nu-i macerăm pe motivul că ar fi, pasămite, „tradiționaliști”, căci astfel aruncăm oprobiul asupra înseși modelelor venerabile pe care numiții ipochimeni le mimează, ci să-i stigmatizăm, pur și simplu, ca falsificatori de monede.

Revenind la ideea de la care pornisem, ar fi greșit să credem că însușirea limbajului modern și orientarea spre anumite sectoare neexploatare poetice ar fi suficient pentru realizarea creației de valoare. Calitatea unei producții e dictată întotdeauna de mesajul transmis și poezie mare e aceea care, indiferent de factura ei (clasică, mo-

...ă) ridică spiritul la o înțelegere sporită a lumii, sondează ascunzișuri nebănuite ale ființei umane. Am fi tresărit de emoție estetică la citirea „Cîntecului” discutat al lui Mihu Dragomir în cazul cînd, odată cu tensiunea muncii redacționale și tipografice, acesta ne-ar fi transmis o încordare, o vibrație sufletească specifică. Fără aceasta, nu putem vorbi de o poezie veritabilă, umană, ci de o pseudopoezie a mașinii.

Astfel fiind, ce rămîne din producțiile lui Mihu Dragomir din primii ani ai puterii populare? Certă rămîne, în tot cazul, virtuozitatea poetului. Neîmplinindu-se în creații, versurile din această perioadă mărturisesc o indisputabilă prezență artistică, constituind o interesantă promisiune. Poetul e vizibil dăruit în sensul îndemînării de a picta situații, de a sugera atmosfera, stările psihice colective. Poezia „Numele vieții” schițează cu putere comunicativă marșul silnic spre răsărit al turmelor de sclavi comandate de sm&oamenii — die L/ntermenschen ai noului Reich.

Retragerea rușinoasă, în debandadă, e descrisă nu mai puțin expresiv.

Întunecatul tablou, străluminat, în ultimele strofe ale poeziei, de țîșnirea urii contra fascismului, a dorului de răzbunare :
*Dar am rămas, am, rămas și acasă,
 în copilul negricios de doi ani,
 s-o știți și voi!
 El va afla c-am murit acuma,
 asasinat eroic în căzboi.*

*El va afla și numele vieții
 plătît, cu sînge, în război.
 Veți plăti, veți plăti „cruciada”,
 în stoluri, în leșuri, cu grămada,
 veți plăti, veți plăti pentru noi I*

Darurile picturale afirmate în compozițiile din acești ani vor fi valorificate larg în volumul „Prima șarjă”. Înălțînd cîntare muncii constructive, o poezie revelează minunea creației prin plastica descriere a mîinilor milioanei de fauri ai lumii.

Trecînd peste unele imagini forțate, artificioase, precum „*fiecare falangă-un cîmp de bătaie, fiecare fibră un soldat*”, reținem

ca incontestabil poetică, adorația față de demiurgica activitate umană :

*Mîini ucise-n pietriș, în noroaie,
 sdrențuite-n minereul aprins,
 mîini sfîrțecate-n războaie,
 futurați ca un steag neînvins.*

(„Mîinile”)i

Găsim, în „Prima șarjă”, remarcabile pasteluri zugrăvind fie aspecte ale pfaferii bătrînelor orașe dunărene, fie înfățișări noi ori prevestirea unor epocale înciri în piesajul Bărăganului. Dispare pitorescul macabru al așezărilor ce își conservaseră prin veacuri, pînă în zilele noastre, chipul de anacronice raiale :

*Se prăvălesc ziduri cariate poetic,
 hurducăie roabele cu moloz
 lucrătorii adulmecă fiecare cotitură,
 cîntecele se revarsă ca dintr-un siloz.*

În priveliștea dezolantă, poetul descifrează destinul blestemat sub apăsarea căruia fusese pietrificată viața orașului bătrîn vreme de secole :

*În ce Pompei străvechi, sub lava rece.
 cristalizați am stat în ev rigid ?
 Mărgele moarte cronica își trece
 și anii nici un crater nu deschid.*

Diluată în prea multe strofe ce nu intensifică gradat emoția, poezia „Oraș bătrîn” realizează pe alocuri reale accente lirice, ca această amară și subtilă tristețe în umbra zidurilor brăilene :
*Cetate cu salcîmi și paludisme.
 de-un secol pitorescul pelagros
 te-a gîuit estetic, ca-ntr-un clește,
 și te-a-necat în praf, romanțios.*

Amărăciunea e prefăcută însă, în țândări, în final, de chiotul vieții noi, în pragul erei socialiste :

*Deci depănați mosoarele de cablu!
 Echeru-aici! Orașul face-un salt,
 În geografia zilelor de mîine
 înscriem rîvna noastră de înalt*

O altă compunere de inspirație urbană „Periferie”, cu frumoase efecte de culoare, nu aduce nou față de „Oraș bătrîn” decît ușoare variații ale unui aceluiași peisaj, abundînd în schimb în fraze discursive.

Admirabile tablouri, colorate sobru, de o ținută gravă menită a reflecta gravitatea unui trecut mai neîndurat decât stihia deșertului, pictează Miha Dragomir în poeziile dedicate Bărăganului. Mănoasa cîmpie dunăreană pare încarnarea unei dureri necuprinse :

Iernile cu bice de plumb

te-au bătut,

Bărăgan cu dropii însîngerate,

ai stat vara și toamna, cu tîmplele crăpate sub perdelele prafului'mut.

Calitatea de seamă a poetului e aceea de a releva în peisaj destine omenești, cîmpia dropiilor luminînd simbolic, în cazul de față, devenirea existenței umane. Dacă „sîngerosul '907" n-a izbutit să prefacă din temelii viața desfășurată sub toridul cer al Bărăganului, timpul nostru efectuează răsturnări ce nu mai pot fi stăvilite de nici un fel de „stîlpi groși de noapte". Vindecate rănilor milenare, îmbelșugatul pămînt va deveni mama binecuvîntată a oamenilor :

Acum te zgudui adine

Simți multimea-ndirjită

pentru noi legăna-vei spicul înalt,

mamă însănătoșită !

(„Bărăgan")

Cu un penel sigur exersat la școala lui Alecsandri și maturizat sub influența tehnicii lui Ion Pillat sînt zugrăvite în „Vînătoare" copioasele bogății ale bălții :

Sub plăcile de apă — bronz învechit de vreme —
trec turme lungi de cegă și herghelii de

avat,

raci negri, printre pietre. întind subțiri antene

tene

și-n fund privesc calcanii, ironic și blazat.

Pescuitul apare ca o îndeletnicire de mit, săvîrșită parcă pe un tărîm învecinat cu fantasmă :

In luntrile burtoase se prăvălesc vedenii,
crapi albăstrui, nisetri, carașii de sidef,
avere musculoasă, pe care lipovenii
o deapănă prin mînă, ca firul de gherghef.

Dar nu! peisajul, clima, sînt ale țării noastre, revelîndu-se ca atare, fără îndo-

ială, oricărui român, chiar acelaia ce nu cunoaște nemijlocit ținutul dunărean :

Și luntrile bogate pornesc între pontoane.
O Dunăre se zbate, vînjoasă, în văzduh
grămezile de pește tresaltă-ntre odgoane
cu ochi sticloși spre baltă de liniște și stuh.

Atenți și iuți, pescarii, din plășile greoaie,
pe treptele de birnă trec coșul încărcat.

Și lăzile cu-arome de solzi sărați de ploaie,
se-mprăștie în țară cu proapătul vînat.

Poate cea mai împlinită piesă din placheta „Prima șarjă" și una din cele mai izbutite din întreaga carieră a poetului e „Balta".

Clocită între șesuri de calcar
și zvonul Bărăganului, de humă,
trăiește balta somnu-i secular,
plutind sălbăticia ca o spumă.

Primitivitatea superbă de început de lume dobîndește în poezie realitatea fictivă a unei ființe fabuloase, tronind nevăzut peste întinderile pustii.

Păduri de trestii, ascuțite-n vînt,
se nasc și mor, în soare și vișornii,
ca taina apei s-o păstreze sfînt
mătasa broaștei pune groase botniți.

Fără a fi numită, imaginea primitivității se întocmește crescînd din variatele elemente de sălbăticia, ca hățșuri de ecuator, neumbrate :

Arar se rătăcește glas de om.
pescari bătrîni, cu lotca, după pește,
și în hățșul crud de stuh și pomi,
ca-n ecuator priveștiștea dospește.

păduri de sălcii, mocirle cu nuferi :

Bătrîne sălcii, putred luminînd,
pămînturi vii toclesc, din crengi răzlețe
și nuferi calmi adună, din afund,
mocirlele răsfrînte-n frumusețe.

Ne găsim pe un tărîm antedeluvian, împărăție a vietăților acuatice :

*Cine-s stăpîni aici ? Solemnii crapi
sau șerpîi călători după căldură?
O vislă neatentă dacă scapi,
te-ai și pierdut în prag de viitură.*

Tărîm în care evenimentele cotidiene
sînt prefaceri de ordin geologic :

*Ca-n erele trecute, de demult,
în fiecare zi se nasc ostroave
în locul unde ieri era tumult,
se-ntind acum nisipuri moi și grave.*

Ca în compozițiile precedente, intervine și aici, după magnifica închegare a priveliștii anistorice, semilegendare, negarea primei imagini prin zugrăvirea sau numai anunțarea iminentelor înoiri determinate de socialismul victorios. În toîul asaltului unanim spre o eră a supunerii universului de către om, dăinuirea sălbaticiei splendori geologice reprezintă un fenomen de neconceput; ursuzul, impenetrabilul, nebiruitul încă ținut de baltă stă „ca un semn de întrebare-al hărții”. Timpul nu mai așteaptă. Un popor ce și-a luat soarta în propriile mîini își va face din cumplita pustietate un „ostatec”. În vreme ce „se-afundă peștii, măicomii, la iernat” și „sticlesc, sub luna toamnei, reci privaturi”, undeva, „creioanele se zbat/ să rînduiască forfota din valuri”. Nu peste mult, balta va fi prinsă

*...în același ritm
în care toată țara astăzi saltă.*

Pînă aici, poezia impresionează prin forța imaginii vizuale, prin bogăția de sensuri condensate în strofe grav dăltuite. Două strofe următoare se desprind din contextura impunătoare prin sobrietatea ei, evadînd în discursivități prozaice.

Finalul concis ca o lozincă, laconic, ne înalță, însă, iarăși la starea de înfiorată reculegere:

*Noembrie. Țipă-un pescăruș stingher
și șerpîi dorm sub salcia cojită.
Se pregătește balta iar de ger,
noi pregătăm unealta ascuțită.*

S-a discutat mult, anii trecuți, cu privire la pasteurile lui Mihai Dragomir, imputîndu-li-se o pretins insuficientă integrare în actualitate. Chiar semnatarul prezentelor considerații, salutînd în 1952, îndreptarea poetului, în noul său volum, „Stelele păcii”, spre o tematică direct legată de problemele social-politice curente (avînd în această privință perfectă dreptate), socotea în mod greșit drept un succes depărtarea de priveliștile naturii, iar o poezie ca „Munții Măcinului” era înfierată ca formalistă și apolitică. O asemenea poziție trebuie pusă pe seama atât a limitelor personale inerente cronicarului de atunci, cît și a concepțiilor dogmatice instaurate, sub influența cultului personalității, în practica publicațiilor. În realitate, „Munții Măcinului”, e una din bucățile rezistente ale plachetei „Stelele păcii”, fapt demonstrat chiar de cronică pomenită, în ciuda impresiei inverse a redacției ce o publica. Scriam atunci : „Personajul liric al acestei poezii caută la poalele munților Măcinului”, pe cîmpul apei, loc de baie”. Priveliștea munților albaștri îi recheamă în amintire anii copilăriei, cînd își singera picioarele „pe lespedeza golașă de granit” și cînd la „o cină pe cărbuni”, pescarul lipovean Nichita îi spunea povești cu haiduci. După o evocare a acelor vremi de exploatare poetul constată că sub regimul de democrație populară „și oamenii și munții s-au schimbat”. Urmează o nouă evocare duioasă a copilăriei, îmbinată cu descrierea noului peisaj, care se încheie cu prevestirea zilei socialismului. Din asemenea constatări, de-ajuns de prozaice, simplificatoare, nu însă defavorabile obiectiv poeziei, se trage o concluzie năstrușnică : „E clar că o asemenea atitudine de dulci aduceri aminte și de calmă reverie, nu este proprie omului înaintat al zilelor noastre, omului care luptă cu eroism pentru a cuceri, pas cu pas, mareața „zi a socialismului”. Ca și cum ar exista un canon, un regulament imuabil în care să se arate precis ce atitudini afective sînt sau nu „proprii omului”, etc., etc. Ne place să credem că nimeni n-ar mai subscrie azi asemenea

enormități. Oamenii reprezentativi ai zilelor noastre, departe de a fi niște mutilați sufletește, opaci frumuseților de tot felul ale existenței, devin — stimulați fiind în acest sens de dezvoltarea social-istorică — din ce în ce mai sensibili, mai receptivi la „tot ce face traiul mai frumos”.

S-a reproșat apoi — cu mai mult temeii — prezența unor zorzoane stilistice fabricate, unor căutări calofile, de esență formalistă, în unele stihuri din „Prima șarjă” Există cu adevărat prețiozități presărate în cuprinsul plachetei, reproduse parțial și în „Versuri alese” : „ploaia fecundă a luptei”, „posturile de emisiune ale inimilor”, „bulevarde pavate cu depărtare”, „eră de sudalmă”, etc. A acuza însă cele câteva metafore nefericite ca și cum ele ar constitui balastul cel mai reprobabil al liricii lui Mișu Dragomir (cum s-a procedat odinioară) e vădit neserios. Mult mai real și persistent se dovedește pericolul navigării în efluvii verbale, poezia fiind adulterată de entuziasme inconsistente :

*Ni-s inimile ca un parc deschis
cînd stelele își pîlpîie răcoarea
Tovarășă de luptă și de vis,
ce proaspătă în noi e toată zarea !*

Actualizarea cu ori ce preț, efortarea de a infiltra înțelesuri politice adaptate unui moment politic precis oricărei stări psihice, duce la aliaje bizare, ca în „Se aurește toamna în arțari”, în care se încearcă realizarea unei note lirice unitare din două reacții interioare greu de exprimat simultan : discreția virginală a dragostei și explozia de minie împotriva uneltirilor de carnații mondiale. Iată efectul :

*Și, de vor îndrăzni, în foc și scrum
să nimicim pe veci nelegiuții!
Și peste ani, ca-n clipa de acum,
plimbîndu-se prin parc, îndrăgostiții,*

*privind cum stînge vechi aurării
arțarul nostru-n fiecare foaie —
de noi fără să știe-or aminti.
Și-n drumul lor nu vor mai fi războaie.*

În „Stelele păcii”, retorismul aruncă peste limitele lirice un număr apreciabil de compuneri, situație care a dictat autorului omiterea multor titluri din cuprinsul culegerii de „Versuri alese”. A fost retipărită totuși „Mama”, o piesă superficială, discursivă, iar în alte poezii se pot găsi strofe de umplutură. Bunăoară în „Sfinxul”. Această poezie face parte însă, împreună cu „Munții Măcinului”, „Fostul mijlocaș”, „Mitraliera”, din producțiile merituose. Sfinxul devine încorporarea simbolică a suferinței îngrămădite veac de veac în țările africane înrobite de colonialiști — „chipul miilor de sclavi”. În nemișcarea sa mută, sfinxul este icoana eternității.

*De mii de ani, pe labele-i de stîncă
privește, mut, spre cîmpul gros de rod.
Simune trec, cu răsufare-adîncă
dar aspra nemișcare nu i-o rod.*

Icoană a eternității ce nu simbolizează însă nicidecum perpetuarea sclaviei, implicînd dimpotrivă doborîrea vremelniceilor împilatori în eternul neant:

*Dar vai de ziua cînd, schimbîndu-și chipul,
din domn se va trezi, necruțător
și va-ngropa stăpînii, ca nisipul
cu laba-i grea trecînd necruțător.*

Sfîrșită aici, poezia poartă appendicele unei strofe parazitare :

*Vai vouă, lorzi, căci ziua e aproape
și sfîncșii se ridică, zeci de mii
Imperiul vostru dănuie pe ape
vai vouă, căci în fîndări va sări!*

În sfera de preocupări a volumelor precedente, a celei din „Stelele păcii” cu deosebire, se încadrează și producțiile din „Pe struna fulgerelor” (1955), ca și acele ulterioare apariției acestui volum și grupate în culegerea de „Versuri alese” sub titlul de „Versuri noi”. Una din plăsmuirile izbutite, „Magdei Isanas”, cîntă frumusețea sufletească a omului înaintat, merit să subjege vremelnicia, năzuind prin toate actele sale

spre sublim. Regretata poetă e văzută într-un chip asemănător aceluia sub care în partea a doua din „Faust”, Goethe îl figurează sub numele de Euphorion — pe Byron, visătorul prăbușit din zborul spre idealul suprem al umanității, lăsînd moștenire dorul de tot ce e minunat. Magdei Isanos. poetul îi spune că „tot ce-i mai bun din tot ce-ai dat, e-n noi”. Poeta stînsă în iloarea vîrstei a aspirat la idealul libertății depline, realizabilă în comunism, a cîntat viața, iar astăzi, ea urcă „în zbor, cu noi alături, vie. mai departe”.

Ca întotdeauna, Mihu Dragomir reușește și în acest stadiu al evoluției sale, să fie mai autentic atunci cînd își exercită virtuțile picturale și-priveliștea cetei de țigani nomazi rînduiește „Poetul țigan” printre scrierile incontestabil împlinite ale poetului. E o melancolie și o duioșie copleșitoare în strofele evocînd soarta zbuciumatei populații în cursul trecutelor veacuri de prigoană :

*Hei, unde e țambalul, să-ncapă-n el durerea
atlor drumuri? Unde-i? Și cum poți să-l
ascuți ?*

*Goniți, bătuți — în cîntec ne-am răsturnat
durerea*

*scrîsnind ne-am dus destinul de voievozi
descuți.*

Eterni vagabonzi, țiganii au adunat în secolarele lor rătăcirii o experiență neegalată, comoară inestimabilă :

*Venim pe căi de veacuri, din vîrste-ndepăr-
tate,*

*cu mii de cărți nescrise și scîrfit de car
purtăm cu noi, ascunse, comori necercetate...
Cîntați, țigănci frumoase, c-ajungem la ho-
tar.*

În pofida aversiunii arătate civilizației, perseverării înverșunate în obscurantism, țiganii poartă în ei un foc sacru mai vechi decît istoria și conștiința resurselor de umanitate zăvorite în străfundurile ființei lor

nu va întîrzia să-i ridice la treapta demnității ce li se cuvine :

*„Venim din străvechime, din corturile
rupte,*

*din cîntec și descîntec, din grelele peceți,
Și-acum, intrați deodată în toiul grelei lupte,
noi batem cu barosul la poarta noii vieți.*

„Balada Savului”, concepută în stilul popular, apare — fie că autorul a urmărit sau nu aceasta — ca un fel de replică la renumita „Baladă a Crivățului”. Imaginînd gerul sub chipul unui magnific moșneag cu barba de țurțuri spînzurați pînă la brîu și dominînd cu sceptru-i de gheață lîngă „fîntina cerului” de la marginea lumii, poetul popular povestește despre o expediție a semețului „Malcoș pașa cel bătrîn și la minte cam nebun” împotriva redutabilului suveran al stihiei. În gîndirea superstițioasă a bardului de odinioară gerul reprezenta o putere dumnezeiască în fața căreia oștirea pașei dispărea ca un norod de muște, toamna. Descriind „Viscoloaia-nebunită”, Mihu Dragomir alcătuiește un spectaculos film al descleștării elementelor asemănătoare urgiei din „Balada Crivățului”.

Poetul nostru opune însă — măcar virtual, dacă nu ca o realitate artistică — forței primare puterea voinței omenești, povestind cum mecanicul Savu, împreună cu cîțiva ortaci, răzbește cu locomotiva sa prin viscol, ducînd la destinație un tren de persoane, în ciuda formidabilului atac al vijeliei. Păcat că portretul moral al eroului nu e realizat la înălțimea descrierilor naturii, Savu fiind prezentat în dimensiuni obișnuite, nehiperbolizat cum ar fi pretins cadrul în care acționează, iar lupta lui cu stihia reducîndu-se la o seamă de gesturi, operații tehnice, a căror consemnare distonează cu vuietul turbat al crivățului, dînd un aspect caricatural lucrului omenesc raportat la proporțiile cosmice ale dezlănțuirii elementelor :

*Și Savu ce mai făcea?
zăpada-n găleți lua
și-n cazan mi țî-o turna
ca să-nmulțească apa...*

Figura comună a mecanicului e în discrepanță cu romanticul tablou al viforului, ce apare ca o viziune infernală.

Nu găsim nimerită omisiunea din volumul de „Versuri alese” a unor compoziții de virtuozitate, ca „Lupeni”, în care țărîna ce a sorbit sîngele eroilor „clasei în atac” este evocată cu putere emotivă; „In inimă”, ce recheamă amintirea celui mai de neprețuit prieten, amintirea primului comunist întîlnit, insul în al cărui suflet dragostea de om dobîndește potențări maxime, ori ca „Tractoristul”, pastel ce compune un tablou plin de prospețime a nopții de primăvară pe ogorul răscolit: Glia „se stînge” zgribulită ca un animal, deoarece vînturile sînt tăioase precum o custură „uscate și reci”; „pasărea beznei”, „plînge”, nemărginind cu țipătul ei apăsătoare pustietate neagră; boabele — germeii vieții — „se mișcă” sub țărîna, revoluționînd întunecoasele substanțe, „pregătind spice și teci” — în vreme ce omul, factor transformator prin definiție, reprezentînd existența înălțată la conștiința de sine — veghează, simbol al dominației universului orb de către forța trează a spiritului. Lăsînd în neguri peisajul astfel conturat, poezia proiectează lumini discrete în conștiința tractoristului, unde deslușim în reflexul lunii plutitoare pe corabia norilor silueta unei „tete cu păr arămiu” și — mai puternic decît orice — aprigul presimțămînt al apropiatei iviri a primăverii, implicînd înălțătoare semnificații.

Renunțînd la asemenea piese, Mihai Dragomir reproduce în schimb altele, vizibil inferioare. „In bătaia Crivățului”, „Sărutarea” „București” sînt ticlurile unui meșteșugar cu daltă ușoară, știind să-și supună materia tenace, dar expresivitatea lor e limitată, semnificația minoră. Oricît l-ar entuziasma pe Savin Bratu („Gazeta literară”, 30 iunie 1955) „Sărutarea”, care ar semnifica zice-se, sfidarea stihilor de către om (e vorba de o pereche ce-și vede, în pofida viscolului, de îndeletnicirea-i erotică), poezia e facilă și goală de sens general, căci un sărut nu e o viteză atît de grozavă încît să poată simboliza emanciparea ființei

umane de sub tirania condițiilor stînjitoare. Dacă ar fi să judecăm astfel, am putea susține că săvîrșește un act de mare bravură perechea din „Germinai” de Zola, care îngropată în labirintul unei mine surpate, se drăgostește chiar cînd își dă seama că se află la un pas de moarte. De asemenea „In bătaia Crivățului” care surprinde avîntul unei cete de colectivști porniți să împiedice spulberarea în vijelie a zăpezii ce apără de ger semănăturile, se menține la consemnarea (cu finețe, incontestabil) a unui fapt întîmplat. Materialul acestei poezii oferea (spre deosebire de „Sărutarea”, în care însuși punctul de pornire e șubred) posibilitatea înălțării la o înaltă generalizare: poetul s-a oprit însă la perspectiva recoltei viitoare, care nu dobîndește dimensiuni simbolice. „Parcul”, „Ai rămas” și încă vreo două poezii au doar valoarea unei intime confesiuni erotice fără o rezonanță în conștiința cititorului: „Tu nu știi c-ai rămas în fața mea, întregă, vie și nepieritoare/ Și te sărut în fece lălele, și te aștept cu fece ninsoare”. „Ochii”, „București”, „Un loc liber în coloaună”, „Patria” (cu excepția ultimei strofe, mai dense) sînt compuneri corecte, conștiințioase, versificări de idei generale fără înprospătarea acestora printr-o inedită trăire individuală. Incendiul pasiunii nu străbate cugețarea abstractă spre a o sensibiliza, încît stihurile se perindă reci, în ciuda eforturilor de încălzire prin elanuri verbale. Efuziunea lirică, strigătul direct al entuziasmului, discursivitatea poetică la înaltă temperatură realizată magistral de Mihai Beniuc în atîtea poezii îl prind mai puțin pe Mihai Dragomir, care în „București” și în alte cîteva bucăți adoptă tonalitatea „toboșarului timpurilor noi”, împrumutînd chiar expresii ale acestuia („Tu carne, ești din carnea noastră ruptă”), reușind însă a produce doar impresia unei însuflețiri contrăfăcute:

*Orașul meu. nici spinii cei mai repezi
ce i-au trimis părinții-n viitor,
nu te-au văzut ce mîndru-ai să te lepezi
De răni sub brațul nostru-noitor
(„București”)*

sau — cu ecouri și mai evidente din Beniuc :

*Si oricit latră-a dușmanilor droaie
noi creștem într-o zi cât într-un an.
Cînd ninge-mi pun căciula mea de oaie
si n-am habar de gerul cât de-avan*

(„Cînd ninge”)

Uneori, autorul „Stelelor păcii”, se complace în enumerarea repetată a înfăptuirilor regimului democrat-popular, în imprecății puțin diferite de la o poezie la alta, împotriva dușmanilor poporului nostru, căutînd a suplini prin sonorități exterioare absența unei incandescențe lăuntrice a ideii. Cîteodată, tendința de a condensa în versuri o cât mai mare bogăție de sensuri îl împinge pe poet spre soluții facile, de natură a vaporiza prin diluare însuși elementul inițial prețios. În „Oda tinereții”, spre exemplu, am găsit grăuntele prețios al ideii concentrat în cîteva stihuri împrăștiate de-a lungul multor pagini. Scheletul poeziei s-ar alcătui astfel : *„comunism înseamnă tinerețe”,* noi, comuniști fiind, *„n-avem voie să îmbătrînim”;* deci. vom lupta împotriva bătrîneții împovărătoare, deoarece: *„Tot ce ne-oprește-n toc din munca noastră/ ni-i dușman, fie cît un bob de mei!”* E vorba de o meditație, așadar, de o poezie de concepție operînd cu generalități. Aceasta nu înseamnă de loc poezie goală de sentiment, fiind cu desăvîrșire posibil a îmbrățișa abstracțiunea cu aceeași patimă cu care năzuim spre frumusețile palpabile ale lumii. Wait Whitman numea democrația „ma feme”. În ale sale „Versuri”, Camil Petrescu e fascinat de ideie ca de o amantă :

Iar eu... eu am văzut idei..

Ar fi o nerozie să contestăm valabilitatea liricii de probleme, ea constituind o realitate în universul artelor. De ce lamentația fetei lui Coșbuc ce fredonează „cîntecul fusului” ne-ar emoționa, iar înfiorarea savantului, a înțeleptului care „caută în lume și în vreme adevăr” ne-ar lăsa indiferenți ?

Căutările înfrigate, dramele cunoașterii, uluirea în fața miracolelor desfrecate oferă se-nțelege, surse lirice inepuizabile. Și de e să vorbim exact, orice poezie viabilă e, în ultimă analiză, filosofie sensibilizată. Dacă erupția emotivă, „sinceră”, ar fi toată poezia, răgetele cerbilor, toamna, ar trebui — zice Lucian Blaga, într-un aforism — să intre în cele mai selecte antologii. Sentimentul durabil, manifestare a universal umanului, nu poate subsista fără osatura unei concepții generale, iar romanțele lui Eminescu, încorporate operei întregi a poetului, apar ca poezii filosofice.

Convingerea noastră intimă este că linca de cunoaștere implică o concentrare mai pronunțată decît ori ce alte specii ale poeziei, această artă prin excelență a concentrării. Dacă e să talmăcim adevăruri supreme, emoții intelectuale, nu e oare clar că vom merge de-a dreptul la esență, sacrificînd detaliile ce nu sînt, în cazul dat, indispensabile? Sîntem șocați, prin urmare, constatînd în „Oda tinereții” o diluare extremă, o invazie de retorism și anecdotică, pnsositoare. Ni se va imputa, poate că formulăm cerințe abstracte, premeditate, pretinzînd ca poezia numită să se conformeze modelului socotit ideal al poeziei de concepție. O asemenea observație ar putea fi întemeiată în cazul că, indiferent de specia în care o situăm, „Oda” lui MiHU Dragomir n-ar consta dintr-o fabulație deajuns de puțin captivantă împletită cu rostiri de lozinci transmisibile în cea mai curată proză și înșiruire de date cunoscute oricui! Se povestește cum Bătrînețea, o băbăie parșivă, se înființează în mai multe rînduri, voind să-și facă amant dintr-un om ce are încă de săvîrșit ceva mai productiv decît să se preocupe de domolirea junghiurilor:

*— Hi-hi... rînjea babornița-n strănut,
cumătrul timp nu știe de-ndurare !
In catastiful meu te-am și trecut,
hai, nu te răsfața ca fata mare...”*

Iată-ne, deci în plină anecdotică amuzantă, cu hîrjoneli și dialoguri domestice. Ce poate fi mai hibrid, decît altoirea pe acest

fond oarecum hazliu a unor înflăcăări patriotice precum :

*Noi, oamenii cu palme de plugar,
zidarii ne-ntrecutelor orașe,
noi, copilașii spice adunînd,
ostași ce minuiesc automatul...*

Nu e oare întrucîtva comic a vorbi în fata unei „babornițe-n strănut” astfel :

*...noi toți, dezmiriștînd peste nevoi,
ne dăluim un vis cu mii de fețe :
s-aducem comunismu-aici la noi!
Și comunism — înseamnă tinerețe I*

Oricum ar fi însă, merită o mențiune categoric pozitivă efortul poetului de a îmbogăți nu numai creația sa, ci lirica romînă actuală în genere, în cadrul căreia poezia de idei nu e deocamdată prea strălucit prezentată. Căci „Oda tinereții” nu e o producție izolată, ci indică o preocupare stăruitoare în direcția liricii de cunoaștere.

De o ținută mult mai gravă, cealaltă „Oda” — a „fulgerelor” — realizează, în unele pasaje, un lirism filosofic de netăgăduit, plămînd viziuni cosmice cutezătoare, înaripate, versurile slăvesc măreția omului ce și-a supus pînă și fulgerele cu care în alte vremi înfricoșetorul rege al Olimpului domina cerul și pămîntul. Dînd parcă glas prometeului descătușat, poetul sfidează tirania naturii strigînd :

*Ce-s fulgerele tale ? Biată joacă!
le-am adunat în pumn, de mult, ca pe nu-iele,*

*si dacă le mai plimbi pe sus, rebele,
nu-i nimănuia teamă. Au să treacă!
Ce luminezi cu-un fulger ? O clipită
Dar eu, privește, mîna de-o întind
și strig puterii mele : ..lumină să se facă!”
coloane grele de lumini se-aprind... •*

Și în „Oda fulgerelor” se revarsă însă locul comun, reflecția impersonală, și aici sînt confundate planurile, imaginile de o grandoare cosmică învălmășindu-se printre consemnări limitate în spațiu și timp, detalii prisositoare ce umbresc ideea esențială. Proectate pe fundalul imaginii centrale

de proporții cerești, declarații ca acestea (cu totul potrivite în alt context) :

*Eu vreau s-arunc din lume mizeriile zdren-
ței
pămîntu-l vreau un leagăn imens pentru
copii,
iar pentru tați și mame un corn al abun-
denței...*

corup starea de elevație încercată la lectura unor fragmente ale Odei.

Cu toate izbînzile parțiale obținute în direcția lirismului de idei, Mihai Dragomir pare indicat a se realiza definitiv în poezia de evocare. Nu încapă îndoială că va cîștiga noi frumuseți în urma revizurii anunțate de autor, dar chiar în versiunea actuală, „Războiul” e a scriere marcantă, amintind prin factură nu însă prin materialul concret, deplin original — versurile de război din „Ciclul morții” al lui Camil Petrescu. *Războiul* nu e un poem epic, adică o narațiune în versuri, cu un subiect încheiat în jurul unui conflict; e o însumare de „peisaje”, asemănîndu-se din acest punct de vedere exclusiv — cu „1907” de Tudor Arghezi. Intîia parte compune, prin succedarea unor crîmpeie de viață cotidiană, atmosfera Brăilei în anii premergători ultimului război, cu ulițele, piețele, salcîmii străjuind marginile de drum, școala în care copiii, unii orfani sau cu tați schilodiți în războiul cel mare dintîi, citesc „o-i, oi”, cu siluete diverse, printre care ale unor copii, precum Gheorghîță, ce „nu mîncase încă decît mălaj și-și făcea viori, cît palma, de păpușoi, j scornind pe ele, în. fiecare seară, cîntece noi”. Mișcătoarele icoane ale unei copilării învăluite în poezia inocenței respiră, odată cu farmecul duos al amintirii unei vârste imaculate, o îndîrjire crescîndă. deși subtil comunicată, împotriva stărilor monstruoase revelate succesiv scrutătorilor ochi infantili.

Pe măsura desfășurării, poemul învederează iminența unor evenimente funeste, pe care le presimt în chip tulburător, dar ale căror proporții nu le bănuie micii școlari ce defilează cîntînd : „Vom fi cu toții eroi...” Elev de liceu, naratorul persistă în

aceeași suavă inconștientă, alimentându-și spiritul eu învățătura „*înțelepților din veac*”, citiți pe stradă, în lumina felinarelor ignorând însă sensul fenomenelor din jur' cum ar fi „*strînsa-mpletitură*” între un *decan al bursei*” și război, deși se diferențiază net, de la început, de anumiți colegi *parfumați*” ce „*nvîrteau subt banca pokerasul*”, își „*zornăiau sutarii argințați și vorbeau de „dame bine”, escapade, Izimbînd spre noi, cei de prin mahala* . Cu trecerea vremii, o ură crescînda împotriva războiului, prezentat în școala oficială ca „*motorul omenirii*”, inunda sufletele însetate de cunoaștere și aversiunea împotriva instituției abătute de la rostul ei de a dărui lumină tineretului studios se exprimă în notații sarcastice:

*Știam războaiele lui Xerxe
și campaniile punice, pe de rost,
dar la noi, în Moldova,
nu prea știam tot ce-a fost.
Unul, curios, a întreat:
— „Dar rușii în Moldova n-au luptat?”*

O dată cu ambianța școlară, poemul surprinde aspecte ale vieții tîrgului în genere, aspecte acuzînd instaurarea deplină a barbariei în „*orașul cu salcimi*”. Un episod zugrăvește arderea pe rug a cărților progresiste de către brutele legionare. Tabloul e de o impunătoare plasticitate, desenînd, cu o siguranță și suplețe a liniilor ireproșabile, realități fizice și sufletești în mișcare. Contrastul între direcția normală a dezvoltării vieții, între aspirațiile umane firești și aberantele fapte ale bandelor fasciste e reliefat cu pregnanță :

*...un cor de țipete-a ajuns la noi,
crescînd ca o amenințare.
Noi am fugit spre poartă. Parcul mare
de flăcări lungi era iluminat.*

Ochilor nepervertiți, infernala sarabandă li se relevă ca o apariție din veacuri de groază :

*...Și-n Evul mediu, deodată, am intrat.
În jurul focului urlînd, cîntînd,
în bluzele lor verzi abia-ncăpînd*

*se vînzolea o ceată de spătoși...
...Ce triburi se-ntorceau de ta vînat?
Și rugu-n care piață-a închiziției ardea ?
Pe ce Giordano Bruno-l aștepta?...*

A doua parte a poemului pictează scene, peisaje din însăși vîlvătaia războiului. Parcurgînd cînturile acestei părți, n-am trăit cutremurări de apocalips, parîndu-ni-se, dimpotrivă, mai puțin impresionante decît scenele antebelice. O seamă de notații sugerează totuși atmosfera de teroare, scîrba nemărginită a unor oameni mițați în cireada să potopească meleagurile pașnice ale țării în care semeni de ai lor, stăpîni ai propriului destin, dădeau înfățișare aievea visului sublim al tuturor muncitorilor, tuturor obișnuiților de pe întinsul pămîntului. Coborîrea în cazemate provoacă solđaților senzația îngropării de vii:

— „*Pe anticriști, ai noștri acuma-i atacară*”.

Să fim în cazemate!”

Tăcuți, toți am intrat.

Ne-a-nchis cu cheia ușa un ofițer, pe-afară.

Era război. Mormîntul ne-mbrățișa blindat.

Vălmășagul frontului, goana prin stepă, încleștările luptei comparabile unui dans halucinant peste care își filfîie aripa neagră îngerul morții, apar în stihuri de adîncă vibrație.

În general însă, poetul se menține la fixarea unor instantanee cu valoare de sine stătătoare transferabile în alta componere -diferită tematic. Jocurile de cărți, orgiile ofițerilor, anumite replici cu tîlc ale țaranilor soldați, răspîndirea de manifeste — „*porumbei albi*” — în rîndul armatei, chiar căderea unor camarazi sub glonț - nu se încheagă într-o viziune de ansamblu covîrșitoare, de o macabra grandoare. Probabil că în sensul acesta își propune autorul să reconstruiască poe-

„ * * * ”
Din celălalt poem, „Tudor din Vlădimir”, am reținut episodul „O judecata”,

expresivă pictură a moravurilor aristocrației de odinioară, înfierînd samavolnicia legilor în vigoare pe vremea lui Tudor, legi dictate de bunul plac al cutărui boier divanit. O scenă înfățișează raportul primit de dumnealui arhon Răileanu de la administratorul său.

— „Ieri, mărite, n-au ieșit
cinci clăcași în deal la vie”.
— „Să muncească împătrit!...”
— „Ne-a murit un rob.”

— „Ce spui ?
N-a avut destule rude ?
Să muncească-n locul lui I”

Notarea anumitor gesturi definitive, scurtele comentarii emise de poet în treacăt mustesc o ironie arzătoare. După raportul ascultat și dispozițiile date,

*A-nceput arhon s-asude
de atîta osteneală
cîtă-și dă cu judecata.*

Un cocon buhăit de somn, prinde o roabă înfilnită într-un ungher „și-o ciupește drept de țîțe”; la țipătul ei,

*casă leneș beizadeaua,
nici n-o-njură — doar e slugă! —
ci-i dă-n cap cu narghileaua.*

Oaspeții valitului boier sînt posedați, după o lună petrecută numai într-o „tucsăneală”, de „plixis” :

*Iar sitari umpluți cu vrăbii ?
Iar halvale fî dulceți ?*

Depășind ironia, poetul adoptă un sarcasm corosiv, cînd acuză barbaria arătată de boierii din protipendadă față de clăcaș

*Dar ce răcnet, pasămite,
crește-n curte ?
— „Asta ce-i ?”
— „Să trăiți! Nimic, mărite
Pun un rob în fum de-ardei”.*

De o pregnantă specială, scena judecării lui Tudor Vladimirescu ni-l înfățișează pe boier Răileanu tolănit pe un vraf de perne, trăgînd din narghilea, în mijlocul unor duduci ce privesc la osîndit ca la o ciudățenie, așteptînd, „de plăcere leșinatej-c-o să vadă cum îl bate”. Scena e dominată însă de profilul Vladimirescului care, ridicîndu-se de pe bușteanul pe care a fost prăvălit spre a cunoaște dreptatea domnească, rostește cu calm, „încet și șuierat” :

*Unde stați voi, judecînd,
și cocoanele-n panglici,
vin oltenii mei, curînd,
să se lege la opinci!”*

Celelalte episoade ne-au captivat interesul într-o măsură mai redusă, deși conțin numeroase detalii fixate cu un penel expert, cum ar fi, bunăoară, silueta unui „oltean bătrîn cu o cruce pe sin” întipărită „de-un fier înroșit și-n carne-adîncit” ca semn că purtătorul ei fusese rob la vreo mînăstire, ori silueta semețului viteaz lancu Jianu. Nu credem că Miha Dragomir a procedat în cel mai nimerit mod scriind majoritatea cînturilor în vers și cu întorsături stilistice aidoma celor din baladele populare. Lectorul rămîne cu o impresie de artificialitate parcurgînd versuri precum următoarele :

*Sub bolta codreană,
coalea-ntr-o poiană,
luna-a-răsărit,
stele-au licurit,
de s-a luminat
codru-ntunecat ?
Luna nu mi-a răsărit,
stelele n-au licurit,
ci-i un focușor
de-al haiducilor...*

Naivitatea aceasta, micile stîngăcii de exprimare, răsfățarea cuvintelor, cuceresc în folklor întrucît ele ne creează iluzia transportării în climatul unor epoci mai mult sau mai puțin depărtate, cu o pulsa-

ție specifică, diferită de aceea a timpurilor actuale. Citind „Corbea” sau „Mihu copilul” sîntem răpiți pentru moment din actualitate, sau, mai precis, veacurile apuse învie în noi cu poezia lor ireversibilă. Cînd însă un poet cult din secolul al douăzecilea mimează candoarea poetului anonim de acum cîteva veacuri e foarte posibil să obțină efecte de parodie involuntară. Marx atinge această chestiune în „Introducere la critica economiei politice”, scriind :

„Un bărbat nu poate redeveni copil fără a deveni copilăros. Dar nu-l bucură oare naivitatea copilului și oare nu trebuie el însuși să năzuiască să reproducă, pe o treaptă mai înaltă, adevărata sa esență ? Nu renaște oare în natura copilului în fiecare epocă propriul ei caracter în toată naturalețea sa ? De ce copilăria socială a omenirii, pe treapta pe care și-a atins dezvoltarea cea mai frumoasă, nu și-ar exercita, ca o etapă care nu se va mai întoarce niciodată, farmecul ei veșnic ?...” (K- Marx-F. Engels: Despre artă și literatură, Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 28—29).

Folklorul constituie, desigur pentru o seamă de creatori de primă mărime rezervorul principal al temelor și elementelor artistice. Nici un creator desăvîrșit nu se limitează însă la preluarea motivului popular sau la pastişarea lui, procedînd, din contră, la retopirea producțiilor orale, adaptînd în chip rafinat elementele folklorice necesităților de exprimare a unei sensibilități mai complexe. Un basm, „Capra cu trei iezi”, să zicem, devine, sub condeiul lui Creangă, altceva decît ar apărea în culegerea unui folklorist, chiar dacă fabulația ar fi identică. „Ce te legeni plopule”, cîntecul de la care a pornit Eminescu spre a compune „Ce te legeni, codrule”, diferă evident de plăsmuirea eminesciană atît în privința concep-

ției cît și a structurii imaginilor. În doinele argheziene din „1907” nu recunoaștem oare numai decît tensiunea emoțională și meșteșugul savant al poetului cult ? Ce devine folklorul în paginile lui Sadoveanu ? Iată :

*Cînd dă codru-n primăvară,
leliță Varvară,
Pe sub cetini mă tot duc,
După cîntecul de cuc,
Să mă fac haiduc.*

Autentic populare prin simțire, în aceste versuri ritmul e mlădiat în chip nefîlînit, rimele se orînduiesc imprevizibil, concurînd la împlinirea unei melodicități inedite. Nu e de conceput, prin urmare, o poezie cultă disolvabilă în folklor, deși lirica majoră tălmăcește, obișnuit, pasiuni, înălțări ale spiritului identice, în esența lor, cu aspirațiile ce freamătă în poezia populară. Poetul cult își lasă inevitabil întipărirea personalității singulare în orice operă pe care o produce.

întinsa activitate poetică a lui Mihu Dragomir certifică prezența unei personalități incontestabile, deajuns de fermă spre a înscrie un nume în registrul liricii romîne contemporane. Intre poeții afirmați deplin în anii puterii populare, autorul „Războiului” e unul din cei mai preocupați de permanenta înnoire a creației prin amplificarea registrului tematic, primenirea expresiei, unul din cei mai neîmblînziți dușmani ai anchilozării, petrificării într-o singură formulă. Autoexigență demonstrată de Mihu Dragomir în alcătuirea volumului constituie o garanție a dezvoltării sale progresive în direcția lirismului viabil prin eliminarea b'lastului discursiv, a unor înclinări spre cîntecul firav, gol de substanță, închircit, și în genere a tuturor piedicilor ce stînjesc zborul temerar.

TEORIE ȘI CRITICĂ

OV. S. CROHMĂLNICEANU

O DEPOZIȚIE ÎN APĂRAREA „DERBEDEILOR”

„Derbedeul” e un personaj cu profil social destul de vag. Din tagrpa pungășilor nu face parte, deși îi frecventează. Delicvent, încă n-a devenit, cu toate că poarta pușcării îl atrage ca un magnet. Păstrează însă, cel puțin atîta timp cît rămîne un simplu „derbedeu”, o anumită moralitate. Prețuiește „șmecheria”, dar se ferește de crimă, care îi inspiră repulsie sau frică. „Derbedeul” vrea mai degrabă să profite de lacunele legilor, decît să treacă propriu-zis peste ele. El e prin definiție tînăr. Dacă are ștofă adevărată de pungaș, aceasta urmează abia să se vadă în viitor.

Personajul nu intră însă nici în categoria oamenilor de treabă. Nu și-a găsit încă nici un rost în viață, umblă fără căpătîi, stă pe capul rudelor, ca Răduș, eroul povestirii „Derbedeii” de Nicuță Tănase. Poate că pînă la urmă se va apuca de lucru și se va dovedi un om înzestrat. Dar aceasta urmează iarăși abia să se vadă.

Există, în general, două atitudini ale oamenilor cumsecade față de „derbedei”. Și fiindcă tînărul nostru prozator le-a schițat destul de bine în istorisirea sa, am să mă refer chiar la ele.

E întîl atitudinea maistrului furnalist Marin Toacă. Acesta pleacă de la ideea că răutatea lumii i-a făcut pe Răduș, Costică Bucătaru, Vegetarianul, Ioniță Bozolan sau Ploșteanul pușlamale. Că pentru a fi reeducați, „derbedeilor” trebuie să li se arate o fărîmă de încredere. De aceea

le deschide casa, vorbește cu ei omenește, se interesează de preocupările lor, trezindu-le un simț atrofiat al demnității, ațîțindu-le cu șiretenie mîndria și îndreptîndu-le acțiunile către un țel constructiv. Așa gîndește și Pătrău de la Comitetul de Partid, și Vasile Alecu, muncitor conștient, prieten cu cumnatul lui Răduș. Mai există însă și o altă atitudine, a Stancăi de pildă. Cînd Răduș intră în curtea ei ca să ia o găleată cu apă, cumătră îl întîmpină cu o ploaie de înjurături : „Ce cauți mă, aici” — îl întrebă întîi, scurt, ca apoi să se dezlănțuie : „— Ați reparat voi vreodată pompa, mă derbedeilor ? O sutădouăzeci de lei i-am dat alaltăieri lui Petrică să mi-o repare. Să pleci numaidecît cu găleata de-’aici, golanu’ dracului. Știți numai să stricați... Nu mai pompa, mă, n-auzi ? Tu n-auzi, mă derbedeule să nu mai pompezi ?” Ba, ca să dea vorbelor ei un sens și mai precis, pune mîna pe o prăjină de rufe, ridicînd-o amenințator deasupra capului.

Avem aici de-a face cu punctv’ de vedere al omului așezat, care se simte direct amenințat în mica lui tihnă personală de existența „derbedeului”.

Ce te poți aștepta de la o pușlama ? Să rîvnească la bunul tău, să-ți intre în curte sau în casă, să-ți ia ceva ; cine știe ? De aceea, în prezența derbedeului, omul așezat și cumsecade are cîteva reflexe tipice: închide poarta, poruncește fetei sau nevestei să intre în casă, își pipăie buzunarul de

!a piept, undeține portofelul, și se uită în jur să se asigure dacă se află pe aproape vre-un reprezentant al forței publice. Derbedeul trezește în el sfântul simț al proprietății, cu tot complexul lui moral. Ca de exemplu la alt personaj din cartea lui Nicuță Tănase, „Ghifțarul” Mihai Rot, din Vadu Dobrei, flăcău cu ceva pământ în satul lui și lucrător „flotant” la furnal. Cum vine vorba de „răgățenii” ăia netunși, el își trage mai aproape straița de slănă și dă alarma : „Ăștia numai de furat îs buni ! Doamne, că hoți îs !”

„Derbedeii” trebuie să-și croiască așadar un drum în viață între aceste două atitudini. E, s-ar părea, oarecum și soarta eroilor lui Nicuță Tănase. Unii i-au primit cu simpatie : au văzut în istoria lor un fond omenesc autentic, le-au deschis cu încredere casa, ca de pildă Savin Bratu în „Gazeta Literară” Nr. 14/1957. Alții i-au întâmpinat cu prăjina, asmuțind cîinii pe ei: No. săriți, că Doamne hoți-s! (vezi cronică lui Dumitru Isac din „Tribuna” Nr. 8). Și nu glumesc. Ceea ce caracterizează „analiza” din revista clujeană e tocmai un fel de spirit puritan, pe care însăși prezența fizică a derbedeilor, a apucăturilor și limbajului lor îl crispează și în consecință nu știe ce să facă pentru a se degaja cât mai repede din astfel de contacte impure.

Dumitru Isac fâgăduiește să arate pe lângă realizările, greșelile cărții lui Nicuță Tănase și subliniază *greșelile*, deoarece declară deschis de la început, că se găsește înaintea unei cărți „pasibile nu numai de lipsuri artistice, dar, cum se va vedea, și de erori în *concepție*”. Îmi îngădui în treacăt să observ reflectarea opticii semnalate chiar în stilul cronicarului, dispus, înainte de a arăta ceva, să-j trateze pe „derbedei” ca delicvenți (cartea e „pasibilă” de lipsuri, bine că nu și de o pedeapsă, autorul a făcut „greșeli” ș.a.m.d.)

Dar poate că în fond omul are dreptate. Cine știe ce greșeală de concepție o fi săvârșit Nicuță Tănase. Să vedem ce i se reproșează.

Dacă am fost în stare să mă descurc în formulările criticului dornic să răspundă, așa cum mărturisește, „obligațiilor contrastante” pe care i le impune opera, „singurele în măsură să-i redea cu aproximația cuvenită echivalentul real”, m; se pare că păcatul cel mai mare al autorului „Derbedeilor” ar fi acesta: el a neglijat evoluția „moral-psihologică” a personajelor, s-a lăsat furat de „elementul exterior, de efectul aventurii, de spectaculozitatea! gestului neraportat cu chibzuială ultimă la semnificația lui interioară”.

Ba mai mult: „Problematika principală a „povestirii” nu și-a aflat „o rezolvare satisfăcătoare”. „Procesul transformării derbedeilor în muncitori conștienți și eroici în uzina din Hunedoara, e plin de lacune, lipsit parțial de motivațiile necesare și de o vigoare a curentului psihologic în frământare, creștere și desăvârșire”. N-am înțeles bine ce e cu „vigoarea” acestui „curent psihologic în frământare, creștere și desăvârșire”, dar, din ce spune mai încolo cronicarul, ar reeși că Nicuță Tănase a greșit insistând asupra cabanei șmecherilor, făcându-și din ea „ipost de observație și perspectivă de construcție” și neintrînd „mai adînc” în uzină, „fiindcă ea, uzina, viața nouă de muncă creatoare, care pulsa și creștea tumultuos acolo, ea era adevăratul factor care îi schimba pe derbedei, transformîndu-i în oameni adevărați. Ori, acest proces, marele proces al „romanului” e slab dezbătut. Autorul se încurcă în tot felul de episoade din viața „șmecherilor” și scapă esențialul: „forța educativă a muncii creatoare socialiste”.

De obicei oamenii așezați îi iau repede pe derbedei, imputîndu-le prin anticipație toate delictele de care ar fi capabili, în mod virtual. Obiecțiile cronicarului „Tribunei” citate mai înainte sînt în materie literară de aceeași natură. El îi atribuie autorului intenții pe care nu le-a avut și-l judecă apoi fără milă, în cel mai pur spirit dogmatic. De pildă, îi reproșează, că „n-a intrat mai adînc în uzină”, ca să dea „motivațiile” necesare transformării derbedeilor în „oameni ade-

virafi". Dar în cartea lui Nicuță Tănase **TIU** se arată cum șmecherii devin oameni adevărați, ci doar cum *începe* acest proces. Nimic nu ne asigură, la încheierea cărții, că Răduș, Vegetarianul sau Ciurel s-au lepădat de *toate* apucăturile lor urite, că au devenit niște muncitori conștienți, niște „oameni adevărați”, cum presupune tovarășul Dumitru Isac. Băieții au început să se dea pe brazdă, le place munca, Răduș s-a îndrăgostit de fata lui Moș Toacă, a început să disprețuiască „șmecheria” și să stimeze cinstea. A făcut și un act de eroism, dintr-o pornire juvenilă, din dorința de a-și arăta curajul, poate și din alte motive... În orice caz, nici el, nici ceilalți locatari ai „cabanei șmecherilor” nu ajung la sfârșitul povestirii desăvârșiți, cum dă să se înțeleagă cronicarul. Evoluția lor morală nu s-a încheiat de loc ci abia acum „derbedeii” vor intra în uzină (deocamdată n-au ajuns să facă decât o muncă necalificată pe șantier) în familii, în lumea socialistă. Numai o minte obișnuită cu formule stereotipe, după care personajele unui roman realist-socialist trebuie neapărat, o dată cu ultimul capitol, să ajungă oameni perfecți, poate socoti procesul transformării „derbedeilor” terminat în cartea lui Nicuță Tănase și scoate de aci obiecții categorice, de genul: „nu s-a arătat esențialul”, autorul a scăpat „factorul hotărâtor”, „s-a lăsat furat de elementul exterior”, n-a „studiat”, n-a „urmărit”, „n-a dres” ș.a.m.d. Pentru felul cum ar fi scris cronicarul „Tribunei” „Derbedeii”, pentru felul cum ar fi adus el eroii la nivelul cetățenesc suprem în ultimele pagini, ar fi fost poate nevoie de prezentarea vieții tumultuoase din uzină, din familiile oțelurilor hunedoreni, din satele învecinate, din Capitală, din coloniile sau din cine mai știe unde. Pentru ce și-a propus să facă autorul, cartea lui Nicuță Tănase înfățișează cu autenticitate angrenarea derbedeilor într-un sistem de viață nouă, prezentând realist factorii social-morali, care determină acest proces. (Sila și frica de crimă, încrederea întâlnită printre oamenii muncii, ambiția tîne-

rească, descoperirea pentru întâia oară a simțului demnității umane, dragostea.) I se poate reproșa lui Nicuță Tănase, poate, că a înfățișat o evoluție prea liniară, că a subestimat forțele capabile, chiar la Hunedoara, să-i tragă îndărăt pe eroi, că a dat, în sfârșit, o importanță relativ redusă elementului material, (salariu, nivel de traiu) dar de aici pînă la a-l acuza de schematism și superficialitate e o distanță serioasă.

Cînd cineva e însă pus să-i trateze pe derbedei în stilul Stancăi sau al lui Mihai Rot nu se încurcă în argumente. Astfel tovarășul Dumitru Isac găsește gesturile eroilor lui Nicuță Tănase rezumate la „spectaculozitatea” lor, lipsite de semnificații ultime interioare. După cîte înțeleg el îl învinuiește pe autor că n-a făcut, ca să folosesc termenul lui Ibrăileanu, destulă „analiză”. Dar pentru aceasta, după teoria omului așezat care are „în principiu” dreptate, orice ar spune împotriva „derbedeilor” *nu dă un singur exemplu*. Se găsesc desigur în cartea lui Nicuță Tănase și situații nesatisfăcătoare luminate sub raportul determinărilor interioare (una e în trecerea subită a lui Neagu Mircea de la o dușmănie cruntă la o simpatie teribilă ipentru Răduș, alta, în comportarea Sandei față de erou). Dar Nicuță Tănase a scris o carte într-un anumit stil. Istorisirea lui împrumută în tehnica narației ceva din formula de viață a derbedeilor, din alura ei cam descusută și plină de reversuri cînd vesele cînd triste. Întîmplările sînt astfel amintite în viteză, cu un soi de duoșie mascată prin humor și sensibilă chiar în titlurile capitolelor.

„S-a mutat pe Giulești un popă”; „Marin Răduș vrea să-l taie pe Titi Fițaru”; „Derbedeilor le cîntă muzica”, „Ai fost un derbedeu bun ploieștene, pricepi?”.

Acesta e stilul cărții. Unora poate să le placă, altora nu. Dar e evident că el se bazează pe *creație* și nu pe *analiză*.*)

*) Ceea ce nu exclude bineînțeles finețea observației psihologice, de care autorul dă dovadă (v. de ex. scena cînd moldoveanul sare din tren, scena cînd Răduș o „vrăjește” pe Victorina, cînd se ia la bătaie cu Ilie Chelie, etc.

A-i cere autorului să disece într-un asemenea gen de narațiune sufletul eroilor echivalează cu a-i pretinde de pildă, să alerge fără să miște picioarele.

Nu mai hica pe nici o îndoială. Cartea lui N. Tănase are într-adevăr o greșală gravă de concepție. Ea a fost scrisă așa cum a conceput-o autorul ei și nu cronicarul Tribunei.

Dar tratamentul literar al „derbedeilor" capătă o asemănare uluitoare cu cel pe care li-l aplică în carte cetățenii îngrijiți de soarta straiței lor cu slană, acolo unde tovarășul Dumitru Isac trece la ultimele sale obiecții, cele de ordin pedagogic. Recunoscându-i autorului dreptul de a utiliza (regionalismele și lexicul de jargon „pentru a introduce pe cititor în specificul psihologic moral și social al oamenilor, pentru a-i da impresia de autenticitate", criticul constată o depășire a măsurii pe linia crudităților verbale.

Nicuță Tănase — zice el — „ține să facă o anumită publicitate înclinațiilor și reflexiilor erotice ale eroilor săi, sugerându-le tinerilor și uneori poate necoptilor săi cititori". Iar apoi după câteva exemple, indignându-se :

„Nicuță Tănase a uitat se vede pentru moment cui și de ce scrie*). Se adresează tineretului ? Ce vrea să-i spună, ce vrea să-i arate și să-l învețe ?..."

„În partea finală a lucrării, acolo unde derbedeii lui învață calea cuviinței și ajung la fapte de eroism, da, se poate vorbi de o învățătură, pe care o oferă și care-și poate avea rezultatul ei bun. Dar ce oferă cartea în partea întâia ? La ce folosește etalarea cu amănunte și admirație a iscusinței eroilor săi în furturi, bătăi, necuviințe, înclinații imorale, etc" ?

Cu alte cuvinte, autori, certați năravu- Tile rele, dar fără să le arătați; biciuiți

*) Cronicarul său, însă sigur, cum se scrie. Pentru că se poate scrie *cuiva* numai o scrisoare. O carte se scrie *pentru cineva*.

tot ce e degradant în om, dar să nu vă prindem că vorbiți de apucături urite ; zugrăviți-ne cum se transformă derbedeii în oameni de treabă, dar feriți-vă să-i prezentați cum erau la început, fiindcă aceasta înseamnă „etalare" „cu amănunte și admirație" a lucrurilor celor mai rele.

Cine spune că povestirea lui Nicuță Tănase stârnește dimpotrivă o idee înaltă despre dragoste ? Că aceasta are un rol principal în evoluția morală a lui Răduș ? Că îndrăgostit pentru întâia oară cu adevărat, „derbedeul" e cuprins de o timiditate paralizantă, că nu știe cum să se poarte mai frumos cu ființa care-i e dragă, că în prezența ei grosolăniile amicilor săi la adresa fetelor îi ard.

Cine susține că degeaba-și face probleme tovarășul Dumitru Isac și că înclinațiile erotice ale tineretului se vor trezi la vremea lor cu și fără concursul cărții lui Nicuță Tănase ? Acestea toate sînt baliverne. Sfinte părinte Grama, dumneata singur știi cum trebuie judecate stricăciunile literare !

Ce să mai adaog despre supărarea cronicarului pe „lexicul de maidan, presărat cu pușcărisme și cu expresii ordinare ?" întii că — vorba tovarășului Isac — „vocabula trivială" e reprobabilă într-un text literar numai atunci cînd nu e salvată de valoarea estetică a imaginii din care face corp. Aretin e un autor licențios. Rabalais, nu „Pușcărisme" și expresii ordinare", „lexic de ocnă" chiar, tovarășul Dumitru Isac va găsi, dacă va căuta la Aristofan, și la Villon, la Barbusse și la Brecht într-o cantitate inepuizabilă. Apoi, autorul nostru, săracul, nu se înscrie nici măcar printr-o deosebită crudități verbală într-un asemenea șir ilustru. Cine cercează fără obsesii puritane „Derbedeii" va constata că întilnește destul de puține „vocabule triviale" și că autorul n-a abuzat folosind jargonul șmecherilor pentru a da culoare locală cîtorva dialoguri.

Atunci de ce atîta violență critică ?

VALORI STILISTICE ÎN NUVELELE LUI AGÎRBICEANU*

Dacă locul „Arhanghelilor” în evoluția romanului românesc a fost fixat de critica dintre cele două războaie (E. Lovinescu în „Istoria literaturii române contemporane”, Perpessicius în ale sale „Mențiuni critice”), importanța operei lui Agîrbiceanu n-a fost însă nici pe departe recunoscută; această operă nu s-a bucurat de o analiză critică menită să-i precizeze dimensiunile launtrice și semnificațiile. Într-o oarecare măsură, vina este chiar a scriitorului, care a scris nu numai foarte mult dar și extrem de inegal, ceea ce a făcut ca o bună parte din lucrările lui să rămână necitite, ori ca asupra creației sale literare să planeze prejudecata generală a impurității stilistice — venită din imperfecțiunile de limbă ca și din aplicațiile pedagogice ale scrișului său. Atît de mult s-a răspîndit această prejudecată a scrișului urît al lui Agîrbiceanu, încît în „Arta prozatorilor romîni”, Tudor Vianu nu-i acordă un capitol special, mulțumindu-se să amintească de „Arhanghelii” în spațiul rezervat lui Liviu Rebreanu; și atît de necitită s-a dovedit a fi opera scriitorului ardelean, încît în „Istoria literaturii romîne” G. Călinescu — de altfel primul critic care dă romanului „Mara” al lui Slavici marea importanță cuvenită — ignoră cu desăvîrșire

existența „Arhanghelilor”, iar din nuvelistica lui Agîrbiceanu atinge doar părți din cele mai neinteresante, mai ne semnificative.

Așa dar, sub impresia „ardelenismelor” și a „neglijențelor formale”, a tonului de predică și a rezolvărilor epice neîndemînatăc tendențioase, stilul propriu al operei lui Agîrbiceanu a rămas în afara orizontului critic. Universul epic, trăsăturile artistice-specifice și valorile proprii care le determină, aspectele esențiale ale unei opere în fond bogate în realizări depline, iată ce a scăpat pînă acum criticii noastre literare. Ori, cine parcurge cu răbdare multele pagini, dintre care nenumărate sînt în adevăr rău scrise și anoste, are la sfîrșit bucuria de a descoperi un adevărat continent spiritual, în care mijloacele de expresie ale lui Agîrbiceanu se ridică la o potență rară și în care viziunea epică — cristalizată în atîtea schițe și povestiri, ce constituie o operă desăvîrșită — denotă pe marele artist.

Mai fin decît Slavici, mai poet decît Rebreanu, infinit mai inventiv decît ei, cu o prodigioasă fantezie epică, Agîrbiceanu ne-a dat o întinsă galerie de portrete rurale, care prin varietatea și prin interesul ei uman nu are egal în literatura noastră decît galeria urbană a Hortensiei Papadat-Bengescu. Iar dacă acești doi autori, a căror apropiere sub ori ce formă poate să pară paradoxală — deși înclinația către boală, către morbid.

* Fragmente din studiul cu acelaș titlu care va apare la E.S.P.L.A.

le este totuși comună - se deosebesc att prin lumile diferite pe care ochiul lor epic le surprinde, cât și prin mijloacele de expresie, căci pentru a pătrunde în sufletul urban Hortensia Papadat-Bengescu recurge: la bisturiul cerebralității, - lipsa de analiza psihologică, elementaritatea, naivitatea expresivă a stilului lui Agîrbiceanu duc a efecte uimitoare, atunci când se aplica sufletului țărănesc, el însuși elementar și naiv.

Există la Agîrbiceanu un realism frust și sintetic, care dă viziunilor sale epice o densitate pe care nu o au decît ideile poetice, și care este de fapt propriu narațiunii, populare Aproape de duhul basmului popular, de spontaneitatea vizionară a sufletului arhaic al poporului, literatura lui Agîrbiceanu transpune în limbajul realist cult, a- ceastă putere plăzuitoare originara înc.t, portretele sale rurale au în acelaș timp o semnificație literară realistă - cu toate imPLICATELE naturaliste ale epocii - și prosepțime mitică.

În schița „La o nuntă” avem o astfel de viziune epică, ce luînd formele literaturii realist-naturaliste (instinctul care încalcă legile sociale, tradițiile și moravurile) ascunde un sîmbure mitic. Indragoștindu-se în timpul petrecerii nupțiale de ceterașul care cîntă la nunta ei, mireasa fuge în aceeași noapte, cu cel care a vrăit-o Aceasta e povestea, comună. Dar viziunea epică, proprie lui Agîrbiceanu, saltă în alt orizont, și, într-o scenă de concentrată poezie, ne înfățișează pe mireasa care cuprinsă de extazul muzicii se ridică dintre nuntași și, ca halucinată, se îndreaptă spre ceteraș, pentru ca în văzul tuturor să-și ia cununa de flori de pe cap și s-o pună pe capul lui.

După ce află numele ceterașului, mireasa e cuprinsă de o „neliniște mare” și nu mai are astîmpăr. Ceea ce urmează este de o simplitate, o candoare extraordinară : „Se ridică de pe scaun și se apropie de străin.

- Măi bădiță Nicodim, din ce sat ești tu ? Tînărul își ridică ochii de pe ceteră și se privi la Linuța, ca la o minune. El se pă-

rea că pîn-acum nici n-a văzut-o. - Din satul cu florile, fetică.

— Ba nu glumi, ci spune-mi tu de unde ești? Flăcăul nu-i mai zise nimic. Își pleca capul pe vioară și începu să cînte un an-tec nou, plin de înfiorări tainice. Linuța porni la locul ei, cu inima stnnsa, gata să-i dea lacrimile”.

Apoi cîntecele pe care le avea mai dragi ceterașul „începură să tremure sa adie, să plîngă prin casă și în sunetul Unuia”. Iar scena cea mare, a încoronam muzicantului, care are ceva dintr-un ritual străvechi, e prinsă la fel de sumar, de dens • „Și iată numai că Linuța se ridică iar, merge la străin, își ia cununa de flori de pe cap și o pune pe capul lui Nicodim apoi sade lîngă el și începe să-l desmierde. Lui Nicodim îi amuți vioara, i se înmuiaza mîinile, și privea undeva, departe de- parte”. Alternanța între prezent, perfectai simplu și imperfect fiind menită pe de o parte să scoată în prim plan actul quas, ritual al încoronării, să ne deplaseze apo. în timpul de fundal, al narațiunii, imperfectul final „și privea undeva, departe, de- parte” dînd *stimmung* nostalgic întregii scene *stimmung* întărit prin repetarea lui departe”. Chiar în miezul scenei, acel „în- cepe să-l desmierde” fiind de o inocența vizionară ce trebuie subliniată, ca tipic mijloc de expresie al naivității popular-epice, la Agîrbiceanu.

Și iarăși, reacția nuntașilor:

- Bravo, strigă nuntașii, asta-i buna glumă, asta-i adevărată păcăleală”.

Cu excepțională economie epica e des- crisă însfîrșit fuga celor doi îndrăgostiți, după ce muzicantul a avut grijă sa oste- nească pe nuntași în frămîntul unui joc îndrăcit: „Și pînă să răsufle, pînă sa în- chine, pînă să se așeze fiecare la locul luh iată numai că intră un mort în casa, yi mortul acela era bărbatul Linuții. Abia pu- tea îngîna : „- Au pierit în noapte”.

Intre nuntași s-a făcut de-odată mare învîlmășală. Mulți năvăliră, îmbulzindu-se pe use, să vadă unde-s, să-i aducă, sa mai ridă si de gluma asta. Dar ginerele și tatăl fetei se urcară pe cai și porniră in pu-

terea nopții. Mihail Codrea știa, ginerele simțea că nu-i o glumă fuga aceasta. Fetele priveau mirate, femeile tinere se coteau rîzînd, iar bărbații începură > să bea și să spună istorii de pe la nunți. Le veni în grabă pofta de joc, dar nu mal era ceteră. Un bătrîn lua fluierul, și jocul se urmă pînă dimineața.

Scena pare lucrată cu acea minuție și exactitate ce caracterizează pictura de gen flamandă ; căci în densitatea cîtorva scurte fraze, se cuprinde toată psihologia țărănească, e sugerată reacția sufletească în tatăl care „știe”, în ginerele care „simțea”, în fetele „mirate”, în femeile tinere care se „cotesc rîzînd”, în bărbații care spun „istorii de pe la nunți”, totul sfîrșindu-se în veselie, în aparența de „glumă” care ascunde perspectiva erosului tragic, dureros.

Finalul bucății are și el o întregă filosofie morală și socială, prin veridicul său exemplar, în infinitudinea amară a existenței, pe care epica realismului a descoperit-o : „Iar ginerele rămas fără nevastă, nu s-a mal însurat. În sat, ajunse om de frunte, ajuns primar, dar tot întunecat și împungacl a rămas în toată viața lui”.

Plasticitatea epitetului „împungajii” impunîndu-se de la sine.

Străbătut de acest viguros suflu elementar, tonul epic al lui Agîrbiceanu se identifică adesea cu tonul narațiunii-populare, desigur cu o fină conștiință a arhaiității, dar fără virtuozitatea gnomică a lui Creangă, tocmai din cauza finalității strict epice. Purtat de vizionarismul său epic, Agîrbiceanu e în fond mai aproape de duhul popular decît Creangă — acest spirit livresc și rafinat, acest umanist rural — mai aproape de mit, mai original, cu toate că a învățat să scrie la înalta școală literară a realismului și naturalismului. Chiar atunci cînd recurge la expresia gnomică de tip crengist: „Dreptatea totdeauna a fost cam oarbă pe pămînt, dar pe vremile acelea era oarbă din naștere” („Omul cel mai tare”), stilul lui Agîrbiceanu rămîne pur narativ, integrînd aserțiunea morală în tonul povestirii, care nu se întrerupe, ci își continuă curgerea de apă netulbu-

rată. Creangă e un înțelept rural, plin de spirit, în timp ce Agîrbiceanu este povestitorul prin excelență, care supune toate facultățile sale de percepție vizionarismului epic. Viziunea sa epică este proaspătă,, originară, creatoare. El nu „culege” material folcloric (de care de altfel, cum vom vedea, se dovedește foarte interesat), spre a-l transpune într-o nouă sinteză artistică, ci plămăiește chipuri și întîmplări care înfățișează viața de la țară și care sînt povestite ca din gura țaranului, basmul. Pilduitor este modul cum începe nulela „Comoara” :

„Era odată la noi în sat unul de-i zicea lonu Bodti și-și avea cuibul pe Negrileasa, cît ținea vara. De cînd era cît genunchile, l-a luat Bodea, tatăl său, să-i ajute la păscutul boilor. Cu traista de lină vîrgată cu roșu, cu bîta de corn lucie, măciucată, lonu Bodii răsărea cînd ici, cînd colo, de după vreun fag și întorcea un bou rîzlețit. Și cînd boul privea boldiș la pitic, bîta se invîrtea și suna sec între coarnele largi, boltite.

C-odată se pomeneau altfel de bol pe aici. Acum ce-s? Ia, niște sfideze. Dar pe vremuri erau boi cît urșii, erau juncani nepuși în jug pînă treceau de patru ani”.

Aliniatul din urmă reduce la dimensiunea realismului urfeșenia mitică populară, titanismul vîrstei primordiale, și totuși proiecțiunea în trecut aruncă marile sale umbre. Trecerea spre tonul oral : „Acum ce-s ? Ia, niște sfîrleze” contribuind și ea la atmosfera de literatură populară. Iar fonul versetelor biblice, realizat prin frecvența conjucției „și” la începutul frazelor,, se potrivește de asemenea cu oralitatea narațiunii populare :

„Și în sat feciorii ascultau cu gura căscată, iar fetele tot prindeau cîte-un cîntec și se mirau de unde știe atitea, toate nouă, boarul acela de pe Negrileasa.

Și muierea, din gînduri de acestea începe cînd începe ceva. Și era în sat o fată de-i zicea Marina. Dar în satele vecine îi ziceau Marina lui Cojoc, după tatăl său, om de frunte în sat. Și fata asta a învățat vreo patru cîntece nouă de la lonu

Bodii. *Și-i Poceau cintecele. ^tr-odumi
„i trăneste prin cap? Hai „a
Zerge ea în iacul slugii cu sare la boi
Telegrialea. Tatăl său nu s-a codit. De
Z sase codească? Și fata a pornit sprint-
tenă ca o căprioară.*

*Si era în ziua aceea de duminica^ multa
lumină în ae, Și frunzișul pădurii lucea
în verde întunecat. Dm and n
cînd fluiera vreo mierlă, umfndu-Și gușa,
alea toaca rar, răsunător, vreo gheonoa^
Și pe deasupra, prin boltitura de frunze
liziău roiuri nevăzute de gmganu Mie-
zul fragmentului stă în propoziția „Si e.a
n ziua aceea de duminică multa lumina
„er”, ceea ce, spărgîr.d - ca imagine
_ monotonia, curgerea egală a perioade-
lor deschide cerul unui eveniment excep-
țional ce va să vină și care este dragostea
a două ființe care se pregătesc sa-și m-
tîmpine destinul.*

Tot în „Comoara”, imperfectul suna ci-
teodată ca în balada populară: *Jar urn-
iră pădurii se răcorea, ockii i se umezeau
si inima îi bătea tot mai tare”,* sau, intro-
dus de perfectul simplu, care pnn conta-
minare - sună și el ca imperfect: „Ma-
rina se îngălbeni, Marina se sfîrșea. Ma-
rina nu mai zicea o vorbă legănata
mai complex, în poezia însăși a viziunii ce
cadența lină a balade: *end il
ajungea dorul de cîntece i™™-J™
n&frămuța din sin, si-o lipea de obraji
începea să etnie. Și cum cîntase cobo a
tot mai jos, în vale, pînă supt un stejar
bătrîn. Aici nu mai anta, ci aștepta nu-*
”* St Marina venea lunecînd, ca adusă de
un val de apă, venea pe poteci ascunse
si se așeza lîngă voinic”.

De altfel atmosfera de baladă populară
legată numai de această întrebui-
țare a imperfectului, ci ține de însăși ar-
Sarea îăuntrică a viziunii, precum >n
următorul fragment din „Dan Jitarul .
se ridicau nori grei de dupa
'dealuri și pluteau așa ca de plumb inva-
duh, cînd se întuneca, sara tîrzm, de nu
oedeai la trei pași, Dan își desprindea ca-
lul din opritul taurilor, se înșepenea pe

spinarea lui și-i fluiera odată plecindu-se
pe gîtut calului, ca în șoapta la ureche
Murgul ciulea urechile, sforăia scurt pe
nările de foc și se făcea nevăzut în intu-
Zicul greu de pe cîmp. Pe
copitele nu făceau nici un zgomot și luu,
tea stăpînea deplină pe tnttnden Bala
descul fiind și mai pregnant, end se trece
la prezentul indicativului:

*Dan se miră că nu află nici o vita pe
cîmp. Aleargă pe Calea afundă, se repede
're Măguri, dă în Valea rea, nimic t
Zmic. Dan se minie, își ^g e f u g a r ^
pinteni și se apropie de valurile Mu,au
iui Ajunge în drept cu casa podarului
răcnete să vie cu luntrea Dar nu se aude
nimic, numai murmurul înădușit al ape-
lor ce curgeau mulcomite pe sub gheața
Dan își scoate biciul și-și învăluie fugarul
cu el 'Acesta, nebătut încă pînă acum, sare
ca trăznit în două picioare, sforăie nebun
si pornește furtună pe gheață, sa treacă
Murăsul la crîșma din Deleni.*

*Pe la mijloc însă, gheața e subțire, pi-
rîie, creapă în petece mari, apa țîșnește
și murgul, cu stăpinul lipit de spinare,
piere în adînc”.*

De remarcat că, pentru a realiza aceasta
atmosfera de basm și baladă populară,
Agîrbiceanu se folosește aproape totdea-
una numai de mijloace stilistice propriu-
bazîndu-se pe profunda sa mtuiț.e
a limbii populului, în timp ce viziunea sa e
mitică prin prospețime, prin naivitate, prin
originalitate, și nu are nevoie sa se adre-
seze mitologiei populare ori fantasticul
literar Simțul arhaității funcționează ia
scriitorul Agîrbiceanu atît de spontan, în-
cît în povestirile sale dialogul urmează
linia firească a realului și notarea avara,
esențială, cuprinde deopotrivă tonul bas-
mului popular și vorbirea înșasă, a po-

”o”-”B «nă ziua, măi voinice, lonaș. Iacă
am adus niște sare, unde s-o pun ?

lonu Bodii se întoarse, luă sarea și o
aruncă în colibă:

— lată, aici o pun, zise el. Apoi începu
ă-și cerceteze măciuca. Părea că acum o
are mai înfi în mînă.

Fata stătea locului și din tăcerea flăcăului prinse curaj.

— *Măi, bădiță Ionaș, zise ea, eu n-am venit aici numai pentru sare. Eu vreau să știu ceva* („Comoara”).

În aceeași contopire a mitului și realului, humorul stilului oral circumscrie această viziune a morții, care are toată frăgezimea, toată spontaneitatea folclorului și a marelui poezii.

„ — *Pare că de-acumu-i anul ai mai pierdut un dinte, moșule ?*

— *Pierdut, da. Și era la noi în sat, de unde-s eu, un popă, și acela avea dinții înșirați ca măregele, și îi punea în gură, că era știrb. Da când bea lapte, nu-i punea, numai când mînca pine și carne, l-am zis eu să-mi deie mie dinții ceia, da' el nu, că nu-i mal place la preuteasă de el, dacă își dă dinții. Da' mi-a zis că-mi dă el niște dinți de cal, să-mi pun. Eu am ris, și-am zis: Ba la dracu părinte; eu lucru spurcat nu pun în gura mea.*

— *Te-ajută se vede și fără dinți, că nu ești slab.*

— *Am fost și slab. Azi iarnă venise moartea să mă ducă. Uitasem fereastra deschisă, și amărta de moarte se și strecurase în casă. S-o vezi, nepoate, că-i mică, numai cât un pui de găină la trup, și are niște picioruțe și mini ca niște găteje subțiri. Ea, când vine la om, vine cu păhărelul de rachiu dulce în mînă și zice: Să-ți dea Dumnezeu noroc, — și închină cu paharul. Dacă îți uiți de tine și iei paharul, s-a isprăvit: — ai căzut în stăpînirea ei. Da' eu nu l-am luat. Sta, încîrligată de spate, înaintea mea și vrea să mă ducă. Da' eu i-am zis: Stăi puțin să deschid ușa, că, vezi d-ta, fereastra-l mică și eu nu încap pe fereastră. Stă ea, și deschid eu ușa. Dar, când a trecut de pe prag, treptele erau rele; amanta de moarte s-a împiedicat, și a căzut. Pe semne își frînsese piciorușele uscate, că tot gemînd s-a dus*. („Gheorghiu”7

Primitivismele exprimării, mai cu seamă formele repetate dau autenticitate acestei vorbiri naive și fermecătoare: acel „da” din „pierdut, da”; „Și era la noi în sat”,

„și acela avea”, „da'cînd”, „da'el”, „da'-mi-a zis”, „da'eu nu”, „să-mi deie”, „își dă”, „că-mi dă”, „am zis”, „mi-a zis”, „și-am zis”, „și zice”, „sta încîrligată”, „stăi puțin”, „stă ea”...

Trebuie să se sublinieze că la Agîrbiceanu, ori cît de puternice și de originare ar fi elementele mitice, ele nu păgubesc niciodată realismul fundamental al stilului și concepției sale literare. În literatura sa, jocul are loc întotdeauna între mitic și real, nu între mitic și realist. Căci Agîrbiceanu este de două ori realist: odată prin structură, ca și Creangă, ceea ce îl apropie de realismul structural al țaranului român și al basmelor sale, și apoi prin școală literară. Iată de ce, întocmai ca în basmul popular, mitul se unește aici strîns cu realismul, într-un aliaj ce s-ar putea numi realism-mitic — și exemplele date mai sus sînt în acest sens revelatoare, punînd în evidență realismul de școală al lui Agîrbiceanu, puterea sa de observație reflexivă a vieții.

Mai există, în proza lui Agîrbiceanu, diverse elemente folclorice, care țin de lumea credințelor, eresurilor, superstițiilor și care — primite de scriitor cu rezerva pururi manifestă a insului nu numai cultivat dar și cu fantezia imună la ispitele crepusculare —, fie că sînt implicate în stilul său realist-mitic, fie că sînt considerate din unghiul unui interes exclusiv literar, epic, mărturisit cîteodată ca o curiozitate antropologică. Întîlnim astfel, numărul magic (3,7), care nu joacă decît rol aluziv-poetic, în discursivitatea realistă a stilului și viziunii epice. Dascălul Vintilă are *trei* capre și descrierea lor e menită să creeze un stimmung misterios-poetic (dascălul e un povestitor cu gura vrăjtită, pe care l-au îndrăgît copiii și care la rîndul lui se arată a fi un om sănătos, cu simțul realității neștirbit: „Deodată vine baba sprintenă ca o fată mare și trîntește ușa de gîndeai că vin tătarii. — Dascăle, am văzut pe dracul / zice ea. — Bine că l-ai văzut, zic eu și cetesc mai departe. Dar pot să scap de ea? Nu și nu, că ea l-a văzut”):

„Curtea e mică — un cuib — să încapă trei capre, una bălană, cu barba mîndră,

albă, a doua cu țință neagră în frunte, cu petece de pănură •cernită pe trup. Asta-i „târcata dracului”. A treia are blană ruginie. Se pare că-i tot plouă, așa-i de bolnavă privirea” („Dascălul Vintilă”).

Numărul șapte, care aici semnifică ciclul răului și a căruia putere nefastă e înfrântă de depășirea lui (în speță, nașterea celui de al optulea copil) : „...lelea Ana ieșea să plîngă în curte pînă cînd bărbatul cu cei șapte copii mincau la masă. A ieșit afară tot singură, pînă ce copilul cel din urmă, al optulea, n-a trecut de un an și jumătate...”

„...Și cînd o sfădea, copiii cei șapte mai mari nu ziceau nimic. Nici lacrimi nu le da cînd mamă-sa ieșea plîngînd afară. Ci mincau mai departe dacă erau la mîncare, ori își vedeau de trebi, dacă erau cuprinși cu ceva.

Dar copilul cel mic, al optulea, un fecioraș, n-avea ochi decît să privească la mamă-sa”. („Copilul”).

Magicul mai e chemat apoi, la Agîrbiceanu, să exprime misterul iubirii. Ca și în lirica lui Eminescu ori în poezia populară, magia este metafora generală a dragostei. În locul psihologiei iubirii, avem sau fiziologia, sau magia ei (reacția fiziologică văzută ca o consecință a acțiunii magice) îndrăgostiții sînt atinși ca de o vrajă rea, supuși unui magnetism înfricoșător :

„Ce avea cu el? Nimic, dar căldurile o luară de la piept și i se ridicară în cap. I se părea că se topește încet, încet, ca o lumină”. („Costea pădurarul”).

Sau :

„Merșerăm mult așa și eu simțeam cum îmi piere singele din față, cum păleam pe fiecare clipă. Și cînd am trecut pe lîngă ea, fata a privit în pămînt, și era albă ca ceara” („Frăsinica”).

În fața frumuseții feminine, îndrăgostitul simte o cutremurare sacră :

„Era așa de frumoasă Frăsinica, așa de gingașă, așa de sfîntă, încît toată ființa mi-a încremenit și m-a cuprins frică mare, ca la vederea unei frumuseți neînchipuite a firii. Nici o simțire nu mi-a mai svîcnit pînă-a fost în apropierea mea, și sărutul ei îmi păru rece ca gheața”. („Frăsinica”).

Metafora iubirii fiind deplină în acel „și m-a cuprins frică mare”.

Întocmai ca în „Povestea teiului”, și „Făt-Frumos din tei”, amorul e notat în reacția sa organică, ce se împletește cu foșnirea, cu fiorul naturii: „Fata înclină din cap și ochii i se topiră parcă în privirile jucăușe ale boarului. Porniră amîndoi.

Frunzele uscate foșneau încet de pasul mărunt al copilei, sunau uscat de pasul îndesat al feciorului. Coborau repede și tăceau. Și tăcea și pădurea, numai vreo boare venea ostenită să se culce, șoptind în boltitura de frunze”. Foșnetul nuanțat al frunzelor alcătuiind o fină observație epică.

Elemente ale unei fabuloase puteri curative, semnele magice împrumută alteori figura poeziei, precum într-un psalm :

„Și întîia oară mi s-a arătat Maica Domnului în vis, în vesmînt albastru ca floarea de neghină, și mi-a făcut semn din cap și mi-a trecut scîrba întîia. A doua oară mi s-a arătat un înger în haine albe și mi-a făcut semn cu mîna, și ca luată cu mîna, am scăpat de scîrba a doua. Și a treia oară mi s-a arătat un porumbel verzui și-a bătut din aripioare la căpătîiul patului meu și m-am ușurat atunci de-o mare greutate” („O scrisoare la vlădica”).

Avînd în acest „psajm” naivitatea picturală a lui Giotto, imaginile devin sălbatic grotesci, asemenea celor din tablourile lui Flyerionimus Bosch ori Griinewald, atunci cînd redau chipul diavolului : „77 vede pe masă, îl vede sub pat, îl zărește pe vatra focului, cum își întinde limba lungă roșie, să soarbă pară. îl vede pe drum cînd în formă de cine, cînd ca o mișă mare, sură. I se arată în vis ca un sfredel, ca un țap, ca un cocoș negru. Și, ucigă-t tîmîia, nu-i dă pace nici în sfînta biserică, și-acolo îl zărește Sănduța, ca un bivoli greu, negru” („Sănduța”).

Dacă literatura lui Agîrbiceanu nu trece aproape niciodată în fantastic, decît cu intenții de artificiu literar, sub forma umorului înțelept ori pentru a îngroșa metaforic-alegoric o trăsătură a portretului moral (ambele aceste forme sînt sintetizate în finalul povestirii „Adurmirea lui moș Ia-

niță") — imaginile sale țin totuși de fantastic, atunci când plasticitatea viziunii epice o cere. „Sânduța" e o schiță realistă; nu mai puțin realistă e bucată „Baba Ilina se gătește de drum" (frumoasă exprimare, metaforică, a aceleiași idei, ca și în titlul nulei lui Anton Holban „Bunica se pregătește să moară"), unde imaginile fantastice colorează deopotrivă stilul: Baba Ilina, cea cu suflet neîmpăcat, care de douăzeci de ani petrece în văduvie și care se spovedește cu sîrg, plătește sărindare pentru vii și morți, aduce liturghii de prescuri la biserică, plătește la toate praznicele mari câte-o pomenire pentru odihna răposatului, întinde mese cu pomană pentru săraci: „în vis i se arăta răposatul, totdeauna trist, cu ochii pe jumătate închiși, auzea glasuri ciudate, ca și cînd s-ar fi desprins din fișuțul paserilor de noapte, vedea o flacără în părete, o flacără la miază noapte..." îngrozită de predicile popii despre muncile iadului, ea se crede o mare păcătoasă: „Păcatele mele-s cît năsip în mare și cită trunză-n codru, și cite stele pe cer" — deși păcatele babei Ilina nu sînt de fapt decît o vorbă rea despre o vecină, mînia pe o găină pestriță ori pe un motan...

Aceste notări, bogate în farmec stilistic și pline de savoare epică, nu se deosebesc în fond, ca document uman, de însemnările laconice și crude ale doctorului Ulueru:

„Dă-mi să mă tîrîi ca șarpele de șapte ori pe zi, dă-mi să mă culc pe fața casei fără așternut, nici acoperitoare, dă-mi să mînc o ferdele de pămînt, pînă la anul, dă-mi două, dă-mi trei!" — exclamă rugător aceeași babă Ilina, cerînd preotului un canon grav, care s-o spele de păcate înaintea morții — în schița „Canon prea mic" (variantă a bucății „Baba Ilina se gătește de drum", din „Luncușoara în Paresemi").

Însă ochiul epic al scriitorului, darul său imagistic, virtuțile stilistice ale artei sale, ridică la o mare potență estetică un material atît de semnificativ din punct de vedere uman și social. Iar dacă însemnările doctorului Ulueru s-au impus, au zguduit prin însăși economia lor verbală, imaginile și relatările lui Agîrbiceanu impresionează

prin aceeași economie a mijloacelor expresive — dar de astă dată, economie condiționată artistic.

Nebunia colectivă (o stare magică pare să învăluie întreg satul, luat în stăpînire de necuratul) și-a găsit de altminteri în Agîrbiceanu un observator la fel de pregnant; înregistrarea sa e de o rigoare, și o plasticitate expresivă neștirbită: „*privirile lor erau tot mal tulburi, fețele lor tot mai pămîntii; ori ce rugăciune le citea preotul, nu se linișteau, unele veneau în fiecare zi tot mai abătute. Erau babe care se jurau, scui-pîndu-și în sîn, că au văzut pe ghiavolul în formă de motan cum se urcă în patul lor, ori cum umblă pe părete ca o uriașă gînganie, erau care vedeau roate mari de foc pe cer, erau care simțeau cum le roade tîlăuntru*" („Spaima"). Și bărbații încep să cadă în mreaja satanică: „*Oamenii umblau tăcuți, își vedeau în silă de lucru; în birt, cînd era voia mai bună, tresăreau deodată...*" Această magie seacă, acest spleen demonic, între viață și moarte: „— *Părinte, mama ar vrea să-și facă maslu cu șapte popi. Zice că nu poate nici să moară, nici să trăiască*" („Spaima"), amintește de maramul psihic al lumii lui Faulkner.

Fie că se arată stăpîn pe izvoarele mitului ori se topește în curgerea lină a baladei populare, fie că încearcă să răsfrîngă zona de umbră, dureroasă și amarică, a existenței umane, stilul lui Agîrbiceanu rămîne mereu egal cu sine, în sensul componentei sale realiste, covîrșitoare. El e elementar-plastic, de o conciziune deădrepful avară, justificată perpetuu de rigoarea epică a viziunilor, și străluminat cîteodată de nebănuite efecte poetice. Căci acest povestitor care a fost întotdeauna învinuit că scrie urît, atinge uneori, în expresiile sale, în cuprinderea lor imagistică, zonele celei mai pure poezii. Iată, în plasticizarea lui Agîrbiceanu o noapte grea de neguri:

„*Căzuse noaptea de vreme, că dase niște neguri de părea c-ai presărat cenușe prin aer*" („Dascălu Vintilă").

Răcoarea primăverii: „*...era o răcoare de primăvară, de gîndea că e răsufletul unor fiori reci, nevăzute, ce umplu văzduhul*"

(„Un doctor”). Nu numai imaginea, dar și cadența perioadelor, muzica somptuoasă a prozei, ca la Matei Caragiale:

„Era primăvară, băteau viaturi călduțe, apa Mureșului venea mare, vind, și glasure adinei și aspre o străbăteau parcă! Și Angheluș ajunse la țărnul negru al apelor în puterea nopții, după o pescuire bogată”. („Angheluș”).

Muzica prozei se naște fie din succesiunea viziunilor plastice, succesiune care își are cadența sa proprie, prozaică : „Apoi în fundul văii acesteia, /sub mari arcuri boltite de stejari înalți, /acolo la veșnică umbră, /în afunzime, /e palatul”. („Căprarul”) — imaginile toate purtând la perspectiva zonei adânci de umbră, unde se ascunde „palatul”; fie dintr-o succesiune pe linia viziunii pur epice, ca în acest final de nuvelă : „Și nu. peste multă vreme, maistorul se dărimă ca și ciupercile din vasul oleandrului: se dădu beției și putrezi în grabă” („Florile lui Gheorghiuță Bogdanei”). După propoziția umflată în mod baroc de comparația „ca și ciupercile din vasul oleandrului”, cele două scurte propozițiuni finale cad într-o succesiune care subliniază ideea piericiniui grabnice.

Imaginea e când delicată, fină, intimistă (aerul stătuț din camera muribundului) : „Preotul începu molitva, în aerul din casă, unde o floare albă cu petalele subțiri, ar păli într-o clipă” („Mortul”) ; oînd măreață, cosmică (omul îndrăgostit) : „lomu Bodii zîmbi, și zîmbetul îi stătu așa de bine, cum îi stă bine soarelui pe cer, când iese de subț norul negru”. („Comoara”).

Elementară, ea e uneori dură, tragică : „Iar sătenii vorbeau, își spuneau pățanii, rîdeau, pe când orfanii și văduva înconjurau mortul și, doborîți de durere, stau ca niște corbi în jurul leșului la care au ajuns prea tîrziu, și pe care nu mai este un strop de carne” („Ceasul rău”) ; alteori ia o formă blîndă, de dulce integrare cosmică, în moarte : „Cînd vin rîndunelele se duc bătrîni. Și-n Luncușoara, și-ntr-alte sate, cei mai mulți bătrîni primăvara pleacă cu plutele pe ceea lume” ; „Vavilon a plecat cu plutele după alți bătrîni din Luncușoara” („Lun-

cușoara în Paresemi”) ; „Nu i-au mai ajutat însă nici molitvele popii, și primăvara, cînd se topeau zăpezile, porni și Niculiță cu plutele pe ceialaltă lume” („Bologoie”) ; „Pe altul îl apucă un jungflu, o durere de cap, și într-o săptămînă se duce cu plutele” („Fișpanul”) ; în afară de variantele „plecării cu plutele”, metafora benignă a morții revenind mereu : „— Vai, săracul moș Ioniță se găă de ducă!” („Adurmirea lui moș Ioniță”) ; ori cu o finețe parcă și mai mare : „Își aduce aminte de vremurile de demult, de oamenii care s-au strecurat din lume” („Ghiuțu”). De origine folclorică, aceste imagini răsfrîng o întreagă psihologie populară, «acea latură de sublimă discreție a sufletului țaranului român, semnificată de „Miorița”.

Revelantă pentru duiosia umană a poporului, care este o duiosie tipică și pentru stilul lui Agîrbiceanu, se dovedește apoi întrebuintarea diminutivului în imagine : „o casă veche, de birne, aplecată spre miază zi, c-un uriaș acoperiș de pae, cu două ferestrețe somnoroase”. („Baba Ilina se găă de drum”) ; sau pentru a sublinia cu milă contrastul : „Averușele lor se împuștau mereu, iar sarsailă singur avea o avere baronească” („Vedenia”).

Agîrbiceanu plasticizează prin elemente din ordinea naturii sau a mediului rural imediat, adică din realitatea vie, nemijlocită. Astfel, un gest uman capătă o semnificație imensă : „Atunci Șloim se ridică, sculat parcă de-un vînt aspru, ce i-ar fi umflat haina lungă” („Vedenia”) ; ori se pierde în curgerea nesemnificativă a realului : „Și cînd a trecut pragul în curte era o singură mare de apă, părăul morii se revărsase, și trecea împrăștiat, vind, alunghîndu-și apele murdare.

Nica simți iarăși amețea, căzu peste prag și apa o luă ca pe un braț de fin”. („Nica”).

Despre o femeie : „Cînd tuna, se-negrea ca tundra” („Copilul Chivei”) ; bunica : „se încurcă la tot pasul, ca ițele celea încălțite, iar tălpile late, îmbrăcate în piele uscată, de broască, își pun pecetea pe nășipul curții” („Bunica”) ; bărbatul brutal : „De

bătut n-a bătut-o niciodată. Atît numai că se mai uita cîteodată la ea cruciș, ca un bivol, cînd vede roșajă mare înaintea sa" („Gruia"); spaima : „Simțeam cum mă tulbur, cum fiori de frică încep să-mi fugă prin trup, ca niște semințe de mac înșirate pe-o ață" („Oaspele de sară"); tușea : „O întunecime ca o umbră de durere veche îi îmbracă obrazii slăbiți și începu să tușească adine, închis, ca și cînd ai da c-un sul într-o gaură afundă în pămînt" („Virvoara").

Intre pregnanța fizic-imagistică și ecourile morale ale imaginii, elementaritatea cunoaște două moduri diferite, dar ține de o unică putere vizionară. Luncușoara nu e numai un loc cu „aer curat și apă bună, vestită în șapte sate", ci și un fel de paradis al bătrîneții:

„Ați văzut de bună seamă primăvara, soarele, cum se ivește cînd ici, cînd colo, cîte-o gînganie mică, roșie, cu puncte negre, care se mișcă de gîndești că stă pe loc și căreia-i zicem „boul domnului" ori „vaca domnului". In chipul acestor gînganii încete se ivesc pe la porțițe, pe lăviți, și bătrînii din Luncușoara, îndată ce încep să se încălzească razele soarelui" („Luncușoara în Paresemi").

Toată această artă stilistică servește vizionarismul strict epic al scriitorului. De aici concentrarea imaginilor, substanțialitatea lor, economia limbii, rigoarea formelor și esențialitatea verbală. Stilul lui Agîrbiceanu e intuitiv epic, el răsfrînge numai ceea ce cuprinde ochiul epic al scriitorului. E un stil care niciodată nu se literaturizează, ci rămîne în albia sa riguros artistică. De aceea, observația epică e atît de exactă :

„Copilul creștea și se întărea. Dar trecuse de trei ani și nu zicea nici „mamă". Cît s-a trudit ea să-l facă să-și deschidă gura, să zică o vorbă. Dar Matei nu învăța nimic. Cînd îi sta mamă-sa în față, urmărea cu ochii foarte vioi cum îi mișcă buzele, cum face cu mîinile. Dar atîta tot. Apoi își pleca capul și-și vedea de lucrul său: tot umbla c-o varga să bată mița." („Copilul Chivei").

În imaginea de la sfîrșit „tot umbla c-o varga să bată mița", în simplitatea și fi-

nețea observației, se evidențiază virtuozitatea realistă a povestitorului.

* *

Datorită fineții și generozității de observație a povestitorului ardelean, lumea de la țară se dovedește a fi de o varietate nebănuită. Capodoperele acestui scriitor sînt portretele sale de țărani. La Agîrbiceanu, -arta povestirii este de cele mai multe ori și în cele mai fericite momente creatoare, o artă a portretului literar.

Mai întîi, măiestria portretistică se manifestă prin aceeași facultate vizionară, care se resfrînge în deosebita putere de a sugera, a stilului. Iată femeia guralivă :

„Femela era o șopîrlă de bătrînică, uscată și măruntă, și rea de gură, de să te învenineze nu alta. Cîtu-i draga de lume, torăia în curte, torăla la o vecină. Ba mellița ei bătea de multe ori pe uliți depărtate, prin capul satului" („Ursitul") — șopîrla și melița fiind imaginile ce împrumută mobilitate acestei figuri, pe o arie ce se dezvoltă gradat: casa, curtea, vecina, satul.

Arta sugerării atingînd un înalt grad de rafinement, cînd portretul se realizează într-un gest minim, o simplă interjecție repetată, în cadrul unei naturi magnific evocate :

„Cînd se apropia toamna cu pîclele de neguri, cu nori grei de plumb, cu vînturile tari și reci, care păreau țesute din vaiete și durere, cu ploile dese și subțiri, subțiri, atunci ieșea părintele Viron în pridvor și-și așintea ochii neclintiți în plumburiul cerului. Și după ce sta mult așa, clătina, din cap și făcea „Hm!". Se trăgea încet, încet la porțiță, ochii neclintiți urmăreau valurile de apă turbure ce alergau pe vale cu cîntece frînte, pline de durere, făcea iar, — după ce-a stat mult, privindu-le: „Hm, hm!" și iar mergea în casă" („Moș Viron").

Atît de bogată e sinteza stilului plastic-intuitiv al lui Agîrbiceanu, încît portretul

fizic și moral ia naștere dintr-un singur condei ; Vuța: „...buzele i se despăturau din zmerenia bătrînețelor” („Cula Mereuț”). Portretul moral cunoaște aceeași plasticitate, aici, ca de obicei în portretele fizice : „Mergînd pe drum bate la cruci, ca și cînd ar merge tot depănînd tort pe un riscător, și tot la zece pași se oprește să zică un Tatăl, nostru și tot la douăzeci o Născătoare” („Sănduța”). Portretul pur fizic : „...lui Ghiuțu i se roșiau ochii sub sprîncenele negre, stufoase; parcă-i umblau deodată pe sub pielea neagră a obrazului vietăți multe, așa i se mișca toată fața, iar pumnii noduroși i se strîngeau gata să izbească” („Ghiuțu”). În general însă, fizicul și moralul sînt unite, într-o figurare totdeauna expresivă. Un sfînt bizantin și un visător romantic: „Expresia adîncă a feței, privirea ochilor închisă, ca dusă pe gînduri, arătau că omul acesta a rătăcit mult prin lume, dus de un gînd ce nu i s-a împlinit niciodată. Și era cu barbă în vălurele ușoare de argint, multe văiurile, că era lungă barba, și cu fața lungită parcă de suferință...”; „A trăit mult ca fecior de sat, își cînta doinele dureroase, bătea ulițele chiuînd de dragul seninului și al răcorii din văzduh; își arunca pălăria rotundă să se poleiască. În polei de lună, îi cîntau, fremătau adînc pădurile mari de brazi. Glasurile șoptite veneau ca din altarul întunecat al unei biserici depărtate, mari și pline de umbră” („Marcu”). Tristețea depărtării, ca o nostalgie misterioasă, apare și într-un portret colectiv : „în lumina soarelui tînăr, oamenii aceștia înalți, cu ochii întunecați, cu obraji veștezi, erau triști și abătuți și păreau a se gîndi cu stăruință la ceva foarte depărtat” („Plutașii”).

Foarte variată, galeria de portrete rurale a lui Agîrbiceanu nu dovedește numai interesul obiectiv al scriitorului pentru om, ci este mărturia unui etos cuprinzător, în care duioșia față de candorile sufletești ale țaranului, se întîlnește cu înțelegerea delicată a elementarității acestui suflet arhaic, ori cu mila adîncă față de mizeria umană, față de omul supus sărăciei, boli-

lor, patimei și rătăcirilor spirituale, și cu sentimentul tragicului uman. Ceea ce criticii au considerat ca o deficiență majoră a scrierilor lui Agîrbiceanu, tonul de predică, intenția moralizatoare, deficiență reală desigur în numeroase din operele sale, ascunde însă și sensul creației lui majore. Căci literatura lui Agîrbiceanu, în ce are ea pozitiv și viu, se fundamentează pe acest etos cuprinzător, în care sentimentul moral constituie o pîrghie artistică. În atîtea din portretele literare ale lui Agîrbiceanu perspectiva etică e pură, e integrată artistic, la modul în care o cunoaște natura umană însăși, în mizeria și splendoarea ei, și în măsura în care instinctul creator al artistului biruie și arta lui redă viața — luminoasă și tragică.

Duioșia învăluie figurile bătrînelor, tușa Oana și bunica Iova, iar mila adîncă se revărsă peste chipul babei Măriuca din „Iarnă grea”, al Fefelegii, al Chivei (din „Copilul”), al Vîrvoarei, al babei Mîia (din „Luminia”), așa cum nu lipsește duioșia și mila nici din umorul muștrător cu care e zugrăvită „gura satului”, tușa Evuța. Căci Agîrbiceanu e demiurgul generos, ce înțelege chiar bietul suflet al celor în luptă aprigă cu necuratul: baba Ilina, Sănduța, Nica, Bologoaie.

Duioșie este apoi în stimmungul evocator din care se desprinde figura pastorală a lui moș Tănase, căprarul (iată cadrul: „Pe revărsarea întinsă, bătută cu spini, a măgurii mari, furnică neastîmpărate caprele roșcate, albe, cu bărbile ascuțite, mîndre de podoaba coarnelor arcuite. Mai la vale, în preajma pădurii de stejar, de un lustru verde întunecat, metalic, sub lumina învințătoare a soarelui ce se tot ridică, — pasc împrăștiate vitele albe, ca de zăpadă, ademenind de la dreapta și de la stînga cu limbile aspre firicelele de iarbă proaspătă”), care e de o bătrînețe de basm : „Și apoi vedeți voi bine cît de bătrîn îs eu acum, și atunci am fost și mai bătrîn, că eu pe zi ce merge lot întineresc”, și care adevărat părinte al poveștilor, ni se înfățișează într-o idilică imagine grigoresciană : „La capătul pădurii, lingă pîriul adînc,

I. NEGOIȚESCU

ripos, sub umbra unui stejar boltit, stă cu pipa strînsă între dinți un om mărunțel, cu fața acoperită de barba tunsă scurt, albă, plină de pîrîiașe, — cu ochii mici, vicleni, ascunși sub niște sprîncene stufoase. În jurul lui o roată de băețași și băețandri, cu obrajii plini, rumeni, cu ochii negri, u-mezi, stau în genunchi ori pe brînci, cei mai mulți cu capetele goale".

Ori alte figuri pastorale, ca Ionu Bodii, Dan Jitarul, ce împreună cu Costea pădurarul și cu celălalt Costea, „omul cu viața scurtă”, sînt voinicii cu firea tare.

Apoi Melentea, cu umorul său tragic, ce dă sărăciei o dimensiune spirituală nebănită, de domeniul fabulosului ; Hudri („Vecinul nostru Hudri”), snobul satului, sau acea extraordinară galerie de bolnavi cu trupul, cu mintea și cu sufletul : Prăginel, Teleguț, Fișpanul, părintele Vartolomei Bogdan, Gruia, Angheluș, Dinu Daina...

Pentru a descrie starea de bătrînețe ca o boală a spiritului, stilul lui Agîrbiceanu e de o nespūsă candoare, plasticizarea fină și tonul oral, cu accente de umor duios, unindu-se spre a desăvîrși un portret realist plin de poezie : „Pentru dumneaei, nu mai are nici un preț viața asta. De privea cu ochii ei mici, ca două capete galbine de viespe, în lume, vedea lumea spălăcită, cum ar fi o față de masă ce-a fost odată albastră, dar acum nu mai are nici o culoare. Se și uita dumneaei încrunțată la oameni, cu un despreț rece, ce-l arăta cîteodată și prin ridicarea buzelor. Trecea, în casă, de pe vatră pe laviță, apoi mergea iar la vatră, fără s-o întrebe cineva ce are. Nici că avea dumneaei ceva, numai i se ura, că n-avea ce să facă...”

„Și era. bătrîna, mîncă-o-ar pămîntul s-o mînînce, de nu mai știai de multe ori ce să alegi din vorbele ei. Mai auzea și greu pe lîngă alt necaz, și avea doi obraji mîncăți de strîmbuțe și pîrîiașele bătrîneții, de să fi apucat pe drumurile acelea o furnică ar fi rătăcit ca într-un labirint. O bărbîșă ascuțită și gura curat ca o pungă, ce-o desfaci cît țin baterile”. („Bunica Iova”).

Tragica îmbătrînire din figura slabei de

minte Nica e legată de o demoniacă izbucnire a elementului naturii :

„Nica era la noi în sat o fată scurtă și groasă, cu obraji lați, bătrîni, cu ochii albaștri, ca o cicoare trasă de soare. Toată ziua da tîrcoale în jurul morii, — că părinții ei au o morișcă c-o peatră, pe care o poartă o creangă de părău. Nica e vecinie plină de fîină, prin părul ei parcă s-a țesut păienjeniș îmburat de fină pulbere albă. Morîșca ispravă mare nu făcea și părinții fetei o lăsau pe ea să morărească, iar ei își vedeau de alte trebi, Numai cînd veneau povoaie mari, de ropăia prin păduri ca o descărcare grabnică de grindină, vedea tatăl său de rîndul măcinîșului. C-atunci se umfla pîrîul de munte, își încovoia trupul ce luneca repede, ca un uriaș șarpe sur, și roțița morii se-nvîrtea nebunește. Nica atunci nu putea sta în moară. Fața îi îmbătrînea și mai tare, ochii spălăciți i se tulburau puțin, îi venea s-amețească și intra în casă”.

Dovedit mai tîrziu a fi și el un „posedat” (alcoolismul lui are ceva demoniac), Gruia e o brută :

„Gruia, cînd voia, era omul lui Dumnezeu, și iarăși, cînd voia, era omul dracului, A holteit multă vreme și trecuse de treizeci și cinci de ani, cînd s-a însurat. Nici atunci chiar nu i-ar fi trăznit lui prin cap să facă treaba aceasta, dacă nu i-ar fi tot tocat la ureche mamă-sa, Chlva, văduvă de douăzeci de ani. Fetele se fereau de el, se temeau, cînd îl vedeau mare, negru greu cît un bivol, ciolănos și cu niște ochi ce păreau că împung. Il ocoleau întocmai cum ai ocoli o vită împungace. < El, iarăși, era scump la vorbă. Și avea un grai gros, afind, de părea că și lui i-e silă. De jucat, cu fete, n-a jucat în viața lui. De aceea și-a luat o văduvă, adică mă-sa i-a ales-o. El a dat numai din cap cătră femeie, înainte de cununie și a zis numai două cuvinte, privind-o boldiș : — Vrai tu?

— Vrau, răspune femeia Vuța și cu aceea s-a isprăvit”.

După împletirea trăsăturilor morale și fizice, în imagini a căror plasticitate e atât de duiră, elementaritatea caracterului

moral se impune din scurtul dialog final, de o puternică rezonanță epică.

În portretul lui Angheluș se întîlnesc trăsături din figura lui sir Aubrey de Vere al lui Matei Caragiale și Lică Trubadurul al Hortensiei Papadat Bengescu :

„În țigăniea afumată, plină de larmă, de la marginea satului, Angheluș e împărat. Cînd trece el prin bordeiele pitite în pămînt, cu cîte-un singur ochi de fereastră murdar și speriat, țigani i se feresc din drum, țiganele tinere îl săgetează din ochii de păcură aprinși, harancele cele bătrîne clatină din cap cu admirație, iar dancii înhoalbă ochii mari, rămînînd cu gurile căscate.

Și Angheluș trece mîndru printre toți, cu trupul drept, ca un militar, cu pălăria moale, fină, pe cap, cu strae de catifea verzie, cu ghete elastice, scumpe. Pe giletca lui face semicerc un pui de șarpe de aur, iar pe degete scintee inelele grele, împodobite cu pietre scumpe”.

„...Și cînd pe urmă, după multe întrebări, după cercetări îndelungate, se da de urma tîlharului, eșea la iveală că într-o prăvălie s-a strecurat un domn cu un pardesiu sur, într-alta unul cu o barbă neagră, într-a treia unul cu o ceteră subsuoară. Și toți aceștia erau unul: blestematul de Angheluș”.

Prăginel e nu numai bolnav trupește, dar în același timp e un inocent și are viziuni. Infirmitatea fizică :

„Prăginel era de treizeci de ani, dar nu i-ai fi dat nici cincisprezece. Avea față de copil, fără barbă. Numai pe frunte avea cîteva crețe de bătrînețe, pe frunte, în fund ochilor mici și în colțul gurii ce-i sta strîmbă, ca și cînd ar fi căpătat acolo un pumn zdravăn. El umbla pe ulițele satului, tîrîndu-și piciorul drept, se sprijinea într-o bită și de cîte ori pășea, da să cadă pe spate. Vezi, că oasele lui se muiau, părea că are zgirciuri în loc de oase. Și înainta tare cu greu pe drum și traista lui de cerșitor se umplea în silă”.

Omul-vierme (așa cum am găsit altă dată omul-gînganie) : „Se întîmpla să

scape bîta din mină, și-atunci se îndoia și cădea unde-l apuca. Dar el se zvîrcolea ca viermele pînă ce reușea să se ridice. Atunci își făcea o cruce largă neregulată și pleca mai departe”.

Infirmitatea lui nu e numai fizică : „Am fost copil cu vitele pe munte. Și păzeam vitele bine și nu eram bolnav. Da' vezi că peste mine a dat vîntul turbat. Este prin aer un vînt, de spun că-i vînt turbat. Și a dat de două ori peste mine. Odată m-a prins mîncînd, a doua oară stînd în casă”.

Viziunile lui Prăginel: „— Vezi că eu acuma nu mai înjur. Cînd umblam cu vitele, cită frunză pe lemne atîția spurcați îmi ieșeau din gură. Da' după ce m-am betegit, am adormit într-o noapte ca un mort și cînd dormeam, mai tare mi s-a arătat în vis o porumbiță albă. Porumbița sta pe un stejar și tot făcea „guri-guri-guri”. Mă uitam la ea și mă minunam. Deodată văd că vine o femeie albă. ca zăpada, și-mi zice: „Măi Prăginel, place-ți porumbița ?

— Place, zic eu. Place tare.

— Și mi-a zis : vrei tu să fii ca porumbița ?

— Cum să fiu eu ca porumbița ?

— Așa curat, ca porumbița.

Și-atunci mi s-a părut că-mi cade de pe trup piciorul cel uscat și mîna cea seacă, și m-am simțit ușor, ca și cînd aș fi. fost din. negură. Și-am zis :

— Vreau!

— Dacă vrei, de aci încolo să nu su dai mai mult. Și-a fugit porumbița și maica, domnului. De-atunci nu mai înjur și necuratul nu mai are putere asupra mea.”

Poezia amară a sărăciei, cucerire a realismului, e specifică lui Agîrbiceanu. În „Iarnă grea”, în „Fefelega”, ea dă o tonalitate duios sumbră povestirii. Sumbră este natura pe al cărei fundal se proiectează, în „Iarnă grea”, portretul babei Măriuca : „Vara fusese secetă mare, cu călduri dogoritoare, cu vînturi uscate..

Iarna se pusese înainte de postul crăciunului cu patru săptămîni. Oamenii așteptară o zi, așteptară două, să se ducă zăpada. Dar cînd au văzut că se tot îngroașă în loc să se subtle, își puseră vituțele în grajduri, aduseră oile de pe cîmp acasă. Își priveau tăcuți clăițele de fîn, dădeau tîrcoale în jurul lor și oftau din greu." Diminutivele „vituțe”, „clăițe”, scot și mai bine în relief micimea, supunerea primitivă a omului sărman, asuprit, situația precară a microcosmosului său domestic, față de puterea mării naturi. În elenaritate lor amarnică, țărani par striviți de natura în care stau înțeleștați cu arhaică resemnare : „Se sfîrșia luna lui faur și oamenii slăbiseră de durere de inimă. Nu mai aveau ochi buni să-și privească vituțele. Părul îl se rărise la boi și la vaci, pielea se întinsese pe oase și ciolanele și coastele împungeau prin piele. Caii umblau îndoindu-se pe uliți, pocnindu-și oasele, tăbărau la gunoiul înghețat și alegeau, cu buzele îmbătrînite, cotoarele de fîn.

Și cînd era să se deschidă gură de primăvară, începu să fulguiească din nou și un fior de moarte trecu prin sufletele sătenilor. Diminutivul „vituțe” sporește, de astă dată, nota de umanitate, căci indică apropierea plină de grijă dintre om și animal, comunitatea naturală, domestică. Întinderea spectrului foamei și al morții este zugrăvită cu același creion apăsător și sec, ce prinde nota elementară : „Oile trăiră aproape numai cu frunză uscată. Lîna și-o purtau ele, dar umblau amețite pe drum, ca bele. Și într-o dimineață, pieri mai întii calul unui român. Și se adunară oamenii, ca și cînd ar fi murit un om, să-l vadă. Îl priveau, tăcînd, mergeau ei și veneau alții"... „Un vițel, un bou, o vacă se duceau în fiecare zi. Și pe la marginea satului, deasupra prin păduri începură să croncăne corbii, rotindu-se în văzduh; stoluri de ciori, cîrînd sălbatic, începură să se învâluie peste sat..." ; „Și cînd veneai în sat din Dealul Crucii, satul părea pustiu. Cu șurile, cu grajdurile, cu casele descoperite — unde fusese acoperiș

de paie — stătea acolo ca o arătare de spaimă. Din cînd în cînd vreun bou își arăta scheletul mare prin vreo" curte, ori vreun cal trecea cu ochii bolnavi, triști, rupt de foame, mestecînd vreun pai.

Vitele începură apoi să piară cu nemiluita și oamenilor le venea nebunia".

De pe acest fond începe să se desprindă apoi, în limba de totdeauna a poveștilor, figura babei Măriuca : „Era în sat o bătrînică, una de-i zicea Măriuca, și bătrînica asta avea și ea o văcuță și un vițel sugaci"...

Fefelega, în schimb, apare dintr-o dată, chiar la începutul povestirii. Notația sumară și strînsă, lipsită de imagini, avînd acea plasticizare întîlnită și în alte portrete, învie la mod clasic figura femeii : „Dis-de-dimineață o vezi pe drum, tîrîndu-și calul de căpăstru. Femela e înaltă, uscată, cu obrăjii stricați de vîrsat, arși de soare și de vînturi. Pășește larg, tropotindu-și cizmele tari, pline de umflături uscate. Calul o urmează cu gîtul întins, scobălfînd din picioarele ciotănoase". Această prezentare condensează toată existența Fefelegii : „Dis-de-dimineață", deoarece ea pornește la lucru din zori, viața ei fiind muncă neîntreruptă și grea; „o vezi pe drum", căci lucrul ei înseamnă pribegie ; „tîrîndu-și calul de căpăstru" sugerează dintr-o dată destinul comun cu al animalului care o urmează greoi, așa cum e și mersul ei penibil, ostentiv, „tropotindu-și cizmele tari". „Femeia e înaltă, uscată", ceea ce semnaleză caracterul ei aspru, dîrz, discreția mare a sentimentelor ; „cu obrăjii stricați de vîrsat, arși de soare și de vînturi", asociindu-se în această caracterizare fizică, în alterarea figurii, destinul întunecat, lipsit de bucurii și de frumusețe, al biete Fefelege, cum și osteneala ei nesfîrșită pe drumurile aprinse de soare ori măturate de vînt. „Pășește larg", căci mersul ei e hotărît și dur, ca și cizma din care tropotește și care e „plină de umflături uscate", din cauza vechimii, a uzării. „Calul o urmează cu gîtul întins" — această linie zveltă, vie, indică blînda supunere a animalului, în contrast

cu lipsa de gratie, cu asperitatea formelor uscate și decrepite din înfățișarea femeii, pentru ca „scobălfînd din picioarele ciolănoase” să întregească imaginea, de un tragic donchihotism, a perechii. Cei doi s-au însoțit în greul vieții, în lupta aprigă pentru trai: „— Mă Bator, mă! Numai încet, că nu dau tătarii! Iar Bator se zdrobește rău de povârniș, pare că să-i sară de ta loc toate ciolanele, așa împung de tare prin piele. Iar corfele dăsăgite din spinare bleoncâne în toate părțile, dînd să se desprindă de pe șeaua mică de lemn. Picioarele dinainte ale lui Bator se razimă tare în pămînt și pleoapele se lasă de multe ori pe cele două răni alburii, ca și cînd ar vrea să învie luminile stinse de mult”. E dezolant, e amar, fără nici o lumină în zare — și cînd se aude din nou îndemnul femeii: „Ho, măi Bator, ho măi sărace, stai să mai odihnim, că doar nu dau tătarii”, repetarea expresiei, variată aici doar de acel „măi sărace”, care întărește impresia mizeriei, cu ironia sa gravă, dureroasă, — automatismul ei arată lipsa de fantezie, penuria imaginativă a femeii, mărind parcă noaptea în care soarta pare că o înecă. Ea stă în sărăcia de acum, departe de spaima ancestrală, păstrată în acel „că doar nu dau tătarii”, și totuși roabă unei silnicii la fel de grele. Însă în trupul vlăguit al Fefelegii se ascunde totuși un izvor de lumină, chiar dacă lumină amară. E întii o gîndire, ale cărei forme brute nu exclud tîlcuirea mai adîncă, strivită de obstinația cu care femeia urcă povârnișul vieții: „Cît aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gîndit niciodată să so-cotească, dar, de multe ori, cînd Bator abia urca pe spinarea dealului, își zicea așa în gîndul ei: „Din cită piatră o purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca ăsta”. Li plăteau de-o povară zece cruceri. Și cînd era drumul bun, putea aduce cinci-șase poveri. Tot făcea pe săptămîină vreo trei zlofi. Și-și zicea în gînd: — Tot, putem trăi”. Simțirea pare seacă, întocmai ca piatra din care formele aspre ale Fefelegei și ciolanele lui Bator parcă ar fi tăiate,

dar gîndul roade ca un burghiu, așa, fără folos, numai ca să facă loc izvorului de lumină din adînc. Căci ea se știe roaba fără nădejde a acestei trude amarnice: „îndată ce s-a înhămat la munca din care vedea că toată viața n-are să mai scape”... în mintea ei înăsprită, în roca dură a ființei ei, eroziunea înceată a gîndului: „Ghii, măi Bator, ghii măi sărace”, — și-și vedea de drum, gîndindu-se la ceva. Nu știa ce-i, dar simțea că-i amar și nu știa de ce-i mai vine în minte: că, adică de ce mai trăiește omul în lumea asta (stilul indirect liber cîștigă și el, prin acel „că adică”, o asperitate materială, de ciocăniri de pietre). N-a răspuns niciodată la întrebare, decît ridicînd din umeri și deci, îi era ciudă că din cînd în cînd îi venea iar gîndul acela. Cîteodată, dimineața, cînd puneu coșercile pe cal, i se părea că și Bator s-ar gîndi la lucrul ăsta și că dacă n-ar fi orb, ar privi-o întrebător”. Grozav o lovește soarta și cu spor neîntrerupt de moarte. Își pierde mai întii bărbatul și apoi, pe rînd, mîncăți și ei de oftică, toți cei cinci copii, care se poticnesc la anul al cincisprezecelea: „Ca și cînd acolo, la anul acela al cincisprezecelea ar fi fost un prag înalt — înalt, de care se împiedică copiii Fefelegii, cad și-și rup grumajii” (tot în stilul indirect liber, care dealtfel atinge în „Fefelegea” o mare virtuozitate expresivă, femeia își imaginează, în asperitatea pietrei care o înconjoară, acel prag înalt al morții, ca un perete stîncos și neîndurător)¹. Și ea suferă cu discreție, cu muțenie de piatră: „De spus nu spunea nimănu de-o doare ori ba”; cu un fel de stoicism teribil în elementaritatea lui: „Dar pînă era mortul în casă, dînsa ieșea, de multe ori și se apropia de cal: — Ce mai faci mă Bator, să-race? Și calul ciolănos da din capul mare cît o solniță, pîrind a zice: — De, ce să-î faci, așa e lumea!

Și drept avea calul! Așa. e lumea. Fefelegea a simțit bine că-i așa, de cîte ori îi murea vreun copil și-și vedea casa din ce în ce mai goală.” Are o demnitate a ei, cu care răspunde celor ce o înșeală la so-

coteală, abuzînd de idiotizarea la care își închipuie că o supune mizeria : „*De uitat nu uita dinsa, dar dacă vedea că omu-i lacom pe creițarașii ei, nu zicea nimic, nu-i mai cerea, ci numai un zîmbet de batjocură se așeza parcă pe-ntreaga ei față. Și era ceva de tot curios zîmbetul pe obrajii aceștia pămîntii, mîncați de vărsat, ca două leșpejoare de piatră sură, pe care au picat mulți picuri grei de ploaie, găurindu-le*”. Portretul moral se adîncește considerabil prin zugrăvirea „zîmbetului de batjocură”, iar portretul fizic se plasticizează prin imaginea care recurge la elementul mediului peisagistic, piatra, imagine cu atît mai sugestivă cu cît sitlul e despuiat, sec, de o simplitate aridă. De altfel, Fefelega își dă seama de superioritatea ei morală față de cei avuți : „...*îi disprețuia și, ști-o amarul ei de ce, se simțea mai mult decît ei*” (intervenția directă a autorului, acel „ști-o amarul ei de ce”, expresia fiind luată chiar din gura Fefelegei, așează figura femeii în perspectiva milei zguduitoare). Ea are o „filozofie” pe care o opune bogătașilor necinstiți : „*Ce-s eu ? Nimic. Da' pe mine nu mă blestemă, nimeni nu zice să mă bată Dumnezeu, pe cînd pe dumneata tot satul te blestemă. — acum să-i fi dat bogătașul plata întreită, nu-i mai trebuia. Mergea acasă, mai punea o mînă de fîn sub botul calului și-i zicea: — Da' tu ce mai spui, Batore sărace ? Și calul, pipăind cu buzele mari, groase, fînul, da din cap ca și cum ar zice: Da, da! Așa-s oamenii*”. Spre deosebire de atîtea din femeile zugrăvite de Agîrbiceanu, Fefelega nu crede în necuratul : „*Fefelega nu credea în dracul și puterile lui. Femeile își făceau cruce de necredința ei, dar Fefelega rămînea rece: — Nu, soro, nu-i drac. Drac e omul cel rău și nedrept. Asta-i dracul*.” O notație fină și adîncă, de o cutremurătoare simplitate : „*Fefelega nu știa cum trece vremea. Timpul la ea avea o singură măsură : de la moartea unul copil pînă altul își închidea ochii. Numărînd așa, ajunsese cu un singur copil, o fată, și socotea trei ani de la cea din urmă moarte ce-a fost în*

casa ei”. Iată și imaginea care oglindește trecerea vremii, imagine lucrată de fapt cu aceeași metodică simplicitate, bogată însă în vibrații lăuntrice, corzile bine întinse ale emoției scoțînd un sunet prelung, dureros : „*Îmbătrîniseră și muierea, și calul. Muierea era căruntă pe jumătate, avea părul ca lina oilor seine. Pe obrajii ei mîncați de vărsat se formaseră pîrîiașe adinei, zbîrcindu-i așa. Bărbia se ascuțise și începea să se ridice spre gura căzută înăuntru. Calul era și mai ciolănos. Cele două petice pămîntii de sub corfe se măriseră, părul de pe coaste, de pe spinare, se rărea mereu. Buza de jos îi atîrna, ca și cînd ar fi trasă de o povară nevăzută la pămînt*”.

Cu moartea ultimului copil, cînd totul se năruie definitiv în jurul ei, Fefelega trăiește o adîncire în conștiință, asemănătoare celei a lui Ivan Ilici, eroul lui Tolstoi. Întîi e o acceptare mută a loviturii, o singurătate aspră, pe care prezența credinciosului tovarăș de muncă nu o poate gonii : „*Și cînd i-a murit copila aceasta din urmă, Fefelega n-a spus o zi nimănu nimic. Cît ce-a închis ochii, a pus luminița în sfeșnic să ardă mai departe, a ieșit în curte, a dezlegat pe Bator de la pociumb, l-a lăsat acolo slobod. Nu i-a zis nimic, ci din întîmplare și-a ridicat ochii spre capul bălanului. Pleoapele stăteau deschise, fără să clipească, deasupra golurilor ochilor. Nici cînd nu i se părură aceste două răni așa de grozave, așa de adînci, ca acum*”. Concentrarea stilistică, economia în descriția momentelor, mișcarea obiectivului vizual pe o linie a purității și simplității mișcărilor vieții : „*Cît ce-a închis ochii, a pus luminița în sfeșnic să ardă mai departe, a ieșit în curte, a dezlegat pe Bator de la pociumb, l-a tras întins de căpăstru, l-a dus în șopronul plin de fîn și l-a lăsat acolo slobod*” — sînt pe măsura neînchipuitei discreții a durerii. Încremenită de durere, ca o mater dură de dincolo de puterea răbdării umane, ea nu plînge, simțînd doar „nodul amar” al unui gînd care îi zguduie ființa : „*Fefelega merse apoi în casă, se*

puse pe-o laviță de brad și a stat ziua-n-tregă, așa cum stă lemnul. N-a plîns, nu s-a bocit, nu și-a sărutat copila, ci sta așa, cu capul în palmele aspre, și-i tot venea nodul acela amar, pînă-n gît, că adică, pentru ce mai este omul în lume. Acum nu ridica din umeri, dar nici nu-și deslușea gîndurile într-un răspuns". Și existența ei sărmană îi trece dinainte, întocmai ca a lui Ivan Ilici în clipele morții, spre a descifra zădărnicia acestei vieți de trudă și de chin : „Ce vedea mai viu, era viața ce a dus-o, de căpăstru, întii cu un cal negru, apoi cu Bator. Vedea Dealul Băilor înalt, țepiș, cu colți de stîncă, ieșiți ca niște măsele de uriași, vedea poteca bătută și pe potecă Fefelega cu Bator de căpăstru. Număra așa ca în vis de cîte ori a trecut dealul acela, socotea cam cîte poveri de piatră să fi adus în vreme de vreo patruzeci și cinci de ani. Apoi trecea cu gîndul la duminicile de peste an, în cîte a fost și în cîte n-a fost la biserică. Și cînd n-a fost, de la care om cîți bani a luat? Cu care s-a sfădit pentru plată? Apoi vedea iar pe Bator cum pășește, pocnindu-și oasele în urma ei, cum sună vreo potcoavă ce dă să cadă. Îl vede cum se zmințește pe picioarele dinainte, pe Dealul Băilor la vale. Îl vede și aude acolo departe pe Fefelega cum îl îmbuna: „Stai, mă, Batore, sărace. Stai să mai hodănim, că doar nu dau tătarii." Apoi, încet, încet, cu mare greutate, socotește numărul anilor, dintre morții săi, de la bărbat pînă la fetița aceasta din urmă. Lung șir de ani. Și ce de drumuri bătute, maica mea doamne, că dacă le-ai pune în șir drept, ai fi ajuns la marginea lumii!"

Prin această proză simplă și tragică, transpare puternic etosul scriitorului. Esențialitatea notației face ca emoția care se degajă, acea duioșie întunecată a realismului lui Agîrbiceanu, să stea în cumpănă cu sentimentul de dureroasă resemnare, pe care îl trăiește, înainte de moarte, ciobanul din „Miorița".

Spre deosebire de baba Măriuca din „Iarnă grea", a cărei figură se desprinsese de pe fondul unei naturi cosmic-ad-

verse, dar firești, figura babei Mîia, din „Luminița", se dezvoltă dintr-un cadru quasi-mitic; quasi-apocaliptic : „Primăvara se începuse cu secetă mare. Se roșiseră livezile ca arse de brumă, iar dealurile erau pămînt gol. Vitele zbierau pe cîmp ziua, răcneau prin curți noaptea, iar oamenii își plecaseră capul adînc în piept" (gestul e hieratic)'... „de la Rusalii cerul se căptuși deodată cu nori grei, plini de întuneric și de vijelie. Și pădurile de brad începură să vuiască adînc, ca o cădere puternică de ape mari. Și-un fulger se aprinse în înălțime, din Pleșea pînă-n Măgura, zvîcni în toată lungimea lui, și întunericul începu să se coboare și mai tare".

Peste baba Mîia s-a așternut vâlul uitării, încît figura ei vie se desprinde parcă din eternitate: „Vreodată cine știe cum va fi fost, dar acum baba Mîia zăcea de mult pe pat, și nu mai vorbea nimeni de dînsa, ca și cînd n-ar mai fi pe lume".

Obiectivul se apropie și realismul e acum pur: „Cînd îi întindea mîlaiul, Mîia de trei ori pe zi clătina din cap că nu-i trebuie, și numai a patra oară îmbuca ceva. Și ochii ei, înconjurați de pielii sbîrcită, vineție, priveau nemișcați, dulcegi, plini parcă de-o apă alburie.

Zicea de multe ori: „Doamne, tu fată, că rău înghit". Și după ce fata nu-i zicea nimic, după un răstimp întindea din gîtul plin de vine și de oase, și mai zicea o vorbă: — oare nu s-a înnorat afară?

Și cîteodată fata trebuia să iasă să privească cerul". — dar tonul are o patină biblică. Amestec de stil realist și mitic-biblic : „Cînd începură să se descarce trăsnetele unul după altul, ca dărîmături de stînci prăpăstioase, baba Mîia își zise: închide, tu fală, ușa. Are să vremuiască.

Și-a închis fata ușa, și s-au culcat amîndouă în lumina fulgerelor.

Dar ploaia vreo patru zile n-a mai conțenit. Cîteodată scăpau de după dealuri vînturi mari, ce duceau spre Pleșea grămezi mari de nori, ca niște turme de dihăni și de uriași, negri, vineți, mînioși, încleștați unii într-alții. Cîte o ruptură de

cer rămînea albastru înalt, dar îndată alergau alți nori să o astupe. Și vîntul se oprea apoi, și ploaia începea să cadă acum, mărunță, deasă".

Obiectivul se apropie iar, și plasticizarea amestecă și ea realismul cu miticul : „...și Miia luă ulcica, și deslîpindu-și buzele, sorbi odată, de două ori, de trei ori. Și băutura albă părea că trece — în drumul său în jos — peste podețe, părea că se adună în gropi și se varsă apoi mai departe, — așa ghiolcănea.

Și Miia deodată se simți mai bine".

Obiectivul se apropie de tot, prinde pe retina lui gîndurile Mîiei, printre care se prelinge conștiința neantului : „Și de multe ori gîndul ei colinda departe, cu zeci de ani în urmă. Își amintea de tot ce a văzut, de tot ce a pățit în viață. Dar iată, acelea, ca și cînd n-ar fi fost. Ca norii cari trec pe cer tîrîndu-și umbra pe pămînt și se duc să nu se mai întoarcă. Și iată c-a rămas numai cu fata! Dar și fata, ca și cînd n-ar fi".

Tonul devine tot'mai fin și ajunge franciscan : „Și în necurmatele zile de boală, părăsită, baba Miia. privea cu dragoste la luminița de ceară. Iată că luminița aceasta e singurul sprijin care n-o părăsește niciodată. Ea o păzește acum și va ajuta-o în ceasul din urmă. Și bătrîna suspina de multe ori.: „Sfîntă lumină, sfîntă ceară, sfînte albine!"

Dacă stilul portretului cunoaște, la Agîrbiceanu, aceste forme realist mitice ori realist-biblice, în zugrăvirea celei mai proeminente dintre luptătoarele cu necuratul, Bologoaie, realismul e integru, în ciuda tangentei neîntrerupte cu fantasticul. Deoarece femeia „tot macină din gură", ea se face cunoscută mai întîi prin limba-i de Cassandră rurală :

„Să nu pui, nepoate, să nu pui vinars în gura ta, mai bine să tei catran, că fi'ertatul Niculița maicii tot cetea într-o carte că vinarsu-i zeamă drăcească, bun să strice legea creștinească. Și unde-și pune dracul ghiara își ia Dumnezeu mîna, că două săbii nu pot sta într-o teacă. Ci tu să te alipești mai virtos de Biserică și de

Maica Preacurată. C-atunci fuge mamonu'V alungat de fumul de tămîie și se-ascunde-n pietri și cînepă, izgonit de puterea Precestei. Și stă acolo pînă cînd aude pe crîșmar, cum ciocănește și desfundă un butoi cu șpir. Atunci se svîrcolește o dată de-și moaie toate oasele, da tot nu poate-ieși, pînă ce nu țincăne păhărelele cu rachiu pe mesele din crîșmă. El atunci începe să joace la cîntecul acela, și atîta joacă pînă își iese din piele, și vine numai cu duhul, de nu-l văd oamenii și se bagă în butoi.

Acum oamenii care țin la Biserică îl simțesc că-i aproape, că le vine așa; o durere de cap de nu mai pot sta, că-și iau pălăriile și merg cinstiți la casa lor. Cei cu sufletul păgîn nu-l miroase, ci mai' virtos simt o arsură în piept și tot dau s-orăcorească, golind păhărelele. Atunci Aghi-uță își împarte duhul în mii de fărîme, se așează frumos în păhărele să-l înghită, bieții creștini. Și după ce l-au înghițit pe necuratul, cu încetul le leagă Ucigă-ltoaca limbile și le iese în ochi, holbîndu-se ca un mort. Atunci să-ți faci cruce și să fugi dintre oamenii aceștia, că-și pierd' mințile. Ducă-se-pe-pustii îi face să creaza: că-s în rai de-acuma".

Și dacă arta portretului la Agîrbiceanu ia forme atît de variate, potrivite cu variația tehnicii narațiunii, tendința către o formă proprie, de tip clasic, nu lipsește nici ea, deși cadrul narațiunii persistă, moralistul din Agîrbiceanu fiind implicit povestitorului. O astfel de formă, care se aplică unui model exemplar, unei figuri< desindividualizate, stihiale, este cea parabolică. „Dinu Daina" e o parabolă a urii. Iată mai întîi portretul fizic, în individualizare realistă : „Dinu Daina era mijlociu de statură, trunchios, cioplit în patru, cvu obrajii lați, arămii, c-o mustață aspră neagră, îmborzoiată la capete, ca și coada veveriței. Ochii tui n-aveau o culoare anume: cînd suri, cînd verzi, dar mai mult întunecați. Nu sămăna cu mamă-sa. Amîndouă părinții se ciudeau de unde a putut să răsară astfel de chip în casa lor.

Se ciudiră de mult, căci acum ei vor fi-

numai cenușă și câteva ciolane". Portret precedat de fapt de situarea în parabolă : „între cei patru frați, Dinu Daina părea un străin. Nici după chip, nici după fire, nu le sãmăna. Cei patru erau înalți, albi la față, cu mustața bălăioară, cu ochii albaștri. Toți sãmănau cu tatăl lor". Îndată însă începe parabola și figura lui Dinu Daina se schematizează : „...cei patru mai mari îi ziseră lui Dinu :

— Să ne împăcăm, frate, și să ne vedem fiecare de ale noastre.

— Sîntem împăcați, zîmbi Dinu. Dar la el zîmbetul era mai mult rînjel.

— Ba nu sîntem. Moșia pãrintească am împãrțit-o în cinci. Așa e bine, e după dreptate. Dar tu mai ai și casa, curtea și grădina pe deasupra.

— Și ce mai vreți ? întrebă Dinu cu privirile întunecate.

— Vrem în bani, partea noastră de casă, curte și grădină. Așa cere și dreptatea și buna înțelegere frățescă.

— Nu vă dau nimic. Pîrși-mă, răspunse dîrz cel mai mic.

— Noi n-am vrea să umblăm cu judecări, începu cel mai mare. Judecările înghit mulți bani. Ci eu aș zice să mergem la popa; o să ne spună el cum e cu dreptate.

— Eu n-am nimic cu popa, atît că o să mă îngroape odată. Eu nu dau decît prin judecată.

— Să ne dușmănim, fiind frați ?

— Să ne dușmănim! răspunse cu minie Dinu Daina..."

Treptele reacțiilor lui Dinu: „zîmbi Dinu. Dar la el zîmbetul era mai mult rînjel" ; „întrebă Dinu cu privirile întunecate" ; „răspunse dîrz cel mai mic" ; „Să ne dușmănim! răspunse cu minie Dinu" nu constituie o individualizare, ci doar o plasticizare a schemei. Și parabola continuă, la modul dialogal:

„— De azi încolo nu-mi mai sînteți frați.

— Dacă vrei tu, n-o să-ți mai fim.

— De-aici încolo, să vă păziți de mine.

— Ne-om păzi, dacă ne spui."

"Și Dinu, care are „privirile turburi, împun-

gace", „sufletul aspru și întunecat", își urmărește, cu dușmănia lui, frații. În scurtă vreme, devenit păzitor de cîmp, pădurar, strajă de noapte, tot satul ajunge să tremure de el. Iată-l pădurar: „Văzutw-l-au trecînd spre Pădurea-Frumoasă la miază-zi cu pușca-n spate, și trei-patru se repeziră în Păltiniș la mlază-noapte; dar cînd să coboare cu sarcina-n spate: Dinu înaintea lor. Văzutu-l-au trecînd spre Frasinul la răsărit, și ei alergară în Aluniș spre apus..." Răutatea lui Dinu se revarsă și asupra copiilor : „Prin păduri cresc mulți cireși sălbatici. Vara, pe lingă sturzii negri, mai culegeau din boabele mărunte și băieții care pășteau vitele pe marginea pădurii. Azi trăiesc în sat, patru oameni șchiopi, care spun că din răul Dinului, pe cînd erau copii, săriră din cireș". Minia lui e stihială : Minia c ; -i fierbea mereu în suflet părea că nu-l lasă să îmbătrînească. Părea că s-a uscat așa cu brazdele lui pe față, cu privirea aspră, neîndurată". Dușmănia împotriva fraților continuă în dușmănia împotriva propriilor lui copii: „Copiii crescuseră străini de tatăl lor, nici nu-i spuneau „tată", ci numai „dumneata" cînd era de față, iar cînd lipsea — „dumnealui". Unii se căsătoriră. Și care cum se muta cu nevasta în vreo casă, era privit de Dinu ca un dușman, ca și frații lui". În meseria lui, „dreptatea" pe care o slujește ia forma rigorii crude, manifestare a aceleași urii: „Dinu cînd văzu că nu mai dă de nici un hoț, ne mai avînd asupra cui să-și descarce veșnica lui minie, se mulțumi de slujbă și rămase acasă. La o săptămînă însă se bolnăvi de moarte". Iar în boala lui: „Să-l vezi, păgînul! să-l vezi dușmanul oamenilor! Că blastămă cerul și pămîntul! îl doare tot trupul și se izbește cu pumnii să nu-l mai doară. Se uită prin casă și blastămă durerea". Preotului venit să-l asiste în clipa morții îi spune că „Dumnezeu e un mare răzbunător al tuturor nedreptăților" — accentul căzînd de bună seamă pe „răzbunător" (ca în „dublul" divin al lui Marcion). Imaginea din urmă sub care ni se înfățișează acest om, întrupare a răului absolut, fiind :

„mortul ce sta în sicriu cu fața aspră, încrunțată, privind pe sub o pleoapă cu albul turbure...”

În „Vecinul nostru Hudri”, portretul ia forma cu desăvârșire clasică a „caracterului” moralist, așa cum l-au practicat Teofrast și La Bruyere, doar că imixtiunile narațiunii persistă. Hudri e un „snob” rural, și zugrăvirea lui se face pe zilele săptămânii, care la el sînt stereotipe („schema”, ca și la parabolă). Întîi descripția generală, cu nota de pedanterie a snobului:

„Vecinul nostru Hudri e un om mic de statură, îndesat ca un pociump, îmbrăcat totdeauna în straie curate. Cămașa lui se împătură în crețe regulate, nici nu-i lungă pîn-la genunchi, nici prea scurtă să s-ascundă sub șerpar, ci-i numai bine potrivită pentru un om trușaf. Ai crede că femeia lui are fier de călcat, cum au doamnele, de i-o poate potrivi așa de bine. Dar numai ea știe, săraca, de cîte ori dă cu maiul, de cîte ori drege încreșturile acelea blestamate, numai ca să fie bine, numai ca să n-aibă ceartă cu Hudri. Căci el pînă ce nu caută în hir'bul de oglindă, dar mai ales pînă ce nu se pipăie bine, nu pleacă din casă”.

Început, după canonul „caracterului”, la timpul prezent, stilul devine neglijent, prin alternările cu imperfectul: „În toată duminica dup-amiază trebuia să meargă la popa să cetească gazetele. Își scotea o păreche de ochelari, și-i tot tocmea o bună bucată de vreme, apoi ochii lui se încruntau, în fruntea îngustă de două degete se ridica, în mijloc deasupra nasului, o îndoituri groasă, și el cetea în sine, tușind și făcînd din cînd în cînd „hm”; „Lunea de dimineață mergea la diacul bisericii...” ; „Marțea și miercurea Hudri pornește cu jurații și cu perceptorul prin sat. Ia și el subsuoară un protocol, se face că cetește din el la fiecare poartă, înseamnă ceva într-o cârtică și dă sfaturi juraților...” ; „Hudri umblă în aceste două zile, fără să mănînce decît seara. Mal bea cîte-un pă-

hărel de spirt, cînd trec pe la vreo crîșmă, și-i îmbie pe toți crîșmarul, cu cîte-un păhărel. Atunci se simte Hudri așa de bine — văzîndu-se socotit ca și oamenii cu slujbă domnească — încît nu se mai gîndește la mîncare toată ziua. Umblă așa, lihod de foame, și caută să afle toate cerțele și pîrele ce sunt între săteni, culege știri în zilele acestea de marțea și miercurea, ca să poată avea de lucru joia.

Căci joia se judecă pîrele la primăria comunală. Și în ziua aceasta, în fiecare săptămînă, Hudri e de față acolo, cu toate știrile ce și le-a cîștigat pentru fiecare caz. Stă deoparte, încordat, și de cîte ori îi trebuie primarului ceva dovadă, Hudri e gata cu ea. Aici aduce servicii mari, și primarul, din cînd în cînd, îl îmbie cu cîte-o țigară, iar oamenii îl blastămă în gîndul lor, și se miră de unde știe toate”; „Vinerea e ziua Iul Hudri. Atunci e în slujbă. S-au înțeles de la comună — sînt vreo trei ani — să-l încredințeze pe el cu amarul de dare ce trebuiau să plătească vreo trei case țigănești, care aveau și ceva avere și nici nu se mai țineau. În gîndul lor, de neamul Iul Faraon”; „Sîmbătă Hudri merge totdeauna ta oraș. E tîrg de săptămînă și el niciodată nu poate lipsi, deși. nu tîrguiește nimica. Da-i place să se poarte gătit printre oameni, să-i dee străinii binețe, crezîndu-l vreun 'diac de labiserică. Ii place lui să-și poarte nasul, sus, printre mulțimea aceea de oameni.

Un străin, care l-ar cunoaște mai așa în fugă, ar crede că-i un smintit în toată forma. Dar nu-i. Toate patimile omenești le are: clevețitor, mînios, plzmătăreț, cu nasu-n vînt și mai presus de toate leneș.”

Bogată și plină de nuanțe, arta portretului la Agîrbiceanu se desăvârșește stilistic prin chiar numele personajelor: Bologoaie, Fefelega, Vîrvoara, baba Ivliia, Dan Jitarul, Ionu Bodii, Culița, Gruia, Angheluș, Melentea, Ghiuțu, Teleguț, Prăginel, Hudri. Sugestia lor muzicală face parte din tehnica plasticizării, pe aceeași linie de elementaritate a viziunii epice...

CĂRTI NESCRISE... DAR AȘTEPTATE

Sînt cititori care se opresc cîteodată în mijlocul unei lecturi și se gîndesc la destinul eroilor a căror viață o urmăresc de-a lungul cărții. Chiar atunci cînd știu ^ca personajul este o ficțiune nu se pot împiedeca să mediteze la soarta lui și sa-l însoțească în peregrinări cu sentimentele lor de dragoste, de compasiune sau de dispreț. După ce au închis scoarțele tomului reflectează la viitoarele și posibilele aventuri ale eroilor. Ceea ce e scris în volum nu le ajunge, doresc să știe și ceea ce nu e scris și poate nu se va scrie niciodată. Sînt firi arzătoare și deloc mediocre, colaboratori anonimi care întrețin zelul artiștilor zorindu-i să scrie un ceas mai devreme operele așteptate. Nu sînt înzestrați cu facultăți excepționale, **nici cu** aceea misterioasă a devinației, dar ghicesc cele **mai** adesea ori viitorul personajelor. Cunosoc asemenea distinse spirite pentru care faptul lecturii se petrece în doi timpi: 1) citesc volumele și culeg „în mod științific date” 2) dau problemei noua soluție. Uneori seara stau aplecați asupra unor astfel de opere care încă nu s-au scris. Cu surprindere, cu emoție, parcurg filele lor. Bucuria pe care o încearcă seamănă cu a bibliofililor ce descifrează vechi manuscrise, cu literele mîncate de timp și acoperite de uitare, cu a bibliofililor care cu aplicație dar și cu fantezie, cu silință dar și **cu** inteligență exhumează fapte și **gîn-**

duri ale trecutului. Dar voluptatea lor este mai mare fiindcă participă la descoperirea unor slove care nici măcar n-au fost așternute pe hîrtie. O lume care nu s-a deschis încă este bănuită, presimțită, înțeleasă. Priviți fața acestor cititori. Îi veți vedea uneori îngrijorați : să știți că o nenorocire pîndeste pe erou. I s-a întins o capcana. Va ști s-o evite? Alteori sînt surizatori : nu-i tulburați. Se pregătește ceva bun eroului, o veste dulce și îndelung așteptată e pe cale să-i sosească. Dacă veți desluși pe fața lor o lacrimă nu-i întrebați nimic. Plîng viața unei ființe apropiate la căpățiul căreia au veghiat statornic. Si odată mai mult acești cititori seamănă cu scriitorii, cu Balzac de pilda, care a lăcrimat și el la moartea batrinului Qoriot.

Edgar Allan Poe arată undeva ca lucrurile prețioase trebuiesc tănuite nu în locuri secrete ci în văzul tuturor. În văzul tuturor se află și viețile personajelor literare și nu trebuie să ne mire dacă există cititori care știu iubiri care nu s-au născut, drame care nu s-au declanșat, morți care nu s-au săvîrșit. Nu e nimic miraculos în aceasta. Din două una: ori aceste lucruri sînt neadevărate și atunci nu trebuie să le luăm în seamă, ori sînt tot atît de adevărate pe cît cele scrise în carte și atunci trebuie să credem în ele. Dacă nu am

apucat să le citim e fiindcă în mod obligatoriu cărțile sînt incomplete.

Cîteodată obiceiul de a colabora cu autorul se transformă însă în viciu.

Jules Renard povestește în „Lanternă oarbă” despre un astfel de cititor care luînd în mînă o carte cu acel fior unic pe care-l transmit opurile, vibrînd de emoțiile presimțite și așteptate, dă chiar de la primele pagini semne de iritare. Pe măsură ce citește el se arată tot mai nemulțumit. Atmosfera o găsește nerealizată, eroii neconturați, scenele mari ratate. În concluzie închide volumul care i-a adus numai nemulțumire și substituindu-se autorului neîndemînic scrie restul cărții. Dar asta e cu totul altceva.

Se știe de asemenea că dramaturgul francez Victorien Sardou avea obiceiul să asiste la primele două acte și reîntors acasă să-l scrie pe cel de al treilea. Vină greu de iertat mai ales dacă ne gîndim că scriitorul trăia de pe urma acestui viciu.

Alții (vezi Qiraudoux, O'Neill) reiau înfîmplări și eroi celebri cum ar fi Antigona sau Electra, nemulțumiți cu rezolvarea pe care le-a dat-o un Sofocle sau un Eshil. Din categoria lor face parte și Victor Eftimiu care recent ne-a repovestit viața lui Faust.

S-o mărturisim : citind cărți cu paginile încă albe și cugetînd la ele, acești lectori fac în orice caz o treabă mai temeinică decît criticii care demontează o capodoperă luînd piesă cu piesă la analiză, dar arătîndu-se cu totul neștiutori cînd e vorba s-o refacă. Contemplatori activi, ei sînt într-o strînsă comuniune cu viitoarele capodopere al căror contur, în reveriile lor, îl prefigurează cu claritate. Ei leagă copilăria unor străluciți eroi, născuți în penumbra închipuirii. Și — de ce să n-o spunem — uneori stimulează creația grăbind apariția cărților.

Dar cîte mari calități nu au acești cititori ! Să remarcăm de pildă promptitudinea cu care scriu cu imaginația viitoarelor lucrări. Ei nu așteaptă ani de zile pentru a compune volumul II al diferitelor opere, ca diferiți scriitori de profesie.

Așa cum citesc într-o răsufare, redactează dintr-o răsufare. Și să nu uităm greutatea de care se lovesc atunci cînd redactează de pildă volumul II al operei citite : limba în care scriu nu este a lor, tiparele în care se desfășoară existența eroilor, le sînt dinainte date. ca să nu mai vorbim că trebuie să respecte particularitățile temperamentale ale scriitorului respectiv. Dar faptul că fiecare cititor propune altă versiune a viitoarei cărți nu-i o dovadă de exigență ? însușire atît de însemnată și pe care au avut-o numai marii scriitori ! În ceasul morții Eminescu era neliniștit, Samson Bodnărescu deplin satisfăcut.

Se cunoaște faptul că la originea literaturii este o operă colectivă. Multe minți și nenumărate talente au lucrat la nașterea operelor, înainte ca Ulisse — pentru a da un exemplu celebru — să rătăcească pe mări bîntuite de furtună, să fie prizonier în peștera Ciclopilor sau ademenit de vrăjitoarea Circe, înainte ca vicleanul erou al Odisseiei să se fi temut de sirenele cele ademenitoare, la toate acestea au gîndit nenumărați oameni ai epocii. De vreme ce altă dată operele se nășteau dintr-un vis colectiv, de ce nu s-ar naște și astăzi. Odată ce minunea a fost cu puțință, ea se va repeta cu siguranță.

Criticii sînt cititorii asidui ai cărților nescrise. În primele lucrări ale unui autor ei prevăd viitoarele opere. Cînd în 1845 Nekrasov i-a înmînat lui Bielinski manuscrisul prietenului său Dostoievski intitulat : „Oameni sărmani”, criticul a citit între rîndurile acestei lucrări de tinerețe și „Frații Karamazov” și „Idiotul” și „Crimă și pedeapsă”. Captivat de atîtea capodopere cîte se presimțeau, Bielinski a așteptat cu nerăbdare să-l cunoască pe Dostoievski și să-i spună : „Vei deveni un scriitor ilustru”. Să recunoaștem că ți se poate tăia răsufarea în vecinătatea apropiată a atîtor capodopere.

Iată dar ce putere extraordinară au unele cărți : într-una singură se află nenumărate altele.

Cititorii de cărți nescrise deschid adeseori tomurile și visează la cele care vor veni. I-am surprins pe unii din aceștia imaginându-și paginile următoare ale unor opere în mai multe volume cum ar fi „Desculț” de Zaharia Stancu.

Pagini pe care cu toții așteptăm să le citim, mai nerăbdători și mai întreprizi decât noi, ei le și citeau. Urmăreau frazele sacadate, abrupte, străbătute de un fior secret care-și treceau unele celorlalte emoția, sporind-o și amplificând-o mereu. Parcurgeau monologul dramatic rostit de erou pe un ton aspru, dur și care se închea din propoziții scurte ca o avalanșă din bulgări de zăpadă. Monologul, însoțit de o gesticație redusă, vădea încordare nervoasă, tensiune, forță de a stăpîni cititorul. Impe-tuozitatea aceasta, energia aceasta filele o transmiteau de îndată. Setea de viață, vitalitatea eroului, care arată o admirabilă vigoare în bucurie și în suferință era strigată pînă și în șoapte. Capitole ample centrate pe un fapt brutal, aprig sau alte-ori vorbind despre nostalgii fără nume și aspirații tainice descriau, mai departe, soarta lui Darie. Amintirile se înlănțuiau zugrăvind vremuri cumplite, fulgerele brăzdau cerul cărții, lumina era sinistră ca într-un crepuscul; cîteodată însă la o geană a zării culorile deveneau dulci, suave și pe apele lor line sufletul răzvrătit al eroului cunoștea o clipă de liniște și de nădejde. Iată-l pe Darie plecat din sat într-o luntre, iată-l trecînd prin lumea devastată de război, chinuită de dureri adînci, turburată de așteptări nemărturisite. Cu pupilele arse de grozăviile pe care le vede, măcinat de foame, această prea credincioasă tovarășă a sa, eroul își urmează destinul pe care i l-a hărăzit scriitorul. Comentarii ample reiau și dezvoltă sub toate fețele același fapt atroce sau pur, sau comentarii pline de ironie amară, adesea rînduri de poem, însoțesc eroul pe drumul său.

„Florile pămîntului” (episod din vol. II din „Desculț”) întretine nădejdea că vom citi în curînd romanul așteptat.

Și — poate nu va trece mult și vom citi

și alte lucrări: de pildă volumul II din „Sfîrșit de veac în București”. Proza ornamentală și ritmică a lui Ion Marin Sădoveanu cu detailatele și migăloasele ei incursiuni în sufletul personajelor va putea fi urmărită — cine știe? — într-o zi apropiată.

Cititorii de cărți nescrise se întrebă uneori pe marginea unor lucrări memorabile scrise cu ani în urmă cum ar fi „Calea Văcărești” sau „Foc în hanul cu tei” de I. Peltz: Ce s-a întîmplat cu lumea cărților acestea? Ce au devenit de exemplu negustorii de mărunțișuri, voiajorii comerciali, croitoresele, poeții ratați care trec prin tomurile lui Peltz, clamîndu-și mizeria morală și materială? Ce au devenit ceainăriile, casele mucedu, hotelurile sordide în care personajele sale își dezmierdau fiecare altă iluzie? El vrea să revadă pe oamenii aceștia care și-au petrecut zilele vînzînd haine vechi, servind în cafenele, istovindu-se la mașinile de cusut. Ar vrea să știe ce vis nou s-a născut în sufletele lor Lăutarul care suferea pe vioara lui, poetul ratat care aspira la dragostea unei fete bogate, unchiul care nădăjduia să-și deschidă o școală de dans și să facă avere, ce așteaptă astăzi din partea vieții?

Cititorii de cărți nescrise recitesc „Calea Văcărești”, urmăresc destinul eroilor. O femeie bolnavă se istovește în muncă în timp ce nesimțitor bărbatul cheltuiește banii prin localuri de noapte; un reprezentant comercial părăsit de soția sa, caută să-și prelungească viața minată de o maladie congenitală; un președinte de societate filantropică, ridicol și tiranic profanează totul cu aurul său; o precupeță avară și meschină chinuie pe cei din jurul ei. Toată această lume și toate aceste fapte se urmează unele celorlalte, în timp ce tonul unui personaj, gestul altuia, tăcerea celui de al treilea, reamintesc nu drame izolate ci o tragedie colectivă. În ce fel s-au transformat personajele cărora Peltz le-a dat viață, personaje cărora o întocmire socială nedreaptă le-a zădărnicit iubirea, speranțele și libertatea, personajele cărora tristețea și mediocritatea le-au fost umbre

fidele ? Iată întrebări al căror răspuns cititorii de cărți nescrise îndrăznesc să și-l dea, în așteptarea celor pe care le va da, poate, autorul.

Din amintirea lectorilor n-a pierit nici una din bunele pagini ale cărților despre trecut, scrise cu ani în urmă sau mai recent. Dar oricât de interesante ar fi ele, există altele cu mult mai apropiate de inima cititorului, cele care vorbesc despre actualitate, despre ceea ce se întâmplă sub ochii lor. Aceste pagini sînt așteptate.

Scriitorii care au arătat că știu să privească viața dintr-un unghi revelator, care au arătat că știu să descopere și să înfățișeze probleme acute sînt chemați de

cititorii de cărți încă nescrise, să-și depună depoziția.

Poate că unele din aceste lucrări nescrise dar așteptate nu vor apărea de îndată. Dar într-o zi — care nu poate să întârzie — le vom citi. E sigur. Nici o incertitudine nu poate să umbrească speranța, nici o îndoială nu poate să micșoreze încrederea. Cititorii care visează la destinele eroilor din cărțile iubite își vor sărbători atunci modesta lor contribuție, de totdeauna, la nașterea operelor. Drept răsplată ei cer un singur lucru : cărțile să fie pe măsura speranțelor lor. Să se știe că nu-i puțin.

B. E...

ÎNSEMNĂRI DESPRE... GENUL PLECTICOS

Motto: „Am citit cartea cea plecticoasă, am adormit cu ea în mână, în somn am visat că citesc mai departe, de plectiseală m-am trezit și asta de trei ori”.

H. HEINE

Istoria literaturii nu-l consemnează nicăieri, nu s-au scris poate studii speciale, închinată lui; cu toate acestea, din însemnările polemice sau din mărturiile oamenilor de cultură ne putem da seama că genul plecticos a existat și a viețuit, paralel cu literatura adevărată, din cele mai vechi timpuri.

În vremea noastră genul plecticos a cunoscut perioade înfloritoare urmate de altele de decădere. A fost luat în discuție uneori sub denumirea de „schematism” sau „cenușiu” și combătut cu asprime. Și totuși, deși o vreme dispare și nu se mai arată, cu perseverența diabolică ce-l caracterizează, el revine la suprafață și din nou inundă piața literară cu noi producții masive (ne referim la numărul de pagini) și noi generații de cititori cad secerate de moțâiala, de plectis...

Lucrurile nu ar părea prea complicate dacă aceste cărți pe care, fără să greșim, le încadrăm în genul plecticos, n-ar aduce adesea în discuție o problematică majoră, de o importanță deosebită.

Romanul „Fata plutașului” de Ștefan Andrei își propune să dea viață unei teme pe cât de actuale pe atât de interesante: viața

tineretului pe un mare șantier de construcție.

În „Pe marginea Dunării” Șerban Nedelcu a urmărit să înfățișeze exploatarea nemiloasă la care erau supuși locuitorii satelor noastre în vremea dictaturii fascisto-antonesciene, precum și aspecte din lupta ilegală, plină de riscuri și sacrificii a comuniștilor la țară.

Nici problematica abordată de romanul lui M. Maian „Oameni în alb” nu e mai puțin importantă și actuală. Autorul a intenționat să zugrăvească activitatea plină, de neprevăzut și uneori destul de anevoioasă a tinerei generații de intelectuali în cele mai îndepărtate colțuri ale țării, în regiuni unde domnește încă o atmosferă pîcloasă, unde noul răzbate și se impune cu greu.

Deși nu vizează direct actualitatea, tot atât de interesantă ni se pare tema romanului „Aleii, codrule fîrtate” de Dumitru Almaș. Autorul a intenționat să reînvie timpurile legendare ale haiduciei, alegîndu-și ca erou principal pe căpetenia de haiduci Bujor.

Cine va contesta importanța deosebită, sau caracterul actual al acestor teme, care interesează pe cititorul nostru? Bineînțeles, nimeni! Și autorii merită să fie felicități pentru îndrăzneala de a le fi atacat. Dar de la tematică și pînă la literatură este un drum destul de lung și plin de obstacole, pe care scriitorul trebuie să-l străbată.

În cazurile citate mai sus ni se pare că autorii au rămas la începutul drumului.

Intr-un moment când literatura noastră nouă a cunoscut succese importante ca „Desfășurarea” sau „Ferestre întunecate” de Marin Preda, ca „Pasărea furtunii” de Petru Dumitriu, „Bărăgan” de Vi. Em. Galan, etcf în domeniul literaturii inspirate din actualitate, ori neuitatele evocări din trecutul poporului nostru ale maestrului Mihail Sadoveanu, a rămîne la începutul drumului nu mai este deloc un fapt care merită laude, ci dimpotrivă.

Înșușirea esențială — plictiseala — nu decurge neapărat din întinderea pe sute de pagini a cărților pe care le vom discuta. Plicticos poate să fie și un volumaș de o sută sau de cincisprezece pagini, când nu comunică idei și sentimente autentice, când nu emoționează și nu convinge. Dar cu atît mai condamabilă apare o carte plicticoasă cu cît autorul ei a umplut sute de pagini fără să emoționeze pe nimeni. Întinsă pe un spațiu foarte mare, o lucrare cu conflicte fabricate și eroi-întome, pare și mai „plicticoasă decît dacă ar fi fost scurtă. Nu vom pleda totuși aici pentru concizie (deși poate n-ar strica, în această eră a romanelor fluvii, în șase pînă la douăsprezece părți și a trilogiilor cu prolog și epilog). Dar nu putem să nu ne gîndim cu regret, idupă ce am parcurs aceste patru romane (destul de masive)} că trei sau două pagini din Gehov — comunică, sugerează, cu finețea-i caracteristică, adevăruri ale căror comentarii s-ar putea înșira pe sute de pagini.

Așa dar, o precizare : cărțile plicticoase nu-s neapărat plicticoase pentru că sînt lungi. Izvorul plictiselii trebuie căutat altundeva.

*

Cu zeci de ani în urmă poposea prin iarmaroace cîte-un păpușar, care împreună cu cele două sau trei păpuși ale sale alcătuia întreaga trupă. El era și directorul și mînuitorul, și glasul păpușilor sale. Dacă avea ghinionul să fie răgușit ori să nu-și poată anodula cum trebuie glasul de bas, atunci

spectatorii constatau surprinși că din trupul pîrpiriu și mărunțel al tradiționalului Vasilache izbucnea o voce tunătoare, că arțăgoasa și bătăușa Marioara vorbea tot așa de gros ca și popa Mardare din sat, și că plînsul copilului venit să-i despartă din în. căierare semăna cu răgetele unui taur înjunghiat...

Bineînțeles că în asemenea condiții spectacolul era ratat: dacă nu-și cereau banii înapoi, oamenii nu-l cruțau pe rău inspiratul păpușar de vorbe usturătoare pentru păcăleala pe care le-o trăsese, deși intențiile sale erau dintre cele mai bune...

Intorcîndu-ne la cărțile plicticoase, credem că neajunsul lor esențial din punctul de vedere al literaturii (sau poate calitatea dominantă din punctul de vedere al genului pe care l-au numit plicticos) constă în faptul că începînd de la conflict, personaje, situații și pînă la amănuntele caracterizatoare avem sentimentul penibil că ghicim, în fiecare vorbă și mișcare a personajului, în fiecare întorsătură de situație, ca și spectatorii din iarmaroc, glasul și mîna autorilor lor. Să precizăm : nu e vorba de recunoașterea stilului propriu sau de descoperirea modalității de creație specifice scriitorului (creatorii cărților plicticoase nu-și dezvăluie niciodată personalitatea !); ci de faptul că autorii se substituiesc în chip nepermis personajelor, vorbesc în locul lor, cu toate că se străduiesc să aducă în discuție totdeauna (și când trebuie și când nu trebuie) probleme principiale ; reacțiilor firești, normale ale personajelor, le sînt substituite reacții așa zis juste, dar care nu reușesc să dea impresia de veridic. Ca urmare firească a acestei atitudini apare lipsa desăvîrșită a unor caractere adevărate, puternice ; personaje, în adevăratul înțeles al cuvîntului, nu există. În cărțile plicticoase, nu întîlnim decît nume de personaje — unele simple, altele mai ciudate, căutate, ca să facă probabil mai multă impresie, (de exemplu Mîș, Cîrciu, Chican)) alături de care se adaugă cîteva trăsături fizice destul de vagi, ocupația personajului respectiv și, în fine, niște date biografice, înșirate rece, corect, ca pe o fișă de evidență.

Numele acestea nu desemnează cum ar fi normal caractere, ci doar principii abstracte, pe care personajele respective sînt destinate să le reprezinte.

Cînd spun, de pildă, „moș Goriot” mă gîndesc în primul rînd nu la fabricantul de paste făinoase, sau la ideea... nrecunoștinței, ci la sufletul de o bunătate nemărginită a eroului, la puterea de sacrificiu a unui tată, care nu precupețește nimic din dragoste pentru fetele sale.

În cazul cărților plecticoase lucrurile se schimbă.

Aci numele evocă cel mult profesia sau categoria (pozitivă ori negativă) din care face parte personajul respectiv. De pildă, Stanca, este eroina principală a romanului lui Ștefan Andrei, o țărăncă devenită brigadieră și apoi minerită pe un șantier; ceea ce se mai poate spune despre ea este faptul că (cel puțin în intenția autorului), trebuie să fie o eroină pozitivă și „dîrză”.

Drăgan, un alt nume din aceeași carte desemnează pe un alt brigadier de pe șantier, care este tot erou pozitiv.

Manea, — e magazioner și dușman de clasă...

Din cartea lui Mihail Maian, „Oameni în alb”, aflăm că Victor Mareș e medic, că e tînăr și că este erou pozitiv; că Ifrim, (un alt nume) e muncitor la fabrica de conserve din oraș, și e erou pozitiv de oameni; Iorgu, e un alt medic, tot erou pozitiv; Ion Grigorescu e tot medic, dar de data asta erou negativ — și tot element negativ, și medic este Stamate...

În romanul lui Șerban Nedelcu, Lisaveta este o femeie de la țară, asuprită și deci element pozitiv; Ion Damian, țăran întors de pe front (e vorba de cel de al doilea război mondial), element pozitiv, etc. etc. Bujor, este căpetenia haiducilor, erou pozitiv și... cam atît. Lista s-ar mai putea continua la fel de fadă însă calitățile personajelor, însușirile lor sufletești, nu se pot spune fiindcă, deși autorii le-au lipit cîte o însușire-două — asemenea unor etichete — ele nu se pot reține decît în cazul cînd sînt învățate pe dinafară!

Autorul unei cărți plate, cenușii, ține cu orice preț, mai înainte de toate, să de-

monstreze valabilitatea unei idei; dar uită un lucru esențial: să insuflă viață personajelor, să urmărească cum se nasc și evoluează ideile în mintea lor.

Oprindu-ne la cartea „Fata plutașului” de Ștefan Andrei, observăm că aici, autorul vrea să reliefeze, printre altele, ideea că șantierele naționale au schimbat viața satelor noastre, chiar tinerii săteni participînd cu entuziasm la munca pe asemenea șantieri. Acesta este deci principiul abstract de la care se pornește. Ca să-l ilustreze... autorul a socotit de cuviință să creeze uiv personaj. Și personajului-acesta i-a dat numele Stanca Timofte. I-a confecționat și o brumă de biografie: Stanca este fata celui mai bun plutaș din sat, e frumoasă, are un iubit, pe tînărul Andromede, pe deasupra mai e și utemistă. Cum trece practic autorul la exemplificarea, la concretizarea principiului? Nu așa cum ar fi normal, prin zugrăvirea procesului interior care are loc în sufletul eroinei sale, nu prin dezvoltarea lumii sale interioare, ci situîndu-se pe poziția după care eroul pozitiv al epocii noastre este, *trebuie să fie* un om infailibil, un „ce” dat o dată pentru totdeauna, ale cărui fapte nu trebuiesc cercetate, justificate (atunci cînd se încearcă o explicație, nu se pornește de la mișcarea sufletească a omului, ci de la motive exterioare, de ordin sociologist).

Și chiar dacă, să zicem, se arată undeva că eroul pozitiv a comis o prostie, neavînd de loc convingerea că greșește, e suficient ca o altă persoană să-i atragă atenția, pentru ca eroul, iluminat dintr-o dată să se *convîngă* pe deplin că ceea ce făptuise mai înainte era de fapt... o greșeală.

Astfel, după ce participă cu entuziasm la o acțiune organizată de utemiștii din sat, crezînd că face un lucru bun, (e vorba de aducerea cu forța, în fața sfatului popular a cailor, pe care cei mai mulți sătent — (sub influența chiaburilor) — îi trimiseseră în pădure, ca să nu se prezinte cu ei la muncă voluntară), Stanca este „muștrată” împreună cu ceilalți membrii at biroului U.T.M. de către secretarul organizației de partid, Avram. Dar iată reproducerea exactă a muștrării: — „Adică așa

ați crezut voi? Că dacă n-au vrut să iasă zece oameni la lucru să ne ajute, n-o să mai putem construi hidrocentrala? Atita neîncredere aveți voi în puterea noastră? -Spune tovarășă Stanca! Fără ei nu pu-Jem ?"

În fața unor asemenea întrebări eroina nu poate avea altă atitudine, decât să „tacă încruntată și abătută”.

— „Ar trebui să judecați cu mai multă luare aminte înainte de a tace un lucru, continuă secretarul. Uneori crezînd că fa-
•ceți bine, puteți face rău”.

Auzînd asemenea vorbe pline de duh (sic!) la care trebuie să adăugăm modulația specială, am putea spune *inedită* a vocii aceluia care le rostește : „vorbea cu *asprime măsurată* (?!) și-n glasul său *gros*, cuvintele aveau un tremur cald, du-
•ios”, eroina șovăie, și bineînțeles, cum era de așteptat, câteva rînduri mai la vale se
•căiește: „Stanca își dădu seama că gre-
șise! Li părea rău că n-avea puterea ace-
lor vrăjitoare din basmele copilăriei să în-
toarcă lucrurile. Avea *convingerea* că acum
ar ști ce să facă” (?!). N-ar mai șovăi,
ar spune tovarășilor ei, cu toată siguranța :

— Dați-i dracului! Vom porni cu zece că-
ruțe mai puțin, dar vom face și mai multă
rtreabă, decât cu ei!”

Curat vrăjitorie, ca-n basme! Dar pen-
tru că avem în față un roman care se pre-
tinde realist, sîntem în drept să ne între-
băm : de unde vine *convingerea*, atît de pu-
•ternică și de subită a eroinei, că ceea ce
•considerase cu câteva clipe mai înainte un
fapt demn de laudă era, în fond, o gre-
șală? O scoate autorul din mîneacă, ca un...
vrăjitor. Vorbele banale ale secretarului nu
•puteau avea o asemenea influență hotărî-
toare și fulgerătoare! Sau dacă au avut-o,
•după cum ni se spune aici, atunci nu avem
de-aface cu un personaj autentic, cu un ca-
racter în adevăratul înțeles al cuvîntului,
ci rti o schemă abstractă pe care autorul a
umplut-o cu tot felul de comportări „juste”.

Dar influența lui Avram merge și mai
•departe în concepția autorului. La fel de
rapid și fără dificultăți, din câteva vorbe,
•al o *convinge* pe Stanca și de alte lucruri

printre care și de necesitatea de a merge
să lucreze pe șantier. Iar eroina se con-
vinge așa de tare, încît „toată noaptea” se
gîndește să meargă pe șantier și „se ho-
tărăște” a doua zi dimineață (Ce rapide
sînt acțiunile acestor eroi!) să vorbească
cu tatăl ei în această privință.

Dar iată motivele plecării fetei, așa cum
ni le prezintă însuși autorul:

„Veștile aduse de tinerii, care fuseseră
pe șantiere cu căruțele, despre baraj, despre
tunel, despre stîncile aruncate în aer cu
dinamită, despre apa Repedei care va fi
împărțită în două — cum împărțită ? se în-
treba ea — îi ațîțau curiozitatea, o *ispi-
teau* (?!), nu-i mai dădeau pace. Voia tot-
odată să-i dovedească lui badea Avram,
pe care-l supăraseră, că *știe să-și țină vorba*
și *că-i o fată în care utemeul poate avea*
încredere !” Deci, în ultimă instanță moti-
vele care o determină pe Stanca la o ase-
menea hotărîre sînt de ordin exterior:
aceasta dovedește că autorul s-a situat pe
o poziție simplistă, facilă. El nu pătrunde
esența umană, nu încearcă sondaje serioase
în viața sufletească a eroilor săi ci confec-
ționează conflicte interioare arbitrare, de-
terminat de raporturi la fel de arbitrare,
chiar dacă se încearcă astfel demonstrarea
unor principii valabile.

Așadar, pornind de la aceste premize so-
ciologice, vulgarizatoare, și conflictul care
urmează — între Stanca, dornică să plece
pe șantier, și tatăl ei, care se opune ple-
cării — și dîrzenia Stancăi, și încăpățîna-
rea ei apar false !

• Cam tot în același fel, se convinge Li-
saveta, eroina romanului „Pe marginea
Dunării” că trebuie să-i ajute pe prizonie-
rii sovietici, care muncesc pe moșia boieru-
lui Dumbrăveanu. Împrejurările sînt ase-
mănătoare, iar cel care oficiază acțiunea
miraculoasă a convingerii imediate, este
bineînțeles tot un activist, pe nume Sandu
Matei. De data asta secretarul vorbește
„molcom” : Deși la început femeia protes-
tează nedumerită : „Ce pot eu să dau, pă-
catele mele?... Se gîndea, dar nu putea pri-
cepe : de ce venise Matei tocmai la ea, o
femeie necăjită ! De ce nu se ducea la ță-

rării mai înstăriți?", e suficient ca secretarul să facă apel la altruismul femeii, arătându-i că „numai ajutându-ne unii pe alții putem căpăta mîngîierea”, pentru ca să aflăm că „vorbele lui Sandu o făcură să *tresară*”. De acum putem fi siguri că Lisaveta o să se convingă! Și într-adevăr autorul se grăbește să ne confirme presimțirea, punînd-o pe Lisaveta, să spună: „Să-ți dau și eu ceva. Să fie pentru sufletul lui Gheorghe”.

Așadar, eroii pozitivi ai cărților cenușii se transformă peste noapte sau într-o clipită, fără să-și facă prea mari probleme de conștiință. Ei ajung să înțeleagă, ca prin minune, cu o rapiditate uimitoare ceea ce cu o clipă mai înainte nu le fusese clar! Dacă ar fi să credem în valabilitatea unor asemenea eroi, Nilovna lui Gorki ar trebui să ne apară cu totul demodată!

Procesul de transformare a „Mamei” este încet pentru că convingerile ei se creează treptat, și se bazează nu atît pe vorbe cît mai ales pe comportarea celor din jur.

Abia după ce înțelege ea singură cît de frumoasă este cauza pentru care luptă Pavel, după ce își dă seama că revoluționarii veniți în casa ei sînt oameni cu totul deosebiți, pentru că o respectă și o tratează ca pe un om, bătrîna mamă se convinge că drumul ei este alături de fiul ei, alături de revoluție. De la femeia resemnată și sfioasă, îndurînd cu răbdare batjocura târbatului bețiv, pînă la curajoasa și îndurerata mamă a luptătorilor pentru revoluție, care își riscă viața împărțind pretutindeni cuvîntul eliberator, Nilovna a avut de parcurs etapele anevoioase ale înțelegerii depline. Numai înfățișînd procesul psihologic complicat și adînc din sufletul Nilovnei, (și nu servindu-i o porție de lămurire); «Gorki a ajuns să creeze o figură vie, convingătoare, un model de luptătoare revoluționară.

Datorită concepției sociologice de la care pornesc, autorii cărților plecticoase atribuie în mod arbitrar eroilor reacții și gânduri nefirești, în scopul de a dovedi calitățile lor de oameni înaintați. Găsim în aceste cărți, dar mai ales în „Fata plutașului”, pagini întregi unde se încearcă descrierea

lumii lăuntrice a personajului, care în intenția autorului trebuia să țină sau chiar să apară drept analiză psihologică. Numai că aceste, adesea foarte ample descrieri ale gînclurilor sau sentimentelor eroilor, păcătuiesc prin faptul că nu se încadrează în mod organic unei fizionomii unitare, nu reușesc să contureze o atare fizionomie. De exemplu, în timpul unei ședințe de U.T.M. în care tinerii săteni iau hotărîrea să răspundă apelului muncitorilor de la hidrocentrala din apropiere și să participe a doua zi cu căruțele la muncă voluntară, eroina pozitivă, Stanca Timofte, este pusă nici mai mult nici mai puțin decît... să viseze.

Poate la... cineva? Nu! În asemenea momente, o eroină pozitivă nu poate, nu are voie să se gîndească la altceva decît la... un șir de căruțe. Ne-o spune însuși autorul:

„Vedeai ca-n vis cele o sută de căruțe înșirate la trap, (ce vis zgomotos!) pe șoseaua șerpuită în lumina zilei însoțite, gonind spre Gura Zăgazului și de acolo încă cincisprezece kilometri pînă la șantier”.

Iată la ce pot să viseze fetele, la ce trebuie să viseze ele cînd sînt eroine „pozitive!” Nu cunoaștem o replică mai dezamantă dată... vîrstei romantice!

De fapt pretinsul vis al Stancăi, impus eroinei, trădează nerăbdarea, înverșunarea autorului de a o înfățișa cu orice preț ca pe un personaj pozitiv. Dar nici „visul”, nici strădania autorului nu reușesc să sugereze fizionomia unui caracter autentic. Pe această linie a mers tot timpul autorul romanului „Fata plutașului” și rezultatele scontate sînt de aceeași calitate îndoielnică. Să vedem un alt exemplu: în timp ce leagă bușteni, Drăgan, noul iubit de pe șantier, al Stancăi, aduce vorba, printre altele și de marele nostru poet Eminescu. Stanca Timofte, ca eroină „pozitivă” ce se află, nu găsește altceva de făcut decît... să recite în gînd „Somnoroase păsărele”...

„Stanca se ridică pe vîrfurile picioarelor (de ce nu pe călcîie?) și-și zîmbi sieși: (aha, ca să ajungă pînă la „sine” chiar și eroina trebuie să se ridice pe vîrfuri!); „Face pe grozavul! Parcă eu nu știu de Eminescu? Și încep să recite în gînd:

*Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună
Se ascund în ramurile
Noapte bună!*

Era singura poezie pe care o cunoștea din Eminescu, învățată în clasele primare".

Ar fi greu să ghicim care a fost intenția autorului introducând acest episod, cu totul nelalocul lui. Poate a vrut să demonstreze că pe șantiere tinerii brigadieri nu muncesc numai, dar se îngrijesc și de ridicarea nivelului lor cultural? Principiul poate să fie just, dar din păcate numai principiile nu ajung pentru a scrie literatură.

Tot atât de puțin justificate psihologiceste, apar personajele din romanul lui Mihail Maian. De pildă, Iorgu, cel mai bătrîn medic din orașelul unde poposește proaspătul doctor Victor Mareș, (eroul pozitiv central al romanului) are de la început o atitudine binevoitoare și o încredere aproape oarbă față de acesta din urmă deși ar avea motive să se îndoiască de el.

Doctorul Iorgu nu-l cunoaște pe Mareș, pentru că n-a schimbat cu el nici o vorbă. Ba chiar ar fi îndreptățit să se supere, cînd află că Mareș, care nu i-a făcut nici o vizită de curtoazie, a participat la o sindrofie la Stamate acasă, un alt doctor cotelat de toată lumea drept escroc. Și cu toate astea, doctorul Iorgu o contrazice hotărît, de la început, pe sora Efimița (de la dispensarul unde lucrează Mareș,) cînd aceasta vine să-i comunice că Mareș îi trimite lui Stamate clienți.

„— A luat ieri masa la Stamate! —
Vuieste tot tîrgul!

— Fii pe pace, zîmbi ironic doctorul Iorgu. Tîrgul nostru nu vuieste *prea greu...* (?)

De ce o fi zîmbit ironic doctorul Iorgu? Fiindcă probabil autorul i-a garantat, dinainte de a-i face apariția în carte, că Victor Mareș nu este cu nimic vinovat. Ulterior, după ce Mareș asistă la o operație greșită, pe care o efectuează doctorul șef Grigorescu din îndemnul lui Stamate, și bolnava însărcinată pierde copilul, (în timp ce Mareș era de gardă) Grigorescu și Sta-

mate îl fac răspunzător pe acesta din urmă. Vestea despre nepriceperea tînrului medic se răspîndește în tîrg, și o află și doctorul Iorgu. Dar nici de data asta el nu e înclinat să creadă în vinovăția lui Mareș, deși nu știe cum s-au petrecut lucrurile și mărturisește față de Ifrim, secretarul organizației de partid din fabrică, și de nevasta acestuia: „Nici nu-l cunosc bine. N-a fost niciodată la mine".

Chiar după ce Mareș fuge din oraș, dînd astfel impresia că e vinovat, doctorul Iorgu e neclintit în părerea sa, iar Ifrim însuși caută să-i găsească circumstanțe atenuante într-o discuție cu președintele sfatului popular:

— „Poate că a fost nevoit să plece la București. Poate că cineva din familie e bolnav și a primit a telegramă..." (Deși dacă ar fi primit scrisoare trebuia să știe tot tîrgul!).

Atît doctorul Iorgu eît și Ifrim, nu apar de loc ca niște personaje autentice, care luptă pentru descoperirea adevărului așa cum a intenționat autorul (ei presimt, știu dinainte, sînt siguri de partea cui e adevărul!) ci doar ca scheme șterse în spatele cărora îl descoperim pe autor, care emit opiniile și vorbele autorului.

La fel de incredibilă și neclară este figura doctorului Grigorescu. Grăbit să demonstreze principiul că tinerii intelectuali întîmpină multe greutăți din partea unor cadre învechite și înrăite, autorul îi creează pe Stamate și pe Grigorescu, care vor trebui să se ciocnească cu Mareș, eroul pozitiv. Dar dacă în zugrăvirea lui Stamate autorul reușește să insuflă oarecare viață personajului, în plămuierea lui Grigorescu bunele sale intenții rămîn fără rezultate practice.

Ajunși aici trebuie să luăm în discuție însuși conflictul cărții care se bazează pe un fapt neverosimil. Și dacă personajele nu au o viață lăuntrică, proprie, care să le îngăduie să acționeze pe cont propriu, fără „îndemnuri" din afară, tot astfel, și conflictele cărților plicticoase sînt exterioare, formale. Autorii nu au în vedere logica internă a faptelor, nu încearcă să

reda aspectul complex al vieții, confecționează și în cazul conflictului scheme simpliste. Un asemenea conflict exterior întâlnim și în romanul „Oameni în alb”. Faptul decisiv care declanșează conflictul este o operație greșită pe care o face Grigorescu, din îndemnul lui Stamate, în prezența lui Mareș. Să ne oprim puțin asupra doctorului Grigorescu, personaj creat în mod special pentru a servi conflictului cărții. Mai întâi aflăm că doctorul Grigorescu este stimat de toată lumea (chiar și de clarvăzătorul și vigilentul Iorgu), și considerat drept „un chirurg priceput” sau cu altă expresie a autorului „un clinician priceput” care în tinerețe, „fusesse minat de ambiția de a străluci în profesie”, deci un om pasionat de meseria sa, darnic să realizeze lucruri mari, îndrăznețe. Din cauza unei asemenea îndrăzneli, încercînd să aplice unui bolnav un tratament nou, doctorul Grigorescu a fost mutat disciplinar în orașelul acesta unde... —> lucru ciudat —, nimeni nu cunoaște antecedentele (deși tîrgul știe tot despre fiecare din locuitorii săi!) Doctorul Grigorescu se bucură de multă stimă și încredere (deși este prieten cu Stamate, la care se duc pacienții țărani pentru că are aparat de raze. (? !)) O dată creată această impresie autorul vine și completează biografia personajului cu alte date care se exclud. Așa de pildă, acest om „priceput” și „ambitios” avea, cum era și normal, o părere dintre cele mai proaste despre un medic nepriceput ca Stamate : „nu-l putea suferi ca om și-l disprețuia profund ca medic, din cauza profunde sale ignorante și a tupeului său șarlatanesc”. (Am citat întocmai spusele autorului!) Și totuși acest medic „priceput” primește să facă operație unei cliente trimise de Stamate (pe care-l disprețuia !) fără să facă un consult în prealabil! Abia în timpul operației, Grigorescu descoperă consternat că femeia, care-i fusese recomandată de Stamate ca fiind bolnavă de apendicită, nu avea nevoie de operație !

Dar ceea ce ni se pare și mai lipsit de logică este faptul că „priceputul” chirurg, medicul îndrăgostit de meseria sa, care a

14 — V. Romnească nr. 4

primit să opereze, fără să verifice o pacientă recomandată de ignorantul și disprețuitul Stamate, nu se afla la primul caz de acest fel! Ne spune însuși autorul, cu dezinvoltura care-l caracterizează, că Grigorescu „adesea era pus în situația de 3 opera bolnavi greșit diagnosticați (? !) care de fapt nu aveau nevoie de operație”. Oricine poate să-și pună întrebarea legitima de ce omul acesta „priceput” primea să facă operații pe care i le recomanda nepriceputul Stamate? Autorul care e și un spirit perspicace a ticluit un răspuns și la această întrebare: pentru că Grigorescu avea și pasiunea... banilor ! Pentru operațiile pe care le făcea din îndemnul lui Stamate primea jumătate din onorar !

Nu știm cum se împacă, cum se pot împăca însușirea de chirurg „priceput” cu atitudinea de-a dreptul criminală a doctorului Grigorescu, care primea să facă operații cînd nu trebuia numai pentru că avea nevoie de bani!

Sau pasiunea pentru bani era predominantă, cotropitoare și atunci ar fi trebuit să găsim în paginile cărții un nou Grandet, sau pasiunea pentru medicină ar fi trebuit să învingă și să-l oprească pe Grigorescu de a comite gafe de soiul aceleia relatate în carte cu lux de amănunte și în jurul căreia se brodează conflictul dintre cele două tabere de medici.

Realitatea este că Grigorescu, așa cum îl descrie M. Maian, nu are nici una din aceste „pasiuni” și nu are mai ales nici un fel de individualitate. Vrînd să creeze probabil un tip odios, mefistofelic, autorul a reușit să schițeze doar o jalnică apariție, un hibrid cu pretenția de complexitate, care pune sub semnul întrebării însuși conflictul cărții. Aprecierea pe care o dădea Ibrăileanu despre modul în care-și creia personajele Sandu Aldea s-ar putea aplica perfect și în cazul doctorului Grigorescu din cartea lui M. Maian :

„Dar autorul nu are spiritul sintetic, atitudinile și faptele personajelor sale nu se topesc la un loc, în concepția sa, pentnș a ne da tipuri: ele stau alăturate separate, parcă în diferite compartimente ale

creerului său și le zugrăvește una după alta, iar ele, cum am văzut, adesea se contrazic". *)

*

Din cele discutate pînă aci n-ar trebui să se tragă concluzia că numai cărțile inspirate din actualitatea imediată sînt atinse de morbul plictiseli. Aria genului plicticos este mult mai cuprinzătoare. Că este așa o dovedesc și cărțile plicticoase inspirate din trecutul poporului nostru. Romanul „Aleii codrule, firtate” de Dumitru Almaș, apărut nu de mult în Editura Tineretului, vine să întărească cele afirmate mai sus. Deși în cazul literaturii de inspirație istorică problema are laturi mai complexe, avîndu-se în vedere caracterul specific al literaturii de acest gen, în articolul de față nu-l vom discuta decît din unghiul de vedere al genului plicticos.

Scriitorul Dumitru Almaș, de altfel apreciat evocator al unor figuri de seamă din istoria poporului nostru (vezi lucrările despre Miron Costin și Spătarul Milescu)) și-a propus în ultima sa lucrare să dea viață unor aspecte din lupta pentru dreptate a haiducilor conduși de legendarul Bujor, din Moldova de la începutul secolului trecut. Deși autorul (posedînd o vastă documentare)) a încercat să reînvie atmosfera specifică a timpului prin folosirea unui impresionant număr de versuri populare (sau de inspirație populară) și prin foarte încărcatul aparat de date și cifre revelatorii pentru sistemul economic al epocii respective, el nu a reușit să însufle viață figurilor de boieri, haiduci, sau țărani exploatați, astfel că bogatele date și informații îngrămădite în cartea, intitulată „roman” rămîn adesea în stare brută, grupate pe specialități ca în fișele unui sîrguincios cercetător. Și în cazul de față, autorul nu a reușit să creeze individualități umane, avînd comportări particulare, specifice, ci s-a menținut în limitele unei evo-

cări foarte estompate, urmărind doar demonstrarea, în general, a unor principii juste. Boierii sînt puși să discute despre averi, robi, despre birurile pe care le au de încasat și să facă bilanțuri; haiducii fac false și retorice rechizitorii boierilor cărorora le așin calea, cu o luciditate și o fermitate care nu mai aparțin unor luptători neorganizați cum sînt haiducii. Astfel un boier de la începutul secolului al nouăsprezecelea, îmbrăcat cu ișlic și călătorind, singur într-un chervan, se gîndește, preț de trei pagini și jumătate, care-i sînt veniturile și averile — mijloc foarte nimerit pentru autor de a ne informa asupra situației, economice din vremea respectivă. Boierul, vorbește cu sine însuși despre originea sa boierească („străbunicul meu a fost doar rudă cu Duca vodă. Eu ginere de Mavrocordat"...)) face comparații, exprimate în cifre exacte, în legătură cu creșterea birului către turci (Dacă la 1794 bairam peșcheșul s-a plătit 60000 lei, acum — ce să facem noi, nevrednicii ? — l-am sporit la 120000"! își face autobiografia cu o exactitate, și o obiectivitate vrednice de invidiat:

„Am fost vistier, sînt *velagă*, *adică zapciu al tîrgului Iași* (mai era nevoie să-și explice sie însuși ce înseamnă *velagă* ?) cu cușitul într-o mînă și pîinea în cealaltă, cercetez și judec pricinile ce se-ntîmplă între tîrgoveți. Și havalele curg : de la căpitanul de Darabani 2000, de la polcovnic 1000, de la bașcauș 600, de la vîtaful de harabagii 9000, de la casapii din oraș 2500... Am pus și *tahmizul*, *adică rîșnitul cafelei lei 1200* (iar explicații, bine înțeles de care nu avea nevoie boierul pentru sine însuși ci pe care le oferă autorul cititorilor din 1957, numai că le oferă neîndemînatec \\ *lată* și părerea, ciudat de înaintată și foarte autocritică, pe care o are un boier de la începutul secolului al nouăsprezecelea despre poziția sa de clasă :

„Unde se ivește chipul meu, prostimea dă cu fruntea în pulbere, mai ceva ca la ivirea unui domn, *pentru că...* (urmează explicația foarte lucidă!)' *are căpitanul Chiriță un gîrbaci cu șapte varvarichiuri...*

*) G. Ibrăileanu, *Scriitori și curente*, Ed. V.R., 1930

Scena care reprezintă judecarea boierului de către haiduci e de-a-dreptul plecticoasă, monotona, iar reproșurile pe care le fac haiducii din 1807 boierului Iordache Balș, sînt tot atîtea „principii” insuficient deghizate în haina străvezie a limbajului lor arhaic :

— „Vă veseliți în cîntări desfrîdate, cînd noi plîngem și amar suspinăm.

— Și mai ziceți că alcătuim același neam!...

— Cît o să vă mai purtăm în spate, și cu sudoarea, cu sîngele nostru o să va mai hrănim?

— Să știți: răbdarea noastră mai mul' nu poate !

— De-acu vă tăiem capetele !

— întocmai! etc, etc, etc..."

Haiducii sînt, în intenția autorului, apariții atît de simpatice, încît fură inimile tuturor (nu numai inimile femeilor dar chiar și pe ale celor prădați). Astfel însuși Starețul Zaharia de la mînăstirea Bistrița, un călugăr bețiv și muieratic, surprins de haiducii lui Bujor într-o seară cînd tocmai se pregătea să petreacă împreună cu o roabă, rămîne nici mai mult nici mai puțin, decît... înduioșat de prezența mosaicirilor nepoftiți și așa de pătruns de cauza haiducilor încît, (deși aceștia i-au răpit roaba și l-au amenințat cu pistoalele); n binecuvîntează la plecare iar autorul ne înștiințează că „Nu-i mai era ciuda pe Bujor. I se părea chiar că pleacă, ducînd o frîntură din inima lui..."

Exemplele s-ar putea înmulți.

Ne oprim însă, aici, socotind că cele amintite sînt suficiente pentru a dovedi că autorul nu a reușit să imprime suflu artistic cantității apreciable de material documentar desfășurat pe nu mai puțin de 630 de pagini.

Intr-o operă literară, într-un romac mai ales. cititorul trebuie să aibă senzația scurgerii vieții, trebuie să fie stăpînit de sentimentul veridicului. Acest sentiment, nu poate rezulta de cît din comportarea firească și urmărirea atentă a psihicului eroilor, din desfășurarea și împletirea logică a faptelor. Valabilitatea principiilor susținute într-o lucrare literară nu poate ține locul personajelor și conflictelor autentice, iar incapacitatea de a se detașa de abstracțiuni și scheme, de a privi viața în dezvoltare, de a pătrunde gîndurile și sentimentele eroilor, se dovedește a fi principala cauză care împinge pe unii autori către confecționarea de cărți plectisitoare. Amestecîndu-se în acțiune, explicînd, „poetizîndu-și” personajele, (cînd sînt pozitive) ori arătîndu-le cu degetul, denunțîndu-le (cînd sînt negative/, în ciuda zelului și a intențiilor care-i animă, acești autori ajung să-l plectisească și să-l sîcîie pe cititor, întocmai ca și atunci cînd, dorind să vadă un film bun, are nenorocul să stea în fața unuia dintre acei comentatori nepoftiți, care-l înștiințează dinainte despre ce o să se întîmple, cine, ce are să spună, cine o să moară, cine o să învingă, etc. Ori, în sași problematica abordată în cărțile discutate reclamă din partea autorilor o exigență maximă față de ei însuși. Scriitorii sînt dator să se ridice la înălțimea acestei tematici importante pentru literatura noastră. Pe drept cuvînt, parafrazînd spusele lui Engels despre drama lui Lassalle, cititorul cărților plectisitoare ar putea să se adreseze astfel autorilor respectivi : „Am față de opera dumitale pretenții foarte mari, adică *cele mai mari*, atît în ceea ce privește latura estetică cît și cea istorică”.

PASIUNI ȘI EROI IN OPERA LUI BALZAC

„*^Istoria inimii omenești dezvăluită pas cu pas...*”, — astfel își concepea Balzac monumentală sa operă. Mărturisirea încredințată contesei Hanska („Streinei”) în scrisoarea din 26 octombrie 1834, a reprezentat un deziderat esențial care a stat la temelia uriașului edificiu al „Comediei umane”. De peste o sută de ani de când au fost scrise aceste cuvinte, exegeza balzaciană a cercetat îndeosebi în acest sens, opera scriitorului. În vastitatea și profunzimea ei, „Comedia umană” dezvăluie la fiecare nouă lectură sensuri și frumuseți neobservate încă, în urmărirea acestor celebre „biografii contemporane” ale secolului XIX, pe care le-a realizat Honore de Balzac.

Recitirea romanelor și nuvelor cuprinse în primele două volume de Opere, unele apărute pentru prima oară în românește, relevă aspecte noi și deschide perspective mai largi înțelegerii personalității unice a creatorului „Comediei umane”. Cele două volume cuprind romanele de început scrise între anii 1830 și 1834 și mai ales opere care fac parte din două mari capitole ale „Comediei umane”: Scene din viața particulară („Qobsek”, „Casa „La Motanul cu mingea”, „Colonelul Chabert”) precum și Scene din viața de provincie („Eugenie Grandet”).

Vitalitatea constituției eroilor lui Balzac, înzestrați cu marile puteri ale pasiunii, spit ritului și ale voinței, mărturisind o tinerescă exuberanță au recunoscut-o contem-

poranii săi în însăși înfățișarea scriitorului. Verva științietoare care încântase pe Theophile Gauthier sau pe Georges Sand, în discuții prelungite ore întregi — izvora din vivacitatea și expansivitatea caracteristică lui Balzac. Incepînd cu proiectele literare din perioada cînd scria „Șuanii”, primul roman apărut sub semnătura lui în 1829, și pînă în momentul cînd are geniala revelație a sistemului întregii sale opere — „Comedia umană” — Balzac ne apare veșnic preocupat, urmărit pînă la obsesie de conflictele și oamenii timpului său despre care scria sau intenționa să scrie. Caetul voluminos intitulat „Ginduri, subiecte, fragmente” înmănunchiază doar o parte dintre schițele fugare în care alături de fapte vii ale vieții, erau notate crîmpeie de imagini, puncte de plecare ale operei care urma să fie abia elaborată; pretutindeni, mereu cele două planuri, — al realului și al ficțiunii — coexistau, se confundau și s-ar putea spune că se îmbogățeau reciproc. Zi și noapte, acest uriaș laborator de creație se afla într-o perpetuă efervescență. O lume întreagă de bărbați și de femei, de pasiuni și de elanuri îi fecunda imaginația, dominîndu-l, făcîndu-l să trăiască adevărul figurilor și tumultul operei sale. Pînă în ultimele clipe ale vieții, pe patul de moarte, pe buzele scriitorului revenea numele unui personaj vestit al „Comediei umane” — doctorul Horace Bianchon: „...Bianchon, chemați-l pe Bianchon... el singur mă va mai putea salva!”)

Unitatea pe care a dat-o operei, siguranța și precizia grație căreia a coordonat și sistematizat mulțimea imensă de eroi, în „scenele” „Comediei umane” (*Din viața pariziană, de provincie, particulară, militară, politică* etc.) constituie tot o mărturie a forței care-l susținea pe scriitor în reflectarea realității. Prefața la ediția „Comediei Umane” din 1842 amintește teoria unității universului demonstrată de Geofroy Saint-Hilaire, subliniind o idee formulată anterior de el însuși, după care „*geniul nu e complet decât atunci când adăugă la facultatea de a crea, puterea de a-și coordona creația*”.

Vigoarea scriitorului este sensibilă și în uriașa sa capacitate de cunoaștere, de cuprindere vastă a societății, a aspectelor ei multilaterale. „*Pretutindeni se tăcea simțită acea balzaciană încredere în sine care-l îndemna să se amestece în toate, să abordeze toate subiectele*”... (Remy de Gourmont). Din mărturiile sale, ca și din documentele biografilor săi, se vedește strădania statornică de a observa și înțelege, „*cu imensa lăcomie a talentului și a firii*”, a scriitorului care se mândrea cu titlul de „*doctor în științe sociale*” și care, oriunde s-ar fi aflat, asculta, veghea, simțea cu o aviditate veșnic nesăturată. El trăia depotrivă în vălmășagul luptelor de stradă din jurul anului 1830, ca și în interioarele cu mobile rare, după gustul delicat din vremea lui Ludovic al XVI-lea.

Viziunea artistică a scriitorului determină o uriașă capacitate de absorbție. Expansivitatea și vioiciunea gândirii ca și a tuturor manifestărilor sale este sensibilă nu numai în acea efervescentă a stilului său de care s-a pomenit adesea. Ea este evidentă și în preferințele scriitorului pentru zugrăvirea unei anumite tonalități a caracterelor umane. Ochiul său a fost impresionat și atras în primul rând de ființele având o structură aparte, posedând mari resurse de energie, de perseverență și de tărie, în stare în sfârșit, de eforturi supra-omenești. Procesul ridicării burgheziei, al marșului spre îmbogățire al unei întregi

generații de aventurieri și speculanți, de apostoli ai crimei și ai desfrâului sau de filosofi ai cinismului — ca o particularitate obiectivă a epocii — era un proces al luptei pe viață și pe moarte, în care hotărâtoare și biruitoare, puteau fi numai acțiunile celor puternici. Dramatismul acut al acestui moment istoric a fost mai profund și deci mai adevărat surprins în paginile „Comediei umane”, pe măsura urmării lui în caracterele acelor oameni în care se manifesta cu toată intensitatea. Prin prisma simpatiilor sale, a înclinațiilor spre naturile puternice, inflexibile, sau oscilând între sentimente și pasiuni extreme, Honore de Balzac a putut realiza o genială descriere a celor mai reprezentativi oameni din societatea sa. El a surprins cel mai bine aspectele particulare ale fizionomiei și atmosferei sufletești în care setea de îmbogățire devine supremul scop, diformînd și schimonosind chipul omului.

*

Epicureismului, sensualității, dorinței de a trăi cu toate fibrele satisfacțiile vieții, li se opun în operă, ca și în viață, tendința spre ascetism și dăruire exclusivă studiului și creației neîntrerupte. Legile miraculoase ale voinței din romanul „Louis Lambert” sau tratatul științific avînd aceeași temă la care lucrează, claustrîndu-se într-o mansardă sărăcăcioasă, un erou ca Raphael de Valentin din romanul „Pielea de Săgri”, l-au pasionat de fapt pe Balzac încă din tinerețe. Lucrarea sa „Teoria voinței”, compusă pe băncile Colegiului Oratorienilor din Vendôme, a marcat de fapt începutul unor preocupări de acest sens adînc înrădăcinate în conștiința scriitorului. Balzac avea un adevărat cult pentru voința umană, pe care o concepea ca fiind „*un fluid care poate să schimbe totul după plac, chiar cele mai fixe legi ale naturii*”...

Dar ambele tendințe contradictorii au coexistat biruindu-se reciproc, căutînd să se stăpînească, să domine întreaga fire a artistului de-a lungul întregii sale creații, aducînd mărturia înclinației spre o nezăgăzuită dezlănțuire a forțelor, pe care a

probat-o cu prisosință nu numai fecunditatea, imaginația sa fabuloasă, ci, mai ales, însăși opera — caracterele eroilor — intensitatea pasiunilor care-i însuflețesc. Fiecare dintre ei, în chipul lor specific, Raphael de Valentin, Rastignac, Goriot sau Balthazar Claes, verișoara Bette sau Eugenie Grandet, Gobseck sau Vautrin, Taillefer, Nucingen sau du Tillet, contesa de Beauseant sau de Restaud, — au intrat în scena uriașă a „Comediei umane” purtând în structura lor sufletească ceva din energia, încordarea și firea veșnic cercetătoare a creatorului lor. *„Persoana artistului — spuneau Sainte-Beuve despre Balzac — întreaga lui structură, se angajează și se afirmă pînă în operele lui; nu le scrie numai cu gîndirea pură, ci cu sîngele și cu carnea lui”.*

Orî care ar fi variațiile temperamentale ale eroului balzacian, o caracteristică fundamentală pe care epoca a imprimat-o adînc firii lui, este dorința de a fi puternic, de a răzbi cu orice preț. *„Non cecidit animus !” — (sufletul nu se lasă înfrînt) —* exclamația care îi aparține lui Raphael sună ca un leit-motiv al destinului celor mai mulți dintre eroii „Comediei umane”. Atmosfera de junglă captalistă pe care ei o respiră la tot pasul i-a făcut să fie neînduplecați în iureșul bătăliei pentru existență : rece, lipsită de elementară omenie, ca și de inutile complicații sentimentale pentru ei. Numai reflexul sîngeriu al bărbii roșcate arborate de Taillefer mai amintește vag, doar celor inițiați, în orgia unei nopți cum este aceea din „Pielea de Sagri” de crimele care stau la temelie unei averi fabuloase. Bancherul nu e atotputernic prin virtuțile sale, ci prin fondurile care i se fructifică progresiv și sigur în tezaurul Băncii Franței. Calea pentru a-l jefui o arată Vautrin lui Rastignac în „Moș Goriot” ; asasinarea unui moștenitor, căsătoria cu Victorine Taillefer — iată drumul sigur spre putere: Jacques Collin — supranumit „*Trompe-la-Mort*”, ocnașul „*veritabil Lucifer în redingotă*” știe cum trebuie intrat în societate, („*Ca o ghiulea de tun*” !) — deviza lui aparține tuturor ambi-

țioșilor : *„Totul sau nimic!”*. Din toată înfățișarea lui exterioară, din vocabularul său precis și tăios, ca și din atitudinea sa brutală uneori, se degajă o mîndrie ușor ironică, superioară, o siguranță de sine pe care nu caută să și-o ascundă. Să fii cinic, să fii brutal, să-i strivești pe alții în funcție de propriile tale interese, iată credința unor asemenea oameni!

Unii dintre eroii lui Balzac încearcă într-adevăr supreme satisfacții în clipele cînd au conștiința deplină că stăpînesc o mare putere. Alții trăiesc în plin senzația puterii cu mai puțină luciditate, dar o simt mai mult intuitiv, instinctual, ca Grandet din Saumur. Vautrin încearcă o puternică satisfacție demonstrîndu-i lui Rastignac, cu perspicacitatea și verva sa caracteristică, teoretic și practic, cum se poate parveni în viață.

În austeritatea rece a camerei sale, Gobseck, sigur pe sine, nemișcat și triumfător în jilțul său vechi, cu invariabilele lui scilipiri metalice din priviri pare să retrăiască aceeași senzație de stăpîn, de dominator nemărginit al vieții, pînă în adîncurile ei. În liniștea și echilibrul sufletesc al lui Gobseck, atunci cînd proclamă, cu tonul cel mai firesc din lume — *„aurul e întruchiparea tuturor forțelor omului!”* — Balzac a fixat de fapt unul din momentele de cristalizare ale personalității burgheze. Asemenea judecăți reprezintă nemijlocit generalizări ale unei proprii experiențe de viață.

Pentru Gobseck, oamenii aduși la disperare, veniți să-i solicite mila, reprezintă niște simpli actori care, cel mult, după cum spune el, *„reușesc să mă miște prin puterea vorbelor lor. Acești actori neîntrecați jucău numai pentru mine, fără să mă poată amăgi”*... Intensitatea la care trăiește el pasiunea acumulării se bazează pe o realitate obiectivă a epocii, pe consecințele sociale ale acumulării capitalului care-l fac capabil, după propria mărturie, *„să citească în inimi”*, să transforme camera lui rece și goală într-un sanctuar măreț unde *„aman-tul cel mal înflăcărat, care aiurea se înfurie pentru un singur cuvînt și scoate*

imediat sabia, se roagă cu mâinile împreunate..." unde, subliniază Gobseck, toată lumea se roagă, chiar „negustorul cel mai fudul, femeia cea mai mândră de frumusețea ei, militarul, se roagă și plînge de ciudă sau de durere”.

Pe chipul cămătarului, de obicei de o imobilitate stranie, pe care lampa fumegîndă și verde aruncă reflexe palide, se zugrăvește arareori o ușoară undă de în-sufletire, mai curînd poate „un abur de veselie” care mai amintește natura umană a „omului bancnotă”.

Infaibilitatea acțiunilor sale îl mărește în ochii săi, îi redă o bucurie intensă atunci cînd, modest, aproape sărăcăcios îmbrăcat, pășește murdar de noroi în somptuosul apartament al contesei de Restaud, pentru a-și încasa polița. „*Îmi place să umplu cu noroi covoarele oamenilor bogați, nu din meschinărie, ci pentru a-i face să simtă gheara Nevoii*” I — spune el. Se simte invulnerabil, ca un trimis al destinului, ca posesor al unei puteri tiranice, căreia îi este îngăduit orice, ori cînd și ori unde, — dar în același timp gustă din plin și satisfacția de a putea prevedea, plecînd-de-acasă, pînă și gradația zvîrcolirilor victimei sale. Ii place să expună pe larg această tactică, să o pigmenteze cu observații ironice sau cu diferite notații psihologice, filozofice, asupra naturii umane. „*Mă va primi cu un zîmbet tandru, îmi va vorbi pe tonul drăgălaș, rezervat de obicei beneficiarului poliței, mă va copleși cu vorbe mîngîietoare, mă va ruga poate, iar eu...*” Dar uneori victima se zbate zgomotos, amenință, urlă în „*ghearele Nevoii*”, ar vrea să-l distrugă pe cămătar. „*Escroc bătrîn !*” — îi strigă contele Maxime de Trailles. Ori ce s-ar întîmpla însă, pentru că se știe puternic, Gobseck rămîne calm, replicînd imperturbabil și rece scuzelor bilbîite ale tînărului „*„Știu, voi ați doar să nu plătiți polițele...*”. Și ceea ce urmează, ca de obicei, este aceeași tăcere grea, ca într-o bucătărie, după ce se taie o rață...” Pentru ca însăși acalmia deplină, care se instaurază greoaie, să poarte ceva din puterea

surdă, posacă dar triumfătoare a lui Gobseck.

Nu numai marile caractere amplu analizate în paginile operei lui Balzac, posedă o asemenea însușire : personaje secundare, cum sînt, de pildă, domnișoara Michonneau din „*Moș Goriot*” sau Claparon din „*Cesar Birotteau*”, pînă chiar și portăreasa doamnei de Marneffe din „*Verișoara Bette*”, — fiecare în felul său — cu răutatea și cruzimea unei domnișoare bătrîne ; cu grosolanția și obrăznicia pe care o împrumută puterea banului, sau cu bucuria trivială a femeii de mahala ajungînd să dețină secretele unor oameni din înalta societate — își exercită, cu o vădită plăcere, puterea vremelnice dobîndită. Cel puțin, pentru domnișoara Michonneau predarea lui Vautrin, poliței, pare să însemne una dintre cele mai frumoase pagini din viață ; un moment în care, în sîrșit, oamenii i-au aflat puterea, au cunoscut-o și într-altfel decît ca o umilă și nefericită fată bătrîna ; un moment care-i răzbună poate, jignirile suferite dealungul existenței.

În genere, autorul „Comediei Umane” excelează în prezentarea amplă a societății în întindere și în adîncime, în limite extinse care fac posibile descrierea atitudinii, a mișcărilor, evoluția și dezvoltarea deplină a caracterelor. Acestea apar întotdeauna mișcîndu-se în perimetrul unei largi arii sociale.

Resursele de energie, mobilurile înterioare puternice care-i însuflețesc pe eroii lui Balzac, necesită un cadru larg al acțiunii în măsură a deschide cîmp nemărginit încercărilor la care sînt supuși, ciocnirilor pe care le au de înfruntat, desfășurării uriașe de energii. În limitele acestui cadru extins al acțiunii, romanele lui Balzac includ decorurile de interior ca și fațadele caselor, obiecte din imediata apropiere a personajelor, sfera relațiilor de familie, comerciale tinzînd neîncetat spre o cuprindere vastă a unei multitudini de întîmplări, a căror consecință să aibă ea rezultat o necesitate adîncă, de neînlăturat.

Prezentarea tuturor acestor elemente însoțite de obicei de un bogat istoric, împru-

rnutînd termenii arheologiei, ai arhitecturii, artelor și științelor, este înzestrată cu o semnificație infinit superioară obișnuitei „culori locale”, „amănuntului semnificativ” sau simplei descrieri a unor obiecte sau locuri. Acesta este doar un aspect al sensului activ pe care-l poate căpăta mediul în romanele sale. Iată numai două interioare alăturate în aceeași nuvelă: ele aparțin unor adversari; datornicei frivole, pătimașe și cămătarului inflexibil, dur, teribil în hotărîrea sa de a nu-și îngădui nici cea mai mică slăbiciune omenescă („Gobseck”)¹. Amestecul de răvășeală și lux orbitor, de înfrigurare și agitație, de moli-ciune și feminitate intensă care domnește în buduarul contesei de Restaud, unde amănunte numeroase ale tabloului excelează în a transmite cît mai concentrată atmosfera lascivă, ațîțătoare, a întregii camere — sugerează forța unei pasiuni devorante, „...goana deznădăjduită după plăceri trecătoare”. Curățenia ca și aparența umilă a mobilierului din casa cămătarului, „...începînd cu stofa verde de pe birou și terminînd cu înveltoarea patului”, unde de ani de zile fiecare obiect își păstrase locul, desăvîrșesc aspectul general de o austeritate rece, apăsătoare, a întregului interior limitat la strictul necesar, cu avariația fanatică a omului la care, pînă și luminile ochilor, reflexele fizionomiei, rîsul sau vorba au ceva metalic, și sînt de obicei, pe cît posibil, economisite. Alăturarea este evidentă, efectul contrastant marchează cu mai multă plasticitate iminența tragică a deznodămîntului; cele două patimi pregătesc prin intensitatea la care se desfășoară o și mai violentă, o catastrofală ciocnire între cele două personaje.

Celălalt aspect al descripției exterioare, ține la Balzac de intervenția directă și activă în viața personajului a elementelor mediului înconjurător. Începînd prezentarea cadrului unde moș Goriot urma să-și petreacă ultimii ani din viață, autorul subliniază că „...o dramă ca asta nu poate fi îndeajuns înțeleasă, dacă nu prezentăm dinainte atmosfera, culorile întunecate și conținutul ei grav”. Într-adevăr, mizeria,

tristețea și descurajarea pe care o respiră atît de dens amănuntele exterioare ale pensiunii Vauquer, joacă un rol important în fundamentarea pasiunii paterne a lui moș Goriot. Rezistența lui blajină ascunzînd o împietrire dureroasă la asprimea cu care-l înconjoară acele elemente brutale, meschine ale existenței sale cotidiene (însoțite de cruzimea, cinismul și trivialitatea blazaților pensionari ai doamnei Vauquer) capătă astfel o deosebită semnificație. Tăria sentimentului care se păstrează neclintită la Goriot și după ce omul a fost sărăcit de fiicele lui, pune în lumină firea lui stăpînită de un singur țel: asigurarea fericirii copiilor. Jalnicul sfîrșit al tatălui care s-a sacrificat pentru ele, se pregătește în mediul sumbru al pensiunii Vauquer.

Casa bătrînului Grandet din Saumur — în romanul „Eugenie Grandet”, — este ștersă și rece, cu o fațadă veșnic incremenită și încărcată de stucaturi și figuri roase, înegrite de vreme. Întreaga casă adăpostește parcă o viață închisă; locatarii ei sînt închiși, zăvoriți pe vecie între zidurile propriilor uneltiri. Treptat, tot acest cadru „descriș”, va acționa în fapt, reliefind mai puternic semnificația dramei Eugeniei, devenită în cele din urmă ea însăși, prizoniara tuturor obiceiurilor avarului mort, păstrînd aceiași nemișcare a poziției mobilelor, reeditînd același program metodic al maniilor defunctului tată, moștenind rînd pe rînd gama întreagă a tertipurilor comerciale folosită de Grandet, de la ascultarea rece ne trădînd vreo atenție, și pînă la diplomația interminabilelor tărăgănări în locul refuzului net. Sfîrșitul tragic al primei și unicei ei dragoste, este pecetluit astfel pentru veșnicie de sfera relațiilor sociale, chiar și de procesul prosper al dezvoltării averii sale.

Atmosfera dominantă — indicînd parcă neînduplecat, din vîlmășagul de fapte și împliniri, mai mult sau mai puțin accidentale, o necesitate adîncă — domnește parcă mai acută în nuvela „Casa „La Motanul cu mînea”. Educația săracă, trivială, orizontul mărginit, compunînd o viață spin-

tuală redusă la dimensiunile tejghelei, odioasă prin banalitatea ei, a mutilat formația unei făpturi încântătoare, pline de gingășie și delicateță, cum este domnișoara Augustine Guillaume. În casa ei părintească, în care „*ori ce visare poetică însemna un contrast cu fînțele și lucrurile de acolo, și unde nimeni nu-și putea îngădui nici un gest, nici o privire care să nu fie observate și pînd' de pas cu pas*”, totul se desfășoară conform unui tabiet cotidian înrădăcinat de mult în acțiunile fiecăruia. Fiecare zi începea cu repetarea aproape mecanică a acelorași mișcări, cu schimbarea unor priviri și observații în legătură cu starea vremii și evoluția ei probabilă la deschiderea magazinului, în fiecare dimineață. De la acele inventare care se repetău ciclic, „*echinoctial*”, cu fatalitatea succesiunii fenomenelor naturii și pînă la reluarea anostă a acelorași cuvinte în zilele de prînzuri sau seri festive, după ce argintăria a fost împachetată meticolos („*Fetelor, n-am făcut nimic astăzi!..*”) — totul lasă impresia rutinei. Tabietul acesta profesional și familial, ca și conștiința deplină a domnului Guillaume în prosperitatea întreprinderii sale cu rădăcini adînc înfipte în pămînt, alimentează voluptatea senzației de stăpîn cu care eroul contemplă în fiecare zi, strada Saint-Denis. Pictura motanului care se joacă cu mingea, scorojită și deformată de ploi, rezistă în ciuda anilor neschimbată, sugerînd forța, persistența tradiției. În această casă-prăvălie, unde perspicacitatea se judecă după ghicirea cu mult timp înainte a falimentului unui comerciant oarecare, însuși tabloul de familie de o rară sensibilitate pe care un artist ca Sommervieux îl pictează Augustinei, este primit și apreciat ca un prilej destul de nimerit pentru a extinde „*în sfîrșit!*” reclama firmei „La Motanul cu mingea”.

Prezentarea faptelor recompune astfel minuțios, cu ajutorul mobilelor, exteriorul caselor și al obiceiurilor devenite adevărate fenomene de automatism, atmosfera copleșitoare în toată puterea ei de acțiune a acestei vieți de o tragică frămîntare „*deși*

în fond, cit se poate de statică, un fel de existență mecanică și instinctivă, aidoma celeia a castorilor”. Cadrul acesta extins joacă un rol însemnat în formarea sentimentelor puternice care-i însuflețesc de obicei pe eroii romanelor lui Balzac.

Epoca faimoșilor Gaudissartți, a specialiștilor în speculații îndrăznețe de bursă, este o epocă a situațiilor, extreme în care nu există decît învinși sau învingători, victime sau asasini, „*casieri sau delapidatori*” — cum se spune în „*Melmoth împăcat*”. Forța pasiunii este cu atît mai impresionantă, cu cît descrierea ei depășește cadrul obișnuit al prezentării unui sentiment etern uman care atinge paroxismul, ea pare să-și tragă seva din alcătuirile sociale, să reproducă ceva din caracterul implacabil al tendințelor vremii. Personajul balzacian este puternic și neînduplecat prin pasiunile și obsesiile sale pentru că el este „*legat de marile interese ale vieții*” după expresia autorului „*Comediei umane*”.

Impresia implacabilului este datorată în primul rînd elementelor mediului social care par să apese asupra personajului, solicitîndu-i la maximum toate facultățile, toate posibilitățile de a acționa în împrejurări specifice epocii. Manifestările acestuia nu sînt nici mistice, nici patologice, (deși uneori, ele ating aceste limite, în „*Seraphita*” de pildă), ci înainte de toate, consecința situațiilor extreme, a împrejurărilor care alătură frecvent contraste violente ale vieții.

Astfel, tabloul parvenirii rapide a unui gazetar care și-a vîndut conștiința se alătură mizeriei la care este supus un talent ca D'Arthez umilit și inevitabil strivit de societate („*Iluzii pierdute*”). Claparon și Nucingen, du Tillet și notarul Roguin folosesc tactica și acțiunile obișnuite ale bursei pentru a-l excroca pe naivul și cinstitul parfumier — Cesar Birotteau.

Rastignac, autorul infailibil al celor mai tari lovituri din lumea elitei pariziene, devine în chip firesc mentorul lui Raphael împărtășindu-i esența experienței sale. Cu tupeul aventurierului care n-a dat niciodată greș, sînt recomandate în romanul „*Pielea de Sagri*”, pe tonul cel mai

cinic, crima, destrăbălarea, jaful... Alte căi nu există, pentru a răzbate în societatea vremii!

În paginile romanelor lui Balzac sămînța unor asemenea sfaturi germinează în primul rînd în structura acelor naturi umane capabile să trăiască cu o sensibilitate mai ascuțită furtunile societății. Amploarea uriașului rechizitoriu făcut racilelor orînduirii burgheze este hotărîtă de amploarea vitalității eroilor, de amploarea dramelor prin care trec ei și prin care se realizează deplină, viziunea artistică a scriitorului. Genialitatea lui Balzac se vedește astfel, după cum s-a mai arătat, într-o asemenea alegere și desfășurare a caracterelor, încît trăsăturile lor particulare slujesc în chip desăvîrșit evidențierea categorică a ceea ce e hotărîtor pentru un anumit fenomen social. Nestatornicia și oscilația între puritate și pofta de plăceri, acomodarea la murdăria epocii, corupția intelectualului, dependența lui de sacul cu bani sînt și mai izbitoare prin intensitatea manifestării lor la individualități puternice, de o mare sensibilitate. Urmărind evoluția unei asemenea structuri sufletești, în mediul social prezentat în toată violența conflictelor sale cititorul are certitudinea presiunii vieții în-săși care acționează peremptoriu asupra personajului.

Realitatea, cu strălucirea orbitoare a imenselor policandre de cristal în care se răsfrînge policrom mirajul unui imperiu al fastului și desfătării, cu foșnetul mătăsurilor, cu frumusețea și grația delicată a femeilor, — pătrunde deodată brutal în viața lui Raphael — cel care plecînd de la aceste baluri, pășește tîrziu, seară cu seară, pragul umil al mansardei sale întunecate și tăcute. Este o alternare chinuitoare, insuportabilă pentru firea tînărului înzestrat cu o sensibilitate ascuțită, cu o imaginație îndrăzneată, năzuind spre virtute și noblețe sufletească, spre gloria pe care i-o va aduce o viață de creație modestă și laborioasă, închinată cunoașterii omului, dar biciuit de ambiții nemărginite. Prin perioada „*scutecelor mînjite de virtute*” — cum numește Vautrin, condescendent și cu

un aer de matură înțelepciune, frămîntările, crizele pe care le străbate Rastignac în alegerea drumului spre putere, — trece și Raphael, la început, bazînd totul pe muncă Ca și la Julien Sorel din romanul lui Stendhal sau la Marsay și Blondet din „Comedia Umană” sau mai ales la Rastignac, dorința de a gusta demnitatea pe care o dă munca onestă se dizolvă treptat și la Raphael într-o zbatere deznădăjduită, pe viață și pe moarte, pentru putere.

Există o logică interioară a acestei societăți, mai presus de puterile unui Raphael sau chiar ale unui Rastignac; ea se oglindește în supremația pe care și-a cîștigat-o banul asupra destinului lor. Împrejurarea este în măsură totuși, răscolindu-i, să facă evidentă forța fiecăruia dintre ei. Pentru a trăi, Raphael se împrumută, își închiriază talentul și puterea de muncă unui maniac care-i plătește derizoriu redactarea unor tratate stupide de istorie; pentru a-și plăti mânușile și trăsura, el cheltuiește pîinea pentru o lună de zile; pentru a căpăta bani mai departe, se împrumută; sub tirania polițelilor neachitate, înțelege zguduit că „*a datora înseamnă, așa dar, a nu-ți mai aparține...*”

Însăși viața, în manifestările ei extreme, pare că influențează eroul, că-i impune ritmul ei trepidant, incompatibil cu o evoluție lentă a sentimentelor, hărțuindu-l fără încetare zi și noapte. Mirajul casei de joc (în care „*sunetul aurului exercita o orbitoare putere de fascinație asupra simțurilor întăritate de lăcomie*”) dar mai ales, ridicolul de care se acoperă artistul cu pretenția de a trăi prin roadele muncii și prin puterea talentului sau cruzimea cu care-și bate joc contesa Fedora de puritatea sentimentală — toate acestea îl prind într-o horă halucinantă, fără puțință de scăpare pe Raphael de Valentin, îl împing spre hotărîri disperate.

Intensitatea la care se consumă pasiunea eroului apare sensibilă ca un reflex permanent al oscilațiilor sufletești prin care trece, de la deznădejdea resimțită în pragul sinuciderii, la setea extraordinară de viață din clipa posesiunii miraculoasei piei

de Sagri. Realizarea acestui efect în prezentarea vieții lăuntrice a lui Raphael se întemeiază pe un anumit raport dintre determinarea caracterologică a eroului și aglomerarea violentă a unor momente de viață, implicând consecințe grave, hotărâtoare. Sîntem convinși de posibilitățile setei nestăvilite de plăcere a lui Raphael, numai cunoscînd în prealabil rafinamentul său în perceperea senzațiilor exterioare, amplexarea pe care o capătă în conștiința lui efectele de lumină și de culoare ale tablourilor antice în magazinul de antichități „cu obiecte regești, de desfrii, înțelepciune și nebunie...” Aflat în drum spre moarte, Raphael, predispus contemplerii atente în stare să-i stimuleze jocul nervos de o uimitoare vioiciune al imaginației, privește fascinat în juru-i convins că are înaintea lui „osemintele a douăzeci de lumi deodată”. În liniștea desăvîrșită a nopții, — în timp ce se uită împrejur — i se pare că aude „țipete sfîșiate”, că figurile îl privesc din ramele tablourilor cu fixitate obsedantă, că iau proporții nemai pomenite, monstruoase, fiind „supuse la mii de accidente luminoase” în care o mulțime de reflectări, încrucișîndu-se în vălmășagul nuanțelor multicolore, treceau gînduri și spaime, proiectau în ciocnirea dintre umbră și lumini, apariții stranii. Ecoul trezit de fiecare obiect, aproape, își are originea în trecutul istoriei, în dramele ei zguduitoare.

Realizată astfel la proporții uriașe, prin intermediul folosirii elementului fantastic, imaginea forței distrugătoare a pasiunii își găsește în eroul principal al romanului „Pielea de Sagri”, măsura naturală și amplexarea firească personajelor balzaciene. Ideea talismanului a cărui eficacitate e condiționată de scurtarea vieții personale, este semnificativă pentru dublul caracter specific pasiunii lui Raphael. Tînărul, atras de mirajul puterii, este supus de fapt propriei lăcomii care-l împinge spre moarte. „Pielea de Sagri”, trebuia să formuleze secolul nostru, egoismul nostru” — spunea Balzac într-una din prefetele „Comediei umane”. Aceeași semnificație profundă a romanului o subliniașe în repetate rînduri

și Goethe în scrisorile sale către Riemmer, din 1831, ca indicînd „unul din viciile fundamentale și fără leac ale națiunii...”

Momentele afirmării desăvîrșitei stăpîniri a eroului de către propria sa patimă, compun în paginile romanului lui Honore de Balzac cadrul unei atmosfere tragice în care se simte densă, inevitabilitatea catastrofei.

Imaginea fantastică a talismanului care pe măsură ce-i acordă o putere nelimitată lui Raphael, îi răpește în acelaș timp lacomă din puținele zile care i-au mai rămas de trăit — este de fapt reprezentativă pentru întreaga operă a scriitorului.

Prin forța dezlănțuirii ei, pasiunea eroilor balzacieni are un dublu aspect. Atingînd paroxismul pasional, ei nu trec numai ca o ghiulea prin societate, strivind și distrugînd totul înainte ci și explodează, se autodistrug; ferocitatea egoistă a eroilor capătă deodată puterea miraculoasă de a se întoarce împotriva propriei lor existențe. Ravagiile cumplite pe care le lasă în urma lui Gobseck, „ghilotina financiară” — nu se exercită numai asupra victimelor sale. Foamea de aur ajunge să-l sărăcească sufletește din ce în ce mai mult; trăsăturile umane încep să-i dispară; el se privează treptat de ori ce plăcere, pentru ca în preajma sfîrșitului să-i apară chiar lui însuși, chinuitor de vie, răceala sufletului său. Ca și la bătrînul dogar din Saumur, Grandet, patima aurului se transformă într-o urmărire tiranică a unui unic scop, în virtutea căruia sînt neutralizate ori ce sentimente familiale. Nici unul dintre eroii „Comediei umane” care au desfășurat o uriașă energie pentru smulgerea propriei fericiri, nu reușesc să se și bucure de cele obținute!

Senzația propriei distrugerii domină întreaga ființă a eroilor în apropierea deznoșămîntului acțiunii. Ei înșiși, posesorii unor resurse de energie imense, ating în romanele „Comediei umane” un moment în care nu-și mai pot stăpîni patima, cînd se lasă tîrîți ca și baronul Hulot, sau Anastasie de Restaud, de o forță infinit superioară, a cărei dezlănțuire îi împinge implacabil spre un sfîrșit tragic, de neînlăturat.

Și aceasta este o priveliște de un dinamism unic, specifică poate numai operii balzaciene, în care precipitarea evenimentelor, aglomerarea trepidantă a faptelor vieții, pregătește sensul catastrofic al conflictului.

Latura devorantă a pasiunilor, devine astfel aspectul corolar al tensiunii la care ele se consumă. Tot așa cum la o tânără fată ca Emilie de Fontaine dezvoltarea fără margini a ambiției dizolvă treptat armonia reacțiilor umane firești, la Gobseck, punctul culminant la care ajunge patima avariției este semnalat prin pierderea facultăților raționale. În el se sting nu numai firavele pîlpîiri de omenie, veselia care mai dăinuie ca un abur; satisfacția puterii sau bucuria executării victimelor, este firesc urmată de distrugerea definitivă a echilibrului și lucidității normale. („Astfel la Balzac care a studiat temeinic toate nuanțele avariției, bătrînul cămătar Gobseck a dat deja în mintea copiilor atunci cînd începe să-și stîngă o comoară din mărfuri acumulate”. (A. Marx: „Capitalul” Vol. I). Grămezile uriașe de mărfuri alterate descoperite după moartea cămătarului în podul casei, fără a fi servit nimănui, reprezintă o imagine semnificativă, generalizatoare, a caracterului

mutilant, distructiv, pe care-l capătă pasiunile omenești în societatea burgheză.

*

Asemenea unei gigantice piese de teatru a întregii omeniri pe scena căreia se înfruntă și se ciocnesc mii de personaje mîinate de pasiuni puternice, „Comedia umană” prezintă un act cu nenumărate tablouri în care ni se înfățișează spectacolul zguduitor al marilor elanuri și prăbușiri în neistovita căutare a fericirii.

Astfel de eroi s-au născut din însăși forța dominării și a cuprinderii unor imense cunoștințe asupra zbuciumului uman, din intensitatea arderii interioare, din excesivitatea fiecăreia dintre manifestările autorului „Comediei umane”.

Honore de Balzac și-a descris contemporanii săi cel mai bine în momentele desfășurării resurselor de energie, inteligență și voință, în clipele în care forța căreia ei i-au dat naștere, i-a întrecut și i-a distrus. „Dacă Corneille a scris generoasa epopee a eroismului, Balzac a scris triumfătoare epopee a pasiunii”... — spunea H. Taine. Într-adevăr, această „istorie naturală a inimilor”, pe care a visat-o și a înfăptuit-o Honore de Balzac, va rămînea pururi nu numai ca o mărturie a unei mari epopei, ci și ca un triumf al geniului uman, al inepuizabilelor sale resurse creatoare.

PUNCTE DE REPER

DISCUȚIE DESPRE ARTA ABSTRACTĂ ÎN „LE FIGARO LITTERAIRE”

Reprezintă oare arta abstractă un pericol pentru pictură? Pregătește poate o nouă artă decorativă? Se pare că asemenea probleme au început să agite mult spiritele chiar în cercurile artistice pariziene, din moment ce săptămînalul „Le Figaro Litteraire” a socotit necesar să reproducă în întregime o dezbatere care a avut loc recent în saloanele redacției și la care au participat opt reprezentanți ai artelor plastice. Semnificativ este că, deși într-o măsură mai mare sau mai mică toți interlocutorii resping „arta figurativă”, nici unul din ei nu are sub 36 de ani și nici nu face parte din „avangarda” curentului modernist. Așa cum rezultă din tabloul anexat de revistă, media vârstei participanților la discuție este de 45 de ani. Adică, cu alte cuvinte, în lumea artistică pariziană, abstracționismul a încetat de mult de a mai fi un „copil teribil”, el este discutat și comentat de oameni care, probabil, în timpul celui de al doilea imperiu ar fi intrat în Academia Imperială de Arte Plastice. Într-adevăr, așa cum constată și unul din participanții la discuții, Andre Dunoyer de Segonzac, pentru conservatorii de muzee, pe scară internațională arta abstractă a devenit o nouă artă oficială. Dacă v-ați plimbat în lume — spune de Segonzac — de la Oslo la Sao Paulo, veți găsi pretutindeni tablouri construite totdeauna după aceeași formulă. Artiștii

„non figurativi” reprezintă aproape arta oficială, sînt premiați și decorați de miniștri, în timp ce umilii „figurativi” (citește: realiști), sînt respinși în regatul umbrelor.

Leon Gischia, un pictor de 54 de ani, încearcă să găsească motivele fenomenului dezvăluit de de Segonzac, formulînd o explicație împărtășită și de alți participanți: directorii de muzeu care l-au ignorat pe Van Gogh și pe Cezanne, nu vor să mai rămînă „în urma picturii”. Nu vor să li se mai arunce epitetul disprețuitor de „academicieni”. De aceea ei au astăzi „reflexul invers”. Ei „sar” asupra noului închipuindu-și că pun astfel mîna pe arta viitorului. Ni se pare însă că explicația mai exactă o descoperă Raymond Nacenta, directorul galeriei Charpentier: „*Ne găsim în prezența unei mode și poate chiar a unei coaliții de interese care face ca pictura non figurativă și cea care se numește în mod curent abstractă să aibă o audiență considerabilă în întreaga lume. (capitalistă n.n.) Desigur, aceasta se întîmplă și din cauză că este un lucru nou, dar (mai ales, n.n.) și din cauză că în Statele Unite un anumit public (nu mai este nevoie să adăugăm care, n.n.) „a marșat”, (am spune atît la propriu cît și la figurat, căci dacă „marcher” vine de la „marche”, nu trebuie uitat că se înrudește-*

și cu „marche”, care în franțuzește înseamnă „piață” n.n.j).

„Americani — continuă Raymond Nacenta — au un serios complex de superioritate care se sprijină pe dolari. Ei au decretat: Abstracțiunea este arta modernă și tot ceea ce nu este abstract este perimat”. E o atitudine primitivă, copilărească — observă directorul galeriei Gharpantier. In Franța avem pictori care se reclamă de la școala abstractă și alții care continuă să dezvolte arta figurativă. Tocmai acest lucru constituie complexitatea „Școlii de la Paris”.

Nacenta, care pare să aibă poziția cea mai avansată în această dezbatere spontană, face de asemeni și o altă remarcă interesantă: anume că nu rare ori se întâmplă ca pictura nefigurativă să devină un simplu joc de culoare al unor opoziții de nuanțe, o simplă alăturare a diferitelor „pete”, „ceea ce ține mai mult de arta decorativă decât de pictură”. „In acest caz ar trebui să supraveghem mai aproape evoluția esteticii noastre”. Nu putem fi decât de acord cu această concluzie a criticului de artă francez.

Însă nu toți participanții la discuție din „Le Figaro Litteraire” aprobă un asemenea punct de vedere. Leon Gischia, Roger Priouret, Charles Lopicque se ridică împotriva „pretinsei facilități” a artei abstracte și ne avertizează să nu o identificăm cu abstracționismul oficial. Fiecare artă își are pompierismul și academismul ei. Cu atât mai mult arta abstractă — susțin ei. Succesul atrage numeroși impostori. Iar în definitiv, arta figurativă nu reprezintă și ea primejdia facilității? In această ordine de idei, Charles Lopicque descoperă „facilitatea fotografică” a artei figurative.

Este locul să observăm că toți participanții la discuție, vorbind despre „arta realistă” execută o ușoară mișcare de translație imperceptibilă la prima vedere: se identifică „realism” cu arta „figurativă”. Mai departe: „arta figurativă” cu „arta de a imita realitatea”. (Charles Lopicque). Mai departe: arta „de a imita

realitatea” cu arta „fotografică”... După acest mic tur de forță, oare poate stârni mirare entuziasmul colectiv pe care toți participanții la discuție îl au pentru arta abstractă?

Semnificativ este însă că întreaga dezbatere este dominată de un spectru: spectrul academismului și al fumisteriei, al imposturii și al diletantismului, care se pare că bîntuie acum mai mult decât oricînd în arta apuseană. Căci, așa cum observă cu justețe Edouard Goerg, există o anumită logică în dezvoltarea artei abstracte și „efuzionismul” și „proiecționismul” („mișcări” inițiate se pare de Salvador Dali și de partizanii lui care înlocuiesc pensula cu tuburi care proiectează materie colorantă pe pînză, strivind apoi culoarea pe o paletă): nu reprezintă mai puțin ultimele sale expresii. După cum observă pictorul citat mai sus, în aceste ultime „curente” artistice, orice regulă, orice metodă de creație este abandonată cu desăvîrșire. Intervine hazardul pur. Deoarece improvizînd pe pînză culori, te bazezi în mod evident pe „șansă”. Aceasta, desigur nu mai este artă ci ceva asemănător ruletei, sau poate unui joc de copii.

Acest aspect al problemei a stîrnit de fapt cele mai vii discuții, în care s-au determinat oarecum două tabere: unii cu Edouard Goerg și Pierre Mazars (redactor al ziarului „Le Figaro Litteraire”) și Gaston Sebire, care s-au arătat sincer alarmați de ultimele elucubrații ale abstracționismului. Lui Mazars „tașismul” *) i se pare astfel deosebit de îngrijorător, de altfel noi nu putem decât să-l aprobăm, în ceea ce-l privește pe pictorul Gaston Sebire, acesta a văzut cîțiva băieți care aruncă o călîmară cu cerneală pe o pînză, pe care o curățau apoi cu benzină găsind rezultate amuzante. S-ar putea spune — replică Edouard Goerg — că asemenea indivizi „au o mină îndemînatecă, însă n-au inimă, n-au ochi”. Au ei măcar o mină îndemînatecă? „Și cînd te gindești

*) de la francezul „tache” (pată)

că astăzi poți face publicul să accepte orice” — exclamă Edouard Goerg.

Este îndoielnic — cred — că există un real interes al publicului pentru arta abstractă. De altfel și alți participanți ai discuției recunosc că publicul „este încă rebel în forul său interior față de arta abstractă”, însă „mulți martori procedează ca și conservatorii din muzeu” (adică mizează pe arta abstractă ca pe un cal favorit pariurilor la curse). Poate mai degrabă ca snobii, s-ar putea adăuga. Sau ca oamenii de afaceri, căci nu este un secret pentru nimeni că adesea (mai ales în America), unii încearcă să facă adevărate „investiții” (evident, la prețuri relativ derizorii)! prin tablourile expozițiilor de artă modernă și au tot interesul să stârnească cât mai mare tapaj în jurul abstracționismului. În sfârșit, alții se interesează de arta abstractă pur și simplu din curiozitate sau — pentru a utiliza terminologia discuției — dintr-un anumit complex de inferioritate.

În fața acestor semnale de alarmă, câțiva pictori au încercat să facă o distincție între „abstracționiștii talentați” și „impostori”. Astfel, Leo Gischia observă că mâine, mulți din tasiști „împinși de exigențele lor interioare” se vor ridica împotriva procedeelor deplorabile pe care le utilizează ei înșiși astăzi: „*Mulți din tasiștii de astăzi vor fi mâine inamicii artei abstracte*”.

În încheiere, am dori să atragem atenția asupra a trei probleme care s-au ventilat în discuție și a căror formulare nu ar putea să nu stârnească rezerve.

Prima, anume că arta abstractă fiind o reacțiune firească împotriva artei figurative, se găsește deabia la începutul ei, nu poate fi deci judecată după rezultate și trebuie sprijinită ca o mlădiță în creștere. Cei mai competenți critici de artă occidentali, (printre care Adolfo Venturi, Raymond Mortimer etc.), consideră dimpotrivă că arta abstractă și-a atins apogeul, a dat de acum tot ce a putut da și că în orice caz se găsește pe panta descendentă (dacă se poate vorbi de așa ceva). În apă-

rarea acestei îndoielnice „mlădițe”, care ar constitui-o abstracționismul, Leon Gischia invocă cele șapte secole care s-au scurs de la dispariția artei antice la apariția capodoperelor artei medievale. „*Cu pinzele abstracte de astăzi, noi sîntem poate la începutul unei perioade asemănătoare, perioadă magnifică și imperisabilă*”. Ori-cum, a șapte secole, e cam mult...

A doua idee care s-a ventilat în discuție ar fi că publicul este atras către arta abstractă de „universul de culoare”, de „baia de lumină” pe care o reprezintă și pe care a trezit-o în conștiința cetățeanului înseși împrejurările vieții moderne. Că în epoca contemporană cinematograful, tirajul mare al reproducerilor de operă de artă, ridicarea relativă a nivelului cultural al maselor au adus după sine o lărgire a gustului pentru pictură, acesta este un lucru incontestabil. Însă că tocmai arta abstractă ar reprezenta acel „univers colorat”, „baia de lumină” spre care tinjește omul de pe stradă, lucrul acesta este absolut fals. Chiar participanții la discuție, oarecum contrazicându-se, trebuie să admită indirect acest fapt când invocă marile succes pe care-l trezesc actualmente expozițiile lui Van Gogh. Dar dacă Van Gogh poate fi considerat abstract, atunci abstract este și Rembrandt. Lucrul acesta l-a susținut de altfel Jean Cocteau într-o discuție asemănătoare, purtată recent în „Les Lettres Francaises” cu Aragon... De altfel în discuția din „Le Figaro Litteraire” Dunoyer de Segonzac susține textual: „*Rembrandt, în anumite cazuri, este un abstract. Izvorul său de inspirație este natura. Bineînțeles că el nu a fost un fotograf cu toate că a fost figurativ*”. Da, cu acest „soi de abstracționism” sîntem și noi, de acord dar nu cu al lui Chadwick, Paul Klees, Salvador Dali și alții aejusdem farinae.

În concluzie, nu putem decît să ne îndoim de concluzia pe care o trage Leon Gischia că abstracționismul reprezintă „stilul epocii contemporane”. N-am dori să recurgem la analogii istorice, deși ele ar fi foarte potrivite în cazul de față.

Poate fi însă stilul epocii o modă care se schimbă din deceniu în deceniu, care descoperă că maeștrii școlii de ieri sînt astăzi impostori — vezi destinul lui Ignazio Zuloaga, ridicat în slăvi în 1935 de critici americani, considerat azi un nume odios în dezbaterile din „Le Figaro Littéraire” sau al lui Chirico; vezi destinul atîtor „genii” ale artei abstracte, intrați azi în desăvîrșită uitare și care demonstrează

că departe de a „elimina accesoriul” — cum pretinde Gaston Sebire — abstracționismul îl ridică la rangul de mare idol. Și în ceea ce privește moda de astăzi, este sigur că dolarul o poate serios influența, dar e tot atît de sigur că el nu reprezintă totuși o judecată de valoare estetică.

H.O.B

MATEI GALL: „MASACRUL”

Intunplăne de mare tragism din viaja oamenilor, relatate de martori presionează poale chiar mai pi cit însăși literatura acelor timpian. tind leTun film, o piesă de teatru sau un roman unde în desfășurarea faptelo, tn u Z e fantezia ordonatoare a creat,^ „ literatură, în emoția pe care o t, <ne,U

„Zi o ^
ZoMiune; emoția ta conține și
pentru talentul și P ^ ^ T e a
lui îi permit să amesteci și de, atârna
ce Z dă o operă de artă, judeci, apre-
ZezVinlpretel Cînd însă cunoști undo
cument al acestor întîmplari, cînd un om
„a prin minune” din ghiaree ««-
tii vine si-ți povestește simplu, duet, faa
'să adauge nimic de la sine cum au munt
zeci de tineri comuniști, nu cu a, ma
Tmnă avînd posibilitatea sa se apere, a
'masacrați mișelește în celulele incareu-
seseră închiși, atunci emoția ia esie ini,ea
„ă numai emoție; admirația ta este pen-
tru eroismul acestor oameni; judeci și
condamni bestialitatea călăilor.

Cartea lui Matei Gali este o astfel de carte Un document. Un „proces verbal al unui act de eroism colectiv. Și are toate calitățile unei astfel de cărți. Mmic căutat, nimic exagerat; sobrietate si simplitate; nici un pic de sentimentalism. Fapte numai fapte în adevărul lor cut, emurător. Și cît de multe W despre oameni în aceste pagini modeste I Matei Gali nu analizează caractere și nici situații, el înfățișează - în înțelesul cel mai strict

al cuvîntului, - intmplăne de oamvuo si dacă pînă la urmă nu realizează a,ac-tere individuale distincte (ceea ce mc „-” intenționat, probabil, fiindcă n-a intenționat să scrie „literatură”) a reaUzat ceea '„s numi imagini ale unor grupuri de oameni; în cartea lui Gali personajele sM de fapt „comunista sau „soldații simply sau ofițerii” etc. Iar actele oamenilor sai. sînt'simple, dar esențiale, ele caracterizează precis; un jandarm sau altul jefuiește cadavrele comuniștilor asasinati de gestapisti; un soldat sau altul dă dm plinea sau din ciorba iui unui supraviețuitor al masacrului; un generaî cuprms^ 'de panică ordonă împușcarea tinăruui scăpai de gloanțele asasinilor; un ofițer rezervist află o soluție ca. să evite ordinul generalului, căci nu vrea să-și mînjească mîinile cu sînge. Un merit deosebit al cărții lui Gali este lipsa „poze,” eroice a „vorbilor mari”, a căutării efectelor; toate "acestea de fapt ar fi dăunat, ar fi sunat artificial.

Iată cîteva pasaje:

De sus se aud voci de femei care cînta „Sculați voi oropsiți...”, dar cîntecul se oprește aici. Rafala l-a retezat.

În plafonul celulelor de la parter se aude bine zgomotul pe care îl fac trupurile în cădere. Bătrîna Niki Zorovna, nepoata ei, Tamara partizanca...

Nu mai încape nici o îndoiala : masa-crul continuă ! în celula sa, V.asile, responsabilul camerei, rostește cu glas tare :

- Tovarăși, înainte de a muri, sa ne îmbrățișăm și să ne luăm rămas bun."

Sau :

....Se întinse pe spate cu fața la soare și închise ochii.

De-odată auzi de-asupra capului o voce. Deschise pleoapele și văzu un soldat care-i întindea o bucată de pâine :

— Poftim, și vă rog să nu vă supărați, dar și nouă ni s-a dat doar jumătate de rație..."

Sau :

„Soldații care-l însoțesc pe plutonier s-au apropiat acum de cei doi. Își fac cruce, minunându-se că în acest mormînt a mai rămas totuși o ființă vie.

— A avut zile, dacă așa a vrut Dumnezeu, și a scăpat. Lăsați-i viața, don' plu-

tonier. La vorbele soldaților, plutonierul tresare. Cu mișcări domoale așeză pistolul în toc și, strîmbîndu-și ironic buzele, spuse :

— Ai avut zile. Pleacă unde vrei".

Cam în acest stil este povestit toiul. Rarele pasaje în care autorul a „construit”, frazele nu mai sună convingător. Din fericire aceasta se întîmplă rar.

Închizi cartea lui Matei Gali, cu admirație pentru lupta atât de grea a comuniștilor în ilegalitate și cu regretul că astfel de cărți nu apar mai des.

Remus Luca

SZABO GYULA: „NEAMUL GONDOS/LOR”

M-am gîndit de multe ori, în timp ce citeam romanul lui Szabo Gyula la dezbaterea ce se desfășoară în revistele noastre literare cu privire la „tradiție și modernitate” și la neașteptatele (poate) concluzii care s-ar cristaliza, dacă discuția ar părăsi rarefiata altitudine a abstracțiilor, coborînd pe pămînt, la fenomenul literar concret, analizat nu în aspectele sale cele mai generale, ci în aparițiile sale individuale.

Ar fi interesant de pildă să vedem în ce măsură cartea lui Szabo Gyula confirmă sau (poate) infirmă unele din principalele condiții legiferate de adepții spiritului (sau stilului) modern — așa cum au fost ele exprimate în discuțiile de pînă acum — sau în ce măsură confirmă sau infirmă pozițiile în care moștenirea culturală trage mai greu la cîniar. Ar fi interesant din mai multe motive: întîi s-ar discuta despre una din cărțile bune ale literaturii noastre noi. în al doilea rînd s-ar discuta despre o carte a cărei problematică este dintre cele mai actuale. în al treilea rînd ar putea intra în discuție și problema stilului individual, a structurii particulare specifice a acestui stil și Importanța lui în fenomenul de creație, a originalității, și pe urmă am putea ajunge și la constatări interesante cu privire la tipic și la tipizare și la unele neajunsuri

ale prozei noastre cînd e vorba de înfățișarea eroului pozitiv. E adevărat că aceste probleme pot fi cu succes discutate în legătură cu oricare dintre cărțile noastre bune, totuși, romanul lui Szabo Gyula vine parcă anume să încurce unele ițe și să ne amintească din nou adevărul vechi decînd există adevăr pe lume că teoria fără practică (și vice versa) mai mult strică decît dreghe.

Mai întîi e incontestabil caracterul de contemporaneitate, de acută actualitate a romanului; proza lui Szabo Gyula nu are de loc aerul de lucru învechit, de perimat, de depășit; ea ne comunică date dintre cele mai noi despre sat, relații noi, între oameni care trăiesc azi, frămîntați de problemele esențiale ale lumii noastre; în centrul acțiunii stă tocmai înfruntarea dintre lumea nouă care se impune și lumea veche condamnată la pieire, tema mare a cărții este lupta de clasă într-un sat secuiesc, în raporturile dintre oameni predomină aspectul economic, cu toate complicațiile și consecințele pe care le are în viața personală a eroilor; intriga de dragoste pe care o urzește subiectul, este — am putea spune — determinată efectiv de aspectul strict economic al relațiilor dintre oameni. Szabo Gyula, care îl iubește pe Akacos Sanyi, este măritată cu Gondos Pali de părinții ei adoptivi pentru ca ave-

„a familiei să nu se fringa e urna Szabo Julis îl Părăsește pe soful e și se mărită cu Akacos Miska, argatul lor, **care-t peste** măsură de lacom după panunt mult si bun. Astfel, romanul lui Szabo Gyula ar îndeplini una din oondi e pe care Lucian Raicu le trasa stilului modern {preponderența economicului în re latiiile dintre oameni. Nu-i vorba, aceasta 'Zio trăsătură ctiiar așa de „moderna. Raicu îl cita pe Slavici, în acest sens^ Se mai pot cita însă Balzac, Zola, **char ș Zens**, iar la noi Nicolae Filimon sieves tual Duiliu Zamfirescu). Szabo Gyula™ nu este un analist (ca Marin Pieda de lildtnemaipomenind deRebreanu). Găsim In oroza lui de pildă destule descrieri ț,u-moașe și realiste a sentimentelor oamen, 0 dar nu „analiza” acestor sentimente ' -e oamenilor, gândurile lor, **sentiment** „... lumea lor interioara nu o cunoaștem pe calea analizei psihologice ci în cursul unei acțiuni cu multe into, sa In: neașteptate (ex. ^^^J^ Miska de a se rupe de familia Gondosj de averea ei pe de o parte din drago.te venim Eszti, pe de altă parte fundca-i de Zise insuportabilă necinstea, UnoraUa^ acestei familii) - tn dialoguri de-asem nea adesea cu întorsături TMV<Pr°J™ tarile dintre Lidi și Julis) - m aUtudmi oamenilor, destul de sumar explicate de autor, explicite însă prin ele insele (de pilda strădaniile lui Gondos Pa de mărita propria noră cu argatul fiului sau pentru că tatăl argatului devenise președintele comitetului provizoriu). Prin<• construcția cărții și pnn mijloacele stilistice pe „... le folosește, Szabo Gyula jui se deportează de o linie ceva mai veche a pozei Zghiare-rnai cu seamă influenta stilului ZiMoricz Zsigmond se simte în proza lui Szabo Gyula și nu spre paguba ha Nici grabă prea mare na dovedește S*abo Gyula în desfășurarea acțiunii, **pen-ta reda** cursul vertiginos al desfășur^i vieții în epoca noastră; că gurile ^nd o dezvoltare rapidă, se simte și se vede si în proza lui Szabo Gyula _ dar in cazul acesta faptul ține nu de stil ci de con

ținutul cărții. Szabo Gyula descrie foarte așezat, foarte răbdător, foarte chibzuit niște lucruri care de fapt au răscolit satul pînă în adîncuri. Iar efectul artistic este remarcabil.

Ar fi greu, așadar, să situam cartea lui Szabo Gyula (prin stilul ei) în zona „modernității” - totuși ea este evident o o carte despre contemporaneitate, e stins legată prin sensul ei. de sensul revoluției noastre, oamenii ei sînt oameni care ta iese și se înfruntă azi, luptînd pentru realizarea idealului social ai epoca **™astre**

S-ar mai putea aduce, cu folos pentru discuție problema tipicului, în legătura cu această **”carte. Și** s-ar putea cerceta cauzele pentru care nici personajele pozitive proeminente, nici personajele negativ "proeminente nu sînt satisfăcător realizat si se resimte în alcătuirea lor structurala **Influența** concepției schematice,, de ce căi-ta e dominată de figurile_ (admirabil'realizate) a lui Julis și a lui Miska Akacos. care totuși nu poartă în ele sensul major al cărții. E drept, nici Akacos Sanyi se- cretarul organizației de bază, nici Gondos Pal oarecum un pater **fuminos** c.ua-bur, nu sînt niște scheme, niște principii Ilustate; ei trăiesc, și în impresariile mai lăaturalnice ale vieții (in familie, m dragoste) sînt veridici, convingători; nu sînt convingători, sînt falși, nei"**nforrnt** cu ei însisi, atunci cînd de pildă Akacos Sanyi vorbește în calitatea lai politică de secretar al organizației de bază, iar Gondos Pal cînd, inspirat și stăpînit de clarviziune prezice cu ură și durere prăbușirea „sei chiaburești și face planul viitoarelor sale uneltiri. Există la aceste doua personaje (importante în acțiunea cartu) o rupțură în structura lor intimă, o nepotn-vire, o încurcătură în conceperea lor de către autor.

Ar mai trebui scris despre capacitatea deosebită a lui Szabo Gyula de a evoca satul, poezia muncii, dragostea A, mai **trebui** amintite dialogurile suculente pline de humor ale secuilor, personajele secun dare minunat caracterizate prin cite o

satură de condei... Și multe s-ar mai putea aminti despre această carte bună și frumoasă.

Remus Luca

P. S. Notăm aici câteva erori grosolane de limbă ale traducătorilor (care, chiar fără ele, n-au de ce să se laude prea mult cu lucrarea lor la un nivel mat puțin de-

cît modest) : „Copilul căpătă o mutră plîngăreață (pag. 95)... Se-ncotăcl Julis fierbinte în jurul lui... (pag. 116) ...Ce-o tot ocolești ca fata bătrîna pe peșitori ? (pag. 138) ...Această întrebare cu tîlc îl atinse pe Sanyi în cel mai dureros punct al său. (pag. 139) ...se găsea în capătul celălalt al mulțimii (pag. 148.)

VICTOR TULBURE: „VERSURI ALESE”

O poezie simplă, străină de artificii și contorsiuni formale, expresie a unui spirit terestru pătruns de adevărul dominant al epocii socialiste. Format sub bătaia armelor, tîrît prin tranșee, ferit de explozii în înaintarea vertiginoasă din Apuseni încolo către Tatra, desfășurat sub soarele eliberării și dogoarea steagurilor roșii, călit deci în anii furtunos! ai începutului, eroul liric al poeziei lui Victor Tulbure este un Pavel Corceaghin autohton, în condițiile noastre Istorice, — un om al frontului antifascist și al luptei proletare, un fiu al patriei, cîntăreț al frumuseților ei. Chipul lui Torkln l-a deslușit el însuși, pe frontul comun, mal înainte de a-l cunoaște din literatură. Vișinul lui Vania își întinde ramurile încărcate de roade roșii peste întreaga poezie a lui Victor Tulbure, și, ca motiv poetic, este dezvoltat în pomul de lumină al grădinarului din „Vara fierbinte”. Intre bătrînul din Gurahonț și Boroș Marioara cu poavea Scufiței Roșii vedem o unitate a generațiilor sub lumina acelorași sentimente. Poezia lui Victor Tulbure te poartă la o prețuire totală și pătimașă a frumuseților și bunurilor pămîntului; pe drumurile țării, poposind la casele oamenilor de omenie, ca un neobosit călător, poetul cîntăste blidele cu bucate și bîrdacele cu vin, și amintindu-și foarte des de anii războiului, reînvie imagini de front; dragostea, în cadrul nocturn sublunar e lipsită de orice rafinement burghez, desăvîrșită prin simplitate și omenesc; pasiunile și aspirațiile poetului se încadrează în dimensiunile naturale ale existenței terestre. Se poate spune, chiar cu riscul unei replici

nimicitoare din partea modernștilor absoluți că Victor Tulbure este un continuator al valorilor realiste din poezia noastră. I se pot pomeni și dascălii: să zicem, Goga, Șt. O. Iosif și Topîrceanu. Un continuator al acestora, în altă epocă însă, pe care poetul o trăiește intens și o exprimă cu mijloace adecvate acestei existențe. Prin structura el realistă, prin expresia clară și mărturisirea directă a unor sentimente autentice, poezia lui Victor Tulbure îndeplinește toate condițiile unei poezii de mare circulație, a unei poezii populare. În acest sens Victor Tulbure cultivă cîntecul (nu versul) popular :

Șapte dealuri brumării
Și o vale verde —
Murgule să mi te ții
Urma cînd ne-om pierde.

Că și eu voi sta să cat
Cum din sat și-arată
Mîndra pasul legănat,
Umbra-i legănată.

Va veni la pieptu-mi iar
Capul să și-l culce
Și-ți va da din pumn zahăr —
Mie — gura dulce.

evocă figura lui Bălcescu ;

în ora cînd în slove mă dăruie pe deplin'
Cine îmi calcă noaptea și liniștea și casa ?'

— Eu, Nicolai Bălcescu, feciorul cel
mezin-

Al Barbului Pitarii și-al Zincăi Serdă-
reasa,

și își justifică direct mărturisirea : „Dulce
grai de cîmp și de colnic /M-a-nvățat un-
cheșul meu, țăranul./ De aceea m-am toc-

„Tit de mic / Ucenic la tata Sadoveanu .
Trecind poemul „Sadoveanu”, evocind
parcă din istoria Moldovei figura maestrului
Z Rapsod vestit, iubit Ceahlău a s o
„” Tot în acest sens, „Vară fierbinte
este cea mai recentă și convingătoare
creație a poetului.

Se voate spune, de data aceasta cu ns-
cul unei replici mai puțin nimicitoare din
partea tradiționaliștilor absoluți (oamen
calmi și așezați, prin definiție), ca o parte
din poezia lui Victor Tulbure cuprind
toate însușirile poeziei moderne reahst-
socialiste. (Nu asociem aceste " o ^ d e
dragul focului ci de dragul exclusiv^,
lor) Am putea să pomenim de Stanca
sau de Arghezi, dacă n-am ține seama de
personalitatea sigură și proprie a poetu-
lui Victor Tulbure. De aceea vom evita
asemănările, socotind valabile și propriu,
și astfel de obișnuite momente m poezia

"potecile mi se aștern în cale, ^
Sub pașii mei noi drumuri se întind.
Mă-nalt în piscul frumuseții tale,
O, țara mea, adâncul să-ți cuprind
De pieptul tău cînd îmi lipsesc obrazul,
Bătaia clipelor să o ascult
Auzul meu îți deslușește glasul
ce din strămoși ne vine, de demuk.

lată o mărturisire a tradiției, a continui-
„tr-o formă care nu jighește de
loc estetica poeziei moderne, onorabila
cel puțin cît motivele asemănătoare ar-
gheziene. „-»-*

Și un alt aspect al aceleiași sensibilități.
închide astăzi cartea; ne-om dărui na-
turn

vom culca în ierburi, și-acum întîia
oara,

Pe brațele de sevă și mușchi ale pădurii
Tu vei simți în sine, gonind o căprioara.
în această privință volumul „Lauda pa-
triei” precizează mai convingător trasa-
turile moderne ale poeziei lui Victor Tul-
bure atitudini și modalități de expresie
mal'propriei experiențelor recente ale poe-
ziei noastre, deși, dacă ne e îngăduit un
paradox, am putea spune că Victor Tul-
bure și-a ridicat propria creație pe o
treaptă superioară modernă m 1944 o, i
următorii apropiați, după debutul din 195b
cu anecdota „Moșul, iapa, o scrisoare
Tiorkin, si-ncă o-ntimplare.” Dar aceste
observații n-au alt rost decît sa salute
apariția versurilor alese și să invite cri-
ticii 'la analiza creației unuia dintre cei
mai de seamă poeți din generația milo-

Ion Horea

CORNELIU LEU: „OCHIU* DRACULUI'

E-istă o tradiție a romanului de mo-
ravuri în literatura noastră, și acest gen
„ bucură astăzi de o atenție deosebi a
In **vartea** scriitorilor. Este semnificativ
faptul că un scriitor tînăr cum feCor-
neliu Leu, de pildă, își face adevăratul
debut în literatură cu un roman de moia-
vuri din viața unui orășel dobrogean.

Cititorul care parcurge paginile roma-
nului Ochiu-dracului*) de Cornelia Leu
rămîne cu impresia că se găsește în fața
unei comedii satirice de moravuri tur-
nate în forme specifice epice. Faptul
acesta este demn de reținut pentru ca el
nu rămîne fără consecințe asupra reali-

zării romanului lui Cornelia Leu, aht in
ceea ce privește compoziția sa genera*
cît și procedeele mai amănunțite de in-
dividualizare a personajelor sau modul de
desfășurare a intrige!

Din primele pagini ale cărții descifram
strădania scriitorului de a contura iniile
caracteristice ale personajelor centrale din
roman Prin fața cititorilor se perinda ast-
fel, siluete umane abia schițate, potrivit
unei maniere întîlnite adeseori în cinema-
tografie, lack Pantelimon cel cu privirea
tristă și mustața cântită, Mihai Minai cel
sceptic și răutăcios, Cuculiș cel curtenitor
și mieros. Omer cel iute la minie, gardia-
nul tanios cu uniforma decolorată, preo-
tul Zissu, înzestrat cu rare aptitudini pen-

*) E.S.P.L.A. 1956

tru afaceri, etc, etc, reprezintă doar o infimă parte a acestei, faune umane bogate, angajată într-o adevărată cursă a înavușirii. Români și evrei, greci și turci, armeni și nemți, negustori și avocați, medici și ofițeri, gazetari și mișiți, toți sînt ispitiți în aceeaș măsură de mirajul aurului, toți visează lovitura cea mare care să le aducă averi uriașe sau situații privilegiate.

Negustorul Iile Calcan, de pildă, doarește să ajungă mare cerealist, părintele Zissu speră să construiască o fabrică de luminări, domnul Clocu visează să ajungă primar prim, gardianul Trică nădăjduiește să fie avansat subcomisar, voiajorul Grigore să-și cumpere o mașină, etc, etc. Unii pîdesc socotelile de viitor ale tovarășilor de breaslă, alții calculează momentul bancrutei concurenților, iar alții așteaptă mila sau bunăvoința celor mai puternici.

Cronicar de moravuri și mentalități, atent la vibrațiile interioare provocate de mirajul îmbogățirii, Cornelia Leu urmărește cu pricepere destinul individual al personajelor sau forfota grupului uman și goana după afaceri tenebroase. De la negustorul Hie Calcan care „și-a făcut întreaga avere vinînd ban cu ban printr-o perseverență diabolică” pînă la dubiosul voiajor Suditu care speră să se îmbogățească printr-o lovitură „în stil di granda”, reacțiile individuale sau colective ale galeriei de personaje în plin proces de dezumanizare, sînt notate de Corneliu Leu cu multă minuțiozitate.

Viața trepidantă a afaceriștilor, pe de o parte, existența chinută a lucrătorilor (mai schematic înfățișați în roman), pe de altă parte, sînt sugerate de Corneliu Leu pe fundalul orașului dobrogean, cu coloritul lui specific. „In ciuda aspectului de amorțire pe care-l avea din depărtare, orașul dovedea o vioiciune rar întîlnită. De la cel dintîi ceas al zorilor și pînă multă vreme după asfințit, larma, mișcarea, preocuparea, alergătura și frămîntarea din el creau un adevărat haos”.

Peste negustorii venali, și intelectualii lipsiți de scrupule, peste trepădușii odioși și muncitorii uciși în cuptoarele vechi de

la cărămidarii domnea însă ca un zeu atotputernic Sotir Kefala, „fostul hangiu, fostul morar, fostul, cerealist” care era „stăpînul absolut al orașului”. Puterea acestui odios și temut bogătaș localnic, (a cărui ascensiune dubioasă romancierul o înfățișează cu numeroase detalii) este atît de mare incît mișiții doresc să-l slujească chiar pentru sume mici, numai să se știe că sînt în serviciile lui, gazetarii, îl slăvesc fără rezerve, iar negustorii caută să se asocieze cu el, știind că nu vor pierde niciodată în afaceri.

Privit dintr-o altă perspectivă, marelui industriaș pare tot atît de puternic și față de muncitori: „Kefala, în orașul ăsta, spune muncitorul comunist Pândelescu, îți dă să mănînci sau nu-ți dă să mănînci, îți dă să ciștiți sau nu-ți dă să ciștiți, te lasă să trăiești sau te omoară...”

Dar stăpînul bătrîn și atotputernic, dușmanul temut și invidiat de trepădușii din jur, este amenințat de moartea neiertătoare pe cînd se pregătea să facă cea mai mare afacere a vieții sale, să vîndă armatei ovăzul din toate depozitele din țară la un preț întreit, în ultima zi cînd această afacere se mai putea tranșa.

Vestea morții apropiate a lui Sotir /Kefala produce un adevărat cataclism, nu pentru că orașul pierde un cetățean iubit, ci că fiecare Ins care aspira să realizeze o lovitură „di granda”, începînd de la gardianul Trică și sfîrșind cu preotul, farmacistul sau directorul ziarului „Strălucitorul”, dorea să mijlocească afacerea cu ovăzul, beneficiînd de avantajele acestor cîștiguri colosale.

Afacerea cu ovăzul tulbura astfel mințile tuturor celor dornici de parvenire, declanșînd cele mai josnice instincte și acțiuni de culise. Negustorii se iau la bătaie între ei, așa zișii intelectuali ai orașului se înjură ca la ușa cortului; ajung să se urască de moarte, se dezlănțuie atacuri de presă, se fac plastografii, rude necunoscute atacă succesiunea bătrînului bogătaș, etc.

Dar fericitul ales să rezolve afacerea cu ovăzul este Grigore, voiajorul care aspi-

rare toată viața să aibă o mașină. Totul eșuează însă lamentabil. Grigore e ucis înainte de a pleca la București de Suditu, concurentul său, rudele înebunite scoto-cesc buzunarele cadavrului pentru a găsi procura distrusă și ultimul tren care pleacă spre capitală, în ultima zi când se mai putea interveni în afacere, vestește eșecul acestei viermuieli umane.

Romanul Ochiu-dracului nu încheie astfel în paginile sale o simplă dramă sentimentală. Dramele individuale din Ochiu-dracului sînt grefate pe un complex social și traiectoria vieții unor eroi sugerează, în același timp, destinul unei lumi tru-fașe și. putrede care se macină încetul cu încetul. În felul acesta mesajul romanului scris de Corneliu Leu capătă o profundă semnificație.

Vădînd un talent incontestabil, romanul Ochiu-dracului pune în același timp în lumină lipsa de experiență a unui scriitor care nu știe încă să construiască o operă de mari dimensiuni. Nesiguranța manifestată de scriitor în ultimul capitol al romanului, referitor la rezolvarea destinului unor personaje, este evidentă. Ade-

seori Cornelia Leu devine ecoul eroilor săi pe care îi trece în revistă fie în prăvălia lui Dumitru[^] Celariu, fie în farmacia lui Niculescu-Mușetel, prin comentarii directe și . obositoare. Numeroase incursiuni biografice în viața personajelor, făcute în diferite etape de dezvoltare a acțiunii, diminuează și ele forța epică a romanului prin digresiuni în care un spirit facil de șarjă ia proporții exagerate.

Pe de altă parte, dorința de a da o intensitate maximă conflictului romanului, realizată prin elemente de comedie socială satirică, duce la rezultate exact contrarii, cum este, de pildă, cultivarea elementului spectaculos artificial în roman și trenarea rezolvării conflictului pentru a se putea aglomera cît mai multe detalii comico-salirice în finalul cărții. Dar în pofida unor deficiențe localizate, în primul rînd în compoziția cărții și în abordarea unor modalități literare improprii pentru o scriere în proză realizată după canoanele clasice. Ochiu-dracului este mărturia unui talent literar autentic în plin proces de maturizare, de căutare a unui fîgaș propriu de creație.

„mul Munteanu

PETRE SOLOMON: „DRUM SPRE OAMENI”

Au existat de-a lungul vremurilor și mai există și astăzi unii poeți care opun cercetărilor dornici, de a le profila universal filozofic multe și variate obstacole. Adesea, concepția lor despre lume și artă se ascunde cu înverșunare în hățișul imaginilor, simbolurilor etc, refuzîndu-se formulărilor explicite; se cunosc cazuri și mai complicate, cînd unei poziții afirmate deschis îi corespunde — lăuntric și poate inconștient — alta total deosebită.

Cei care deschid volumul „Drum spre oameni”, pot răsufli ușurați de la primele pagini: Petre Solomon na îi va supune unor dificultăți asemeni celor amintite mai sus. Convingerile sale sînt proclamate cu o limpezime fără cusur. Poetul e încredințat „că altă cale nu e/ Nici pentru poezia vieții./ Decît aceea care, către oameni suie”. El știe că „Poeților de astăzi le e dat” / Să cînte Omui, Munca și Iubirea”.

El nu uită o clipă că „cei mai mari poeți întotdeauna / au fost legați de viața dimprejur”, că „In fața asupririi, niciodată / Poeții n-au tăcut, ci au dat glas/Mîniei lor, cea neînduplecată”, că — în concluzie — datorită sa este „Să cînte tot ce-i demn de-a fi cîntat — / Iubirea, lupta, munca, viața nouă — / Și să-nfierceze tot ce-i de-nfierat”. Absolut edificator, nu-i așa? Și unde mai pui că, omițînd barele dintre versuri (pe care totuși le-am. pus din scrupul filologic), forța, expresivă a citatelor n-ar suferi cu nimic.

Dar să lăsăm gluma la o parte. Prin extrasele de mai sus am încercat a exemplifica viciul fundamental al versurilor lui Petre Solomon: caracterul lor conceptual, absența fiorului emotiv. Petre Solomon prea adesea nu își supune ideile unei transfigurări poetice, nu caută a le transmite dintr-un unghi inedit, nu le

subordonează unei viziuni originale, — ci le versifică pur și simplu, agrementându-le ici-colo cu tropi. „De ce-i atât de greu să pui pe versuri / Această lume-a omului modern ?” se întreabă undeva poetul. Reținem expresia „a pune pe versuri”, care pare sortită a defini cum nu se poate mai plastic acea practică similitivă, mai bine zis sub-poetică de care vorbeam mai sus.

Lui Petre Solomn nu-i este străină nici cealaltă atitudine, aparent opusă: când nu întreprinde versificarea ideilor, el se îndeleticește cu versificarea faptelor.

Plătește însă și aici din păcate un greu tribut anecdotismului plat. Uneori, cuprins parcă de un soi de jenă, autorul recurge la precauții inoperante. Versurile „Ucenicul și poezia”, în care sînt amintite în apărare Coșbuc, Eminescu și Beniuic, se încheie prin strofa de bravadă neputincioasă: „Un ucenic — dar ce ucenicie ! / De multe alte-aminte îmi aduc, / Dar cel mai mult, de-acest mărunț / Și, poate, nepoetic amănunt...”

Ce rămîne atunci valabil din volumul de care ne ocupăm ?

După părerea noastră, merită a fi relevate acele pasaje răslețite vădind elemente ale unei viziuni poetice proprii — încă necristalizate. Despre ce este vorba? Imaginile cele mai demne de atenție izvorăsc dintr-o viziune picturală a lumii, percepută în linii și culori — viziune care ar putea, dezvoltată cu grijă, să îngăduie crearea, unor poezii lirice descriptive de bună calitate. Peste o strofă ca aceasta, nu se poate trece cu Indiferență: „Culorile din tuburi au ieșit / Și-acum se ceartă parcă, în tăcere. / Ca într-un gîngăș fagure de miere, / Priveliștea în ochi s-a limpezit”. Ce imagine justă a procesului subtil de decantare optică, suprapus aceluia de primenire interioară, pe care îl declanșează culorile proaspete ale primăverii! într-o altă poezie, răsăritului de soare i se celebrează „Bogata revărsare de culori / Pe pînza unei bolți cît infinitul”. „Sărbătoare la Salina” — deși slabă în ansamblu — debutează printr-un vers plin de sugestivi-

tate: „Culorile s-au îmbulzit pe chei...” O mai deplină valorificare a acestei viziuni — prin fina ei acordare cu emoția ce se cere exprimată — aflăm în poezia „Iarna”. Socotim că Petre Solomon ar putea obține în viitor rezultate mai fericite ca poet liric, dacă s-ar strădui să dezvolte în creația sa acest mod propriu de percepere și oglindire a realității.

Vrednice de atenție ni se par și unele poezii atestînd talentul satiric — insuficient cultivat — al autorului. Întîlnim cîteva tipuri bine creionate („Domnul cu cățel”, „Un meloman”); „Fișa pentru Esop”, al cărei obiectiv satiric nu e totuși destul de precis, se încheie deosebit de spiritual: „Mă simt dator, deci, fală de Esop / Să dau despre făptura-ți socoteală. / Atîta doar am vrut. In care scop, / Închei — cum ești și tu — fără morală”.

Înainte de a termina, să ne referim și la ciclul „Din lumea celor care nu cuvîntă”. Titlul împrumutat de la Gîrleanu figurează în fruntea unei serii de mici poeme, în majoritatea lor ghicitori, asemenea celor populare (deși nu ni se propune efortul descifrării — titlurile arătînd de la început despre ce este vorba): „Bolta în lung eu o tai. / Limpede scriu, dar n-am grai. / Tunetul, hoț, mă citește / Și-apoi, în văzduh, se făleşte.” („Fulgurul”). Unele creații de acest gen devin simpatice prin turnura, lor glumeață: „Cu toate că pătrund prin orice zid, / „Sînt prețuită abia cînd sînt pierdută” — („Cheia”), altele se dovedesc impregnate de un delicat lirism („Aceste lacrimi, cine le-o fi plins ? / Pămîntul ? Luna ? Fragedele fire / De iarbă, lîngă inimă le-au strîns, / Văzînd în ele lacrimi de iubire”. („Roua”).

Efortul de descoperire și cultivare a timbrului care îi convine, unit cu o mare exigență în creație și cu o severă selecție a materialului îi vor îngădui pe viitor lui Petre Solomon să dea publicității volume în care poeziile valoroase să fie scutite de vecinătatea dezagreabilă a scrierilor plate, prozaice sau lipsite de pecete

DIONISIE ȘINCAN: „OAMENI ȘI STÎNCI”

Un tlnăr prozator înzestrat ca calităși promițătoare, Dionisie Șincan și-a propus să reînvie „e baza documentelor, a știnlor și informațiilor din presa vremu, precum și din unele mărturii ale constructorilor munca eroică a brigăzilor de tineret ir, anii 1948-1949 pe șantierul national Bumbesti-Livezeni. Autorul reconstitute retrospectiv faptele, urmărind in Unu . . . . transcrierea evocatoare. Șincan este în primul rînd povestitor și mai puțin reporter Faptele nu sînt istorisite cu febrilitatea martorului care consemnează pe nerăsuflata cele văzute. Paginile car u lui nu vor purta amprenta descriem faptului divers, cotidian, ci ^ încadrează într-o perspectivă mai larga, tinzind sp,e

PVOCCII6

' Era în primăvara anului 1948. Primăvară sumbră, friguroasă, înveștmîntata m mantia cețurilor care se țirau deasupra munților ca niște uriașe corăbii cu p.nzele larg desfăcute. Și vînturile lumu su lau în pînzele acestea minînd corăbiile, plim-oîndu-le într-o goană smintită deasupra Paringului, îngrămădindu-le în defileul Jiului ca într-un port de liniște, de calm

Brigăzile coborau dinspre L.vezem ș. urcau dinspre Bumbesti. Miile de oameni călcau pentru prima oară pămîntul acesta .ter,, arid. Tinerii priveau munții, ume-rii lor duri, uriași, cu ochii uimiți"...

Deși în cartea lui Dionisie Șincan sîni consemnate fapte în aparență puțin eroi-

ce - ridicarea mîlului. podul peste un rîu, prelungirea unei căi ferate cu încă cîteva sute de metri în inima munților, alfabetizarea unui grup de brigadieri, săparea a nu știu cîte tone de pămînt, reeducarea citorva tineri pînă mai deunăzi niște pierde-vară, iar acum frunțași în producție - totuși, aici găsim pagini emoționante închinete eroismului acelora care au luptat pentru construirea liniei ferate Bumbesti-Livezeni.

Emoția autorului în fața acțiunilor eroilor efuziunile sale discrete, dau paginilor cărții, o tonalitate deosebită. Sînt in „Oameni și stînci” pagini de autentica sensibilitate.

Dionisie Șincan dovedește interesante aptitudini de portretist. Dacă lucrările sale de debut, inspirate din viața tătarilor dobrogeni, în cea mai mare parte dovediseră însușiri de peisagist ale autorului, portretele brigadierilor din volumul „Oameni și stînci” arată o nouă latura a talentului său.

Dionisie Șincan în acest volum nu a reușit întru totul să creeze o acțiune dramatică, unitară, care să țină încordata atenția cititorului. Sînt în „Oameni și stînci” pagini greoaie, repetiții obositoare de cuvînte, de imagini, mai ales în prima parte a cărții. Socotim că în direcția urmării unei acțiuni intense, autorul trebuie să-și îndrepte atenția.

POP SIMION: „LAUDA TINEREȚII”

In *Lauda tinereții*”, cronică de reporter, vom găsi din belșug fapte pasionante pe care tineretul patriei noastre le-a săvîrșit în anii 1948-1949 pe șantierul de la Salva-Vișeu.

Desi. la Pop Simian (la Dionisie Șincan de asemeni) nu întilnim reportaj.il de mare respirație, suflul larg învăluitor pe care ar fi trebuit să-l genereze măreția faptelor scrise, găsim totuș un număr impresionant de aspecte ale eroismului acehi an, capabile să reconstituie mtr-o

bună măsură cele întîmplale pe șantierul national Salva-Vișeu. Primul atribut al cărții lui Pop Simian este încordarea și tensiunea dramatică a relatării. Autorul *Lauda tinereții*’ știe cînd trebuie sa lase faptele să vorbească și cînd e momentul să introducă comentariul liric. Pop Simian - si pentru un reporter asta este o calitate esențială - știe cînd trebuie să se apropie sau să se depărteze de obiectiv.

Brigadierii lui Pop Simion sînt în general feciori de țărani, conștienți că au de îndeplinit o sarcină de onoare: construirea liniei ferate Salva-Vișeu. Cinstiți, mîndri, ei au o judecată limpede, sufletul lor necunoscînd mari complicații. Chi-puri ca Pavel Moș, Vereș Ludovic, Vasalie Gheorghe Bouar, sau ca ale lipovenilor Achim Petukov și Rîba Iermolai, rămîn în mintea cititorului tocmai prin puritatea și vigoarea trăsăturilor lor morale. Pentru flecare din ei reporterul întocmește o fișă biografică. Șantierelor naționale nu au numai un rol constructor ci și unul politic de aceeași importanță. Aici cresc cadre de tineri în spiritul moralei proletare, se clarifică muncitori, învață oamenii pen-

tru prima oară buchiile, înțeleg ce înseamnă puterea clasei muncitoare. Tînărul prozator s-a priceput să surprindă în tot firescul lor aceste realități ale zilelor noastre.

Deși Pop Simion manifestă preferință pentru peisagistică, credem că în această direcție reușește cel. mal puțin. Descrierile sale sînt prea abstracte, elementul plastic fiind deajuns de sărac și întrebuițat fără valoare de sugestie. Nu putem încheia aceste rînduri fără a releva dragostea cu care se apropie scriitorul de versul popular, integrat pe alocuri cu discernămint în text.

C. Armasu

POEȚI GERMANI DIN R. P. R.

Antologia poezilor germani din R.P.R. reprezintă o unitate în diversitate, reunind stiluri și temperamente deosebite, înflorind dintr-o experiență asemănătoare și o concepție de viață comună. De la delicata Lotte Berg la sobrul Alfred Kittner și talentatul mînuitor al epicului Franz Liebhardt, peisajul poeziei germane din R.P.R., chiar dacă nu-și epuizează toate nuanșele coloristice capătă o cuprindere vastă și un contur definit. Atacînd teme majore ale evului nostru: construcția socialistă, pacea, dragostea de patrie și lupta pentru libertate, unele poeme surprind semnificația profundă a elementelor vieții cotidiene, a obiectelor mărunte. *Surghiunitului* din „Cîntec de mulțumire al Surghiunitului” de Alfred Kittner, acele lucruri mici, familiare, nebăgate în seamă — sticla, covorul, cheia — îi apar înconjurat de un nou farmec, legîndu-l, umile și trainice, în timpul îndelungat al osîndeii, de marea frumusețe a vieții:

Vouă lucruri nebăgate în seamă
Mulțumim ; cu voi nu mai mi-e teamă.
Voi sînteți, așa e rostul firii,
Dragi tovarăși simpli ai omenirii.

Pentru Lotte Berg patria este întruchipată de poteca cunoscută, de căsuța din cartier, de mireasma cozonacilor, de fetița

cu cîrillonți blonzi devenită astăzi brigadieră. Dar acest ton de cele mal multe ori cald, intim, nu este însă cel general al poeziilor. Mai frecvente sînt solemnitatea, patetismul. Tot Lotte Berg în „Nopti de august” reia tradiționala figură a drumețului, acel Wanderer care, în folklorul și poezia clasică germană filozofează cu nostalgie asupra vieții. Dar, scuturînd în noaptea înstelată a augustului contemporan tristețile trecutului, vechiul nomad regăsește siguranța și forța în legătura temeinică cu realitatea, cu pămîntul iubit:

Tu te-ai oprit din drum,
Iar fruntea ta, cu brazdele adînci,
încet ai rezemat-o de țărînă
Și inima pămîntului bătea.

Imbinînd vibranta emoție cu simplitatea firească a relatării, A. M. Sperber î. poezia : „Să poată-n tihnă ori ce om dormi”, creiază o imagine impresionantă a ideii luptei pentru pace; poetul veghează somnul lin sau agitat al oamenilor, somnul care îi deosebește și îi apropie atît de mult unul de celălalt, surprinzîndu-i în acea clipă de nemărginită destindere și lipsă de apărare pe care trebuie s-o ocrotim, cu orice preț :

În tot ce spune și în tot ce face
Nu-i ori ce om la fîl. Dar tot se string

Ca să respire liniștit, în pace,
Să afle vraja somnului adînc.
În pieptul meu o flacără se zbate
Cînd gîndurile-n jurul lor le-adun
Cum oare pot.de somn să aibă parte
Cînd lumea e pîndită de furtuni?

Dar nu. întotdeauna, de-a lungul culegerii, calea către avîntul sau gravitatea lirică conduce la asemenea realizări. Mai des ea se pierde în noianul generalităților, care sînt neîndoielnic măturii ale unei simțiri sincere, dar insuficient de convingătoare sub raportul emoției artistice.

Creațiile mai originale știu să lege noua tematică de motivele vechi ale baladelor și poeziilor populare. Interesant este ciclul lui Frantz Liebhardt intitulat „Au fost doi flăcăi șvabi”. Odiseia celor doi flăcăi, care aruncați fără voie dintr-o tranșee în alta, se sting într-un tîrziu departe de țară, reface prin tragicul lor destin personal soarta unei națiuni angajate într-un joc crud de cîțiva proșitori. Semnul runic cusut de mamele înspăimîntate, în chip de talisman, pe cămășile celor care plecau să moară, nu i-a putut salva; însă pe micul Hans, născut într-o nouă eră, era libertății cucerită prin lupta oamenilor, nu-l va mai putea atinge niciodată aripa mohorîtă a cataclismelor mondiale. Versurile cresc în ritmul vechiului cîntec german al marșurilor oboistoare de campanie :

Spre zările lumii, deschise,
Doi șvabi, doi flăcăi, au plecat
Și-n oastea ei, moartea-i tocmise
Pe-o noapte cu cer înstelat.

Poetica misterioasă a castelului medieval lîngă care se înalță proaspătă uzina, grația dansului străbun înviat de gesturile vioaie ale tinerilor, dovedesc dezvoltarea noului pe solidul fundament al tradițiilor progresiste și păstrează o amprență specifică a culorii locale. Ideia este subliniată în poezia „Concurs cultural” de Franz Johannes Bulhardt.

În muncă și în joc, ori și cine,
Strămoșii să-i vadă în voi.
Cinstiți-i precum se cuvine,
Prin fapte mărețe și noi.

Cu toate acestea parcă se simte o oarecare timiditate la majoritatea poezilor acestui volum în urmărirea imaginilor mai cutezătoare, a simbolurilor, ceea ce răpește din posibilitatea de sugestie a poemelor și le dă, cu toată noutatea și complexitatea problematicii, o haină cîteodată banală.

Păstrînd în majoritatea, cazurilor o atitudine serioasă, severă sau înflăcărată în fața vieții, rareori intervin în antologie satira sau pur și simplu note de ironie și umor. De aceea surprinzător de alertă și demonstrativă este „Adresa falsă” de A. M. Sperber, în care, pe străvechea legendă fantastică a călătoriei în iad, se brodează o savuroasă anecdotă. Diavolul aflînd caznele îndurate de bietul negru din S.U.A. în existența sa cotidiană, îi spune profund scîrbît, trecîndu-i cu vederea păcatele :

Pe gînduri cade dracul, sloboade-apoi
cuvînt:
— „Tu-n iad ai fost de mult, chiar pe
pămînt.
N-ai nici un rost pe-aceia să mai stai.
Cărăbănește-te și du-te-n rai !

Orientată în special spre problemele importante ale contemporaneității, opera poezilor germani din R.P.R. suscită interesul cititorilor care caută și descoperă în ea răspunsul plin de sensibilitate al artei la probleme comune tuturor cetățenilor din țara noastră.

În privința traducerii considerăm cît se poate de util și cu rezultat vădit în această carte ca un poet să fie tălmăcit de către un singur traducător, cel care este mai deprins cu stilul autorului respectiv. Atînteri, dificultatea de a urmări drumul creației scriitorului ajunge de netrecut. Cu rare excepții, ne aflăm aproape în situația de a nu ști sigur dacă făcînd o comparație între poemele Lottei Berg de pildă, observăm etapele creșterii ei artistice, sau deosebirea dintre talentul lui. Virgil Teodorescu și cel al lui H. Grămesu.

Sanda Radian

Din Tară

„GAZETA LITERARĂ”, martie 1957

— PE TEME DE ACTUALITATE —
„Gazeta literară” acordă an spațiu destul de întins unor articole care țintesc să aducă în atenția scriitorilor probleme de actualitate, sugestii privitoare la realismul socialist și în genere la orientarea literaturii. Ca mai totdeauna, tinerii sînt îndemnați să scrie materiale de acest țel, foarte necesare la noi, într-o vreme cînd nivelul dezbaterilor literare din presă e încă scăzut. Critici cu autoritate se mențin într-o rezervă, cu toiuł păgubitoare pentru literatură.

Cîteva sugestii aduse de tinerii critici sînt interesante, meritînd să fie obiectul unei discuții mai ample decît ne-o îngăduie cadrul și rostul rubricii noastre.

Pentru A. Băleanu realismul socialist este o problemă de orientare generală a scriitorului și nu o metodă de oglindire a vieții, este „o Renaștere, un nou umanism care pătrunde în toți porii culturii contemporane, revoluționează arta în ansamblul ei”. Accentul e pus pe caracterul de „proces”, de „mișcare de idei” al noii perioade din istoria literaturii.

O remarcă de bun simț face A. Băleanu cînd spune că realismul socialist trebuie raportat la sensul general al dezvoltării unei literaturi, la tendința caracteristică în ansamblul operei unui scriitor și nu trebuie transformat într-un criteriu de judecare și analiză a fiecărei poezii ori schițe luate în parte. Pledînd pentru o nouă li-

teratură, ar fi într-adevăr cu totul deplasat să căutăm miezul realist-socialist al fiecărui pastel, al fiecărei poezii de dragoste. Distincția propusă de A. Băleanu cu privire la caracterul de generalitate al realismului, socialist este reluată în fond și în articolul, lui D. Solomon „Discuții pentru un dicționar curent” care conține de asemeni cîteva sugestii apte să suscite întrebări, așa dar sugestii interesante. Pentru autorul acestui articol, nu numai realismul socialist, dar realismul însuși este definit ca o problemă de „atitudine în fața vieții”. Se vorbește constant, ca de un lucru de la sine înțeles, de o „atitudine realistă” a scriitorului, fiind citată o frază dintr-un articol de Petru Dumitriu, căreia tînărul critic îi descoperă cea mai deplină justificare. Evident, termenul de „atitudine realistă” este un termen ocazional, de folosit într-un articol, cu acelaș înțeles pe care îl are formularea: „cutare este un realist” (adică știe să se descurce în viață). Realismul în înțelesul său estetic este cu totul altceva. N-am găsit o îndreptățire nici disprețului manifestat de autor față de „cele mai moderne descoperiri în domeniul „limbajului, poetic”, cu mențiunea că acestea „aparțin unor limfatice și efemere „isme” lipsite de ori ce autoritate artistică”. Ținînd seama de faptul că poezia este în ultimă instanță o chestiune de „limbaj poetic”, ar însemna să respingem lot ce a-produs mai însemnat

poezia epocii moderne. Dacă luăm termenul de „limbaj poetic” în accepțiunea limitată a cuvântului, disprețul e cu atât mai puțin îndreptățit. Chiar acei care s-au declarat împotriva „modernismului” refuzând să creadă că sufletul omenesc s-a schimbat radical în numai două-trei decenii, nu s-au gândit niciodată să conteste valoarea noilor descoperiri în materie de „limbaj poetic”. Este cazul poeziei Al. Philippide a cărui profesie de credință antimodernistă se poate urmări într-un articol publicat acum vreo treizeci de ani în revista „Viața Românească” (Articolul era intitulat „Modernism” și se poate citi și astăzi cu mare folos).

Adevărată este observația că toate școlile literare din trecut, chiar când erau produsul unei stări de spirit antidogmatiche împotriva tuturor canoanelor și îngrădirilor în creație, au formulat cu timpul reguli, sancționând pe acei care se îndepărtau de programul curentului respectiv. E citat G. Călinescu care în introducerea la „Impresii asupra literaturii spaniole” arată că până și romanticii au recurs la reguli. O particularitate a realismului socialist ar fi atunci să elibereze literatura de reguli și dogme, de ori ce fel de îngrădiri, descătușând toate forțele creatoare. Realismul socialist — se spune mai departe, — se eliberează de dogmatism, prin eforturile tuturor scriitorilor și oamenilor de artă care s-au angajat pe acest drum, sprijinind tendințele avansate ale societății.

Articolul „Realismul socialist și unele întrebări ale vremii noastre” (A. Băleanu) și „Discuții pentru un dicționar curent” (D. Solomon) merită, în ansamblu o apreciere favorabilă, spre deosebire de cele semnate de M. Dragu și H. Zalis („Ritmul epocii și originalitatea scriitorului”. „Realismul-socialist și individualitatea eroului pozitiv”). Cel dinții e de ajuns de confuz (afirmă de exemplu că operelor literare de astăzi trebuie să le fie propriu un „tempo alert”). Iar cel de al doilea spune banalități cu un aer solemn. Asemenea articole sînt mult prea abstracte (nu în înțelesul bun) plutind în generalități și speculații (cîteodată interesante) fără să

nimerească fondul esențial și concret al temei luate în dezbatere. A. Băleanu chiar declară în articolul de care a mai fost vorba că ori ce încercare de a defini „mai concret” realismul socialist duce inevitabil în prăpastia dogmatismului. Când spunem că articolele se mențin la nivelul abstracțiunilor n-avem — bine înțeles — în vedere lipsa „exemplor”. Formal, analizele copioase care însoțesc biata „teză” promovată pot da iluzia dezbaterii concrete, fără să rămînem mai puțin cu sentimentul că lipsește o pătrundere substanțială a fenomenului studiat. Și dimpotrivă, un articol care nu citează nume de scriitori, de eroi, scene, dialoguri, în care, așa dar, nimic nu e concret din punctul de vedere formal, ne poate da senzația „Concretului” maxim. „Teza” pe care o susține cu multă gravitate H. Zalis, este următoarea: „Se știe că în viață nu toți oamenii gîndesc și simt la fel...” Gîndindu-se că a fost prea abstract, H. Zalis vine în ajutorul cititorilor mal puțin învățați cu subtilitățile, invocînd o serie de „exemple” (din literatură). Teza „complexității” sufletului omenesc, se cere imperios ilustrată, și exemplificată în chipul cel mai fericit prin... Nicoară Potcoavă. (Acesta „este în mod cert un conducător ferm de oști, dar în sufletul său își face loc și gingășia iubirii... etc.”) Teza dogmatică este dovedită pe viu prin citarea mult prea convingătoare a numelui lui... Kafka, precizîndu-se că această primejdioasă teză „se manifestă deghizat”. Iată deci indicate originile ascunse ale dogmatismului.

De altfel însăși abordarea temelor de tratat dovedește cîteodată o anume artificialitate, într-adevăr, ce înțeles practic are o temă ca aceasta : „Realismul socialist și individualitatea eroului ?” Se dovedește că eroul trebuie să fie complex, dar nici atât de complex încît să fie sancționat pentru aderența sa la teza dogmatică a „complicării caracterologice”; să trăiască în mediul său de muncă, dar să dovedească și anumite gingășii în familie; să fie logic, dar să nu cadă în rigiditate, etc. în fond, ceea ce e adevărat în aceste locuri comune nu e într-o legătură esențială cu problema

realismului socialist, cu specificitatea noii literaturi, cu spiritul contemporaneității, etc. Încît pomenirea realismului socialist în chiar titlul articolului e o simplă formalitate, o formulă de politețe.

P. S. N. Bucliu se declară nemulțumit de activitatea a doi critici muzicali: G. Bălan și Mihai Rădulescu — care, se pare că exprimaseră anume rezerve față de lucrările acestui compozitor. E vorba așa dar

de oarecari nemulțumiri și revendicări cu caracter strict personal. În raport cu această stare de lucruri, titlurile date de N. Bucliu articolelor publicate în „Gazeta literară” — „Pentru o justă critică muzicală” și „Mai multă principialitate și competență în critica muzicală” — capătă împotriva intențiilor autorului o notă de humor.

V. R.

„CONTEMPORANUL”, martie 1957

În continuu progres față de anii anteriori, „Contemporanul”, se dovedește a fi un săptămînal de Interes foarte larg nu numai prin varietatea problemelor abordate, dar și prin promptitudinea cu care revista reflectă fluxul mișcării cultural-artistice din țară ca și din străinătate. Meritul pentru seriozitatea și substanțialitatea celor mai multe dintre articolele apărute în paginile revistei revine colaboratorilor, dar un merit cel puțin egal are și redacția care a știut să atragă în jurul său și să-și asigure aportul unor condeie competente. De altminteri, este suficient să urmărim ultima pagină a „Contemporanului”, rezervată străinătății, pentru a înțelege că un excelent spirit gazetăresc animă activitatea acestei redacții.

Numerele din martie ale „Contemporanului” au beneficiat de publicarea unor materiale de o deosebită importanță ideologică, cum au fost textul integral al cuvîntării lui D. T. Șepilov la Congresul unional al artiștilor plastici sovietici, și de asemenea textul integral al articolului recent din *Kommunist* „Partidul și problemele dezvoltării literaturii și artei sovietice”. Ambele, texte reprezintă un stimulent pentru dezbateri vii, creatoare, apte să asigure noi succese în lupta pentru lichidarea dogmatismului și a tendințelor revizioniste din teoria și practica literar-artistică actuală.

Prin cronica teatrală susținută de acad. Tudor Vianu, cronica cinematografică tre-

cută recent în sarcina unui vechi cunoscător al acestei arte, D. I. Suchianu, prin cronica plastică semnată de I. Frunzetti, ca și prin cronica muzicală încă fără un titular permanent, revista se menține în miezul vieții artistice, apreciind fără întîrziere și de la un nivel de exigență todeauna justificată cele mai reprezentative fapte de artă. După o întrerupere de cîteva săptămîni, cronicarul literar Radu Popescu și-a reluat activitatea dîndu-ne în trei foiletoane succesive o interpretare personală, aproape completă, a problemelor puse de romanul „Eroica” al lui Laurențiu Fulga. După înținsa expunere tematico-ideologică făcută în „Gazeta literară” de N. Moraru asupra aceleiași cărți, se simțea nevoia unei aprecieri concludente întreprinsă cu mijloacele specifice ale criticului literar și această apreciere ne-a oferit-o Radu Popescu, deși l-am putea imputa că a înfățișat oarecum dispart analiza lipsurilor și meritelor romanului, lipsindu-ne de o concluzie globală mai limpede.

Prezența în actualitate a revistei s-a făcut remarcată și prin discuțiile adăpostite în paginile sale. Am putut urmări în acest cadru intervențiile de un maxim interes ale maestrului Camil Petrescu, exemplu de vervă polemică ca și de argumentare solidă, stringentă a propriului punct de vedere.

În același interval, „Contemporanul” a marcat că revista n-a improvizat pe această temă, și că a publicat intervenții care

închinat numeroase Me aniversării răscoaielor țărănești din 1907. Este de re al adus fiecare contrai,; pretios, « noaslerea evenimentului. Sena de aiticole Scriitorii și 1907" datorite lui Ion Roman, întemeiate pe o informație otentaaucon Mituit un examen revelator - tai cotnu năla: academicienilor Troian SăvuUscu și Mihai Ralea elucidează aspecte esențiale pentru înțelegerea acelu moment istoic.

Nu putem încheia această succintă prezentare fără a remarca frumoasa ținută grafică sub care se înfățișează „Contemporanul" Punerea în pagină a acestor numere s-a făcut fără reproș, contribuind mult la nota de atractivitate și vioiciune prin care revista în ansamblul său invită la leuura.

S. R.

POEZIA DIN JASUL LITERAR* nr. 21957

Poezia din acest ^măr al revistei ie-sene este mai ales comemorativa. Ma,or Ztea materialului din acest număr st închinat aniversării a 50 de ani de la , aș Zalele țărănești. Astfel N W ^ p f * „ o suită de distihuri despre 1907. Poe la mutește adesea, ca printr-o fonnul. lapidară și aspră, încărcata de **sensunase** meni proverbelor, să sugereze atmosfera aplsăLreori panica stăpînilor înspaimin-Yati Cităm dintre cele mai reușite disUhun . ' **Jalba**" („Cum vin și-n pilcURI dese trec "pe **ctmpia** albă/ Par litere și rînduri ce se astern pe-o jalbă..."). „Căciula (**O** ce n-ar da coconul ca sluga lui, credula,/ La ;,nd din pumni toporul, să-nvîrtă-n pumni **căciula**") apoi „Gîrbaciul", „Foc la curte , Judecata", „Ascunzișul", „Ziarele , „Represiunea". Mai puțin izbutite apar caracterizările bazate nu atît pe sugereare, cit pe invectivă. De pildă „Prefectul" e „satrap al țărănimii si rudă cu mai mani , și „cameleon" - ce-și pune „sumanul șiijaru . Parlamentul e compus din „șacali car, urlă-n sală, punîndu-și fiecare/ Cînd **liberale** ciocuri, cînd bărbi conservatoare ; vehilul e „jumătate vulpe iar lup - o jumătate" ; jandarmul „dulău" Iar voda „păine" si „hienă", etc.

Andi Andrieș e prezent în acest număr prin „Jalba către prefect" și „Arde cona-
ce pe lîngă versuri frumoase care reuses* să dea impresia dezolantă a mizeriei țărănești în preajma lui 1907:

Primăvara bate-n usă... Jilavi mugurii
tresar.
Numai plugul ca în raclă ruginește în
hambar.
Stau nevestele în tîlhărie, priveghind cea-
unul gol.
„ . . . * „ „ „ „ de noapte către-al
Cîinli urla-n miez ae .
lunii rotocol-,
poezia Jalba către prefect păc&tuește prin
- „ n ; roniuze- „Pentru noi pămîntul
exprimau conjuze. „ „ „ n,ti-ne
-are nici o taină-n adăpost (?). . . . Dați ne
pămînt de lucru (?) ca să nu murim de
foame" sau versuri plate de genul:

FI ne dăruiește plinea, și-i cinstim că-i
bun și sfînt",...
ori • Să-l păstrăm cum se cuvine, ca pe-o
uriașă glastră" (e vorba despre **pamint**).
Să-l cinstim ca pe-un părinte tare dar-
'ni, bun și sfînt.../ Domnule prefect de-
aceea noi țărani vrem pămînt", etc ^
Arde conacul e un pastel nocturn străduit
de umbra imensă a unui „om cu cușma nea-
gră si pumnul strîns pe furcă".

Poemul lui Horia Zilieru Țărani! și par-
tidul exceptînd partea întîia, care e clara
și sugestivă, suferă pe alocuri de incohe-
rentă si obscuritate :

Și-n vlea ca o cîrjă de sihastrul **Taină**
în pătrățele (?) ceru-albastruj Citeau m
'zorii robilor un **drum/ Ce-l pipăiau** cudî
gete de fum) In doina sacră un alin/ Cum
torni pe rană vin pelin/ Și-n stelele cu ve-
ninosul foc/ Tropotul greu de soroc (?) .

sau : „Ecolul despică în suflet un vadj Cu raze și-aromă de brad/ — Ioane, ia plin călimarul și tocul,/ Prin slove să dai cu ghiocul; (?)/ Vremea, ca pe iapa ta- sură,/ Apuc-o de nară, de gură,/ S-o-nhami la suiș,/ Tiriș și-n pieziș...”

Greoaie, tocmai pentru că autorul face risipă de aur, argint, azur și poleială (visul e înlănțuit în „cerc de aur”, zăpada-i „ca un nou azur”, primăverile „de-argint” „pulberea oceanului „sclipind a soare-apune” (!) omul are în păr „poleială de lu-

mină” bolta-i „azurie”, etc) rămân versurile lui Florin Mihai Petrescu („Sculptorul”, „Acestea-s ale mele”). Mai izbită apare poezia „Iarnă” fiindcă ideea e mai puțin înnăbușită de podoabele care-i plac atit poetului. Mai semnează versuri Nicotae Tăutu, (Geneză, din ciclul „Itinerar liric: George Enescu”). Remarcăm de asemenea „Spovedania unui derbedeu” de Serghei Esenin, într-o frumoasă traducere a poetului George Lesnea.

A. G.

„REVISTA DE FOLCLOR” nr. 1~2\1957

În viața culturală a unui popor cu o veche și frumoasă tradiție folclorică, o revistă de specialitate caracterizată printr-o înaltă ținută științifică era firesc să fie așteptată cu nerăbdare. De aceea apariția unei atari publicații satisfăcând o dorință unanimă a iubitorilor de frumos, consfințește totodată intensă activitate a specialiștilor noștri în domeniul artei populare. Ceea ce asigură în primul rând valoarea acestei reviste este concepția științifică ce stă la baza studiilor publicate, înțelegerea folclorului în specificitatea lui, atenția acordată sincretismului creației populare. Această concepție dă de fapt și profilul revistei. Dacă în trecut existau reviste de folclor, editate cu jertfele uimitoare a unor jeloși folcloriști, ele erau închinată aproape în exclusivitate numai folclorului literar sau cu aceeași exclusivitate numai folclorului muzical, acordându-se destul de rare ori atenție coregrafiei. Noua revistă de folclor ținând seama de sincretismul artei populare își deschide paginile unor studii serios documentate, menite să explice creația populară în toată complexitatea ei. Întîlnim ample și bogate studii de orientare, cum este acela al cumoscutului cercetător Mihai Pop: „Problemele și perspectivele folcloristicii noastre”, în care pe baza unei analize minuțioase se deslușesc direcțiile, principale din ultimii cincizeci de ani și se indică perspectivele de dezvoltare ale folclorului românesc.

Interes deosebit prezintă și studiile: „Cîteva considerațiuni asupra ritmului și notației melodiilor de joc românești” de Pascal Bentoiu, „Cercetarea prozei populare epice” de Ovidiu Bîrlea. „Despre factorii care înlesnesc evoluția muzicii populare”, de Gh. Ciobanu, „Despre notarea dansului popular românesc” de Vera Proca.

Revista publică de asemenea materiale privitoare la „Cîntece și jocuri de nuntă din ținutul pădurenilor” de Mariana Rodan. Kahane și „Folclorul coregrafic din Sibiel” de Em. Balaci și A. Bucșan. O serie de studii sînt consacrate istoriei folclorului și a folcloristicii; menționăm articolele: I. Muștea: „Samuil Micu-Clain și folclorul”; I. Byck: „Dr. M. Gaster-foiclorisi”; Tiberiu Alexandru: „Bela Bartok și folclorul românesc”; Ilarion Cocișiu: „Un străin (anonim) despre muzica românească de la începutul secolului al XX-lea”; Adrian Tochi: „Istorie și folclor”.

Revista oferă bogate informații privitoare la activitatea folcloriștilor din întreaga lume despre diversele conferințe de folclor despre reviste și publicații de specialitate din străinătate. Un material de o excepțională utilitate conține revista prin publicarea „Bibliografiei folclorului românesc pe anii 1944—1950” de Ion Mușlea.

Sperăm că vom întîlni în numerele viitoare studii închinată valorii literare a folclorului precum și studii de estetică, referitoare la arta noastră populară. Sînt pro-

Heme de importanță generală la dezlegarea cărora folcloriștii se cade să participe alături de alți iubitori de artă populară. dintre care nu pot lipsi Istoricii și criticii literari.

L. B.

De peste hotare

„Inostrannaia Literatura”, 1957, februarie, nr. 2

Sub titlul „însemnări despre romanul contemporan cehoslovac”, I. Bernstein publică un substanțial articol de analiză a operelor în proză apărute în republica vecină. Pentru cetitorul român, acest articol e de un actual interes, fiindcă în el se analizează fenomene similare ce se petrec și în literatura noastră.

De la început autorul se declară în dezacord cu acei literați care explică schematicismul unor romane actuale, ca urmare a folosirii de procedee naturaliste, deoarece în Cehoslovacia de astăzi au fost lichidate vechile contradicții dintre om și mediu, specific capitalismului, care de fapt generează naturalismul. Deci., autorul atribuie noțiunii de naturalism un strict conținut istoric, iar slăbiciunile prozei cehoslovace le explică prin alte pricini. Dar aceste pricini nu rezidă nici în faptul că „munca în genere nu poate constitui o temă pentru literatura beletristică și că tocmai aici se formează terenul favorabil pentru schematicism”, cum susțin alții. Dimpotrivă „practica romanului cehoslovac a arătat că destinul uzinei, șantierului, a gospodăriei colective la sate poate constitui resortul unei acțiuni epice” (De ex. „Fără șef” de Svatoptuk, „Cu pasul întins” de Otcenašek etc.). Sînt însă romane, în care scriitorii, dorind să înfățișeze rolul maselor populare, cu alte cuvinte să creeze „un erou colectiv”, nu reușesc decât să prezinte „o mulțime de personaje, ce apar pe neașteptate ca din

neant, înzestrați cu cele mai sărace trăsături, deosebindu-se unul de altul doar prin vîrsta și uzina la care lucrează”.

Explicația stă în neputința autorilor romane de a se ridica prin generalizare peste faptul brut, însă în aceasta, accentuează autorul „nu există nimic comun cu simpla fotografiere a faptelor de către minusculii epigoni ai lui Zola din literaturile statelor capitaliste”. O altă explicație stă și în faptul că „sub influența criticii dogmatice mulți scriitori și-au propus o sarcină irealizabilă, să oglindească în fiecare operă toate laturile realității, pînă la detaliu”.

Explicația reală ar sta în nerespectarea specificului artei, și ștergerea oricărei granițe între roman și reportaj, între roman și articolul politic. Aici și-a exercitat influența nefastă considerarea tipicului ca o categorie exclusiv politică și are dreptate criticul slovac Ian Rosner că „dintr-o exigență a artei realiste, îndreptată contra naturalismului, a rezultat o cerință îndreptată în esență contra realismului”. Cît privește afirmația aceluiaș critic că „pricina sărăciei acțiunii în roman stă în identificarea dinamicii subiectului cu dinamica dezvoltării sociale” — aceasta este adevărată numai în parte. Cele mai bune opere epice ale scriitorilor cehoslovaci n-o confirmă. De pildă Puimanova sparge canoanele romanelor vechi de familie și pune în centrul celei de a doua părți a trilogiei sale, un eveniment istoric — procesul de

la Leipzig. Aici, faptele mari ale istoriei folosesc pentru dezvoltarea caracterelor personajelor — iar trilogia Puinia-novei exprimă una din tendințele cele mai de seamă ale romanului contemporan — năzuința către marea sinteză epică. „Altă treabă, când autori puțin talentați, sau puțin experimentați, de multe ori sub influența concepțiilor dogmatice despre realismul socialist, leagă în mod artificial acțiunea romanelor cu evenimentele sociale”. Astfel în romanul ceh s-a încetățenit și un șablon: expoziția coincide cu luna mai 1945, iar deznodământul cu februarie 1948.

Articolul subliniază deasemeni că critica cehoslovacă se preocupă intens de conflictul romanului. Lipsurile care se văd în acest sector își au originea în idilism, într-o perspectivă prea optimistă. Aici autorul citează cuvinte extrem de semnificative dintr-un raport a lui Ian Drda, la cel de al doilea congres al scriitorilor: „Frica de a produce pagube partidului în construirea socialismului prin arătarea lipsurilor reale, ne-a adus la aceea că am ajuns să folosim mijloace cu totul false și necomuniste, situându-ne pe panta preasfăvirii”.

După ce analizează racilele provocate de idilism în câteva opere, autorul trece la problema înfățișării personajului în roman. Aici, critică împărțirea mecanică în personaje pozitive și negative. Și aduce în sprijinul afirmațiilor sale, cuvintele lui V. Minaci, care de asemenea au fost rostite la congres: „Sub presiunea adevărilor generale despre lupta de clasă noi am înzestrat pe eroii noștri cu destine care nu ne emoționau pe noi înșine, era vorba mai

de grabă de rezolvarea unei ecuații politice mai mult sau mai puțin interesante, decât despre destinul individual al omului”. Autorul face o analiză amănunțită a eroilor din romanul lui Otcenašek „Cetățeanul Brich”, adevărate biruințe literare sub raportul adâncimii psihologice, pentru ca, în continuare, să arate încă două direcții în care s-a exercitat dogmatismul. Prezentarea conducătorului de partid ca „erou ideal” este rezultatul direct al cultului personalității. Pe de altă parte „Literații afirmă că în romanul ceh și slovac au fost lăsate pe planul secund astfel de metode de caracterizare ca monologul interior, redarea directă a gândurilor eroului, analiza motivelor care-l împing la acțiune”. Toate aceste mijloace critica dogmatică le cataloga drept „psihologizare bolnăvicioasă”.

Literatura sovietică a exercitat și exercită o influență mare și binefăcătoare asupra romanului cehoslovac, însă autorul nu trece sub tăcere faptul că „asupra literaturii cehoslovace și-a exercitat o influență păgubitoare atitudinea necritică față de operele slabe și schematice ale literaturii sovietice”.

Concluziile acestui articol judicios și plin de învățămintă, nu numai pentru vecinii noștri cehoslovaci, sînt concepute într-un spirit care îndeamnă la activitate creatoare: „Sprijinindu-se pe bogata lor tradiție națională, pe cele mai bune cuceriri ale literaturii universale, folosind experiența literaturii sovietice, scriitorii Cehoslovaciei caută căi noi de creare a unor opere cu adevărat artistice”.

V. N.

„IA IITTERATCIRE SOVIETIOJJE” nr. 2)957

Străbat, din paginile Nr-ului 2 al revistei avîntul, preocuparea pentru nou care caracterizează cultura sovietică de azi.

Fie că citim excelenta nuvelă a lui Vladimir Tendriakov, „Zdruncinături” sau relatarea discuțiilor în jurul problemelor drahiaturgiei; cronicile axate în stricta ac-

tualitate sau impresiile lui Johanson de la Biennala din Veneția, ideea centrală care transpare din fiecare material publicat este că artistul — romancier, dramaturg, pictor, muzician — are dreptul, trebuie să încerce și să experimenteze orice formă care duce — firește, pe drumul realismului so-

italist — la victoria deplină a artei în slujba omului și a adevărului vieții.

Sinceritatea, dragostea pentru om, realismul lui Tendriakov sînt cunoscute unora din cititorii țării noastre. Nuvela apărută în „Litterature Sovietique” pornește de la următoarea idee: în societatea sovietică, — victorioasă pe atîtea planuri — mai există racile care frînează uneori drumul spre progres. A le tăgădui sau a le camufla sub o pulbere înșelătoare de aur, este mai dăunător decît a le scoate la iveală. Un accident nenorocit pe un drum anevoios de țară, și un om e grav rănit. Trebuie transportat de urgență la clinica cea mai apropiată. I se cere directorului unui S.M.T. un tractor, care ar ușura transportul rănitului, evitînd hurducăturile din drum. Birocrat timorat, sclav al hîrjoagelor și al regulamentelor rigide, acesta refuză să-l dea. Sfîrșitul e tragic. Omul moare. Cu asta se și termină nuvela.

Dacă ar fi fost tributarul unei literaturi fals romantice, Tendriakov ar fi putut-o încheia altfel: micul grup de salvatori ar fi doborât obstacolul și rănitul ar fi fost salvat. Ceea ce urmărește însă autorul e altceva. Nuvela „Zdruncinături” trebuie să zguduie conștiințele oamenilor cu vederi înguste, să trezească combativitatea celorlalți și reușește. Din această dramatică întimplare ne dăm seama că oamenii vor ieși căliți în fața dificultăților vieții și hotărîți să le zdrobească. Numai în felul acesta se vor dovedi utili societății. Tendriakov este unul din exponenții cei mai interesați ai tinerei generații de scriitori sovietici, hotărîți să curme cu idilismul care a frînat creația realist socialistă.

Pentru finețea descrierilor de natură și pentru sensibilitatea poetică deosebită, să menționăm, în partea beletristică a revistei, povestirea „Răzbunare” de Alexandr Peregudov și poezia „Fetița urîță” de Nicolai Zaboloțki.

* Valoroasă este și contribuția a doi colaboratori mai puțin cunoscuți ca scriitori. Îi numim: medicul Lydia Bogdanovici și pictorul Leonida Volynski, cunoscut în U.R.S.S. ca scriitor abia din anul 1950.

În „Însemnările unui psihiatru”, Lydia Bogdanovici împărtășește cititorilor câteva din experiențele sale de medic psihiatru. Sondînd în sufletele bolnavilor cauzele ascunse, uneori neperceptibile ale nevrozelor, concluzia medicului este că reeducarea psihică se poate face numai prin trezirea conștiinței utilității lor în societate și implicit prin munca ce-i va reda aceleiași societăți.

Reportajul lui Leonida Volynski „Galeria din Drezda” ne arată cum au fost descoperite — putem spune chiar deshumate — în anul 1945, comorile de artă ascunse de hitleriști înaintea dezastrului final. Reportajul, pe cît de pasionant la lectură, este pe atît de instructiv pentru o bună înțelegere a mesajului operei picturale. Volynski a știut să redea toată dragostea sa pentru tezaurul artistic, ale cărui frumuseți ar fi rămas poate îngropate pentru totdeauna, dacă un grup de bravi ostași sovietici nu le-ar fi scos la lumina zilei. După cum se știe, tablourile salvate au fost restituite Republicii. Democratice Germane.

Juri Alianski publică câteva note interesante despre teatrul din Tava, situat într-o regiune muntoasă, la sud-est de Moscova, cale de cinci zile cu trenul. Pînă acum douăzeci de ani, lipsit de o literatură dramatică originală, teatrul din Tuva și-a creat în zilele puterii populare nu numai un repertoriu propriu, dar a izbutit să și reprezinte piese din repertoriul clasic universal. Ca o confirmare a universalității artei, vine știrea că autorul clasic cu care actorii tuvini s-au familiarizat cel mai ușor, este Moliere. Juri Alianski găsește o explicație în faptul că marele autor a știut să redea în piesele sale francheța populară care păstrează savoarea farsei. Dar, ca să aiungă aici, cîte dificultăți! A fost nevoie, nu numai de cursuri de cultură teatrală pentru actori, dar și de obligația pentru ei de a-și însuși și de a înțelege o serie de noțiuni pe care nu le cunoscuseră pînă atunci: mulți din ei aflau pentru prima oară despre existența notarilor, a complimentelor galante; despre gulerele scrobite după moda spaniolă și despre farsa italiană; despre Aristot și limba latină; și cît e de

greu de executat o reverență, cu care marile clasice însoțea mișcările de scenă ale subretelor sale!

„Discuții asupra teatrului” de criticul teatral Vladimir Sappak este o foarte interesantă și obiectivă dare de seamă asupra problemelor care agită, deopotrivă, pe autorii dramatici, actorii, regisorii și criticii sovietici. „Astăzi — spune Vădim Sappak — întreaga cultură sovietică se află în plin torent de fapte noi; maeștrii artei, scuturînd povara greșelilor trecute, se îndreaptă spre noi realizări. Și probleme pur teoretice, capătă de acum încolo o deosebită acuitate”.

Purtate în arena publică, au avut astfel loc dezbateri înfocată la redacția revistei „Novii Mir”, în coloanele revistei „Teatr” și ale revistei „Literaturnaia Gazeta”. Vederile estetice ale participanților au fost din cele mai diferite: dramaturgul Alexei Arbuzov s-a împotrivit atotputerniciei regisorului sub motivul că acesta eclipsează ideile autorului.; acestuia i-a răspuns eminentul regisor Valentin Plușek, întru apărarea acelei creatoare diviziuni a muncii în reușita unui spectacol — care este a autorului și a directorului de scenă ce realizează spectacolul; autorul dramatic Alexandr Stein a spus că destinul teatrului se rezumă la repertoriu; criticul Alexandr

Karganov a pledat pentru identitatea de vedere asupra vieții și artei, a actorilor și autorilor dramatici. S-a discutat despre „Fața teatrului” și despre rolul actorilor, pe care celebrul Mihail Romanov îl cheamă, în calitatea lor de „dominatori ai sufletelor”, să dea o mai mare măsură a capacității lor de creație... Dezbaterile continuă, dar de pe acum se poate spune că teatrul sovietic este în plin proces de renaștere creatoare.

„Pentru ce se spune că pictura este un limbaj universal?” — se întreabă, în articolul său „Impresii de la Biennala din Veneția”, președintele Academiei de Arte Frumoase din U.R.S.S., Boris Johanson. Și răspunde: „Pentru că ea se reazămă pe o reprezentare concretă, sensibilă, care se asociază imaginilor despre lume acumulate în mintea noastră”. Menționînd pesimismul, atitudinea deopotrivă ironică și cinică în fața vieții, demoralizarea, lipsa oricărui ideal și a oricărei idei ca fiind caracteristice artei abstracte, el vorbește despre triumful artei credincioase adevărului, dragostei pentru om, marilor Idealuri ale omnirii și își exprimă totodată convingerea că toate curentele moderniste sînt condamnate la dispariție, de viața însăși.

L. D.

LA ORIGINILE ROMANULUI PSIHOLIC)

Dacă romanul curtean medieval oscilează între narațiunea romanescă și poemul erotic, nu e mai puțin adevărat că el marchează — după o trecere de zece veacuri — o remarcabilă tendință de analiză psihologică, inițiată întii în Daphnis și Chloe (unde interesul devenise interes uman, căci peripecia era mai degrabă interioară) și reluată, peste romanele pastorale ale Renașterii, abia în Prințesa de Cleves. — Dar nu în nordul Franței, în centrul de înflorire al acestui gen, trebuie căutate momentele de investigație psihologică a romancierilor curteni (Chretien de Tropes prea este preocupat

doar de aventură, de fantastic și de idealul curtean), — ci în Provența, unde viața mai pașnică, mai civilizată, mai liberă față de constrîngerile bisericii și ale feudalității a creat în mediul seniorial acel stil de societate mondenă în care a apărut lirica trubadurilor — experiență poetică progresistă de incalculabile consecințe pentru evoluția ulterioară a liricii europene. Genurile ample dezvoltate în nord sînt aici total sau aproape inexistente. Romanul curtean, de pildă, este reprezentat doar prin trei sau patru opere (deși Provența cunoștea demult și pe larg subiectele bretone), — dar printre acestea se numără Romanul lui Jauîre și Flamenca, opere de o semnificație parti-

*) Cahiers du Sud nr. 339/1957.

cutară pentru evoluția romanului psihologic.

Asupra acestora (și pornind probabil dela considerente analoge celor de mai sus) se opresc medievista R. Nelli și R. Lavaud, în ultimul număr din Cahiers du Sud (1951, nr. 339). Admiuind data apariției (în jurul anului 1180) și ipoteza unei influențe reciproce între autorul anonim și Chretien de Troyes și după ce subliniază faptul că resortul propriu zis epic (devotamentul vasalului față de regina sa, onoarea cavalerescă) și resortul pasional sînt aci conjugate potrivit temei generale (pe care încă Montesquieu o semnalase ca temă ce constituie fondul tuturor romanelor de cavalerie: „galanteria fondată pe ideea iubirii, legată de ideea de forță și de protecție”), autorii precizează că nu absolut „din iubire” săvîrșește Jaufre vitejiile, ci din virtute: eroul are cultul valorilor morale în mai mare măsură decît eroii lui Chr. de Troyes, care numai incidental ajung apărători ai celor oprimați. Romancierul provensal manifestă o elevație morală superioară confratelui său nordic, deși eroul său este mult mai puțin mistic decît cei din romanele Graalului; este mai ironic, uneori frizînd chiar erezia.

Dar, pe lîngă acest sens, autorul anonim dă dovadă de „un rafinament în analiza sentimentelor, cum nu s-a manifestat încă într-un asemenea grad” (cum afirmă și eruditul medievist Brunei), — mai ales în analiza sentimentelor Brunissenei, iubita lui Jaufre, poate personajul feminin cel mai delicat nuanțat din întreaga literatură medievală. Brunissen, castelana, ținînd la respectul strict al conveniențelor, mai degrabă l-ar lăsa să moară pe adoratul ei, cavaler decît să se trădeze în fața vasalilor săi: naivă și rafinată în acelaș timp, capabilă de viclenii dar incapabilă să-și disimuleze față de el pasiunea, această personificare în acelaș timp a slăbiciunii și a forței este realizată surprinzător de subtil în toată complexitatea ei. Poezia personajului se acomodează perfect cu realismul psihologic cel mai exigent, — căci, în definitiv, este absolut verosimil ca un asemenea tip de înaltă doamnă să fi existat la această dată. —

Profunda subtilitate în analiza sentimentului erotic este cu atît mai meritorie cu cît sîntem la o dată cînd încă pasiunea „se caută”. Se știe că trubadurii începutului de veac XII nu excelează prin originalitate și sinceritatea efuziunii. Sensul, vocabulei provensale „amor” este încă haotic, confundîndu-se uneori cu instinctul posesiunii, alteori cu pura prietenie. Ori, autorul a reușit să sugereze că iubirea lui Jaufre pentru Brunissen este iubire-pasiune, deci cu totul altceva decît „l'amour de tete” trubadurescă. Și aceasta, la o dată cînd încă nu exista, nici în sudica limbă d'oc nici în nordica limbă d'oïl, un cuvînt care să desemneze „pasiunea”. — Considerațiile critice ale celor doi medieviști sînt urmate de fragmente ilustrative, între care extrem de interesantul pasaj (v. 7488—7670), de surprinzătoare finețe a notației psihologice prin care trece Brunissen.

Romanul Flamenca (mijlocul sec. XIII) are un profil diferit. Autorul (Bernardet — ?) împrumută schema acțiunii dela un castia-gilos (= pedepsirea gelosului), — Flamenca înșeiindu-și soțul dintr-un sentiment de datorie al femeii „de neam înalt” care nu-și poate considera decît ca un merit, ca un fel de virtute, faptul de a-și acorda grațiile frumosului și mai ales istețului cavaler care a găsit cele mai ingenioase mijloace de a o sustrage de sub vigilența gelosului soț. — Tema, de origine populară, este prezentată în lumina unei clare lipse de respect față de religie: încă un argument adiacent pentru combaterea tezei ce susținea că „iubirea curteană” ar fi un concept constituit sub influența cultului Fecioarei Maria. Deobicei îndrăgostitul provensal, trubadurul în speță, cere ajutorul lui Dumnezeu pentru îndeplinirea dorințelor sale cele mai profane, mai vinovate: nicăiri însă nu întîlnim atîta ireverență față de Biserică, atîta ireligiozitate ca în Flamenca.

Mai semnificativă însă (notă rarisimă, dacă nu unică, în romanul curtean) este insistența poetului de a zugrăvi eroul ca un om foarte cultivat. Toate personajele romanului par a aspira la o formație (literară, religioasă, filosofică) mai liberă ca a teologilor și mai largă ca a cavaleriei. Guil-

laume a studiat la Paris, a citit pe poeții antici (mai ales pe Ovidiu), practică științele ermetice, știe tot ce se poate ști, — și cu această formație intelectuală se apropie de libertinajul ajuns la modă grație autorului părții a doua a Romanului Trandafirului, care l-a influențat direct pe Bernardet. — Dar și Flamenca este o femeie foarte instruită, iar pe oamenii instruiți îi apreciază pînă și servanta sa, Alis. — Transcriind aspirațiile spiritelor luminate ale vremii spre o renaștere a literelor și artelor, Flamenca aduce accente remarcabile de gândire liberă și o rară îndrăzneală de a aprofunda doctrina și psihologia iubirii.

• Căci trebuie reținut un fapt esențial: evul mediu provensal a încercat să gîndească liber prin erotică. Dar aci iubirea, personal convențional și ideal în toată poezia provensală, are un relief mult mai accentuat și mai turburător: „ea are încă de pe acum acea realitate de semi-zeu pe care o va avea copilul Amor în sec. XVI cînd, grație cultului naturii conjugat cu renașterea mitologiei antice, va simboliza una din marile forțe reale ale naturii”. — Toată atenția poetului-romancier pare a fi solicitată aci de domeniul tainic al iubirii, de zonele obscure ale sentimentului și visului nocturn. Comuniunea spirituală desăvîrșită a celor doi îndrăgostiți, stările de dedublare, tete-palia amoroasă și atîtea alte fenomene psihice legate de mistica pasională, sînt descrise cu precizie și originalitate. „Poetul vorbește despre ceea ce pentru alții nu este decît convenție, simbol, alegorie, ca despre o realitate, ca despre stări subiective dar reale... Și această lume onirică, quasi-inconștientă, supra-reală (nu ireală) este ceea ce aduce aci densitatea sa singulară miturilor iubirii și le dă viață”.

Dar romancierul a lărgit și într-o altă direcție concepția sa despre iubire. Pasiunea iubirii trece spontan în virtute, în umanitate. Iubirea îi face pe erou să simtă o milă, o simpatie pentru suferințele altora. „Ceea ce poeții precedenți doar sugeraseră, exprimaseră scurt și stîngaciu, romancierul nostru o spune expresiv, frumos, cu profunzime. El nu se mișcă în convențiile eroticopretioase ale vechilor trubaduri, ci în sănătosul optimism naturalist al Romanului Trandafirului și, după cum se pare, de pe acum în acela pe care Renașterea îl va face să înflorească peste două veacuri”. — într-adevăr, sîntem într-o epocă în care poeții încearcă să apere Amorul provensal contra detractorilor săi susținînd că el este sursa tuturor virtuților, afirmație condamnată de Biserică, și, de altfel, evident eretică. Condamnînd viața ascetică în profitul curteniei, afirmînd explicit și implicit tot timpul că iubirea este realitatea supremă, principiu și scop al oricărei vieți morale, autorul se manifestă ca un adversar al eticii religioase, iar romanul, ca un roman libertin.

Notațiile fine ce pun în lumină și explică evoluția caracterelor și desfășurarea pasiunilor sînt însoțite de o exigență, cu totul remarcabilă pentru acea dată, de a reda și adevărul lumii exterioare. Prin aceste calități Flamenca inaugurează o tradiție și anticipează tendințe esențiale ale romanului de mai tîrziu, constituindu-se, după aprecierea autorilor, într-o „operă mare: cea mai bogată și mai densă — dacă nu cea mai frumoasă — a evului mediu francez și provensal”.

Ovidiu Drimba

„CRITiaUE” februarie, nr. 211957

Este interesant de a găsi în articolul „Marile curente ale esteticii contemporane” semnat de Denis Huisman și Andre Vergez confirmarea faptului că estetica occidentală se sbate în continuare în dileme devenite pentru ea tradiționale: oscilația

între subiectivismul și impresionismul simplelor descrieri ale emoției sau extazului în fața diferitelor opere de artă, pe de o parte, deplîngîndu-se însă aci lipsa unui fundament estetic obiectiv — și analiza „scientistă” a cauzelor psihologice sau so-

ciologice ale operei în estetica de tip psihanalitic sau sociologic, pe de altă parte, cu pericolul însă aci de a escamota tocmai specificul artei, de a compromite „autonomia estetică” și de a dizolva „o anume estetică contemporană în antropologie”. — o asemenea oscilație nu ne este necunoscută, ci chiar pe deplin familiară. Articolul celor doi publiciști francezi confirmă răspîndirea accentuată pe care o cunoaște în Apus estetica psihanalitică, teoria după care în artă ar fi exprimate acele impulsuri conștinate sau refulate, care incapabile de a se traduce în acte, sînt „estetizate în imagini”: „este poate insignifiant, dar nu inexact de a semnala că pînzele lui Utrillo se acoperă cu fațade de cafenele tocmai într-o perioadă cînd împrejurările îl împiedică să bea...” Dar chiar autorii articolului citează critica instructivă formulată de Rene Huyghe („Dialogue avec le Visible”) la adresa interpretării tabloului Sfînta-Ana din Luvru al lui Leonardo de către Freud: Freud tindea să descopere în faldurile rochiei Fecioarei imaginea unui... vultur obsesiv care ar fi fost desenat acolo involuntar, dar Huyghe remarcînd „dificultatea pe care o încearcă cel care ar verifica pe imagine afirmațiile marelui psiholog” subliniază că ar fi poate mai utilă o „psihanaliză a psihanalistului”, sugerînd că obsesia i-ai aparține cu mai multă probabilitate lui Freud decît lui Leonardo, de fapt Freud proiectînd asupra tabloului „ceea ce așteaptă, ceea ce aspiră să întîlnească”!

Poziția marxistă în estetică, analizată doar prin prizma cărții, lui Henric Lefebvre „Contribution à l'esthétique”, este prezentată de articolul din „Critique” sub semnul problemei „elucidării condiționării sociologice a artei” (ceea ce înseamnă desigur o resîngere silită a problematicei estetice marxiste): relevînd teza caracterului suprastructural al artei, cei doi autori ai articolului subliniază că nu se poate tăgădui („trebuie să-i acordăm autorului” [Lefebvre]) faptul că operele lui Virgiliu sau cea mai mare parte a pieselor teatrului elisabetan au avut, împotriva aparențelor, „un sens politic” sau faptul că dra-

mele lui Diderot și comedia „larmoyante” a sec. XVI/I pot fi explicitate în mod fecund pe fondul cunoașterii ascensiunii economice a burgheziei. „Paradoxului” ideii unei arte condiționate social-istoric dar supraviețuind cu mult condițiilor care i-au dat naștere, i-a răspuns însuși Lefebvre, care a relevat „elementele de continuitate” în viața socială a popoarelor, apăsînd asupra valorilor de „conținut” ale artei care-i asigură durabilitatea și respingînd orice estetică pur „formată”. Aceasta ar fi — în viziunea articolului din „Critique”, — estetica „sociologică”, (so spunem însă că autorii ignorează cu totul lucrările lui Georg Lukács — a căror cunoaștere și expunere ar fi făcut desigur imposibilă identificarea astăzi evident simplistă a esteticii marxiste cu o simplă estetică „sociologică”).

Urmărind expunerea articolului din „Critique” am putut regăsi „cadriul” clasic al mișcărilor de idei în estetica burgheză a ultimelor decenii: am regăsit într-adevăr tradiționala reacție împotriva insuficiențelor psihologismului sau sociologismului în a defini valoarea specifică a operei de artă, reacție efectuată sub semnul tradițional al salvagădării „autonomiei esteticului” („Estetica” lui Croce consemna încă din 1902 o asemenea reacție). Această reacție o reprezintă azi Andre Malraux, la care vom regăsi aceeași banală opoziție între „materia primă” sociologică și psihologică, a artei și opera de artă văzută ca un act de „creație” și nu de „reflectare”, aceeași „nouă” idee că arta nu este un simplu reflex al unor conflicte psihologice sau influențe sociale ci este o „transfigurare” a tuturor acestor date („arta este un anti-destin”), ideea că obiectul propriu al artei este stilul — prin „stil” afirmîndu-se libertatea artistului față de „materia primă” a conținutului, etc. Autorii articolului din „Critique” văd în Malraux reacția împotriva „reducției ruinătoare”, psihologice sau sociologice, a „valorilor” în artă, reacția împotriva esteticii deterministe (pentru Malraux dealtfel punctul de plecare în creația artistului nu l-ar forma realitatea, ci „formele” preexistente, transmise de înain-

tași: „Rembrandt nu se îndreaptă către reprezentarea vieții, ci mai întâi către a vorbi limbajul maestrului său Lastmann...”) : „Estetica încetează de a fi pur-deterministă pentru a deveni atentă la scopuri și semnificații”. De aci pînă la proclamarea — efectuată de Alain sau Vaïery — a „tehnicei” ca „obiect privilegiat” al analizei estetice nu mai este decît un pas și — în această ordine de idei — se relevă lucrările unui Etienne Souriau care „repudiind categoric orice soi de psihologism” pare a formula azi în Franța o estetică tehnocrată, studiind configurațiile și structurile tehnice ale operelor („Artistul are mai puțin să spună ceva, decît să facă ceva”, „Arta este „înainte de toate acțiune, acțiune instauratoare”). O asemenea estetică nu ni se pare a fi decît o varietate sui-generis a aceluia formalism tehnic — de care ne-am ocupat recent în paginile „Vieții românești”.

Unul din curentele estetice cele mai energice afirmate cînd în Occident este cel al „esteticii fenomenologice (articolul din „Critique” se ocupă de recenta „Phenomenologie de l’expérience esthétique” în două volume a lui Mikel Dufrenne) : ecoul real pe care-l are estetica fenomenologică se datorește vigoarei cu care emite pretențiile de o elimina definitiv din experiența estetică subiectivismul și impresionismul, provine din energia cu care propagă supunerea totală la „obiect”, din disprețul pe care-l afișează față de „simpla experiență emotivă și subiectivă a operei de artă”, din polemica vehementă pe care o desfășoară împotriva „preferințelor” și „gusturilor” în judecata operelor artistice, preferințe și gusturi pe care le consideră potrivnice intuiției exacte, obiective a operei, limitînd anvergura receptivității reale j. Avoir du gout, c’est n’avoir pas de goûts” — scrie Dufrenne — „A avea gust, înseamnă a nu avea gusturi”, principiul său cu aparență de obiectivitate atît de riguroasă fiind : „Nu opera este în noi, ci noi sîntem întrînsa”). Este însă curios să constatăm că atunci cînd analizează natura „sentimentului estetic”, fenomenologia contemporană consideră determinarea „valorii estetice” a operei ca in-

tuiția unei „esențe” care se actualizează prin intermediul sentimentului provocat în cutare loc, în cutare epocă, de cutare operă de artă, ca o revelație „esențială” (desigur faimoasa „Wesenschau”, „intuiție esențială” husserliană) — toate aceste „esențe” autentice fiind însă considerate ca niște categorii apriorice care se află prefigurată cu o existență virtuală în spiritul nostru (tragicul, sublimul, grațiosul, etc.), intuiția lor fiind declanșată la contactul cu operele de artă individuală („Trebuie să-l întilnesc pe Mozart ca să aflu că sînt capabil de gingășie...” scrie Dufrenne). Trucit cartea lui Dufrenne ca expresie semnificativă a curentului fenomenologic merită o analiză deosebită — analiză pe care o vom face într-un articol special, — ne mulțumim aci să arătăm că pretențiile de obiectivitate ale curentului sînt iluzorii și că Denis Huisman și Andre Vergez voind să vadă în estetica fenomenologică o mintuire din subiectivism n-ar. fi trebuit să uite că teoria acestor „esențe” cu o existență apriorică în conștiința noastră aparține în fond celui mai pur idealism subiectiv, „esențele” fiind simple ipostaze — pretins obiective și absolute — ale unor experiențe subiective și inevitabil limitate.

Aspirația tot mai accentuată a multor esteticieni occidentali de a elibera știința lor de stigmatul impresionismului, relativismului sau subiectivismului și de a găsi un criteriu „obiectiv” al determinării „obiectului estetic” — a generat și reînvierea așa numitei „estetice experimentale” — căzută în definitivă desuetudine după Fechner. Sfera cercetărilor experimentale în estetică (Etienne Souriau a înființat acum 15 ani un laborator de estetică la universitatea din Paris) se dovedește însă limitată: articolul din „Critique” citează ca „interesante” lucrări avînd ca temă preferințele coloristice, percepția formelor muzicale, etc., empirismul inevitabil al unor asemenea „cercetări experimentale” asigurîndu-ne de o răspîndire mult mai mare în S.U.A., unde Thomas Munro este liderul necontestat al curentului „esteticii obiective”. Limita esențială a unor asemenea studii pare a fi aceea

că ele furnizează informații doar asupra „percepției estetice” făcând însă abstracție quasi-totală de opera însăși și de structura ei. Încît autorii articolului din „Critique” pot conchide expozeul asupra acestui curent prin următoarea formulare paradoxală dar semnificativă: „O estetică experimentală nu ar putea fi, în orice caz nu ar putea fi în mod exclusiv, o „estetică experimentală”.

Printre „marile curente ale esteticii contemporane” nu ne va surprinde să găsim și tradiționalele atacuri ale partizanilor „autonomiei esteticului” împotriva a ceea ce ei numesc „estetica conținutului”, iar Gaetan Picon pare să refacă azi în cartea sa „L'ecrivain et son ombre” polemicele de la noi ale unuia Zarlfofol împotriva „esteticii conținutistice”: ironiile împotriva celor care prețuiesc pe Beethoven din „Oda bucuriei”, pentru sentimentele generoase care „le umflă pieptul”, Ironiile împotriva criticii de artă care vorbește despre „spiritualitatea lui Da Vinci” sau despre „revelațiile cosmice” ale tui Breughel, puteau fi întâlnite în urmă cu decenii într-o anume critică estetizantă care-și alegea bine înțeles, caricatural obiectul polemicii (Picon e categoric și pe plan teoretic: „estetica conținutului este estetica non-artistului”).

Este însă semnificativ impasul definitiv în care ajung pe această cale esteticienii occidentali contemporani: încercînd a da totuși „esteticului” un sens, a-i regăsi o „semnificație metafizică”, fără a recădea însă în platonismul idealismului tradițional, ei nu ajung adeseori decît la metafore — Souriau face apologia artei ca o activitate sul-generis, „skenopoetică” și afirmă într-o formulare grandilocventă că artistul face o operă „iahve-ică” — sau la fraze sibilnice — acetaș Souriau consldeșă că opera de artă ne ajută să presimțim absolutul, făcîndu-ne „a suferi și a ne bucura în acelaș timp în așteptarea unei revelații misterioase, iminente și niciodată explicitate”. Această frază a lui Etienne Souriau — „turburătoare” dar în fond cu totul Inconsistentă — este citată ca încheiere de articolul din revista „Critique”: o încheiere dezamăgitoare — semnificativă însă pentru incertitudinile cronice în problemele capitale ale esteticii din estetica franceză oficială contemporană — a unui articol foarte instructiv ca tablou elocvent a liniilor care se încrucișează astăzi în gîndirea estetică din Occident.

N. T.

MISCELLANEA

PATENT DEMODAT

într-o notă publicată la rubrica „înseninări” a revistei clujene Tribuna, G. Lipoveană se arată a fi cu deosebire interesat de ....consecințele unui bobîrnac”. După aprecierile sale nuvela „Cămașa de mire” de Remus Luca ar avea drept temă „traiful în comun a două neamuri de sălbatici... români și unguri”, subiectul ei putîndu-se rezuma în trei cuvinte: istoria unui bobîrnac. Bineînțeles, nu-i vorba de un bobîrnac oarecare, ci de unul care provoacă „numai pe parcursul a patru pagini” nenumărate „extîrpări de măsele, incendii, distracții cu furt și cuțite, despicări de nasuri și urechi, spintecări de jos în sus și junghieri în inimă”.

Mai întîi dorim să înlăturăm nedumerirea ingenuă al lui G. Lipoveană asigurîndu-l că dincolo de cele patru pagini ale nuvelei care numără circa 50, lipsesc total scenele în stare să-i frîngă sufletul său simțitor și fără apărare, (probabil că datorită acestei slăbiciuni, omenești de altfel, Lipoveană n-a îndrăznit să treacă dincolo de pagina a patra). Se pare însă că teama paralizantă presupusă de noi n-a acționat în toate compartimentele și autorul notei s-a văzut constrîns, desigur fără voia lui, să se limiteze la facultățile sale imaginative. E drept că discret și concis nu ne oferă satisfacția urmării scenelor pe care și le-a imaginat, groaznicele halucinații care l-au urmărit cine știe cită vreme; cu eleganță proprie el ne conduce de-a dreptul spre

concluzii: „Cămașa de mire”- este istoria urii sălbătice dintre români și maghiari.

Noi, după cum ați aflat mai sus, fiind plini de îndrăzneală și cuttivînd voluptățile macabrului, am trecut mai departe de cele patru pagini înscrinate. Aici ne-au întîmpinat nenumărate surprize și de aceea ne vedem siliți să aducem unele neînsemnate, foarte neînsemnate, după cum se va vedea, modificări la concluziile amintite.

Nuvela lui Remus Luca tinde să reflecte noile raporturi de conviețuire între poporul român și minoritățile conlocuitoare. Ceea ce îl surprinde pe Ion Chirilă, eroul principal al nuvelei, întors în sat este tocmai caracterul Inedit al acestor raporturi. El făptuise un omor în vremurile trecute, un omor ale cărui cauze trebuiesc căutate și în atmosfera șovină întreținută de clasele exploatare romîne și maghiare. De aceea este de-a dreptul, surprins de realitățile total diferite pe care le constată la reîntoarcere în sat. Ion Chirilă nu este întîmpinat de ura consătenilor săi maghiari, ci de înțelegerea lor, majoritatea dintre ei dorind sincer să-l reintegreze în sinul colectivității, de care fusese rupt cu brutalitate. Aceasta este tendința principală a nuvelei, exprimată fără nici un echivoc.

Justificarea noilor relații din viața satului este sprijinită pe comunitatea intereselor sociale și economice ale țaranilor romîni și maghiari, uniți în gospodăria colectivă. Remus Luca ne sugerează ideea că reînvie-

rea morală a personajului, dacă se va produce și când se va produce, va fi rezultatul atmosferei de înțelegere între naționalitățile satului și forțelor de atracție ale gospodăriei colective.

Ce legătură se poate face între aceste idei fundamentale pentru care se militează în

nuvelă și concluziile lui G. Lipoveană? Evident, de nici o natură! El a folosit un patent arhidemodat conform căruia. Îți poți permite judecata unei lucrări literare după numai câteva pagini citite.

V. G.

ELOGII CARE SE RĂZBUNĂ

Dintr-o scurtă recenzie la volumul „fructe în mai” de Ștefan Iureș, apărută în *^Gazeta literară*, aflăm că înăru poet dovedește deficiențe nu dintre cele mai mărunte: „Sînt cuvinte rău alese sau întorsături negramaticale, sînt epitete sau comparații nepotrivite, sînt imagini prost construite, negîndite poetic, care viciază unele poezii — dau impresia de facilitate, de retorism”. Trecem peste faptul că în legătură cu aceste deficiențe se vorbește despre „limba și gramatica de toate zilele”, ca și peste formularea căutat-grațioasă relevînd „ritmul ideilor... colțuros hurducat, căzînd din stîncă în stîncă”, pentru a ne opri la recomandarea din final — căci prin caracterul său concludiv, are darul, să exprime aprecierea de valoare generală — care recomandă poetului „o viziune mai largă asupra menirii sale poetice”.

Desigur, nici un cititor n-a avut de remarcat ceva deosebit în judecata recenziunii, cum n-am fi avut nici noi, dacă memoria noastră n-ar fi reținut (ah, blestemata memorie!) că Iureș nu este la întîiul său volum de versuri și că volumul său de debut, tipărit cu trei-patru ani în urmă, a fost prezentat pe atunci ca o „izbîndă a Doeziei tinere”. Chiar astfel se intitula articolul unui critic serios, și cine n-a avut curiozitatea să-l parcurgă la timpul potrivit sau a făcut-o superficial, are la îndemînă și acum revj,sta în care s-a publicat articolul, din păcate, în „Viața romînească” (nr. 1/1954). Lectura n-ar fi inutilă. Din și-rul nesfîrșitelor considerații ale criticului se poate extrage, în esență, cam următoarea „opinie critică”: „Iureș, tînăr poet cetățean” se distinge între alții fiindcă „are o liră multicordă”,

tate artistică „largă, stăruitoare, curajoasă”, care curiozitate este interpretată ca „o premiză favorabilă atît pentru bogăția conținutului cît și, aproape secvent, pentru vastitatea arenei poetice pe care evoluiază *Pegasul poetului*”. Fiindcă analiza implică amînarea unui verdict definitiv, criticul nu se încurcă să precizeze de la bun început: „Trebuie să spunem fără ocol, că Iureș a reușit să înfățișeze ta un ridicat nivel artistic, clocotul vieții contemporane”. Odată tonul zărit, nu-i rămîne criticului decît să remarce „demnitatea cu care e zugrăvit omul în creația poetică a lui Iureș”, faptul că „poetul reușește să ne comunice fiorul autenticității, să reflecte veridic marea noastră realitate” sau că „poetul se avîntă spre marile teme, spre poemele mai largi și respirația lui nu se dovedește scurtă, versurile sînt pline, emoționante, de un dramatism zguduitor”. În entuziasmul său criticul mai observă încă „multă profunzime”, „cîntecul sincer, convingător”, „viziunea poetică grandioasă”, „măiastră sobrietate”. Iar dacă valorile poeziei sînt cumva prea puține, atunci iată că într-o poezie ca „Rolul” criticul distinge o așa „bogăție de nuanțe” care nu se întîlnește decît într-o nuvelă sau un roman, poetul știind să „întrebuințeze dialogul, replica, exclamația”. Atîtea superlative încît nu mai știm dacă păcatul pe care criticul îl atribuie poeziei lui Iureș, acea „goarnă dogită a exclamativului nesusținut”, aparține doar tînărului debutant.

În orice caz, simțim nevoia să ne întrebăm: ce s-a întîmplat? Unde au dispărut atîtea calități ale tînărului poet cîte nici nu mai ajungea să le numească entuziastul său critic? Să fie Iureș într-un asemenea

regres? Noi credem mai curînd că a continuat să rămînă acelaș, fără a-și pierde și fără a-și spori virtuțile. Iar dacă nu și le-a sporit, cum deducem din recenzia „Gazetei literare”, este fără îndoială și o consecință a ușurinței cu care i s-au consacrat, la pri-

mul său volum, lauri ca cei de mai sus. Pentru poet este aici, poate, un motiv de tristețe; pentru noi, ceștialaltți, un prilej de a gîndi la consecințele elogiului de circumstanță.

A. P.

IPOTEZE... GEOGRAFICE

In numărul 1 (1957) din Steaua, Dumitru Drumaru publică un merituos studiu despre Poezia lui Octavian Goga. Vorbind însă despre creația dintre 1900—1902 a poetului, autorul emite, în legătură cu cîteva poezii ale acelei perioade, unele Ipoteze geografice foarte ciudate. Din elementele concrete (peisaj, Interioare, etc.), D. Drumaru vrea să conchidă că parte din acele poezii sînt scrise la Rășinari, deoarece „zona silvestră o intuim numaidecît” : „...există nuci care fac umbra răcoroasă și plăcută la vreme de arșiță; tei, paltini, brazi, canguri cu fagi pe care se înfășoară iedera”. Și mai departe, alte „argumente” pentru demonstrarea „zonei silvestre” de creație: „în case ard opaițe; găsim vetre”(!). Dacă în legătură cu aceasta s-ar mai putea discuta (numai în casele de munte or fi vetre? numai acolo ard opaițe? numai acolo sînt nuci umbroși?), autorul devine mai categoric cînd localizează creația altor poezii, departe de Rășinari:

„Nu e mai puțin adevărat că în cîteva poezii sînt pomenite luncile, răchitele clătinate de vînt, clopotele care sună plăcut peste întinderi. Există, în una, Iubirea mea, și imaginea sălciilor aplecate peste apă ca niște fecioare despletite: „La mal răchiți sfioși și bolnavi își cîntă dragostea nătîngă/Iar sălciile biete fecioare — nu

preget dorul să și-l plîngă”. In componența peisajului intră, e limpede, alte elemente. Sîntem în apropierea unei ape mari, desigur Mureșul, în valea căruia se află satul Crăciunel, unde poetul venea adesea să-și petreacă verile.

De ce o fi „limpede” că în versurile citate de critic ne aflăm „în apropierea unei ape mari”, nu știm. Știm doar că sălciile cresc și lîngă apele mici. Dar de cînd s-o fi deplasat Crăciunelul pe Mureș? Consultînd Ghidul drumurilor din România, București, Cultura Națională, 1928, am „dedus”, la rîndu-ne, că există trei sate cu acest nume în Transilvania: Crăciunelul de Jos, pe Târnavă mare (între Blaj și Mihalț), Crăciunel pe Homorodul Mic (în fostul județ Odorhei) și Crăciunelul de Jos, pe un pîrîu neînsemnat pe hartă (în fostul județ Hunedoara). In cazul lui Goga, e evident că e vorba despre Crăciunelul de Jos de pe Târnavă Mare (așa cum singur o spune poetul în Mărturisirile sale literare, sau în alte fragmente autobiografice, cum e scrisoarea către Bogdan-Duică (publicată în Tribuna / (1957), nr. 6, de cercetătorul Aug. Z. N. Pop). Cît despre sălcii și răchiți, consultînd Flora Romîniei... Dar nu, mai bine să-l invităm pe tov. Drumaru la Rășinari, să vadă răchiți cîte poștește.

V. Rășinaru

CE SE ÎNTÎMPLA CÎTEODATĂ CU CĂRTILLE

Tocmai mă pregăteam să plec în oraș, cînd auzii ciocănind în ușă. Mă dusei să deschid și poștașul îmi înmînă zîmbind un pachet, în care bănuiam că trebuie să fie o carte, sau o revistă. Expeditorul nu-și dădea adresa, iar poștașul nu mai era acolo

ca să-l întreb de unde-mi vine pachetul.. Curios, desfăcui hîrtia albă, care părea că mai fusese întrebuițată, și ce să văd? O carte pentru copii intitulată: „Prietenii din pădure” și apărută în Editura Tineretului. Cîteva clipe n-am știut ce să cred... Aveam

impresia că cineva mi-a făcut o glumă, care, orice s-ar spune, n-avea haz... Coperta cărții — frumos colorată și reprezentând o orchestră formată din gize, melci, broaște, etc. parcă nu-mi era necunoscută! O mai văzusem undeva.... Desigur într-o vitrină! Ce năzbitie o mai fi și asta? Mă obseda ideea că eram victima unei farse de prost gust... Începusem să mă enervez, când, deschizând cartea recunoscută pe prima pagină... propriul meu scris t „Metaniei, de la unchiul Miha!”... Era cartea pe care i-o făcusem cadou nepoatei mele ca mărtişor! Anul trecut îi dăruisem o balenă de, sidef, și cum fata e cam grăsuță și foarte sensibilă, începuse să plîngă, crezînd că-i făcusem un asemenea dar, ca să-mi bat joc de ea... Anul ăsta, ca să scap cu țafa curată i-am cumpărat o carte. Și am găsit cartea Hedi-ei Hauser, care mi s-a părut foarte potrivită pentru o fetiță de zece ani, care mai iubește și gizele. Tot privind cartea nu mă puteam dumiri cum ajunsese în mîinile poștaşului. Nu cumva nu-i plăcuse nici mărtişorul ăsta? Nu era de mirare... De ta ea mă puteam aștepta la orice! Așa o fetiță mof-turoasă n-am mai văzut! Aruncaii furios, cartea pe masă, jurînd că n-o să mai fac niciodată cadouri de mărtişor, cînd, dintre paginile cărții zbură o foaie de caiet liniată și pătată de cerneală pe care se lăfăia scrisul lăbărțat al nepoatei mele. — Aha, domnișoara îmi trimisese și cîteva rînduri de refuzi... Curios să văd ce-mi scrie începui să citesc următorul bilet, pe care conside-

rîndu-l demn nu numai de atenția mea, dar poate și de a altora, îl transcriu în întregime :

„Dragă unchiule. Nu te supăra că-ți trimit mărtişorul înapoi, dar oricît mi-am bătut capul n-am reușit să citesc cartea asta! N-aș putea spune că, pînă la pagina 15 nu mi-a plăcut, dar tocmai cînd trebuia să aflu cum a cîștigat melcul întrecerea cu cărăbușul și brotăcelul, în pagina următoare, nenumerotată (pentru că are pe ea o ilustrație care reprezintă un broscoi cu pantaloni scurți și niște Caii-popii t) am citit ceva care n-avea nici o legătură cu ce citisem mai înainte : aici era vorba despre niște libelule așa că n-am înțeles cum a rămas cu melcul! După douăsprezece pagini, (adică drept în mijlocul cărții pe care mi-ai trimis-o !) am dat de ..„tabla de materii” .. Curioasă am întors pagina să văd ce mai poate urma (Știu că deobicei, după tabla de materii urmează... coperta.) În cartea pe care mi-ai trimis-o matală, după tabla de materii urmează o pagină albă, în josul căreia am citit numele redactorului de carte, al tehoredactorului și data cînd a apărut... Răbdătoare am mai întors o pagină și am dat de o pagină ca toate paginile, numerotată 33 — care începea așa: „gușilor! Cine ride la urmă, ride mai cu poftă!” Mi-a venit și mie să rid, dar m-am abținut, fiindcă am vrut să rid... „la urmă”, adică atunci cînd ai să încerci și matală să citești cartea pe care mi-ai trimis-o și din care n-am înțeles nimic...”

A. N. T.

DESPRE... DOUA REPROȘURI ȘI*UN REGRET...

Intr-o recenzie apărută în „lașul literar” nr. 2 ne-au izbit mai cu seamă două reproșuri și un regret pe care le exprimă exponenții culturii din vechea cetate de scaun al Moldovei, cu privire la revista „Viața rominească”.

Mai întii se reproșează „Vieții românești”, într-o paranteză, că în paginile sale numele poetului Codreanu, apare ca Mihail și nu Mihai, eroare foarte gravă pen-

tru care finem să ne cerem cuvenitele scuze!

În al doilea rînd, apreciații literați ieșeni ne informează asupra unui lucru pe care nu-l știam: anume că articolul lui Octav Șuluțiu despre Anton Hotban apărut în „Viața rominească” este o reproducere dintr-o gazetă veche. Deoarece pînă la ora cînd am citit recenzia din „lașul literar” noi eram siguri că articolul lui Oc-

ia v Șulufiu este un material inedit, care nu a mai fost publicat nicăieri, am fi foarte recunoscători competentului recenzent al revistei ieșene, dacă ne-ar informa și pe noi unde și când a mai apărut articolul cu pricina.

In ceea ce privește, în sfârșit, regretul manifestat față de rubrica „Miscellanea” a

revistei noastre. („Ce bună era rubrica aceasta pe vremea lui Ibrăileanu”) nu putem decât să răspundem tot printr-un regret (fără parantezei): Într-adevăr, ce spirituale, ce vioaie, erau „însemnările ieșene” pe vremea când colaborau acolo M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, etc, etc...

V. E.

MONSTRU SACRI SAU NOSTALGIA MARILOR ROLURI

În occident, în deosebi în Franța, după părerea majorității criticilor, teatrul Unde din ce în ce mai mult să părăsească stadiul creator și să intre într-un stadiu experimentat, de „alibiuri tehnice”, printr-o reducere a intrigii la analiza psihologică, sau la explorarea zonelor subconștientului, a „imperului mut al obiectelor” în cazul teatrului de avangardă, care pune realitatea în paranteze, neinteresându-se decât doar de ceea ce apare dincolo de ele.. E ceea ce un romancier american numea cu o voluptate disperată — amețit de ritmul trepidant al New-York-ului: „Marșul spre înăuntru.” Situația dramaturgiei, dealtminteri, se aseamănă cu cea a romanului. Și cauza impasului în care a ajuns, este aceeași: lipsa de substanță, de conflict, de acțiune, provocată de o cerebralizare extremă a realului. Intellectualizarea dramei, începută cu piesele lui Glde, Gtraudoux, Codeau, care făcând o risipă genială de artificii, căutau în simbolurile antichității un reviriment — abstract însă — continuată de teatrul burlesc, boulevardier, vodevillesc sau psihologic burghez al lui Marcel Ayme, Marcel Achard, Labiche, Pagnol, Guitry, — despre care un critic dramatic spunea că „c'est le theatre des mains dans les poches” — de teatrul roz ori negru. În aceeași măsură devitalizat și el, al lui Anouilh, (simptomatică pentru caracterul tot mai facil al pieselor lui Anouilh este discuția purtată în jurul ultimei sale comedii „Ornifle ou le courant d'air” inspirată vizibil după Don Juan-ul lui Molière; piesa, scrisă într-un stil scilpitor, însă de o amoralitate revoltătoare, a fost întâmpinată cu

răceală de public), intelectualizarea dramei, deci, a dus printr-un proces lent de sterilizare, la suprealismul pieselor lui Michel Siniger, Marcel Moussy, Louis Falavigna, Eugen Ionesco, Adamov, Jean Vauthier — ultimii trei, șefii școlii de avangardă, autori ai unor piese interesante prin virtuozitățile, prin invențiile lor surprinzătoare, dar condamnate să rămână totuși, ceea ce nu este în esența teatrului să fie. Adică un teatru literar, înțeles numai de un cerc restrâns de amatori

Există prin urmare în Occident o criză acută a teatrului de mase. Nevoia publicului de a vedea piese de acțiune, de o mare intensitate dramatică, se vedește în popularitatea crescândă de care se bucură repertoriul clasic al Teatrului Național Popular condus de Jean Vitar. Piesele lui Shakespeare, Corneille, Schiller jucate uneori în aer liber, în curtea palatului papilor de la Avignon, trezesc în mulțimea spectatorilor, dornici să vadă fapte zguduitoare, oameni bintuiți de pasiuni, angajați cu toată ființa lor în acțiuni grandioase, dornici să se elibereze de nevrozele unei vieți apăsătoare — ecourile patetice ale arenelor antice, în care actorii, într-un cadru frust, elementar, rosteau cu gesturi tragice jalea Hecubei, durerea lui Oedip, blestemele demonice ale Medeei.

Criza aceasta a teatrului modern, teatru de o agitație gratuită a înțeles-o cel mai bine — și nu întâmplător — tocmai unul dintre cel mai intelectualști dramaturgi din apus, autorul Mașinei Infernale, Jean Cocteau. În prefața la Vulturul cu două capete, piesă complect deosebită de ce-

lelalte opere dramatice ale sale, inspirată dintr-un fapt istoric și concepută după toate regulile melodramei, în sensul ei bun, cu roiuri „tari”, cu ciocniri puternice, cu tirade fulminante, cu un ritm dinamic, vertiginos, cu o gestică istovitoare, care îi cer actorului adevărate tururi de forță fizice și sufletești, Jean Cocleau, cercetînd cauzele degenerescentei dramei, ate transformării teatrului de acțiune într-un „teatru de cuvinte”, le reduce la trei factori: exagerarea regiei, decorului și, implicit, diminuarea funcției actorului, dispariția „marilor roluri”, și, în ultimă instanță — observație în fond fustă — concurența cinematografului care „pe de a parte obligă publicul să vadă eroi interpretați de artiști tineri, pe de altă parte, îi obligă pe acești artiști tineri, să vorbească încet și să se miște cît mai puțin posibil.”

Incercînd să reazeze actorul în altarul lui sacru de sacerdote al ficțiunii reprezentate, cu resursele, rezonanțele și amplitudinile lui proprii, stăruind mai ales asupra rigorilor excesive ale regiei, scenografiei, și tuturor celorlalte accesorii necesare pînă la un anumit punct, însă totuși, în sine, extrinsece actului dramatic spontan, Cocleau trage următoarele concluzii în prefața amintită, care, la timpul ei, — imediat după cel de al doilea război mondial — a constituit un fel de manifest pentru un teatru nou, „reteatralizat”, complect sau total, după cum avea să spună mai tîrziu Jean-Louis Barrault, un teatru în care resursele ființei umane să fie utilizate la maximum: „De aici a rezultat că au fost zdruncinate înseși bazele convențiilor teatrale, că au dispărut Monștrii sacri, care cu ticurile, cu timbrurile și măștile lor de fiare bătrîne, cu piepturile lor vînjoase, cu propria lor legendă, alcătuiau relieful indispensabil perspectivei podiumului și luminilor rampei care înghite total. Oreste, Ilermiona, vechii eroi, se demodară, vai, și, fără cariatide care să le mai sprijine, marile roluri pieriră odată cu ei. Locul lor, pe nesimțite, l-au luat cuvîntul cultivat de dragul cuvîntului și mizanscena. Cuvintele și mizanscena căpătără treptat un rost de care actorii ca

Sarah Bernhardt, de Max, Rejane, Mounet-Sully și Lucien Guitry nu avuseseră niciodată nici cea mai mică idee. Pe scenele pe care evoluau acești iluștri înaintași, regia se făcea singură, iar decorul nu glăsuia mai tare decît ei”. Apoi în continuare, preconizînd o sinteză înnoitoare, încheie astfel: „A îmbina cele două forțe, piesa umană și marele rol — nu-i oare acesta mijlocul de a salva teatrul și de a-i reda eficacitatea? Planul este periculos. E drept că adevărul public fuge de teatrul intelectualizat. Dar marea elită, dezobișnuită de a mai gusta acțiunea violentă, legănată de fraze, ar putea să ia în nume de rău această deșteptare cu surle și trîmbițe și să o confunde cu melodrama. Dar nouă puțin ne pasă. Din moment ce lucrul este necesar”.

Reflecțiile acestea, foarte actuale ne amintesc în unele locuri de discuțiile asupra regiei care au avut loc recent în paginile „Contemporanului”. Așa cum remarca maestrul Finteșteanu în articolul său „Regizor și actor”, „în cursul dezbatărilor s-a făcut o greșeală de fond: excluderea actorului din problemă sau minimalizarea rolului său, cînd totuși discuția se împiedica de el”. Greșeală de fond! Constatarea cuprinde în ea o ironie abia reținută. Intervenția lui Radu Stanca, iarăși, tînarut regizor de la Sibiu, care vorbea de înclinările unor regizori de a-și justifica profesiunea „cu orice preț” în dauna actorului, a textului, părea că atinsese punctul nevralgic al discuției, dar jovialele puneri la punct ale regizorilor rutinați au împins discuția pe un făgaș mai lin.

Și noi avem o mare tradiție teatrală! „Monștrii sacri” ai lui Codeau au viețuit și pe tărîmuriile acestea. Ne gîndim la Matei Millo, la Aristița Romanescu, la Constantin Nottara. Poate că și acum mai cresc în jurul nostru. Dar, alăturile gălăgioase ale regiei le acoperă uneori glasurile. Să tacă tromboanele, tubele! Piano, pianissimo... Cît despre autorii dramatice — ei au la dispoziția lor tot materialul necesar din care să croiască roluri de pomină.

Constantin Țoiu